

BUIGINGSVERSCIJNSELEN IN HET NEDERLANDS

DEEL IV

SLOTSTUK

DOOR

P. GERLACH ROYEN O.F.M.

VERHANDELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE

NIEUWE REEKS, DEEL LIX, No. 3

1954

N.V. NOORD-HOLLANDSCHE UITGEVERS MAATSCHAPPIJ
AMSTERDAM

TER INLEIDING EN TOT BESLUIT

Toen ik bij de sluiting van de utrechtse universiteit in Februari 1943 het plan kon doorzetten om de buigingsverschijnselen in het Nederlands te beschrijven, behoorde tot dat plan ook de fleksie van de voornaamwoorden en de gebeurwoorden. Ik wilde in mijn opzet de feiten laten spreken, de feiten uit het heden, zo nodig geprojecteerd tegen een achtergrond uit het verleden; soms vergeleken met literaire gegevens van dialektische aard. Het materiaal was al gedurende vele jaren in overvloed verzameld, zodat ik onmiddellijk aan het werk kon gaan. Bij de hervatting van mijn universitaire werkzaamheden in Oktober 1945 waren Deel I en II persklaar, wat trouwens bij het verschijnen ervan in 1947 en 1948 op minder elegante manier zou blijken uit nuttige en nodige addenda. Wie taalkundige bouwstoffen verzamelt, komt nooit klaar met zijn verzamelen! Toch zal ik niet nog oneleganter gaan doen door de addenda van '47 en '48 opnieuw aan te vullen.

Al werkende was me reeds in '45 duidelijk geworden, dat het adjektief met den aanleve van dien, waar in Deel III mee begonnen werd, zoveel tijd en plaats in beslag zou nemen, dat de gebeurwoorden en de voornaamwoorden wel eens aan het kortste eind konden trekken. Daarom leek mij toen Buigingsverschijnselen in het Nederlands een veiliger titel dan De buigingsverschijnselen in het Nederlands, en kan ik nu de voornaamwoorden en de gebeurwoorden zonder mij te compromitteren: coepit aedificare et non potuit consummare, laten rusten. Wel kan ik voor iets van de gebeurwoorden verwijzen naar De Nieuwe Taalgids XXXV (1941), waar *Taaie onregelmatigheid* (208—220), en *Verbale grilligheid* (256—269) al een aanloop waren tot een uitvoeriger behandeling van het verbum. Voor de voornaamwoorden kan ik zelfs herinneren aan een werkje van honderd bladzijden: *Pronominale problemen in het Nederlands*, dat in 1935 verscheen als nummer 77 van de tilburgse Opvoedkundige Brochurenreeks. Verder wijzen de Registers van *Taalpanoptikum* (1948), *Romantiek uit het spellingtoernooi* (1949) en *Taalrapsodie* (1953), op allerlei gebeurlijkheden in de voornaamwoordelijke wereld. Trouwens ook in de registers van *Buigingsverschijnselen I—III* kan men zien, dat voornaamwoorden ons telkens voor de voeten liepen. Ik verwijs maar niet verder naar de artikels in *De Nieuwe Taalgids* en *Ons Eigen Blad*, daar het nu niet gaat om een voornaamwoordelijke boedelbeschrijving. Een speciale studie was *Kernproblemen van de nederlandse klassifikatie: divergentie van der en haar* (1948) in Deel 11 van de Meded. der Kon. Ned. Akad. afd. Lett., N.R.

Dit vierde Deel, waarmede ik Buigingsverschijnselen wilde beëindigen, sluit niet alleen nauw aan bij het besprokene in Deel III; het derde deel zou zonder dit vierde niet af zijn geweest. Het lijkt me wat te gewichtig

van een torso te spreken. Daar het derde deel alleen om technische, d.i. om praktische redenen in twee stukken werd gesplitst, moesten de nummers van het tweede stuk blijven doorlopen. Dit deel kon weer met n. 1 beginnen. In het drieledig aanhangsel werden enkele reliqua niet veel meer dan aangestipt; ik wilde dit slotdeel niet onnodig laten uitdijen: sunt certi denique fines.

Ik hoop nog de gelegenheid te hebben, om elders samen te vatten wat in de vier delen van Buigingsverschijnselen met veel bewijsmateriaal werd gestaafd. De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen ben ik dankbaar, dat mij dit mogelijk werd gemaakt.

X. DE PRE-ATTRIBUTIEVE HEKSENKETEL

Dit hoofdstuk over pre-attributen en pseudo-dito's sluit nauw aan bij het voorafgaande uit Deel III 2, waarin ik begon (§ 1) met predikatieven tegenover attributieven te stellen. Dat bracht ons al heel gauw bij een tweede onderscheiding, nl. die van attriboot : adjektief. Die twee zijn geenszins synoniemen: de grammatische categorie attriboot omvat immers veel meer dan in het grammatisch begrip adjektief ligt opgesloten. Bij de bespreking daarvan kwamen we enkele malen voor een tweesprong te staan, die tot een keuze dwong, waarbij allerlei tot later moest worden uitgesteld — echter niet, zoals verder zal blijken, *ad kalendas graecas*.

In hoofdstuk IX viel de aandacht vooral op wat er met de simpele flexie-vorm *-e* gebeurde, wat daarmee althans gebeuren moest. Bij de stofnamen (§ 2) kwam veel ter sprake, ook veel uitheems, dat ter wille van de systematische behandeling niet tot dit hoofdstuk mocht worden uitgesteld. In § 3 en 4 bracht het verbogen : niet-verbogen worden van de nederlandse adjektieven ons in aanraking met zeer principiële kwesties, waar de grammatici over het algemeen weinig besef van hebben. Ik behoef ze hier niet samen te vatten, en meen beter te doen met op iets te wijzen wat iedereen weet; daar dit algemeen bekende een geschikte inleiding kan zijn op de eerste paragraaf van dit hoofdstuk, die ons geheel zal onderdompelen in het vreemde.

1. Honderden woorden van franse herkomst verklanken wij, bij eendere of ongeveer eendere spelling, in het Nederlands anders dan in het Frans. Bijv. (op adjektivisch terrein) *amusant, arrogant, interessant, suffisant; content, evident, impertinent, urgent; affreus, curieus, fameus, serieus*, en zo meer. Bij de woorden op *-eus* (fr. *-eux*) blijft de franse spelwijze van het vrouwelijk *-euse* de goed-nederlandse verbuiging op *-euze* — ten onrechte! — zwaar bekonnkurreren : een *flatteuse* crêpe de chine baljapon; en zo telkens en telkens. Soms wisselt de spelling bij eenzelfde auteur; bijv. „En zij was moe, van een *nerveuze* moeheid” : „met dezen zwakken, *nerveusen* --- knaap” (Boudier-B., *Het spiegeltje*⁸ 153:206). Een pseudo-adjektief is: „Het was bijna overleden, het *couveuze* kindje van Unitas, dat de naam draagt van Wandel-, Fiets- en Reisclub” (V.V. 25 IV '47); naast de normale grafische samenstelling met hoge begintoon: „Lijders aan --- infectieziekten kunnen niet tot de *couveusekamer* worden toegelaten” (ald.). Het fr. znw. *couveuse* wordt bij ons blijkens de intonatie: „het *couveúsek*indje” niet geadjektiveerd; *-euze* was dus enkel schijnflexie. Ook bij woorden als *precies* e.a. vraagt de *-s* : *-z*-kwestie een definitieve oplossing in de nederlandse richting van *-z*. Ontleende

adjektieven, die in de nederlandse taalschat zijn opgenomen, moeten bij de fleksie op z'n Nederlands gehanteerd worden ¹⁾).

Bij gevallen als: „de *marquante* afbakening” (Vogel 46), is de spelling van het adj. wel frans gebleven, maar de verbuiging is toch even nederlands als in *markante* (K.E. 603). Dit ndl. *marquante* is wat anders dan het in letters gelijke fr. *marquante* [= *markāt*]. — Het fr. *à l'avenant* „na(ar) verhouding” is half vernederlandst: *naar venant*, *na (ad)venant* (vgl. N.W. IX 1383; E.W. 453); en werd zo tot het bijw. *navenant*. Een zeldzaam voorb. van verbogen adjektivering is: „'t is omtrent den tijd van de zijden hemdjes en de *navenante* oogstappelen” (de Man, H. Pietje 35) ²⁾. Adjektivering van een bijw. is vrij gewoon, gelijk we later zullen zien.

De adjektivering van een overgenomen znw. is al evenmin een zeldzaamheid. We zagen dat reeds in Dl. III 2 bij de uitheemse stofnamen; we zullen dat aanstonds in § 1 op niet minder grote schaal bij andere substantieven zien gebeuren. Zeldzaam is en blijft hierbij de verbuiging op *-e*, waardoor de adjektivische funktie duidelijk en zeker voor oog en oor komt vast te staan. Als ik in n. 2 v. wat varieer in mijn voorbeelden — enkel en alleen ter inleiding! — dan doe ik dat mede om tot voorzichtigheid aan te manen.

2. *Protestant* is uit het Frans of uit het Latijn overgenomen als znw. Het N.W. XII 4523 v. geeft (vreemd genoeg) geen voorb. van dit woord als bnw., wat het toch niet zelden is (naast *protestants*): al werd „Holland --- in 1581 een '*protestante natie*'” (v. Duink., Vuurlijn 246, bis; 250), „het *Protestante modernisme*” (246), „het *protestant bewustzijn*”, „de verzwakking van de *protestante mentaliteit*” (247), „de *protestante bevolking*” (250). „een *protestante encycliciek*” (Vk. 31 X '50), „in *Protestante kringen*” (21 IX '46), met nog: *Protestante Synoden*, *Protestante minderheid*. De hoofdletter heeft hier al evenmin zin, als bij het adj. *katholiek*. „De modern *protestante De Génestet*” (Kloos X 3); „Doch nemen wij *den* gewonen *protestanten* Nederlander” (T.L. VII 50); vgl. Buiskool 22. Dit voorb. van ned. adjektivering is sprekend. — *Egoïst* uit fr. *egoïste* (N.W. III 2966) is dat allerminst; daar het franse woord reeds znw. en bnw. is. K.E. 246 spreekt alleen van substantief, terwijl het toch ook als adjektief optreedt: „Maar Van Eeden wil juist niet de *egoïste* eenzaamheid” (Kalff 183; 293, 347); „de *egoïste* menigte” (Kloos XI 164); „in haar kinderlijk *egoïsten* angst” (v. d. Waals 11). Het N.W. geeft nog een paar andere voorbb.; ook één van bijw. gebruik.

Bij *communist* is in het N.W. III 2088 geen sprake van adj.; ik heb er

¹⁾ Zie voor het dwaze geval *chic*: *chique* c.a. N.T. XLV 226; vgl. *de chiqen typ* (Buigingsversch. III 1 239); „een huis, dat volgens Scarlett het mooiste en het elegantste en *chiquete* was, dat zij ooit gezien had” (Mitchell 870); „een proef --- *uniquer* zelfs dan ---” (de Leeuw 247).

²⁾ *zijdenhemdje* < eng. *sydenham* vervormd, K.E. 1227.

zelf ook geen voorb. van. Maar het adjektief werd al in de oven gezet, reeds jaren geleden. In O.T. VIII (1939) blz. 14 wilde namelijk een lid, dat in alle bescheidenheid niet van woorden hield die „aan Deutsche vormingen” doen denken, „in het vervolg niet meer --- spreken van Communistisch, Socialistisch, Proletarisch, Syndicalistisch, Anti-militaristisch, Fascistisch — maar van [de adjektieven=geadjektiveerde substantieven] *Communist, Socialist, Proletair, Syndicaal* (of *Syndicalist*), *Anti-militarist, Fascist* (naar analogie van : *Baptiste* kerk, *Menniste* bruiloft, *revolutionnaire* partij, *nonsensicaal* [het lid is nog aan het woord]). Wij zouden dan krijgen [verbogen en wel] : de *Communiste* Partij Holland, het *Socialiste* Jeugdverbond, de Internationale van *Proletaire* Esperantisten, het Nederlandsche *Syndicale* (of *Syndicaliste*) Vakverbond, het Internationale *Anti-militariste* Bureau, de *Fasciste* ideologie”. Sukses niet-verzekerd.

Baptist is bij K.E. 78 alleen znw.; het ontbreekt helemaal in het N.W. De adjektivering van *mennist* is intussen zeer gewoon; K.E. 613 was met zijn predikaatsvoorb. (die familie is —) echter niet overtuigend! Het N.W. (IX 540 v.; 545 Mennonist) verklaart dit adj. uit het veelvuldige „praedicatief gebruik” van dit woord, al blijven er gevallen waarbij men kan [en moet] „twijfelen of men eene samenst. met het znw. *Menist* moet aannemen, dan wel het attributieve bnw. *Menist*, door een znw. gevolgd”. Naast „*Menniste* zusje” komt ook „een fijn *mennisten* zusje” voor (ald. 541; T.L. II 227 v.) : -en suggereert althans samenstelling. In T.L. IX wisselt „'en *Meniste*-stukje” (64) met „*meniste* stukje” (65), „'en goeode *meniste* koopman” (69); „'n parafrase van 't geloof in *menniste* zin” (XIV 67). Brom had het over „zijn *Menniste* deugden” (Vondels geloof 2) en „zijn *Menniste* jeugd” (438); Van Looy (396, bis) over „het Doopsgezinde of *Meniste* Weeshuis”. Naast „een deemoedige vrouw uit de oude *mennistengemeente* van Hallum” (Th. de Vries 17), zag ik daar verder als adj. „*de menniste dochter*” (18); en zo ook met : nederigheid 72, geslachten 158, voorganger 158, tucht en nederigheid 168, leraar 185, (het) volk 224, vaderen 370, dominee 499; „het verleden der *menniste* gemeente” (dez., Rad 72), „de geest van het *menniste* volk” (73), „een godsdienst-conventie, die hem verbood, met *den mennisten* voorganger om te gaan” (238), „in de *menniste* pastorie” (241). Maar dat alles wettigt nog niet de sprong tot het adj. *communist, fascist* enz. — In O.T. XVII 31 pleitte iemand voor het adj. *pessimist*, daar „pessimistisch” een duitse vorm is. Hij kreeg nul op het rekest.

3. Bij het znw. *complex* past de samenstelling: „infantiele complex-instellingen” (Barnhorn e.a. 145) [hd. Einstellung]. Daar het fr. *complexe* [kõplèks] evenwel ook als bnw. fungeert³⁾, kan de 'nederlandse' adjekti-

³⁾ K.E. 179 geeft bij het znw. *complex* voor de herkomst alleen het lat. znw. *complexus*, en niet het Frans.

vering al van uitheemsen huize zijn: „met het oog op het politieke beleid in zijn *complexe* geheel” (Vk. 25 V '48); „een ander moment van Brinkmann's *complexe* geest, een ander moment van het *complexe* verschijnsel 'metaphoor' spiegelt zich hier in zijn begrip” (Stutterheim 185). Maar hoe het ook staat met het waar en wanneer van de adjektivering, -e is hier zeker een nederlandse fleksievorm, en geen spellinguitspraak! — Een zeldzame adjektivering is: „Er was in de stille winterwereld een booze, *sfinxe* raadselachtigheid” (Hopman 112); N.W. XIV 1328. Zo denk ik ook van: „Frits' naïeve *bravoure* houding” (de Joss. de J., Appel 98), naast het ndl. znw. *bravour* (uit fr. *bravoure*).

K.E. 56 noemt *annex* bnw. zonder meer. Dat is het inderdaad in gevallen als: het *annex* orgaan, magazijn *met annex* restaurant; „een hernieuwde verzoeningspoging *met annex* uitstel van executie” (N.E. 12 VI '48). „Het verblijf in de Bunkers en wat er mee *annex is*, behoort niet tot de aangename woongelegenheden des levens” (M. 24 X '39). Verbogen voorbb. zijn: „de *annexe* persoonlijke insufficientie” (Hoegen 151), „met de *annexe* zedigheid” (330); „de Middellandsche Zee met hare *annexe* kleine zeeën” (Aëro-dil. 77). In het Frans is „*annexe*” (uit lat. deelw. *annexus*, Bloch I 31) uitsluitend znw. Daar het nederlandse woord ook aan het lat. adj. deelw. *annexus* kan ontleend zijn, staat de sekundaire adjektivering niet vast. Bij ons is het ook vaak voorzetsel⁴⁾: „een goed getimmerd woonhuis *annex* kantoor” (de Man, Scheepswerf 165), „Men verkoopt geen scheepswerf *annex* dokbedrijf voor zijn gezondheid” (254); „Dames Maatkleedingbedrijf *annex* Loonconfectieatelier” (Vk. 12 III '48); enz. Het N.W. Supplement I 1197 geeft „*annex*” in zulke verbindingen minder gelukkig weer door „tevens”; ik geef de voorkeur aan „met”, maar stel die kwestie hier niet aan de orde.

Evenals het fr. *favori(te)* (uit ital. *favorito*, volt. deelw., Bloch I 293) is ook het ned. adj. *favoriet* primair (K.E. 271): „haar *favoriet* chapitre” (Cremer III 99) met de lage toon; die ik ook geef aan de schijnsamenstellingen: „--- had zij haar *favoriet-neef* met de behaalde zege gelukgewenscht” (68), „Tiele, haar *favoriet-dominé*: 'Coeur d'Or van een man!’” (281). — Ook *vermeil* is in het Frans primair adj. (Bloch II 363). Ik zag eens: „Daar was — vooreerst — de *vermeille* bruiloft van papa en mama Ter Kraane” (v. Eckeren, A. Hada² 249). Er is geen dwingende reden, om aan nederlandse adjektivering van het sekundaire franse subst. te denken. Wel zit ik met de verbogen vorm in franse uitspraak een beetje te kijken.

Daar de adjektieven in het Engels onverbogen blijven, moet de verbuiging hierbij van nederlandse herkomst zijn: „de *downe* stemming onder de burgerij” (M. 1 VIII '47); „een *faire* strijd --- om de voorkeur van het publiek” (L. 2 I '48); „en tenslotte dat hij op *unfaire* wijze andere liberale Kabinetten heeft dwarsgezeten” (Vk. 19 XII '50): gesproken

4) Zie later in [15]: „een eerste klas modezaak *annex* kleermakerij”.

met *-r-*. De verbogen vorm garandeert de nederlandse uitspraak. — Wordt een woord in het Engels op *-e* gespeld, zonder dat die *-e* daar gesproken wordt, dan moet uit de nederlandse verklanking blijken of we het onverbogen engels woord verbuigen of niet: „de smaakvolle stoffering van zijn woning en zijn *gentlemanlike* gastvrijheid” (Schw. 36 p. 97); „de sympathieke en uitermate *gentlemanlike* Gijsbert Tersteeg” (Vk. 5 X '50); „haar (: de) *lady-like* manier(tjes)” (du Perron 46); „Geen *ladylike auto-bestuurder*” (M. 13 X '34, opschrift): in dit laatste voorb. is zowel de verbogen als de onverbogen uitspraak goed denkbaar ⁵⁾. Ik besluit mijn aanloop met een paar allermooiste woorden, waarvan ik de uitspraak aan anderen overlaat: „Dit maakte een nieuwe, een zogenaamde *subsonic windtunnel* essentieel” (Vk. 13 III '47), „De *supersonic snelheden*, die dus boven de geluidsgrens liggen, zijn bedoeld voor lange en rechte afstanden” (ald.).

§ 1. Uit en in den vreemde

4. We moeten hier de draad weer zien op te nemen, die wij in Dl. III 2 n. 212 bij de onverbougbare, althans onverbogen adjektieven als *prima*, *extra*, *blanco*, *franco* lieten schieten. We mochten toen niet verzeild raken in kwesties, die nog te ver van huis lagen. Zulke uitheemse adjektieven kunnen thans, mede om hun onverbogen blijven, de weg banen naar de adjektivering van uitheemse substantieven — waarom het ons in deze paragraaf vooral te doen is.

Bij de ontleeningen op *-e* beginnen we met onderscheid te maken tussen adjektieven en substantieven. Bij de laatste interesseert ons vooral de vraag, of ze pas in het Nederlands geadjektiveerd zijn; bij de eersten, in hoeverre de grafische *-e* enkel op de letter of als buigingsvorm verklankt wordt. In een aantal gevallen staat de adjektivische aard en herkomst van het attribuut vast [1], in andere is de adjektivering uitgesloten [2], zodat hierbij alleen van een schijn-attribuut kan gesproken worden. De uitgang *-e* van *arbitrage*, *delicatesse*, *enquête* enz., die geen buigingsvorm vertegenwoordigt, brengt ons geen oplossing. Naast de betekenis is het vooral de toon die in dezen uitsluitel kan geven.

Toch brengt de toonhoogte waarop het adjektief gesproken wordt, eigenaardige moeilijkheden met zich mee. Ligt de toon lager dan die van het bijbehorende subst., dan is dat een positief bewijs dat we met een adj. te doen hebben: *een arme stúmp(er)*, *bráve kínder(en)*. Maar soms ligt de toon van het adj. hoger dan die van het znw. Dit blijkt meer dan duidelijk bij tegenstellingen: Het ging niet om *de brúto wínst*, maar

⁵⁾ Vgl. komparatieven als: „vervang een lomper meubelstuk door een *ladylijker*” (Huet, Joz. 209). „je moet je eigenlijk nergens òit overdreven voorstellingen van maken, dat is *safer*” (v. Eyk, Gabriël 101).

om de *netto winst*; er waren twee *moëlijke sommen* bij, en drie *mákkelijke*. Ook bij een klimax — die feitelijk ook een tegenstelling is — kan de toon van het laatste adj. boven die van het subst. uitgaan: Het waren *modie bloemen*; nee *práchtige bloemen* waren het! Het was *een liëve, een scháttige ontvángst*. Nauw verwant hiermee is, wat ik maar noemen zal de emfatische intonatie, die men ook hoog kan nemen: Het was er wat je noemt *een keúrige bediëning!* *Een leúke avond* dat het was! Een uitvoerige studie over de toonverschillen is wel een dringende eis. Wat dr. L. Kaiser hierover zegt in: Een inleiding tot de fonetiek (1950), kan niet als het laatste woord zijn bedoeld.

We hebben dus alvast een zeer sprekende toetssteen aan de lage adjektivische toon. Bij de hoge toon moeten we ons evenwel niet zo maar van de wijs laten brengen. De eventuele adjektivering van uitheemse substantieven — zou het wel anders kunnen! — doet ons wis en zeker ook op twijfelgevallen stoten. Adjektivering in een bepaald concreet geval is nog geen bewijs, dat er bij dat woord over de hele linie van adjektivering kan gesproken worden. Het verloop van het ene woordsoort naar het andere, is een taalproces dat z'n tijd nodig heeft. Bij uitheemsen gaat dat verloop vaak makkelijker en vlotter dan bij inheemsen. Daar de taalpositie van het uitheemse bij de massa minder vast is dan die van het inheemse, valt er bij ontleningen uiteraard in het taalgevoel minder weerstand te overwinnen.

Het uitheemse speelt vooral in kranten zo'n grote rol — anglicismen! — dat we wel verplicht zijn er extra aandacht aan te schenken. Wat adjektivische allures aanneemt, is daarom nog geen adjektief. Wat feitelijk samenstellingen zijn (met de hoge toon op het eerste lid!) wordt dikwijls in tweeën gespeld; zoals ook omgekeerd vaak als één woord wordt geschreven, wat in werkelijkheid twee woorden zijn. Het Engels doet tegenwoordig meer dan enige andere taal het Nederlands (zeker op papier) van de eigen aard afdwalen. Dat zal vooral in § 2 blijken, maar toch ook al in deze paragraaf. Ik begin met ontleningen op *-e*.

5. Het znw. *bête* is reeds in het Frans geadjektiveerd: „(Hij) zit met zijn *bête gezicht* aan zijn horlogeketting te morrelen” (Couperus, *El. Vere*⁷ 9); „'t Zijn *bête beesten*, waar 'k me heelemààl niet mee 'occupeer', zooals je 't noemt” (v. Eckeren, *A. Hada*² 19); „Hij ontblootte zijn hele paardegebit in een *bête grijns*” (den Doolaard 369); *bête sentimentaliteit* (v. Duink., *Legende* 94); ik hou vol „dat welke opmerking ook van Tacitus over hem, historiesch-juister is dan al hun *bête-filologen geklets*” (Timmerman 198) = *bête-filologengeklets* op z'n Te-Winkels. — „waar Marconi zelf de *chimère gedachte* heeft gehad, om ---” (Aëro-dil. 82); 'k lees dit op lage toon — vanwege een ned. synoniem adj. als hersenschimmig, fantastisch?

Samenstellingen als de empire-troepen, de empire-strijdkrachten tellen niet mee! „de machine, die als een gruwelijk anachronisme op de

empire tafel stond" (Nicolas, Heer 75); „'n *empire pendule*, met slanke marmereen zuiltjes" (de Sinclair, Krach 48; Timm., Keerseken 100); „den schoorsteen --- waarop een wit met gouden *Empire pendule* stond" (Bang, Mikael 91); hij „hielp (haar) op de *empire rustbank* --- neervlijen" (Vk. 10 I '50); zijn *Empire eetsalon*, *de empire credens*. Ik houd alles voor geadjektiviseerd, tegenover: „De kleine pofmouwen doen nog aan een *Empire*-costuum denken" (Schw. 45 p. 60). — meisjes-cape van *marine waterproof*, zwarte en *marine serge*, *Marine Bouclé-Swagger*, *Chique Marine Tailleur Costuum*, Smoking Costuum van *Marine Kamgaren*; K.E. 602 kent dit adj. niet, wel marineblauw (N.W. IX 240) „bleu marine", waaruit dit kleuradjektief zal geabstraheerd zijn. — Zie voor „luxe" n. 6 vv.

Bij „*reclame*" verwacht men samenstellingen: *reclamebord*, *reclameplaat* (K.E. 834), *reclameprijzen*; of met een streepje: speciale *Reclame-serie*; „maar voor de verantwoordelijke staatsman kan de behoefte aan *reclame*-stunts wel eens hinderlijk worden" (Vk. 22 XI '49); „Super's *Reclame*-advies bureau!" (16 VIII '50)! Toch is de gescheiden schrijfwijze in advertenties en in etalages zeer in trek: *reclame aanbieding* (*aanbod*, *blouses*, *chocolade*, *mat*, *prijzen*, *theedoek*, *wol*), *reclame wollen dekens*, *reclame gummischortjes*, „allerlei '*reclame*' drukwerk" (Schw. 39 p. 101). Al is hier een sterke neiging tot de adj. toon aanwezig, die toon zou dwaas zijn in: „De man was *reclame* consulent" (N.E. 27 XI '48), en zo nog tien keer; „En aldus zoeken de *reclame* consulenten hun steun bij elkaar" (ald.). Verhouding en betekenis van de twee elementen is in de laatste voorbeelden geheel anders dan in de eerste. Het N.W. XII 698 vv. kent alleen samenstellingen.

Ofschoon K.E. 843 *Renaissancestijl* schrijft; en ofschoon het fr. *style renaissance* (evenmin als boven *style empire*) per se nog geen recht geeft om *renaissance* in het Nederlands als adj. op te vatten, de neiging tot de lage toon wijst toch minstens op een kentering, een verschuiving in adjektivische richting: daarna „begaf men zich naar het fraaie *renaissance* raadhuis" (Vk. 19 VIII '50), „de restauratie van het *vroeg-renaissance* raadhuis" (15 I '49), tegenover: „Het uit 1600 daterende geheel gerestaureerde *renaissance*-raadhuis van Naarden" (23 VIII '50). „Een sieraad van de stad Bolsward is ook het *renaissance* stadhuis" (12 VIII '50), „Een jubiland [sic] en toch ingetogen Nederlands *renaissance*-stadhuisje" (ald.). „Machtig en ondorps prijkt het reusachtige *Renaissance* altaar" (N.E. 13 XI '48). „Men kan dan een der fraaiste *renaissance* gevels van ons land bewonderen" (Vk. 8 X '50), „De vreemdelingen zullen [dan] met enige verbazing naar dit *renaissance* juweeltje kijken" (ald.); de hoge toon van dit laatste voorb. hoor ik ook in: „De Groote Markt was een kostelijk juweel van *renaissance* huizen" (Timm., A.-Marie 9). Maar ik hoor die toon niet in het gewone: „het prachtige *Renaissance* Stadhuis" (Beaujean 124). Is „*renaissance*" een grensgeval; een subst. op de adjektivische helling? — Zeker wel vanwege de kleurbetekenis spreek ik „lila, *taupe* reticules" op de lage toon van het adjektief.

Als de paar kleurnamen *marine* en *taupe* niet aan Deel III 2 [72] 'ontsnapt' waren, zou hier de oogst nog schraler zijn geweest⁶). Ik mag immers ook *bête* niet laten meetellen, daar dit woord al in het Frans tot adjektief werd. Bij het resterende viertal: *chimère*, *empire*, *reclame*, *renaissance* werd de adjektivering nog eventjes in mineur-toon gehouden. Bij *luxe* krijgt de majeur-toon volledig recht van bestaan, alhoewel K.E. 591 met het N.W. VIII 3380 v. enkel van substantief spreekt. Als ik al mijn gegevens overnam, werd het een brochure. Er valt uit „luxe” wat te leren!

6. Het aantal gestreepte samenstellingen is vrij groot. Zo noteerde ik uitsluitend gestreept⁷): *luxe-aardewerk*, en evenzo met: *apparaten*, *belasting*, *consumptie*, *eiland*, *exemplaar*, *gebruik*, *gelegenheid*, *kamp*, *plaats*, *productie*, *reizen*, *rijwiel*, *spullen*, *stadje*, *tarief*, *tuinierster*, *wijn*, *zwembassin*; „in een air-conditioned *luxe-kooi*” (L. 11 VII '47), „het *luxe-brood*, *het luxe-vlees*, de *luxe-vetpositie*, kortom alle 'luxe'” (Vk. 28 IX '48); „Een aantal kleine *luxe-meubelfabrikanten* heeft zich verenigd in de stichting 'Holland meubel'” (31 XII '46): ik zou „hebben zich” schrijven; en voel niets voor zo'n onnederlands doende vereniging. — Andere gestreepte voorbb. kwam ik ook in tweeën tegen: *luxe-artikelen*, *luxe-auto* tegenover *luxe artikelen*, *luxe auto*, en zo ook met: *bakkerij*, *bar*, *boot*, *brood(jes)*, *cabines*, *doos*, *editie*, *gebouw*, *goederen*, *hut*, *intellectuelen*, *invoer*, *jachten*, *karakter*, *leven(tje)*, *papierwaren*, *producten*, *schip*, *schoen*, *verpakking*, *voorwerpen*, *wagen*, *woning*.

Bladen wisselen herhaaldelijk in één adem: *luxe-artikelen* en *luxe artikelen* (Vk. 30 I '46, 12 IV '47, 5 VI '47; N.E. 14 VI '47), *luxe-auto* en *luxe auto* (M. 22 V '39; C. 31 X '38, 1 III '40; U.C. 25 VIII '39). Men moet dan ook niets geheimzinnigs zoeken achter varianten als: *luxe auto* naast *luxe-wagen* (U.C. 22 III '39; L. 28 XI '47; Vk. 30 XI '49), *luxe wagen* naast *luxe-auto* (M. 17 XI '38), *luxe wagen*, *luxe wagens*-met-rijvergunning en *luxe-auto* (N.E. 12 VI '48), *luxe-auto's*, *luxe-wagens* en *luxe automobielen* (Vk. 28 IX '39); *luxe boot* als opschrift: *luxe-boot* in de tekst (U.C. 13 VII '42). — Maar wat te denken van gevallen als: „Een *luxe auto* is in volle vaart tegen een *vrachtauto* gereden --- De *luxe auto* is vernield” (Vk. 12 IX '47). Is „luxe” hier als adjektief, althans als 'attribuut' bedoeld? Ik geef nog geen antwoord. In alle geval moest „luxe” het in de volgende voorbb. zonder -n doen: Er „had een gecompliceerde aanrijding plaats tusschen een *luxe auto* en een *militairen* transportauto en nog een *militairen* vrachtauto”, en even verder: de tweede militaire auto „reed tegen den achterkant van den *voorrijdenden* vrachtauto aan, tengevolge waarvan deze laatste weer tegen den *luxe auto* opbotste --- Van den *luxe auto* werd het achterspatbord vernield” (C. 24 V '39). We komen erop terug.

⁶) Andere kleurwoorden zijn bijv. nog *ciel* in [5], *bleu* n. 10, *lila* n. 11.

⁷) Maar dit bewijst niet, dat ze nergens gescheiden kunnen voorkomen, of als volslagen samenstelling.

Samenstellingen zonder streepje zijn betrekkelijk zeldzaam: „De *luxearauto* --- rolt langs den straatweg” (Karhumäki 238); „dienstbetoon aan de *luxeklant*” (Vk. 15 II '49); „N.V. *Luxepostpapier*-en Enveloppenfabriek v/h J. Klompé” (3 II '47); „En de revolutie ruimt zulke *luxevoorwerpen* altijd op” (Talvio 311); „in de afdeling *luxewagens*” (Vk. 11 IX '50, bis), vgl. O.T. XVI 20. In Rusland „doet het gerucht de ronde, dat de regeering binnenkort *luxewinkels* zal openen” (M. 16 XII '38); het opschrift had *Luxe-winkels*. Zo begon H. de Man met „een plaatjesboek over *luxetuinen*”, en ging hij later over naar „den Hoenkoopschen *luxetuin*” (H. Pietje 19 v.). Maar „je natuur --- van luxeverlangen en losheid” (dez., Marie of 302) hoort hier natuurlijk niet thuis: verlangen naar luxe.

7. De keren evenwel dat „luxe” gescheiden blijft van z'n subst. zijn niet te tellen; de verbindingen *luxe artikel(en)*, *luxe auto*, *luxe wagen* zijn legio. Zo zag ik het ook eens of meermalen o.a. met: *accomodatie*, *afdeling*, *apartementen*, *autobus(sen)*; „*Luxe genoegens en luxe arbeid* zijn heel prettig” (N.E. 4 IX '48). — *baantje*, *badplaats(en)*, *bad-Scheveningen*, *bakkerij*, *bar's*, *bedrijf(-ven)*, *behoefsten*, *bestaan*, *birrus* (= kapmantel), *bonbondoos-kunst*, *boot*, *brood(je-s)*, *broodprijzen*, *bus(sen)*; „hij stapte in zijn *luxe BMW*” (Vk. 8 XII '50). „De meeste *luxe benen* van de Benelux zijn weer in actie geweest in de 'Hel van Deurne'” (N.E. 27 XI '48): niet elke woordspeling getuigt van diepzinnigheid.

Aandacht verdienen voorbb. als: ze „worden vervoerd in *zeer luxe cabines*” (Vk. 21 V '49), waarin het adverbium „zeer” het adjektivisch gebruik van luxe zeker bewijst; vergelijk: „*min of meer luxe consumptie-goederen*” (22 VII '47). Maar in „de bekende *luxe cassettes*” (10 IX '47) bewijst het adj. „bekende” niets met zekerheid omtrent de grammatische aard van „luxe”. Zo'n geval is ook: „de meest verfijnde *luxe Chevrolet of Pontiac*” (N.E. 7 V '49); het is echter onnodig daar nog extra op te wijzen. Zijn *luxe Cadillac*; „Ook onze *luxe Corset-molière* valt als meer geklede schoen bijzonder in de smaak” (Vk. 2 X '50). Ik ga zoveel mogelijk alfabetisch verder, dan behoeft de lezer niet lang te zoeken als hij aanvullingen heeft:

luxe D.K.W.-auto, *dames- en herenschoen*, *damespantoffels*, *damestassen*, *décor*, *dekking*, *D-treinen*; „deze *luxe 'dollartreinen*” (Vk. 14 IX '50), *doos* (postpapier), *doos Bonbons*, *dozen*, *doosjes*, „een enorme *luxe duiventil*” (6 X '50). — *editie*, *étui*, *export* — een station met „hier en daar nog wel een tikkeltje *luxe 'fantasie*” (11 X '50); „De nieuwe *luxe Fiat Balilla* is er” (M. 19 I '40); *flacon*, *flat(s)*, *Ford(s)*, *Fotoalbums*. — *gebouw*, *gevalletje*, *gevoel*, *goederen*, „Want het *luxe goed* puilt de etalages uit” (Vk. 2 XI '46). — „Maar er zijn *luxe honden en luxe honden*” (21 VI '47), „de *luxe hotelgasten* van Edelweiss” (25 VIII '49), *hond(en)*, *hotel(s)*, *hut(ten)*. — *industrie*, *intellectueelen*, *interieurs*, *invoer*, *invoerartikelen*. — *jacht(en)*, *jubileum-uitgave* — *kaarsen*, *kinderwagen*, *kistje(s)*, *klokjes*, *sier- en luxe klompen*, *koek(jes)*, *koektrommels*, *koetsen*, Bemberg *luxe kousen*, „het *luxe*

„karakter van vele Franse exportproducten” (N.E. 28 VI '47); „èèn ons vlees (valt) ook al in de luxe klasse” (Vk. 20 VIII '49); „Engelsen met veel geld en luxe kwalen” (N.E. 1 II '47).

„Luxe lederbewerders” in advertentie (Vk. 21 VII '48) is als luxe-lederbewerders bedoeld; „klein luxe Lederwarenbedrijf” (17 I '48) zal van hetzelfde gehalte zijn; *legerwagen, leven(tje), limousine, lucht taxi, lunch – maatwerk, machines, mailschepen, markt, motorbootje, motorkruiser, motorrijtuigen*; „Om 'luxe' meisjesstudenten te weren?” (V.V. 25 IV '47). – *oceanstomers, omgeving, ontvanger, opmaak – paarden, paleizen, papiermanden, papierwaren, passagiersschip (-schepen)*, „eerste klasse pensions [n. 61] en luxe pensions” (Vk. 30 XII '46), *personen-auto, postpapier, postwagen, primeurs, product(en), prullen*, „Damespantoffels met luxe pompoen” (= pompon; „De vorm op -oen is uitsluitend Vlaamsch”, N.W. XII 3249). – *reiswagen, restaurants, reticule – salon(s), schip, schoeisel, schoen(en), schoentjes, schoenenzaak, shirt, slee, sneltrein, spiegel, stoffen, stomer, stoomboot, stoomschip, stroomlijnkap – tasje, taxi, tijdverdrif, toilet-artikelen, torpedomodel, toeristenplaatsen, touring(-)car(s), trein(en), treksluiting- of beugeltassen, type, – uitgave(n), uitstapje, uitvoering – vaartuigen, vakantieplaats, verblijf, verkeer, verpakking, vervoer, villa's, vlees, volkstuintjes, voorwerpen*, „luxe verhuurwagens of bussen” (M. 4 X '39). – *wagen(s), wagentje(s), wandbekleding, watten, Wekker Klokjes, „wensen of -wensjes”* (Vk. 6 XII '48), werk op luxe wijze uitgevoerd, *wittebrood, woning – zaak (zaken), zomerslaap*, „mensen met luxe zielen” (N.E. 24 IV '48).

8. De voorafgaande gevallen zijn niet allemaal eender (let bijv. op persoonsnamen); maar er was geen voorb. met -n bij. Dat zijn zeldzaamheden, dus des te prettiger. Kuyle schreef eens in Vrijdag (29 V '36): „aan het stuur van een luxen wagen gezeten”. Blijkens een advertentie kostte Credo van Creyghton: „Gebonden in luxen stempelband f 2.90” (T. 19 X '41); een ander werk; „In linnen band f 4.15; in luxen band f 4.70” (Vk. 14 V '41). – Robinson model 52 kostte „In luxer uitvoering van fijn kalfsleer” f 5.95 (C. 15 XI '36). Zo'n komparatief is geld waard; en kan weer adverbiaal gebezigd worden: „de luxer uitgevoerde plaat” (T. en L. I 48); vgl. W. de Vries 15 v.

Bij het opschrift: „Leven wij te luxe?” (N.E. 4 IX '48), zal er niet gepiekerd zijn over de grammatische aard van luxe – evenmin als ik dat onderstelde bij de „zeer luxe cabines” en de „min of meer luxe consumptiegoederen” uit n. 7 al. 2, een type dat in n. 9 nog weer ter sprake komt. Wie voor het predikaat aan substantief denkt: „Och meneer, eigenlijk is porselein en aardewerk toch een beetje luxe” (Vk. 6 XII '47), mag niet vergeten dat „een beetje” toch zeker wel adverbiaal fungeert. In alle geval doet „luxe” hierbij een beetje anders dan het eerste en laatste luxe van: „Resteert de vraag, of dan auto's in het algemeen als luxe kunnen worden beschouwd --- maar het zou zeer kortzichtig zijn om de personen-

auto's als een luxe product te beschouwen --- Wat *luxe* zou zijn, dat is de aanschaffing van auto's voor amusementsdoeleinden" (4 VII '47). Het gebruik van een substantief of een substantivische verbinding als predikaat bereidt meermalen de weg voor naar het adjektivisch gebruik als attribuut. Dat houden we in onze gedachten; het is trouwens door anderen al meermalen opgemerkt (n. 2 al. 3).

Het adjektivisch karakter van *luxe* staat in veel gevallen absoluut en duidelijk vast door de lage toon. Er zijn ook nog andere gevallen waarbij met geen mogelijkheid aan samenstelling kan gedacht worden: „ik verzeker u, dat we er tijdens de oorlog heel wat slechter aan toe waren dan nu met *deze luxe Britse tenten*" (Vk. 1 IV '50); ze lieten „*een luxe kartonnen doos* --- vervaardigen" (N.E. 9 X '48); „De Tudor is *een luxe viermotorig vliegtuig* voor --- ongeveer 40 passagiers" (Vk. 13 III '50); „terwijl van 't noorden *een luxe zespersoons wagen* van de garage Kip naderde" (C. 27 VIII '38). — Enigszins anders maar niet minder bewijskrachtig voor de adjektivische aard van *luxe* zijn verbindingen als: „door hem *een luxe, een zeer gedisciplineerde tram* te geven", die hermetisch afgesloten is, wordt „de Amsterdammer kittelorig" (N.E. 10 XII '46); deze „typographie-pure [geldt] niet alleen voor *de luxe* en zeldzame *uitgaven*" (N.E. 4 X '47); „het twee-prijzenstelsel met vrije prijzen voor *de zogenaamde luxe* en gebonden prijzen voor de zogenaamde *volksartikelen*" (Vk. 22 XI '48): een komma achter „*luxe*" [artikelen] zou het duidelijker gemaakt hebben. „Het adres voor *Luxe* en Huishoudelijke artikelen" (adv.): „huishoudelijke en *luxe artikelen*" (T. 19 X '41). In: „het bakken van klein- en *luxe brood*" (U.K.D. 30 V '45), heeft het streepje achter „klein" weinig zin (Dl. III 2 n. 230); het ontbrak gelukkig bij: „zaken in *luxe* en mode-artikelen" (M. 3 XI '39). Maar zelfs uit „*luxe-*" van het volgende voorb. mag niet tot samenstelling besloten worden: „daar het [= Engeland] zijn buitenlandse valuta niet aan *luxe-* of *semi-luxe artikelen* wenst te besteden" (Vk. 16 '47); vgl. n. 15 laatste alinea. — In: „men kan er wandelen langs *luxe banket- en parfumerie-zaken*" (N.E. 24 IX '49), bepaalt het adj. *luxe* alles wat erop volgt.

9. „*Min of meer luxe gebruiksartikelen* worden steeds minder gekocht" (Vk. 5 III '47). Gelijk we reeds in n. 7 zagen, past het adverbiale „min of meer" alleen bij een adjektief. Dit geldt ook van „zeer": „In *een zeer luxe auto* --- rijdt (hij) in het vrije Zwitserland" (7 VI '47), „*de zeer luxe hotels* in het Salzkammergut" (9 VIII '49). — Hier sluiten nauw bij aan de pseudo-samenstellingen van het type: „de rijen *hevig-luxe wagens* op het parkeerterrein" (3 I '48); zodat „in de *niet-luxe branches* de bruto-winstmarges nergens de 30 % overschrijden" (N.E. 8 XI '47); ik houd dit „niet" voor adverbiaal, al kan „niet" ook met substantieven verbonden worden (N.W. IX 1952 v.). „Hij mat die [prijzen] af aan wat hij betaalde in *de normale (niet-luxe) zaken* van Nederland" (Vk. 11 XII '47). „Wel exporteren wij --- ook *semi-luxe artikelen*" (4 IX '46); het N.W. XIV

1300 noemt „semi-“ een voorvoegsel, maar dan is het er toch een sui generis. Ook de samenstelling „veder-luxe“ wijst bijv. blijkens vederlicht op een adj. luxe: „Onze ‘Veder-luxe’ gebitten behooren tot het beste en fijnste --- op dit gebied“ (adv.).

Het adj. luxe wordt nog overtroffen door *super-de-luxe*. Deze merkwaardige formatie is meer gewild dan: „een Italiaans passagiersschip van de *super luxe-klasse*“ (Vk. 9 XII '50). Al is het laatste lid van „super-de-luxe“ een znw., het geheel fungeert toch adjektivisch: „Bovendien is men in Nederland bezig een *super-de-luxe narcose-techniek* uit te werken“ (Vk. 5 VII '47); maar dat „zijn dan ook *super-de-luxe doeken*, zó voor Zon- en hoge feestdagen“ (3 IX '49); „afschuwelijk gekleurd celluloid over een *super-de-luxe Amerikaans gezin*“ (19 II '49); „Op het dak van deze karavanserai zijn drie *super-de-luxe appartementen* voor multimillionairs“ (2 IV '49); „een glanzende *super-de-luxe Kaiser Special 1949*“ (8 III '49); „in een der *super-de-luxe schoonheidssalons* van filmstad Hollywood“ (24 V '49). Onder de kop „Geen super-de-luxe“ stond: „En dan geen *super-de-luxe hotels*, zoals die in de jaren 1900–1920 werden gebouwd“ (19 VII '49). Zonder streepjes: „alsmede een aangrijpend *super de luxe filmwerk* ‘Duizend en één nacht’“ (N.E. 13 XII '47); „het hoge raam van zijn *super de luxe kasteel*“ (N.E. 26 VI '48). Ongewoon is: „de *superde-/luxe motorkruiser ---*“ (Vk. 22 IV '50); of is het een gewone drukfout? En wat te denken van: „in een verblindende weelde van nylon-kousen, vette biefstukken, ponden luxe-chocolade, glimmende *super de luxe-automobielen* en bontjassen“ (13 II '47); ik lees het laatste op de lage adj. toon, wat op niet-samenkoppeling wijst. Maar het volgende voorb. lees ik op de hoge toon: „het brengt wat afwisseling in dat *super-de-luxe-gevoel*“ (19 VI '48). Misschien doen anderen het anders. Ik besluit met een wisselende trits uit Schw. 39 p. 103 v.: „Tot in de *luxe-editie* en de *half-luxe-uitgave* is het snobisme mitsgaders de niets waardige schijnbedrieger binnengedrongen“; wat verder komt dan: „de tegenvoeter van de *super-de-luxe-editie*“.

10. Bij de *-e* (n. 5 vv.) hebben we ons niet bezig gehouden met de kryptofleksie van de vaak slechts grafische *-e*, daar spellinguitspraak van die *-e* altijd een lelijke spelbreker is voor de vlotte beoordeling. Uitheemse adjektieven op *ā*, *ē*, *ie*, *ō*, *ū* enz. worden slechts zelden op *-e* verbogen. Voor de stofnamen verwijs ik naar Dl. III 2 n. 207 en [65]–[67] met [69]; voor de kleurnamen ald. naar [72]. Ook toen was de verbuiging op *-e* een zeldzaamheid. Ik houd de gevallen hier apart.

„De hal en de smalle marmeren gang van *het privé entree* worden gecoreerd met sering en rozen uit Aalsmeer“ (Vk. 20 XI '50). Ik durf niet denken aan het franse *entrée privée*. Het N.W. XII 4237 zegt van *privé*: „Thans alleen onverbogen gebezigd“; gevallen als „den *Privéén Raedt*“ (a⁰ 1725), „zijn minder juist“. Schrap mijn geval dus en zie n. 15. – Bij het znw. *indigo* spreekt het N.W. VI 1555 vv. niet van adj.; het

E.W. 275 ook niet: „een persiaansch-rood-mutsje --- waar een *indigoë kwast* langs neêrhing” (v. Looy 218); n. 17 i.f. — Bij Van Deyssel las ik: „grooter hoedanigheden van liefde en *kossuë elegantie*” (I 310), „de gekapitonnerde, *kossuë manier* van den schrijver” (316). Dat het N.W. het fr. adj. *cosu* niet opnam, is te begrijpen; maar ik mis er toch het veel gebezigde *crue*: „dit *crue boek*” (Proost, Aug. Strindberg 229); „een ontstellend probleem met een zo *crue consequentie*” (N.E. 10 XII '49); „de meest *crue weergave* van scènes uit het sexuele leven” (Dichtersch. 224); K.E. 189. Nog een ander voorb. op *-u* is: „het begin van een *continue ongehoorzaamheid*” (Roscam Abbing, Diakonie 64), als „*continue houding*” (47).

Van *bleu*, dat K.E. 125 alleen als znw. geeft, zag ik geen enkele verbogen vorm⁸⁾: „enorme keuze in beige en *bleu tinten*”, „costuumrok wit voile met witte *bleu, rose* en zwarte *stiksels*” naast „in *bleu-tinten, marron, bleu vif* --- *ciel, marine*” (adv.). Vergelijk voor een oranje-blanje-bleu vlag Dl. III 2 n. 236; N.W. II 2827 en 2780. Interessant is „*een gommeu-ë artiest*” (v. Deyssel III 88), tegenover een „zich artistiek en intellectueel vóordoende *gommeux*”, dat in het mv. op *-s* gesproken wordt: „sommige *gommeux*” (vgl. Dl. I 27 v., 303 met 119 v., 317; N.T. XLV 224 v.).

11. Mag ik na dat allegaartje met *extra* beginnen? Het lat. bijwoord *extrā* (uit *extrād*, vrouwelijke ablatief bij *exter-us*; Ernout-Meillet, Dict. étym. de la langue latine² 313), dat in het Latijn ook als voorzetsel dienst doet, komt in het Nederlands niet enkel voor als bijwoord, maar ook als bnw. en znw. Het laatste, de substantivering, treedt bij voorkeur op in het meerv. en in de verkleinvorm: „Eén verstekeling op de 1486 militairen en KNIL-gezinnen. *Die extra* was een doodsbanige Surinaamse KNIL-man” (Vk. 29 IX '50): „Dat verhogingspercentage wordt dan weer met *de extra's*, zoals watergebruik, meubels --- bij het grondbedrag opgeteld” (22 XII '50). Een ander soort substantivering is: „Nu heb ik zelfs al een paar keer mijn ouders op *iets extra's* getraceerd” (24 VIII '50); „omdat ik er *iets extra's* voor over heb” (Winterboek 1946 p. 219); „als er *wat extra's* nodig is wisselen ze De Gruyter's cassabons in” (Vk. 27 XII '50)⁹⁾. „Dat het vlees voor de Nederlandse bevolking *een extraatje* is geworden ---” (23 IX '50); „Volgens de minister laat --- het bouwprogramma *extraatjes* als deze zeker toe” (24 II '50); zie voor *een extraatje* N.W. III 4327 sub C 1 en 2.

Opmerkelijk is, dat K.E. 267 het bnw. *extra* met de aansluitende znw. samen koppelt: *extra-blad, extra-dividend, extra-gulden, extra-trein* — wat nergens op steunt, als „*extra*” gewoon adjektivisch is¹⁰⁾. De schrijffpraktijk

⁸⁾ *Bleuë* kinderen tellen niet mee.

⁹⁾ Vgl. Deel II 30 vv. — en T.N.T.L. LXVI 69, wat men verkeerd kan verstaan.

¹⁰⁾ „als er --- nog eens weer *extra-ordinaris-uitgaven* nodig zijn” (v. Meerbeke 18) is wat anders. Evenals *ordinaris* bij lat. *ordinarius* aansluit (N.W. XI 1476), sluit *extra-ordinaris* aan bij lat. *extraordinarius*. Dit woord ontbreekt in III 4327, alhoewel er in XI 1477 naar verwezen werd.

is voor het grootste deel beter dan dit wdb., juist als Van Dale⁴ 456, aangeeft, 'voorschrijft'. Het N.W. III 4326 zegt bij extra als bnw.: „Vaak met het znw. als koppeling beschouwd”; maar het geeft geen rekenschap pro of contra van deze grafische manier van doen, zoals het Wdb. dat wel doet bij „privé” (n. 15), en weer anders bij „imitatie” (n. 19). De al dan niet gestreepte verbinding van het adj. *extra* met een substantief: *aankoop*, *aansporing*, *aantal*, *aanvraag* enz. — ik heb honderden voorbb. — is zo gewoon, dat ik mijn voorbb. kan achterwege laten.

Toch moet ik wel de vraag stellen, of met het grafische verschil met en zonder koppelteken mogelijk enig taalverschil gepaard gaat, niet enkel in toon maar ook in betekenis. Ik moet dus met concrete voorbb. komen: „Op de vooravond van Koninginnedag verdienen beide uitspraken van een gewest *extra aandacht*” (Vk. 29 IV '50). Al kan men „extra” hier adverbiaal opvatten, een absolute moet is het niet. Dat is het ook niet in: „Voor het laatste zinnetje zij *extra aandacht* gevraagd” (Opv. Br. 142 p. 37), „Zulke kinderen zullen dikwijls *extra hulp* nodig hebben” (93). Zeker heeft een koppelend streepje geen zin in: „terwijl ook het plaatsen van grote borden bij partijgenoten --- *de extra-aandacht* (moet) hebben” (Vk. 22 IV '50); hier is immers geen sprake van een bepaald soort aandacht, er wordt alleen om bijzondere aandacht (aandacht in hoge mate) gevraagd. Naast het gebruikelijke *extra arbeiders* las ik eens: „Andere worden gedwongen te werken in fabrieken, die op een bepaald ogenblik *extra-arbeiders* nodig hebben” (17 VIII '50). Wie hier „*é*xtra-arbeiders” leest, geeft te kennen dat het over een bepaald soort arbeiders gaat, en niet over gewone arbeiders boven het gangbare getal. Met *é*xtra-tréinen kan men iets anders bedoelen dan met *è*xtra *tréinen*. Naast het alledaagse *è*xtra *bedrág* kan „*het é*xtra-bedrág van bijna 17 milliard dollar” (15 XII '50) in 's lands bestel wel verdedigd worden. Hiermee staat op één lijn: „*de é*xtra-begróting van tien milliard dollar voor de bewapening” (27 VII '50); een *é*xtra-begróting is immers inderdaad een bepaald soort begroting. Als de leek niet voelt voor zulke subtiele onderscheidingen, dan kan ik daar inkomen. Ik onderstel dat de woordenboeken met hun gestreepte koppelingen ook geen subtiele onderscheidingen op het oog hadden. Voor de linguïst kan het echter nuttig zijn, zich ook met subtiele mogelijkheden (werkelijkheden) bezig te houden.

12. In een zin als: „of wel zij moeten meedoen aan *een extra*, een tussentijdse Eerste Kamerverkiezing” (Vk. 25 IV '50), is extra zeker adjektief. Zo is het ook in verbindingen van een ander gehalte als: „terwijl de opbrengst van de radio- en televisie-uitzendingen *een extra 900.000 dollar* opleverde” (10 X '50), „President Truman verzocht vandaag het Congres *een extra 25 miljoen gulden* beschikbaar te stellen voor de geheime dienst. De extra-uitgaven zijn nodig geworden door de Koreaanse oorlog” (2 IX '50). En al volgt er een adj. op „extra”, ik denk toch niet aan adverbium in bijv.: „Op die dag zal *een extra elektrische trein* het aloude

traject berijden" (27 IX '50); stel je voor! „met Nieuwjaar vervalt *de extra geldelijke regeringssteun* aan de ontwikkeling van montagebouw-systemen" (16 XII '50); „hetgeen voor sommige bedrijven *een extra onnodige belasting* betekent van ongeveer 1000 gulden per jaar" (12 VII '50). Die belasting hier geldt niet als *extra onnodig*, evenmin als zo juist de trein *extra electrisch* was, enz.

Daarentegen kan men in andere gevallen „extra" moeilijk anders dan als adverbiale bepaling van het adj. opvatten: „Skipakken in *extra zware* kwaliteit met ritssluiting" (19 XI '49, adv.); „*Extra voordelige* aanbieding!" (19 XI '49); „de betaalbare prijs, die ge voor --- een *extra geurig* reukwatertje ook graag neertelt" (29 XI '49). Het bijwoord wordt ook wel aan het bnw. gekoppeld: „dat is een *extra-goede* noot voor 'Mijn held'" (28 V '50). Maar: „zonder *extra-financiële* bezwaren voor de exploitant(e)" (22 XI '49) kan me moeilijk in dubio laten: extra is adj. ondanks het streepje. — In „het *extra-parlementaire* karakter van het kabinet" (28 X '50) is „extra" prefiksaal, en te vergelijken met kant-en-klaar uit het Frans overgenomen woorden als: *extraordinaire*, *extravagant*, *extra-reglementair*, *extra-statutair* (vgl. voetnoot 10 in n. 11). — In: „eens *extra-voldaan* om zich heen kijken" (9 I '50) fungeert ook de gehele verbinding adverbiaal. Verder kan het ons hier koud laten, of men het predikaatswoord als adj. of als adv. opvat: „Daarom *zijn* zij *extra-bang* dollars te verliezen door vrije handel" (14 III '50); „In Eindhoven *is* de politie juist dan *extra druk*" (20 VIII '49). Een aardige substantivering is: „Kies zo'n paar *Extra Ruim* van Swift en stap voortaan opgewekt door het leven. U zult die *Swift Extra Ruim* voor geen geld meer willen missen" (13 XII '50, adv.). Deze okkasionele substantivering zegt niets over de verhouding van Extra en Ruim.

In de laatste alinea van n. 11 begon ik met enkele voorbb., waarbij adverbiale functie van „extra" niet gans was uitgesloten. Er zijn ook gevallen waarin het adverbiale er dik oplegt: dit „maakt dat de banden met het moederland nog eens extra moeten worden *aangehaald*" (7 I '50); „Bij slecht weer extra *inschuiven* en niet als tram-egoïst plaats voor twee innemen" (23 XII '50). Bij de volgende infinitief is een dubbele gang van grammatische zaken mogelijk: „de rapporten der Woningbouw-verenigingen, welke *het extra optrekken* der huren --- afkeuren" (14 VII '50). We behoeven er slechts terloops aan te herinneren, dat bij de substantivering ineens van „extra optrekken" *extra* adverbiaal blijft; maar als „extra" achteraf aan het gesubstantiveerde „het optrekken" wordt toegevoegd, dan is dat ingelaste *extra* een adj. Een academische kwestie!? maar taalkundig leren denken-en-waarnemen is toch niet enkel academisch (vgl. n. 95).

„Extra" wordt ook wel als postattribuut gebruikt — wat men hierbij nochtans niet als een noodzakelijke voorfase van het pre-attributieve gebruik moet beschouwen: „*Zeventien milliard dollar extra* voor defensie" (15 XII '50); „Want het kost weer *een millioen gulden extra*" (28 XI '50).

Dat 'tweede' substantief kan ook ter plaatse ontbreken. Ik las „dat er drie millioen extra ter beschikking zal komen voor de kleine boeren” (6 V '50); Truman „verzocht om nog 1.555.930.000 dollar uit te trekken voor militaire uitgaven boven de 10 milliard extra waarom hij reeds gevraagd had” (5 VIII '50). — „Dat zeereisje kostte 23 ponden extra” (4 XII '50); „Hierop is weer 4 percent extra, dat is f 0.37 --- verschuldigd” (22 XII '50); „De stad --- heeft nu 125 milliard liter extra gekregen” (28 XI '50); de eis is „één week loon extra als Kerstgratificatie” (29 XI '50). „hij krijgt er een tientje extra voor” (10 VIII '50); hier is „een” geen telwoord. Ook niet in: „En dan is het goed een grijpstuivertje extra te hebben” (29 VIII '50).

13. Zoals de vrouwelijke ablatief *extrā* (uit *extrād*) bij *exter-us* aansluit, en in het Latijn als adverbium en voorzetsel ging functioneren (n. 11), zo is het ook gegaan met *suprā* (uit *suprād*) bij *superus* (Ernout-Meillet² 1004). Men weet dat er ook bij ons heel veel naamvals vormen in bijwoorden schuilgaan. Van *supra*, dat wel als uitheems prefiks voorkomt, bijv. *suprafijn* (N.W. XVI 579), noteerde ik slechts één adjektivisch voorb.: „aanbevolen onze *supra costuums*” (adv.) — als het tenminste zo 'bedoeld' is.

Bij *prima* is alles anders. K.E. 810 spreekt enkel van *bnw.* (en het subst. *prima*); het N.W. XII 4190 v. ook van *bijw.*: „het Ndl. *bnw.* kan in verbinding met woorden als *soort* of *kwaliteit* misschien rechtstreeks teruggaan op het *bijv.*(oegelijk) gebruik van het Ital. (of Lat.) *bnw.*, maar is in de andere gevallen waarschijnlijk geabstraheerd uit samenst. van het *znw.* *prima* met een stofnaam (*prima-tabak* 'tabak van de eerste soort', wordt opgevat als *prima tabak* 'voortreffelijke tabak'); het Ndl. *bijw.* is weer uit het *bnw.* voortgekomen". Dit laatste is zeker juist; de rest uit het citaat zie ik echter eenvoudiger. Maar wie zal hier de gang van zaken precies kunnen rekonstrueren? Van zuidndl. samenstellingen als *prima-graan*, *prima-haring* en andere stofnamen, meent het N.W. XII 4191: „Blijkbaar worden deze verbindingen in Z.-Nederl. dus nog als samenst. gevoeld". Zolang ik ze niet hóór spreken, blijf ik liever wat gereserveerder: het gestreept of in tweeën schrijven zegt althans bij honderden andere woorden weinig omtrent de ware aard van het eerste lid.

In de voorbb. die ik noteerde, wordt *prima* altijd als gescheiden adj. geschreven: (een) *prima arbeider*, en zo bij: *bedlakens*, *bioscoop*, *in --- conditie*, *coupe*, *dekens*, (*Prima Kinderledikant dekens*; *Prima Leidse wollen wiegdekens*), *elastiek*, *exportgoed*, *fantasie*, *films*, *goals*, *in --- handen*, *indruk*, *kanonnen*, *koopje*, *kwaliteit*, *lasscher* (electr. en autogeen), *links-buiten*, *lood*, „*prima melange 14 Ct.*, *extra-melange 15 Ct.*” (C. 20 VII '37), *mensen*, *mensenkenner*, *oud-internationals*, *pak*, *producten*, *roomboter*, *sigaren*, *sortering*, *in --- staat*, *tegelzetter*, *tentoonstelling*, *tips*, *trainer*, *vakmanschap*, *waar*. Deze voorbeelden zijn gemakkelijk te verdubbelen. „Onmiddellijk demonstreerde Van Dam zijn *prima lichamelijke conditie*” (Vk. 11 XII '50); hier is *prima* duidelijk adj. Zo is het ook bij het verdub-

belde: „staan opscheppen over die *prima-prima viswaters*, daarginds in Thienville” (7 III '50).

Het verdubbelde zowel als het enkele *prima* komt ook ad verbiaal voor: „Met die boekenactie --- gaat het *prima prima*” (21 I '49); „Hij deed het *prima-prima!*” (14 XII '50); „ook de aanval bleef *prima* in actie” (27 XI '50); „De fair en *prima* spelende Heracles-rechtsback Van Els ---” (30 X '50). Bij predikatief gebruik pleegt men van adj. te 'spreken': „De ventilatie moet dan ook *prima zijn*” (N.E. 6 III '48). — De verbinding *prima donna* is rechtstreeks uit het Italiaans overgenomen, al spelt men het ook wel *prima-donna* (N.W. XII 4192). Blijft het substantivisch? in: „enkele scheidsrechterlijke vergissingen en *prima-donna allures* van Fischer --- hielden de bijna 20.000 toeschouwers wakker” (Vk. 5 VI '50). Vergelijk: „Men verwijt den crack *prima donna-kuren*” (v. den Bergh, Mysterieuze krachten in de sport³ 165). Zo is het ook bij *prima vista* (dat uit „a *prima vista*” geïsoleerd is): „het had iets van slecht *prima vista spel*” (Vk. 26 X '48); voor het *prima-vista-zingen* zie Dl. II 215.

14. *Lila* (vroeger *lilas*), dat wij uit „fr. *lilas* voor *lilacs*, mv. van *lilac*” overnamen, kwam uit het verre oosten. Het was „eigenlijk een naam voor de sering”, maar wordt „in het Ned., gelijk ook al nu en dan in 't Fr., als bnw. gebruikt voor: blauwachtig paars” (N.W. VIII 2405; E.W. 390, Suppl. 102): *lila lintjes*; „een lichtblond, slank meisje in stralend *lila rok* en jacquet en grooten hoed met *lila sluier*” (Strate, Zijn Engelsche vrouw 48); „Gekleurd licht wierp rose, *lila*, zilveren *tinten* over alles” (v. Ravestein 193); „Je *lila kostuum* zat je verrukkelijk!” (Lewald Sylvia 92), „op mooie *dof-lila velletjes* papier” (308); „Alles keek --- naar 't *lila toilet* en de kanten jabot van haar moeder, den grooten *lila hoed-met-veëren*” (v. Eckeren, A. Hada² 17 v.), „in haar *lila tailor*” (20); „wijzende naar den *lila koepel*” (Couperus 36); „500 exemplaren --- in een *lila Fiësta omslag*” (Vaart 54).

Hiermee ben ik zowat uitgepraat bij de woorden op -a, als ik tenminste pseudo-attributen in hun onnederlandsheid niet meetel: „de Gruyter's verschillende soepen *aroma blokjes*, ragout- en jus-tabletten” (U.C. 5 II '42); hierbij zou *aroma-blokjes* zelfs in de lijn van de rest gekomen zijn. „Het bestuur van het Zwitsers-Nederlands *Asthma Fonds*” (Vk. 10 I '50): hierop volgde ald. het 'korrekte' „Asthma-Fonds”, al zou Asthmafonds nog korrekter zijn geweest. „Maandag j.l. is te Rotterdam gehouden een *gala boksavond*” (L. 25 XII '49); in dit voorb. neigt het znw. (N.W. IV 151 v.) zeer naar adjektivering — wat ik niet zou durven zeggen van „haar *Gala opvoering*” (G. H. III 223). Van Deyssel liet „zilveren wierooksvaten --- groote *gala-slingeringen*” maken (Kl. R. 161). — Als is „irredenta” een isolering uit „Italia irredenta”, dat geïsoleerde adj. geldt toch voor subst., wat het ook is in: „zonder op luidruchtige wijze te spreken over het 'irredenta' gebied van Nieuw-Guinea” (Vk. 22 III '50). Zo is „*Lastina collectie*” (30 VI '50) even substantivisch als: „injecties met *malaria*”

muggen" (v. Eyk, Thérèse 20), „het *Opera Gebouw*" (Kravchenko 143), „als vertegenwoordiger van de *Propaganda Afdeling*" (396), en zo met: *verkoop, lectuur, methoden* e.a. N.W. XII 4466 v. In feite zijn het samenstellingen met een substantivisch eerste lid. „*Pyama Flanel* in uni of gestreept" (adv.) heeft evenmin iets adjektivisch als: „de *tempera onderschildering*" (Hopman 79 v.); „de *Una Sancta beweging* van Alfred van Martin" (v. der Linde 81), „De *Una Sancta groepering* van A. v. M." (195). Het adv. „*vice versa*" spreek ik op de hoge toon van de samenstelling: „Netjes --- kreeg ik het schilderij door een *vice-versa-bode* thuis bezorgd" (Uyldert 47).

15. Gelijk we in Dl. III 2 n. 207 [69] zagen, is de mode gul met deelwoorden op -é; verlengde vormen op -ée moesten er kritisch bekeken worden. In *porte brisée* is de buigingsvorm frans; de halve 'vertaling' moest het onverbogen doen: „De bedden werden achter Japansche schutten verborgen en de vier *brisé-deuren* wijd opengezet" (Timmerman 153). Bij mij krijgt de isolering „*brisé*" de hoogste subst. toon¹¹); maar het adj. *blasé* de lage in bijv.: „een of andere *blasé baron*". — Bij *cliché*, dat als znw. is ontleend (N.W. III 2055), ben ik niet zeker; ik geef de adjektivering althans een kansje, om niet te zeggen een kans: „Zijn werk sluit eigenlijk het meest aan op de *cliché schilderkunst* van de negentiende eeuw" (N.E. 19 II '49); „Maar deze *cliché meningen* vormen slechts de oppervlakte" (L. 17 VI '49).

Daarentegen is *privé* als adj. overgenomen, en dat ook gebleven in *privé kamertje* (*kantoor, korrespondentie*, enz.); voor „het *privée entree*" zie n. 10. Het N.W. XII 4238 meent: „Dat verbindingen van *privé* met een znw. als koppeling geschreven worden is eigenlijk alleen omdat het bnw. onverbuigbaar is" (vgl. echter n. 19 bij imitatie)¹²). Het zwijgt over de toon. En zeker zijn er ook onverbogen en onverbuigbare adjektieven — ze zijn legio! — die 'nóoit' als koppeling geschreven worden (vgl. n. 23). Bij de toon moet men dubbel oppassen. Al heeft het adj. gewoon de lage toon: „in zijn *privée kantoór*", in tegenstellingen — zoals we in n. 4 opmerkten — krijgen ook adjektieven de hoge toon: „in zijn *privé kantoór*" „in zijn *maatschappelijk en privé leven*" (Vk. 8 XII '50). Het streepje doet niet ter zake bij het recept van het Wdb.; de hoge toon berust vaak op een maar half uitgesproken tegenstelling: „Zijn gebombardeerde voorgevel van rosig gele, Travertijnse steen gaf het paleis iets van een *privé-Colosseum*" (Vk. 30 XII '50); „Dat is z'n *privé-genoegen*" (1 VII '50); „prins Bernard (is) met zijn *privé-vliegtuig* vanuit Parijs op Malta aangekomen" (28 XI '50). Hetgeen „de film Orpheus --- te bieden heeft, is zijn *privé-cinegrafische* schoonheid, zoals Cocteau al veel *privé-uitzonderlijkheden* heeft vertoond in alle vormen van kunst" (1 VII '50): „bij „*cinegrafische*" fungeert *privé* adverbiaal. Het blijft een grafisch geharrewar.

¹¹) Vgl. echter in het begin van n. 16 *jumeaux*.

¹²) De koppelingen met *privaat* houdt het Wdb. (4233) over het algemeen voor germanismen; zie Dl. III 2 n. 221.

Waarom in „de gewone *revue- en variété banaliteiten*” (N.E. 22 I '49) alleen het eerste znw. een streepje kreeg, is een raadsel; nee! het is een hebbelijkheid die zeggen wil, dat dit „revue” ook bij „banaliteiten” hoort (Dl. III 2 n. 230). „Bijzonder boeide de vinnige strijd tussen de Zuiderling Taminiâu en de *variété-artist* Jos Windt” (Vk. 17 VIII '50); „Het ene had als opschrift: 'De Bond van *Variété-Revue Girls*'” (15 VII '49). Het anglicisme zit 'm niet in het engelse Girls! wat ook blijkt bij: Lex „kondigde een *wereld-variété program* aan” (Dekker 455; 456).

16. De woorden op -o zijn over het algemeen ontleeningen, zeker in de spelling met -eau: „Dag in dag uit trok hij nu met zijn hond --- over de schrale *plateau weiden*” (N.E. 17 XII '49), znw. Bij „het *jumeaux opklapbed*” (N.E. 6 III '48) spreek ik het geïsoleerde *jumeaux* (vgl. Dl. I 28, 330) op de lage adj. toon, tegenover de hoge toon van: „*lits-jumeaux dekens*” (Vk. 18 XI '49; 28 X '49) (vanwege de tegenstelling „eenpersoons”? zie [20]).

De woorden op -o zijn deels als adj. ontleend, deels als subst. *Blanco* heet bij K.E. 124 „bn., bw.”: *een blanco volmacht, blanco stemmen*. Dan volgen er de koppelingen *blanco-aandeel, blanco-crediet*, waarvan de eerste komponent substantivisch is; gelijk blanco ook gesubstantiveerd is in gevallen als: „Aandelen op naam of *in blanco*”, ofschoon het N.W.II 2780 dat niet zegt (vgl. 2784 sub 5). De substantivering: „*Blanco's* ongeldig bij volksraadpleging” (Vk. 4 I '50), is een korthedje in het opschrift tegenover: „*Blanco stemmen* zullen ongeldig zijn” in de tekst. Slechts eens noteerde ik: „De commissie nam het besluit met --- twee Scandinavische *blanco-stemmen*” (23 XI '50). Ik zag er ook *blanco-biljet* tegenover het gewone *blanco biljet* (*chèques, eindverslag, invitatie, kaartje, papier, paspoorten, strafregister, strookjes, volmacht*). „Dagen in een ziekenhuis zijn *blanco* en onwezenlijk” (de Joss. de J., Het antwoord² 117). — Dit woord moet wel als handelsterm ontleend zijn aan „ital. *bianco*, met *bl* naar blank”, ofschoon het Suppl. 21 v. voorzichtig van „wschl.” spreekt. Ook het N.W. II 2780 is wat gereserveerd, al vergelijkt het „fr. *blanque*, zeker loterijspel, ontleend aan ital. *bianca*” (vgl. Bloch II 98 bij numéro). Het spaanse *blanco* sluit aan bij het fr. *blanc* (dat van germaanse herkomst is; ald. I 84).

„Bij *Albino mensen* ontbreekt namelijk een celbestanddeel” (Steinmetz e.a. 139), „Een huwelijk tusschen twee personen, die allebei een *albino ouder* hadden, zou 25% kans geven op de geboorte van een *albino*” (141), „*Elke albino boschmuis --- het albino diertje*” (178): hier is het spaans znw. (K.E. 46) klaarblijkelijk geadjektiveerd — wat ik niet kan zeggen van: „Dok's oogen zagen opeens den roomkleurigen ransel van het *albino-waschbeertje*” (Rawlings 171): „Hij was niet zo zacht als de *albino waschberen-ransel* dien hij aan Dok Wilson gegeven had” (308) = *albino-waschberenransel à la Te Winkel*. — Adjektief was en bleef *dito*: „ovaalvormige patrijspoorten en *dito koekoeken*” (Chambon, Marine 97), „Met de vier rechtopstaande masten en twee *dito schoorsteen*” (98); „hij heeft rossig

haar en een *dito* baard" (Stratz, De hand van Fatma 20); „getooid met Oranje sjerpen en *dito* haarstrikken" (Vk. 2 V '50); „Oranje" uit liefde met een O! „en een Europa boer, voorstander van de *dito* gedachte, wil ook een prijs" (9 XII '50); *dito* imit. pigskin herenhandschoenen. Zie voor fr. *dito* uit ital. *ditto* (naast *detto*) Bloch I 226; voor het gesubstantieerde ndl. *dito* N.W. III 2666 v.

17. *Bruto* en *netto* zijn met veel andere handelstermen zeker van italiaanse herkomst: ital. *brutto*, *netto* (E.W. 97, 457). Het N.W. III 1702 spreekt bij het eerste alleen van bijw. (K.E. 156 van bnw. en bijw.), en van samenstellingen als *bruto-bedrag* enz. Bij *netto* IX 1885 (K.E. 656) spreekt het echter van bijw. en bnw.; hier wordt verder opgemerkt: „Zeer gewoon als eerste lid van samenstellingen [*netto-bedrag* enz.], terwijl het Italiaansch attributieve verbindingen met het bnw. *netto* heeft". K.E. 156 geeft bij *bruto* alleen los-geschreven adjektieven: *bruto gewicht* (*opbrengst*, *goud*, *zilver*), tegenover elders (1201) *brutowinst* naast *bruto-winst* (en *netto-winst*) — maar bij *netto* 656 sluiten alleen gestreepten aan: *netto-gewicht*, (*bruto-gewicht*), *netto-opbrengst*, *netto-winst*. Wie het al of niet adj. karakter van *bruto* en *netto* uit de toonhoogte wil vaststellen, denkt wel aan de hoge toon bij tegenstellingen, n. 4. Toch is er ook toonverschil bij *het brúto gewicht* (: het *nétto* gewicht) en *het brúto-gewicht*. In het eerste geval behoudt het znw. „gewicht" z'n hoge toon; in de samenstelling gaat de toon van de tweede komponent omlaag. Het is jammer, dat men mijn voorbb. alleen maar kan zien, en niet kan horen. Aan het al of niet gekoppeld zijn in kranten enz. hecht ik niet veel waarde. Kranten doen maar raak:

„Voor het bereiken van een *netto-productie* in 1951 van 7.6 miljoen ton, is een *bruto-productie* van 10.25 miljoen ton nodig. De *bruto-productie* bedroeg in de laatste drie jaren vóór de oorlog gemiddeld 10.2 miljoen ton" (Vk. 25 XI '50); „aandeel U.C.I. (20 percent *bruto recette*) f 85.511, aandeel Stadion (50 percent *netto winst*) f 57.398,58" (18 XI '49). Er is in dit blad geen systeem te bekennen; vergelijk bijv. de *bruto-winst* (2 VI '48; 2 XI '50): „slechts 1 miljoen *bruto winst*" (6 I '50; 27 X '50); „de jaarlijkse *nettowinst*" (4 XI '50), „Veertien miljoen *netto-winst* Nederlandsche Bank" (26 IV '50, bis). „het *bruto-loon* op 1 Januari 1950" (4 V '50); de *bruto-opbrengst* (9 XII '50), „de *netto-opbrengst* der concerten" (7 IV '50; 15 XI '50); „Mijn *bruto pensioen* is 1640 gulden per jaar" (23 IX '50); de *netto-productie* (13 XII '50, bis): de *nettoproductie* (30 XI '50); „een *bruto recette* van rond 137.000 gulden" (18 IX '50); „het 493 *bruto registerton* metende motorschip" (22 VIII '49; 13 XI '50, bis; 14 VII '50: „2.946.000 *bruto register ton*"); „met een gezamenlijke inhoud van ruim 3 miljoen *bruto-registerton*" (10 VIII '50, bis; 8 IV '50); „een *netto-surplus* --- tegenover een *netto-deficit*" (18 VII '50); „een zodanige *netto uitvoeringscapaciteit* kunnen opbrengen" (16 II '50); „De gemiddelde *bruto-verdienste* per week" (16 VIII '50). In een ander blad zag ik: *het netto*

gewicht, de bruto opbrengst, de netto prijs, 10.000 bruto registertons.

In *franco levering* (*zichtzendingen*, enz.) zit het ital. *franco* „als afkorting van *porto franco*” (N.W. III 4663). Het geadjektiveerde *indigo* is via het Frans aan het Spaans ontleend: „In z'n *indigo baatje* ligt Bouke met volle zwaarte op z'n roerpen” (Haspels, Brand. 241); zie n. 10.

18. In *primo, medio, ultimo Augustus* zie ik het gehalveerde lat. *primo die, medio mense, ultimo die* (Augusti). „Hierdoor is de *October-ultimo* trouwens altijd een der zwaarste geweest” (Vk. 2 XI '50). Het N.W. XII 4197 noemt *primo* een znw. (*medio* ontbreekt IX 371): is dat wel zo? ¹³⁾ Vroeger volgde de naam van de maand in de lat. genitief. Resten hiervan zijn nog *Januari, Februari, Juni, Juli* (E.W. 282). Thans blijft de maand onverbogen: „terwijl de levering in termijnen pas *medio December* eindigt” (Vk. 6 XII '50), „zich --- vóór *medio November* bevoorraden” (20 IX '50), „op een datum *medio 1951*” (28 XII '50). „Het indexcijfer van de kosten van 't levensonderhoud lag half December 1949 reeds 4 percent hoger dan dat van *medio September*” (25 II '50). Funktioneel staan *half* en *medio* wel op één lijn. Het N.W. V 1602 houdt dit „half” voor een adj.; van *midden* heet het IX 687: „bnw., alleen in attributief gebruik, en wel in echte samenstellingen”, waartoe dan ook „*midden-November*, half November” behoort. „Op een dag in *midden-Juni*” (Rawlings 142); „tegen *medio Mei*” (Schw. 31 p. 58), „even voor *medio Mei*” (86); „De datum van levering was aanvankelijk bepaald op *midden September*” (Vk. 16 XII '50).

Het lat. znw. *legio* (N.W. VIII 1454 v.) is: „min of meer bn.”, zegt K.E. 558. Het N.W. is royaler, en spreekt gewoon van bnw. — wat in het predikatief gebruik moet begonnen zijn: „maar ondanks *legio scoringskansen* ontkwam het Haagse doel aan het fatale schot” (Vk. 23 X '30), „ondanks *legio verwickelingen*” (7 I '50), „West-Java --- is vanouds een kruittvat, dat *legio* explosieve *verrassingen* herbergt” (15 XII '50). — Van *loco*, de ablatief van het lat. *locus*, zegt het N.W. VIII 2538: „in den zin van: plaatsvervangend, als attributieve bep., en dan in geschrifte als koppel. met het znw. verbonden”: *loco-burgemeester* enz. Krijgt het de lage toon? (zoals ook: „egoïst *occulto-aestheticisme*”, Kalff 245): men had hem „gemachtigd in zaken, die het Staatsbedrijf der PTT raakten, als *loco Secretaris-Generaal* te tekenen” (N.E. 11 VI '49); vgl. n. 22 al. 2.

Het fr. znw. *rococo* „terme de l'argot des ateliers” was vroeger wat aan de vulgaire kant (Bloch II 236). K.E. 860 geeft alleen de samenstelling *rococo-stijl*, het N.W. XIII 657 niets. Ik noteerde o.a. „een roze *rococo pavilloentje*” (Timm., A. -Marie 52); „Achter het *rococo hek*” (v. der Meer, Kathedraal 12), „de verrukkelijke hekken van Slodtz --- met hun *rococo menuetten* van boog en tegenboog” (108); „Het oorspronkelijk gewelf ---

¹³⁾ Wel kan *primo* gesubstantiveerd worden: „*primo en secundo*, (handel) eerste en tweede wisselbrief” (K.E. 810). In *primo, secundo* enz. bij opsommingen is het adverbiaal: ten eerste enz.

werd later door een *rococo stucgewelf* vervangen" (Kessen 80); „te Lecce vele *rococo kerkgevels*" (de Jong III 439). Ik opteer voor adjektivering, wat niet in strijd behoeft te zijn met de vele samenstellingen: „de grootste schilder van den *rococotijd*" (ald.), „enkele *rococowerken*" (440), „een geniale *rococostoffeering*", „binnen het *rococokader*" (ald.). „Een *rococovorst* stond voor het kijkgat van het voorgordijn" (Kluge I 83; 86), „een reusachtig *rococobed*" (II 201; 202 bis.) --- Zie verder [3].

19. Bij de woorden op *-ie* is meer spellingvariatie dan bij *-o*. De nederlandse spelling is *-ie*. Ik begin met een paar woorden uit de mode-wereld, al zal zowel bij *fantasie* als bij *imitatie* de lage toon van de adjektivering ons vaak in de steek laten; zie voor beide woorden Dl. III 2 Register.

Bij het znw. *fantasie* verwacht men koppelingen als *fantasie-artikelen*, *fantasie-hoed*, *fantasie-kostuum*, *fantasie-pak*, *fantasie-stof* (K.E. 270) met de hoge toon op het eerste lid. Het N.W. III 4381 doet het zonder streepje: *fantasieartikel* enz. In advertenties blijven gevallen als *fantasiewol*, keurige *fantasiestof* japon even zeldzaam als gestreepte: *fantasie-schortjes*, sportieve *fantasie-diagonaal* mantel. Adverteerders doen het liever op z'n Engels. Of is het als adjektief bedoeld? *fantasie baddoeken* (*deken-s*, *hemdjes* en *directoires* in rayon en katoen, *damespakken*, *dames schortjes*, *dames zakdoeken*, *herenzakdoeken*, *japon*, *katoen*, *kindermantel*, *complet*, *lambrequins*, *mantel*, *patroon*, *potlood*, *schoen*, *schortjes*, *swagger*, *tafelkleden*, *tafelspreien*, *voile*, *zakdoeken*, *zomerwol*). Een beetje ingewikkelder zijn: *wit fantasie damesschortjes*, *laine fantasie deux-pièces*, *fantasie geweven tricot hemdjes*, *fantasie herensokken* : *heren fantasie sokken*, leuke *fantasie imprimé japon*, *fantasie* en flanel *jurkjes*, apart *fantasie bouclé Complet* Costuum, jeugdige *fantasie dentelle* costuum, aardige *laine-fantasie* mantel, *fantasie tong molières*. „Versteende roodhoutstammen uit het Yellowstone-park die tot *fantasie juwelen* zijn geworden" (L. 9 XII '49). In een andere sfeer ligt: „dat voor het aannemen van *phantasie voorstellingen* bij de dieren geen dwingende reden bestaat" (Buytendijk, Grondprobl. 146). Zouden we bij *fantasie* maar niet van grage adjektivering spreken?

Het N.W. VI 1456 doet dat uitdrukkelijk bij *imitatie*, waarmee een groot aantal koppelingen worden gevormd, vooral met stofnamen: „In deze samenst. krijgt *imitatie* nagenoeg de kracht van een bnw. en men schrijft ze dan ook niet steeds aaneen [vgl. n. 15 bij *privé!* en n. 11 bij *extra*]. Voorbeelden zijn: *Imitatie-diamanten*, *imitatie-leder* en *imitatie-lederen*, *imitatie oud zilver*, *imitatie Delftsch aardewerk* enz." Het Wdb. zwijgt natuurlijk over de toon, die toch zeker een krachtig woordje meespreekt; het al dan niet aaneenschrijven zegt betrekkelijk weinig. Ik noteerde uit advertenties o.m. *imitatie leder* (*peccary*, *pigskin*, *linnen slopen*, *maanstenen*, *Persianer* en *veulen*, *rubbervloeren*, *wildleder dameshandschoenen*); „Men kan er kousen --- *imitatie juwelen*, borstels en zelfs speelgoed kopen" (Vk. 17 V '50). „de op zekere luxe gestelde *imitatie-kampeerder* in een huisjestent" (21 X '49); „Querido vindt 'm reeds een

imitatie-Baudelaire en -Maldoror" (v. Campen II 127); Dl. III 2 Register. Zie verder voor pseudo-gevallen op *-ie* [4].

20. Met *-i* en *-y*: „terwijl over het lijkje rood papieren *confetti bloempjes* waren gestrooid" (v.d. Ven 221) : men verwachtte een samenstelling bij dit ital. woord (Dl. I 33 v., 45 vv., 304). Zo ook bij: Onze *Februari actie*; „het Duitse *Kali Syndicaat*" (Vk. 25 X '50, bis). Bij het letterwoord *Nazi* is weifeling (met betekenisnuances?): „Mannen zoals de priesters in de *Nazi concentratiekampen* kunnen niet worden gekocht" (George, Gods ondergrondse 18), „iedere krant stond vol *Nazi-propaganda*" (39). Toen „kwam *Hühlein*, de chef van het N.S.K.K., het *nazi Motorcorps* binnen" (Wagner en Cooper, Eeuwig laaiend vuur 109 v.); „De parallel tussen de Indonesische republiek en het *Nazi-systeem* moet toch voor ieder duidelijk zijn" (N.E. 15 II '47). — *Brani* (E.W. 90; N.W. III 1137) is een maleis adj., maar „reeds vroeg, vooral hier te lande, ook als manl. znw. gebezigd" — wat de beoordeling van het adj. bemoeilijkt: „Allereerst wou hij *den branie* Piet Braatz [appositie?] vóór ons zetten" (Querido II 48).

Zowel *baby* als *bébé* is een znw. Het franse *bébé*, een woord van onomatopoëtische aard, behoeft geen (jonge) aanpassing te zijn aan het eng. *baby*, al zal dit laatste na de ontlening ervan in het Frans (1850) wel tot de verbreiding van het eerste hebben bijgedragen (Bloch I 74). Verbindingen als *baby jurkje* (*garnituur*) zijn blijkens de hoge toon van *baby* feitelijk eender als *baby-uitzet*, *babytruitje*. Hetzelfde geldt van *bébé wol*, *bebe hemdjies* (*bandjes*, *truitjes*). De betekenis is duidelijk: bestemd voor *baby's*; met een 'kleine' variant bij *babyzitters* en *baby-zusters* (Vk. 11 II '50). Enkel uit de toon — en uit de situatie — kan blijken wat een *baby weegschaal* is. Het zal wel een weegschaal zijn voor *baby's*: een *báby* weegschaal; maar het kan ook een klein-model weegschaal zijn: een *bàby* weegschaal, met de lage toon op het geadjektiveerde znw. Dit laatste is ook mogelijk bij *baby-meubeltjes* ondanks de grafische koppeling, en bij een *baby kruikenzakje*. „Onze '*Baby*' *Duplicator*" (adv.) kan niet anders zijn dan een schrijfmachine van klein formaat. Zo is het ook bij: „Dolf --- droeg van die *baby kaplaarzen*" (Dekker 630); en bij: „Bijna drie jaar zouden voorbijgaan, voordat onze luchtbescherming in Londen het moest opnemen tegen de '*baby Blitz*' in Februari 1944" (Vk. 28 I '50). Maar de leeuwentemmer die „zelfs geen *baby-olifant* uit een kooi kan lokken" (24 X '49), brengt ons weer bij het znw.: „een *baby-olifant*, die op de achterpoten tracht te lopen" (de Hartog 345).

Het gemeenzame eng. *fifty-fifty* zag ik gescheiden in: „terwijl hij tegen een *fifty-fifty beloning* vorderingen van particulieren --- uit het te goed van een andere firma had betaald" (Vk. 29 VII '50). Ik hoor geen verschil tegenover verbonden gevallen als: „op *fifty-fifty-basis*" (25 II '50; 9 XI '50); „de mensen die de *fifty-fifty-verhouding* niet willen" (17 IV '48); „Dan het *fifty-fifty-huwelijk*, ook een ideaal van onzen tijd ---" (Hermans 151). Sprekende anglicismen zijn nog: „de Koninklijke Nederlandse

Hockey Bond" (Vk. 4 IV '50), „De internationale hockey federatie" (31 X '50); *Girly japonnen! de City Bar*. — *Cosy* is in het Engels adj. en subst., maar die dubbele sleutel past niet zo maar op *cosy pantoffels*: *cosy-pantoffels* (adv.). „zijn Zaterdagavondgenoegens in het verloren stads-kwartier omtrent *Piccadilly Circus*" (Hopman 10 v.) is volkomen Engels; semi-engels is: „de Internationale *Rumby Stichting*" (v. Eyk, Thérèse 208 v.); meer dan semi: „De burgemeester van Bordeaux (is) een *oud-rugby international*" (Vk. 17 II '50). Van het type *utility-textiel*: *niet-utility-goederen* (-stoffen) (30 IX '50 : 13 V '49) zag ik eens ongestreept „*Niet-utility kleren*" naast „aardige *utility-mantelpakken en mantels*" (N.E. 2 X '48). Men kan deze en talloze andere anglicismen alleen maar op rekening stellen van slordigheid. Ook van domheid? — Naast *legio* n. 18 stel ik *plenty*, dat ook al in het Engels als bnw. optreedt: „Overal in Amerika waar plantages zijn is *plenty vraag* naar slaven" (Verhoog 270), „In ieder geval wonen in de Vereenigde Staten nog *plenty afstammelingen* van de Nederlanders" (281); K.E. 788 spelt *plentie* (N.W. XII 2612).

21. We zijn thans gekomen tot uitheemse attributen en pseudo-attributen die op een medeklinker eindigen — althans grafisch, want fr. *bon-vivant*, *bourgeois*, eng. *curfew* enz. hebben bij ons de uitspraak op vokaal behouden. Ik laat zoveel mogelijk, juist als in het voorafgaande, losse woorden vooropgaan — al liet ik *semi-luxe artikelen*, *super-de-luxe hotels* (n. 8 v.), *prima-donna allures*, *Una Sancta beweging* (n. 13 v.), *lits-jumeaux dekens* (n. 16) en nog wel een enkel meer, toen buiten de band springen.

En om te tonen dat het moeilijk is z'n leven te beteren, begin ik met een paar twee-eenheden waarvan *à jour* al in Dl. III 2 n. 208 een beurt kreeg. Naast het geadjektiveerde fr. *ajour* „opening" komt ook *à jour* voor in de betekenis „open(gewerkt)", al geeft K.E. 44 dit laatste niet op; het N.W. gaf geen van beiden op — zie echter Suppl. I 842. Er is nog meer spellingvariatie: franse zijden kousen met *ajour pijl*, *ajour zoom*: *ajour-zoom*, *ajour kousen*: *ajour-kousen*: „met *à jour kousen*" (Scharten, Kroniek 401), *een à-jourrand*, *ajour-garneering*, „een brok allerfijnst *à-jour-werk* met Parijse motieven" (Vk. 18 VIII '49). Ik ben er zowat; zelfs aan adjektivering kan nog een steekje los zijn, of los blijven.

All-round is een engels bnw., dat bij ons in wisselende spellingen zeer gewild is. Ik begin met een *all round kantoorbediende*, wat blijkbaar *passender* klinkt dan een *kantoorbediende* die zijn vak verstaat, die van alle markten thuis is, die van zessen klaar is; ook zegt ons een *all round zakenman* niet hetzelfde als een gewiekste, een bijdehante, een geslepen zakenman. Een „*all round booswicht*" (M. 20 X '37) zegt eveneens wat anders dan een veelzijdige, goed-onderlegde, in-z'n-vak-doorknede schurk. Maar ik behoef hier niet op al de mogelijkheden in te gaan, die er zijn om *all-round* te kiezen of te vermijden. Kranten en adverteerders kennen intussen hun pappenheimers: *all(-)round etaleur* (*acquisiteur*, *Barmixer*, *sportsman*, *journalist*, *verslaggever*, *redenaar*, *communist*; type, O.E.B. XXXI

130). Gevraagd: *All round Kantoormachine monteur*. „Ruim honderd manschappen --- ontvangen dan de eerste groene baretten als teken van 'all round' militair te velde" (Vk. 31 V '50;); „de all-round, de achttien-karaats vrouw" (Ausems 70); „dan was het een all-round gezinsboek geworden" (22 XII '49). In O.T. XVII 32 liep de aardigheid naar aanleiding van de all-round garage niet over van geestigheid. Daar „geen leger ter wereld allround materiaal bezit" (Vk. 16 XI '50), is een grafische eenling. Varianten zijn: *de all-round-tonelist* (22 I '48), *de all round-leiders* (7 V '49), „de beste all round-rijders" (4 II '48), waarnaast „de Liaklevs en de Farstads wel weer als all-rounders rijden" – een afleiding die zo uit het Engels zal zijn overgenomen.

22. Bij de kopulatieve samenstellingen, zegt Schönfeld⁴ 174 (272) terecht, „zal voor het taalgevoel het ene deel wel eens ondergeschikt zijn aan het ander, zoals dan ook uit het accent blijkt" (vgl. Dl. I 30 v.). Bij *amateur* is de gestreepte spelling favoriet: *amateur-fotograaf*; „de Amsterdamse Amateur-Fotografen Vereniging" (Vk. 22 XII '50); *amateur-pluimveehouders* (30 III '50), *amateur-theologen* (Sargent, Thomas Morus 107), *amateur-tuinier* (Schw. 44 p. 49). Ook als het tweede lid geen persoonsnaam is, komt het streepje wel in aktie: *amateur-elftallen* (Vk. 27 XI '50); *amateur-televisiezender* (29 XI '49) met: *amateur-televisie-congres* en *amateurzender*. Onder de kop: „Kath. amateur-toneel heeft grote plannen" volgde in twee woorden: „Het Weekverband Katholiek Amateur Toneel" (6 VII '48); „de Nederlandse Amateur Toneel Unie" (10 I '50); „de Haagse Amateur Toneelorganisatie" (L. 4 VI '48); „de buitenlandse betrekking van de Amateur Athletiek Bond" (Vk. 28 VI '49); „de Internationale Amateurs Athletiek Federatie" (26 VIII '50). In mijn oor is: „wat amateur aderlaten door Stilles" (Jennings 323) een volslagen adj.; wat niet het geval is met: Die „moord --- was een amateur affaire geweest" (N.E. 1 XI '47) = amateuraffaire. Onder het opschrift als samenstelling „Ned. Amateur bokkers naar Zuid-Amerika" volgde: „een uitnodiging --- om met vier amateur bokkers naar Argentinië te komen" (Vk. 21 XI '50). De „Nederl. Ver. van Amateur Tabakkers" kreeg een beurt in O.T. XVII 35. „Amateur winkeldieven geven allerlei excuses op" (Sullivan 202); maar de „amateurs-wurtjes" met -s is een andersoortig geval.

Na het kopulatieve type *amateur-fotograaf* noem ik de koppelingen met het subst. *aspirant* (uit het Frans, N.W. II 730), die geregeld gestreept worden: *aspirant-administrateur* (-controleur, -ingenieur, -onderofficier, -onderwijs), en op dezelfde toonhoogte gesproken worden, tenzij het om een tegenstelling gaat. Ik neem nog uit Kloos: „de aspirant-Caesars en Alexanders van onzen eigenen tijd" (X 114), „in zijn tijd had men, zooals men thans aspirant-Napoleon's heeft, een heel ristje aspirant-Alexanders-de-Groote" (116). Al deze gevallen verschillen naar toon en betekenis van die met *loco-*, en *vice-* (n.18); zie nog Deel III 2 [74] blz. 178, en blz. 177 voor *adspirant-strijders*.

Bourgeois wordt in het Frans èn als znw. èn als bnw. gebruikt; K.E. 143 konstateert dat ook van het Nederlands. „den man met zijn *bourgeois* manieren” (Overduin–Heyligers, Wat de tijden rijpen 13); „Dit werkt aanstekelijk, zelfs op de *bourgeois milieus*” (N.E. 13 IX '47), „in de oude *bourgeois sentimentaliteitsstijl*” (Vk. 30 XI '49); „de *bourgeois-nationalisten*, die eerst met de Duitsers hadden gecollaboreerd” (1 XII '49). „Hij wrokt over zijn belastingbiljet, dat hem nu het *bourgeois-satisfait leventje* onmogelijk maakt” (N.E. 2 IV '49): „maar de '*bourgeois-satisfait*'-mentaliteit ligt de beurs niet” (L. 23 I '48).

Wie van variatie houdt, kan verder terecht in [5]. Enkele woorden moeten in de volgende nummers een langere beurt krijgen.

23. K.E. 353 noemt *gratis* bijw. in „*gratis binnenkomen*”, maar bnw. in *gratis-onderwijs*, *gratis-procedure*. De koppeling van het onverbogene! Het N.W. V 602 schoot te kort door niet van adj. te spreken, 'zelfs' niet bij de koppeling *gratis-voorstelling* – wat het wèl deed bij koppelingen als *privégebruik*, *privé-leven* (n. 15). Voorbb. met zo'n misplaatst verbindingstreepje zag ik zelden: „het verspreiden van *gratis-brochuurtes*” (Opv. Br. 104 p. 18); „het litteratuur-onderwijs in de *gratis-cursussen*” (Vk. 3 I '50); „Laten we dus --- dankbaar zijn voor dit proces in deze *gratis-lessen*” (L. 11 II '49). Ik sluit hier de hoge toon op *gratis* niet uit, terwijl ik het adj. de lage toon gaf. In alle geval kan het adjektivisch gebruik het koppelteken best missen: „de betrokkenen kregen *een gratis abonnement*” (Vk. 21 XII '50; 29 VII '50), „*een gratis advertentie*” (10 XI '49). „De kranten zullen *gratis advertenties* en artikelen opnemen” (23 V '50): hier neem ik *gratis* liever als adj. bij advertenties, dan als adv. bij opnemen. Vergelijk: „Allen krijgen dagelijks *gratis* 250 gram rijst. Er zal *gratis textiel* gedistribueerd worden” (27 XII '50); in de tweede zin is wederom een dubbele opvatting mogelijk; eventueel ook bij „*gratis afpassen* door bekwame coupeuses” adv. Maar ik voel toch meer voor adj. in: „de Ballet Theatre Foundation te New York (heeft) aangeboden in Rusland *gratis balletvoorstellingen* te doen geven” (10 VI '49). Onder het opschrift: „*Best en gratis bier* voor bezoekers”, dat zeker adjektivisch doet, volgde: „De dorstige bezoekers konden *gratis Nederlands bier* drinken” (8 VIII '50), met desnoods weer twee grammatische kansen; evenals in: „Bij hun laatste Sinterklaasactie --- zijn vanwege deze bonden *gratis bonnen* verstrekt” (21 XII '50). Na het zekere adj.: „recht op *acht gratis reizen* per jaar” (17 VI '50), werd het weer onzeker in: „dat ze graag hun recht op *gratis reizen* door een hoger salaris vervangen willen zien”. Was „reizen” hier als infinitief bedoeld? Die vraag mag ik niet stellen bij: „Door op *het gratis reizen* wat te besnoeien” (17 XII '49). Dit zijn 'gratis' bijdragen voor grensgevallen van bnw. : bijwoord.

Voorbb. waarin men *gratis* niet anders dan als adj. kan opvatten, zijn legio: „patiënten --- die alleen komen voor een buisje *gratis asperine*” (25 X '49); „*een gratis bezoek* en een nog hartelijker verzorging” (20 IX

'50); „Wat, *geen gratis bier en geen gratis sigaretten*”, vroeg een teleurgesteld politicus” (18 II '50); dan „fuij ik iedereen op *een gratis borrel*” (23 VIII '50); „Er waren zelfs *gratis bioscoopvoorstellingen*” (Valtin 101). En zo met: *brillen, broodjes, certificaten, dienstbetoon, diner, filmvoorstelling, groenten, klacht, knip- en naailes, logeerfeest, maaltijd, margarine, melkverschaffing, mest, mogelijkheid, monsters, onderwijs, oorlogsmateriaal, opleiding, pillen, (voetbal)pools, prijsvraag, proef, proefles, propaganda, prospectus, reclame, reclame-advies, registratie, reis(-zen), rit, schouwspelen, spaarzegels, spek, standplaats, stoelen, tocht, toezending, transport(en), uitzending van kinderen, verblijf, vermageringskuur, verspreiding, vervoer, voorstelling, wapenleveringen*. Het begon met: „Amerika moet meer thee drinken”, en eindigde met: „Dan kunnen talloze Amerikanen *gratis thee drinken op straat*” (Vk. 16 XI '49). Om niet met een vraagteken te eindigen, eindig ik met een advertentie: „*Ons gratis brochure*”, die er naast is.

24. Terwijl *gratis* ondanks zijn verre substantivische komaf (Dl. II 81) als bijwoord ontleend is, zijn *maximum* en *minimum* zeker als znw. overgenomen, met de meervouden *maxima* en *minima* op de koop toe. Feitelijk zijn het latijnse onzijdige vormen van de adjektieven *maximus* en *minimus*. K.E. 606 en 623, die ze — na het N.W. IX 323 en 769 — opgeeft als subst. zonder meer, doet met *een maximum (van) loon, (van) snelheid* even denken aan het sparen van de kool en de geit. In samenstellingen als *maximum-snelheid, minimumlijder* is het eerste lid zeker znw. Ik noteerde o.m. *maximumbedrag, maximumbereik* (van kanon), *maximum-eis, maximumpeil, maximum-percentag, maximum(-)productie, maximumregeling, maximum-uurloop, maximumvermogen* (van schakelstation): *minimum-eis(en)*, en nog zo gestreept met : *geloof, grens, inspanning, levensonderhoud, loon, loongrens*. Een zeldzaamheid is het meervoudige: „de door hem gewenste *maxima-verhoging* (zou) twee en een half miljoen kosten” (Vk. 30 IX '48).

„Niet zelden worden ook verbindingen zoals *minimum loon* en derg. als samenst. opgevat, met de klemtoon op het eerste lid”, zegt het N.W. IX 769, dus met de hoge toon (vgl. Buiskool 22 v., 34 vv.). Mogen we dan bij deze latijnse ontleningen nooit aan adjektivering denken? Als ze op de lage toon gesproken worden, staat het adjektivische vast! Daar evenwel deze twee woorden een tegenstelling vormen met hoge intonatie, maakt dit de beoordeling vaak moeilijk. Ik kom er aanstonds op terug.

Voorbb. waarbij geen twijfel mogelijk is over het substantivisch karakter van *maximum* en *minimum* zijn o.m.: „Het wilde ook niet de grens van *het belastingvrije minimum* verhogen” (Vk. 20 X '50); „Dr. Lange en Gromyko beschouwen deze UNO-actie als een *minimum* gebaar. Washington gaf met effen gezicht, *het maximum* dat de Verenigde Staten in deze Spaanse kwestie bereid zijn te doen” (14 XII '46); „tot *een maxi-*

imum van 10 miljoen gulden" (24 X '50); „*in een minimum van tijd*" (17 VII '50). „*Met een minimum aan materiaal helpt men een maximum aan woningzoekenden aan een eigen 'home'*" (N.E. 18 VI '49); „alleen wie zich tijdig aanmeldt --- kan verwachten met *een minimum aan kosten een maximum aan comfort te vinden*" (Vk. 25 XI '49). In de twee laatste gevallen hebben minimum en maximum om twee redenen de hoge toon: ze zijn substantivisch en ze vormen een tegenstelling. Zo is het ook in de volgende samenstellingen: „*het invoeren van nieuwe regelingen voor maximum-gewicht en minimum-prijs*" (10 I '50); bovendien waren „*de minimum-temperaturen betrekkelijk hoog en de maximumtemperaturen betrekkelijk laag*" (13 V '37). Het meerv. is uiteraard altijd subst. : „*een bepaalde waardemaxima --- voor de afzonderlijke groentesoorten*" (27 XII '50).

Uit de hoge toon bij de tegenstelling — we zouden erop terugkomen — volgt niet, dat het substantieven zijn: „*heloten, die voor een minimum bestaan een maximum arbeid zullen moeten leveren*" (U.C. 30 IV '41); „*Het verhoor --- heeft alleen uitgewezen, dat de man uit een minimum aantal onzekere gegevens een maximum aantal voorbarige conclusies heeft getrokken*" (Vk. 15 VII '50); „*minimum materiaalverbruik (tegels onnodig), maximum besparing aan tijd en arbeidsloon*" (20 XI '50). Volgens mij hebben we in deze voorbb. met adjektieven te doen; in het laatste geval is zelfs de lage toon niet uitgesloten. Een aardige tegenstelling is: onderstel „*dat ze haar beroep uitoefent op zodanige wijze, dat ze met een minimum inspanning een maximaal resultaat bereikt*" (Nicolas 376); ook al om de lage toon houd ik dit minimum voor een adj. Zo is het ook bij maximum in: „*In een minimum van tijd zal een maximum aantal mensen kunnen worden vernietigd*" (Opv. Br. 92 p. 24). Maar de hoge toon blijft een handicap: „*De gemeente Nijmegen heeft zich verplicht tot een minimum afname van 8220 kubieke meter tot een maximum van 32000 kubieke meter per dag voor het jaar 1951*" (Vk. 30 XII '50); „*men kreeg 't maximum levensgenot voorgespiegeld, maar moest voorloopig met 'n minimum genoegen nemen*" (Kalff 266).

25. In samenstellingen die aan alle eisen voldoen, is de eerste komponent een substantief, bij „*voldoen aan de minimeisen*" : „*aan de gestelde minimum-eisen*" (Vk. 1 XII '50); het streepje doet immers niet ter taalkundige zake. Daar schrijvenden gemeenlijk geen besef hebben van toonverschillen bij adjektivisch : substantivisch gebruik — grammatika's en woordenboeken plegen over dit fundamentele taalverschil te zwijgen¹⁴⁾ — daarom moet men niet te veel waarde hechten aan grafische wisselingen als : „*Na 1 Januari 1951 zullen voor consumptieaardappelen maximum prijzen worden ingevoerd*", en wat verder: „*De maximum-*

¹⁴⁾ Ondanks de onjuiste en onvolledige voorstelling van zaken in N.T. XLVI 121 en L.T. n. 169 blz. 138, durf ik verwijzen naar mijn *Intonatie en grammatische functie in het Nederlands* 8 vv.

-prijzen voor kleiaardappelen zullen gemiddeld twee cent per kilo hoger liggen"; het opschrift was: „*Maximumprijzen* voor aardappelen" (11 XI '50). We hebben hier blijkbaar driemaal met een samenstelling te doen (vgl. n. 24 al. 2); „maximum prijzen" was de grafische misgreep, zoals „maximumveilingsprijzen" dat is in : „maar thans zijn *maximum handelsprijzen* vastgesteld zonder corresponderende *maximumveilingsprijzen*" (15 II '47) — als men tenminste in beide gevallen de lage toon aanneemt. „Dit zijn prijzen die op grond van *den maximum veilingsprijs* zijn uitgerekend" (L.D. 12 VIII '41). En zo zou ik nog meer dubbelen kunnen geven met: *prijs(-zen)*, *verkoopprijs(-zen)*. Van *verbruikersprijs* (Vk. 19 IX '50; 27 IX '50) zag ik geen koppelingen; ook niet van „*de minimum garantieprijs* voor melk" (25 XI '50), tegenover: „Er komen geen *minimum-kleinhandelsprijzen* voor suiker en margarine" (3 V '50). Ik voeg hier nog bij: „*minimum prijzenfondsen*" (2 VIII '49), „aan *maximum prijsvoorschriften* gebonden" (5 I '50); *minimum prijs-regeling : een minimum-prijsregeling* (12 XII '50 : 20 XII '49).

Nog wat: „Het landbouwsyndicaat --- betaalt momenteel per dag maximum *f 2.25*" (15 IX '50); hierin funktioneert, zoals het er staat, maximum bijwoordelijk, tenzij bedoeld was *per dagmaximum*, een samengesteld subst. zoals: „onder een rechtvaardig *bestaansminimum*" (24 X '50). Zeker adverbiaal is: „Gezinshoofden, die nog niet zelfstandig zijn, kunnen na twee jaar *maximum* [= ten hoogste] de tegenwaarde van 380 gulden aan deviezen opnemen" (29 XII '50); daarom „besloten Provinciale Staten vandaag tot een bedrag van maximum *f 900.000* uit de provinciale kas bij te dragen" (28 IX '50). Zo'n adverbiaal gebruik — zo het er al niet uit is voortgekomen — wijst althans op adjektivische mogelijkheden bij maximum, en dus ook bij minimum.

26. Daar maximum en minimum als znw. *het*-woorden zijn, verdienen verbindingen met *de* biezondere aandacht: *de maximum prijs*. Dit zou zeker de adjektivering van maximum bewijzen, als men het nooit zou kunnen opvatten als *de maximumprijs*. We moeten hier nog andere voorbb. laten spreken; konden we ze maar horen spreken! Er zijn verschillende mogelijkheden. Zie ik bijv.: „Slechts de meest draagkrachtigen --- zullen *het maximum schoolgeld* moeten blijven betalen" (28 VI '50), dan kan de 'ontleder' daarin „*het*" rechtstreeks verbinden met (het znw.) maximum, of met schoolgeld, en dan maximum als adj. beschouwen. In de volgende voorbb. met „aantal" voel ik wel voor adj.: De Regering stelt voor „*het maximum aantal* leden te brengen op veertien" (26 VIII '50); „De enige ploeg, die uit de Kerstwedstrijden *het maximum aantal* punten behaalde, was Sunderland" (27 XII '50); „indien zij zich hadden beperkt tot *het maximum aantal* woorden, dat voor de inzendingen was voorgeschreven" (20 X '50); „Ik stelde een overeenkomst voor tussen de Verenigde Naties over *het minimum en maximum aantal* strijdkrachten dat ieder op de been zou moeten houden" (14 XII '50); „Maar de Eltenaren waren het met de

landdrost eens, dat *het maximum aantal* af te geven vergunningen voor Verlof-A ingrijpend verlaagd moet worden" (5 XII '49).

Maar we zouden het hebben over *de-gevallen*, in de hoop dat het niet allemaal mislukte samenstellingen zijn: „In Overijssel b.v. bedroeg in 1860 *de minimum arbeidsduur* op de steenbakkerijen van de man 10 uur" (Schilstra 48 v.; vgl. 61 en 62: een); dit „was volgens hem *de minimum basis* waarop een gezin kon worden gevestigd" (Bomans, Erik 124 v.). Hij liet weten „dat hij de Nederlandse schepen niet meer zou laten uitvaren tenzij zij *de minimum Engelse bewapening* hadden" (Vk. 17 XII '49)! „Het is dus feitelijk *de minimum dagdosis*" (N.E. 21 XII '46); „omdat --- negentien jaar *de minimum leeftijd* is" (Vk. 23 VIII '50): „*De maximum-leeftijd* voor deelneming is gesteld op 35 jaar" (30 VIII '50). „*De maximum leeftijdsgrens* van de emigrant is --- 35 jaar" (27 VII '50); „*De maximum loonsverhoging* blijft dus 180 gulden per jaar" (9 IX '50); „In *de maximum opzet* van het plan --- worden 1700 hectare grond aan de landbouw onttrokken" (6 I '50). Naast het gewone „*de (een) maximum snelheid*" noteerde ik eens: „*een maximum-snelheid* van ruim 960 kilometer per uur" (20 X '50); „het vervallen *der maximum snelheden*" (18 X '50): „*de maximum-snelheden* voor het gemotoriseerde verkeer" (30 XII '50); meervoud! „*De maximum staalproductie*, die thans is toegestaan, belooft 11 miljoen ton per jaar. De Britten willen het maximum op 14 miljoen of 14,5 miljoen ton stellen" (16 XI '50). „Mannen --- moesten altijd *de maximum straf* krijgen!" (Sullivan 267): „*De maximum-straf* --- is zeven jaar dwangarbeid" (Vk. 4 II '50). „Twee van de vier clubs, die tot heden *de maximum winst* hadden veroverd, verloren haar trotse record" (9 X '50).

27. Bij de beoordeling van het al dan niet geadjektiveerd-zijn van maximum en minimum in het voorafgaande, is meningsverschil niet uitgesloten! Het is zelfs mogelijk dat beide meningen redelijk gemotiveerd kunnen worden — wat uiteraard ook opgaat bij „een" en bij meervouden: „een tabel --- van *maximum afschrijvingspercentages*" (Vk. 29 X '49). „Daartoe is *een minimum arbeid en een minimum warmteproductie* nodig --- *Deze minimum omzet* is de basis van het levensproces" (Schw. 29 p. 19). „Voor de handelsreizigers wordt getracht *een minimum garantie-regeling* te verkrijgen" (Vk. 23 IX '50); „hindernissen, die *een maximum hoogte* hadden van 1.70 meter" (11 IX '50, bis), „Ach, iedere onderwijzer heeft *een maximum capaciteit*" (Bakker II 96): een maximum aan capaciteit? „Er werden onder andere *minimum maaswijdten en minimum maten* der vissoorten voorgeschreven" (Vk. 20 XII '49); „met *een maximum sterkte* van 200 toestellen" (19 X '50): „wanneer de luchtmacht --- *haar maximum-sterkte* heeft bereikt" (23 IX '50): „*de maximumsterkte*, die --- is toegestaan" (22 VII '50). „De gemiddelde *maximum temperaturen* waren dit jaar ---" (3 X '50): „overal (kwamen) *maximum-temperaturen* tussen 10 en 12 graden voor" (21 II '50). „*een maximum termijn* --- van zes

maanden" (14 XII '49). „ver --- beneden een *minimum uitkering*" (4 II '50). „het fonds, dat voor de doorgedraaide producten een *minimum vergoeding* geeft" (9 VIII '50); „de bepaling van een *minimum verhoging* voor ouden van dagen" (4 II '50).

De wisselende kansen in de beoordeling zijn er ook bij *het*-woorden: „dan mag ook worden geëist, dat de middenstanders een *minimum bestaan* wordt gegarandeerd" (31 VII '50; 24 II '50); „het *maximum dagloon* der sociale verzekeringswetten" (24 XI '50, bis). „als grootste effect bij *minimum energieverbruik*" (Buytendijk, Grondprobl. 185) : zeker adj. „een wet, die de blinden een *minimum inkomen* verzekert" (Vk. 2 VIII '50; Oldendorff 78); „onder voorbehoud van een *minimum program*" (14 XII '49; Opv. Br. 141 p. 49); „die voor het overeengekomen loon een *maximum quantum* arbeid moeten leveren" (n. 92 p. 47). „en wanneer ik de farm met een *minimum risico* wil blijven aanhouden?" (de Roo, Man 50). Dat hij „zijn *maximum salaris* bereikt" (Opv. Br. 147 p. 31): „'t *maximum-salaris* van tien pond" (Vk. 31 XII '49). „Jan Derksen --- overwon Lognay in de finale met *minimum verschil*" (9 VIII '50). „Kook de groente met een *minimum water*" (Nicolas 64). — Ik heb me wel uitgesloofd! Kon ik het 'sukses' maar controleren. Grammaticsch genomen is het immers een principiële kwestie, of adjektivering voldoende kan bewezen worden door intonatie-verschil. Voor mij is dat geen kwestie, maar absolute zekerheid, bij de lage toon. Velen kunnen helaas niet horen! zelfs luisteren gaat velen slecht af.

28. Het znw. *miniatur* kregen wij via het fr. *miniature* van het ital. *miniatura* (E.W. 432). Het wordt bij voorkeur als 'pre-attribueet' gebruikt; de adjektivische lage toon doet het gemeenlijk heel aardig, al is de hoge toon niet uitgesloten — wat dan op samenkoppeling wijst: „een *miniatur ballonnetje*" (N.E. 26 XI '49); „Zijn liefhebberij was kaarten maken, en *miniatur berglandschappen*" (L.T. 155 p. 239). „De *miniatur chasseur* --- opende --- met nodend gebaar" (de Roo, Man 224). „Zo krijgt Kerkrade binnenkort een *miniatur dierentuin*" (Vk. 20 VII '48). „Het gebouw heeft twee vierkante torens, welke zijn *miniatur* maar nobel romantiserende *gevel flankeren*" (27 VII '49); „Er was ook een kleine open ruimte --- als een *miniatur grasveldje*" (du Maurier 89). „de *miniatur hoefjes* gaven haar het voorkomen van ---" (Blixen 66), „De kleine smederij --- was een *miniatur hel* op de farm" (270). „een smaakvoller drijvend *miniatur hotelletje* kan men zich nauwelijks voorstellen" (Vk. 12 V '50); „de zgn. *miniatur Hyacinthen*, bloeien met 'n lossere tros" (Schw. 44 p. 83). „een derde borduurt de *miniatur jakjes*" (N.E. 27 IX '47); „elk gezin --- te veranderen in een soort *miniatur tweede kamer*" (N.E. 10 V '47); „als we niet op een vensterbank een *miniatur kegelspel* hadden ontdekt" (L. 16 XII '49); „maar de bovenste meter is een *miniatur kerstboom*" (N.E. 24 XII '49); er stond „in een bloempot een *miniatur kerstboompje* op tafel" (Winteravondboek 1946 p. 202). Klari „zal zich een vooraanstaande

plaats veroveren in *deze miniatuur Fransche maatschappij*" (Földes 22); „'t Was net een *miniatuur model-klasje* op zijn Zondags" (Bakker I 128); „de wieken van het zilveren *miniatuur molentje* begonnen te draaien" (Vk. 22 VII '49). „als of [sic] men in een *miniatuur negerdorp* is terecht gekomen" [sic] (20 VII '50); „alsof een *miniatuur noorderlicht* hen omstraalde" (Verhoog 306). Ze zagen er uit „als *miniatuur parkjes*" (Vk. 22 V '50); „welkom in dit kraakheldere *miniatuur plaatsje*" (de Leeuw 246). „een nieuwe kinderspaarpot in de vorm van een *miniatuur radiotoestelletje*" (Vk. 27 X '50). „Nieuwjaar, je bent nog maar --- een *miniatuur schrikkeljaartje*" (N.E. 3 I '48); „nu eens zijn het --- twee *miniatuur slofjes*, dan weer een paar schaatsjes" (Vk. 24 VI '50); „de affiche stelt een *miniatuur smokkelaaffaire* aanschouwelijk voor" (18 II '47); „het district van Columbia, *het miniatuur staatsje* speciaal in het leven geroepen voor de stad Washington" (10 II '48); „De *miniatuur stad*, die in dit groene gebergte ligt verborgen ---" (Schw. 28 p. 28); „Watermolens draaiden, *miniatuur Hollandse stadjes* verzezen" (Vk. 26 V '50). „Op een van deze *miniatuur scheepjes* prijkt de naam 'Prinsendam'" (30 I '50); het blad „bleef als een *miniatuur scheepje* drijven" (de Joss. de J., Appel 287), „rustig breiend aan een *miniatuur truitje*" (128), „cactussen in de *miniatuur vensterbankjes* van de model-huisjes" (61). „een textielmuseum, gekoppeld aan een *miniatuur textielbedrijf-in-werking*" (Vk. 18 XII '50); „een *miniatuur toneel*" (Kath. Digest, April '48 p. 16). „in hetzelfde *miniatuur vatenbakje* met drabbig water" (Schw. 24 p. 39); „En voorop zaten twee peuterige vogeltjes. *Miniatuur vogeltjes*" (Boo, 'n Gelukskind 55); „*miniatuur vrouwtjes*, statig stappend, haar voetvrije rokjes breeduit op de heup" (Thomas 31). „Een *miniatuur elektrische wasmachine* voor poppenkleren" (Vk. 24 VIII '49); „een snor, die na twee minuten een *miniatuur waterval* veroorzaakte op zijn onverwoestbare blauwe trui" (30 I '50). „Dezer dagen wordt [hun] een *miniatuur ziekenhuisbed* toegezonden" (3 XI '49); „Het kleine huisje in Engeland, met de *miniatuur zitkamer*" (Orczy 155).

29. Bij samenkoppeling 'moet' de toon van „miniatuur-" hoog liggen. Alleen kan de grafische koppeling er wel eens naast zijn, wat ook geldt van de grafische scheiding in n. 28. „Een *miniatuur-boerderij* met echte dieren" (Vk. 10 X '50); „een *miniatuurbotter* van tachtig centimeter lengte" (24 X '50). „afschriften in *miniatuur-formaat* --- van de honderden eeuwen oude acten" (23 XI '50). Ik „wiesch mij in het *miniatuur-keukentje*" (Noorderlicht 29); „een *miniatuurcongres* van poppen uit alle streken van de wereld" (Vk. 29 XI '50). „De oudste inzender --- exposeert een *miniatuurtrein*, die over het terrein rijdt en een *miniatuur-locomotief*" (15 VII '50); „dan volgt het *miniatuurluxeplaatsje* Valkenburg met 0.16 %" (Starmans 240). „Een pikant *miniatuur-mysterie!*" (de Hartog 386). „menig pastoor (heeft) drie of vier van deze *miniatuurparochies* --- te verzorgen" (Vk. 31 VII '50); „uitgewerkte *miniatuur-patronen* van allerlei

soorten kleding" (11 XI '50). „precies lichtgrijze *miniatuur-torpedo's*" (Haspels, Zee 42); „kleurige fleurige *miniatuur-tekeningetjes*" (Opv. Br. 118 p. 54).

Het N.W. IX 768 v. geeft wel een aantal samen koppelingen, maar zegt niets over de adjektivering van *miniatuur*, wat het wel doet bij *model* (907; 909). Naar aanleiding van grafische koppelingen als *modelknaap*, *modelmens*, *modelschoenen*, *modelschool* e.a. heet het aldaar: „In sommige gevallen worden dergelijke woorden niet als Nederlandsche samenst. geaccentueerd, met den klemtoon [= hoge toon] op het eerste lid, maar zij worden uitgesproken als twee woorden, waarbij *model-* klinkt als eene voorafgaande attributieve bepaling [op lage toon]. Wellicht moet men daarbij invloed aannemen van het Fransch: in uitdrukkingen als *ferme modèle*, *époux modèle* heeft *modèle* dezelfde kracht als een attributief bnw. [al is het een znw.], en soms heeft het in de Nederlandsche navolgingen die kracht bewaard. Niet zelden is eene weifeling tusschen de twee manieren van uitspraak waar te nemen" — precies als bij ons, zegt *miniatuur*. — Hier wordt wel wat te veel aan franse invloed gedacht. De adjektivering van een voorafgaand 'attribuut' is een zuiver nederlands procedee, dat bij heel wat 'substantieven' valt waar te nemen.

In aansluiting hierbij geeft K.E. 628 bij het znw. *model* — uit fr. *modèle*, ouder *model(le)*, uit ital. *modello* (E.W. 435) — samenstellingen als *modelboerderij*, *modelhoeve*. Maar K.E. wijst ook op het gebruik ervan, inz. bij militairen, als bnw. en bijw.: *een model bekapping*, *model bekakken*. Het N.W. is uitvoeriger. Postpositieve verbindingen als „een automobiel, *model tonneau*; nieuwe overjassen, *model 1906*" (IX 906), zijn direkte navolging van het Frans, met „*modèle*" nog als subst. (vgl. W. de Vries 149)¹⁵): „Want die moet even lang mee als een lakensch boerenpak *model billentikker*" (de Man, Geiten 226). Voor ons is van belang (kol. 907): „*Buiten model*, aanvankelijk als attributieve bepaling achter een znw., werd vervolgens als zoodanig ook vóór het znw. geplaatst; vandaar *buitenmodel* als bnw. en bijw., en naar analogie daarvan ook *model* en *niet-model*, al of niet volgens het reglement; alleen als soldatentermen".

30. „Alleen" is wat sterk gezegd: „door een vleugje zwierigheid in de gordijnen of door een *buitenmodel deur*" (Omhoog 8 III '47); „Uit dit *buitenmodel materiaal* zijn geen echtparen samen te stellen --- Vooral de *buitenmodel-vrouw* is heel moeilijk aan de man te brengen" (N.E. 10 XII '49), „Voor U als *buitenmodel-man* biedt het huwelijk geen mogelijkheden" (ald.). „een jongen met een bakfiets, een *buitenmodel vrachtauto*" (Vk. 11 XI '46); „Tot het genre van *buitenmodel-opvattingen* behoort eveneens de recente Amerikaanse 'Chopin'-film" (N.E. 18 VI '49). „je weet niet voor welk *buitenmodel doel* je gespaarde geld dan gaat dienen" (de Man, Zonen 96), „'t Is een *buitenmodel meid*" (493).

¹⁵) vgl. ald. 148 *een nopjesgoed manteltje* e.a.

Los en gestreept wisselen elkaar af: „Ook daar zat --- één eenzame kommies in een keurig grijs uniform *buitenmodel-Luftwaffe*” (L. 16 XII '49); „zijn oude *buitenmodel officierstuniek* (zit) hem te wijd om zijn schouders” (Vk. 2 IV '48); Zo „begon het weer op een schip te lijken. Maar op een *buitenmodel schip*” (Melchior 42); „verwijfde knullen, die *buitenmodel uniformen* droegen” (A. M. de Jong 88); „Zijn *buitenmodel-uniform* met de glimmende beenkappen ---” (Bakker III 95); „Thomas pronkend met zijn *buitenmodel uniform*” (v Schendel, Vogels 43); „met dit *buitenmodel aanhangsel* van zijn uniform” (Chambon, Marine 10). — De afleiding „een buitenmodels kepi” (N.W. IX 908) komt hier niet te pas, evenmin als „het oudemodels stationnetje” (Vk. 11 XI '50); „zijn splinternieuwe, groot-models harmonica” (Querido, Jordaan I 239).

Wel weer: een *oud-model oorlogschip (pistool)*; „de colbertjas krijgt platte revers en twee rijen koperen knopen, geornamenteerd met een *oud-model locomotief*” (Vk. 8 III '50). Gelijksortige gevallen zijn: „een *klein-model vliegmaschine*” (A. 10 III '34); „ja desnoods wil ik je --- mijn vuist lenen, die toevallig op een *klein model voorhamer* lijkt” (Nicolas 119); „Het was de 'goeie ouwe tijd', toen een '*laatstmodel*' *damesregenmantel* vijf en een halve gulden kostte” (Vk. 31 XII '49); een *raar-model schuit*, een *nieuwmodel tumbler*. „Een *nieuw model hoogzeeër*” (Hopman 193); „In het lakensche pak, dat hij zelden droeg, met *den vreemdmodel hoed*” (Leesb. III 164). In het volgende voorb. kan men echter aan attriboot twijfelen: „(In) Unicum's Bedrijven te Weert wordt thans in serie een nieuw model *vliegtuig-crick* vervaardigd” (Vk. 25 X '50); die twijfel is uitgesloten bij: „Tersluiks glimlacht zij over *het nieuw model japon*, dat ---” (Schw. 45 p. 39). — Met dit laatste voorb. zou men kunnen vergelijken: „*Een nieuw type* vrouw is opgestaan, geheel verschillend van vroegere generaties” (Schw. 45 p. 95); tegenover: „*een nieuwe type boot* van grote snelheid” (Vk. 6 VI '50), dat in [20] bij „persoons” werd geciteerd. Het opvallende hierin is de verbogen vorm „nieuwe”, die zo rechtstreeks bij „boot” schijnt aan te sluiten; vgl. n. 43 i.f. Daar „soort” zowel met *de* als met *het* voorkomt, doet de volgende tegenstelling hier niet ter zake: „*De soort school*, waar het kind begint, is als regel bepalend voor de hele schooltijd” (5 X '50): „Hij werkte als *dat oude soort fotografen*” (12 XII '50). Vgl. Dl. III 2 [49], en: „den zoon van *dat pedant stuk dominé* hier” (Cremer III 199); N.W. XVI 329. Ik dwaal af.

31. Ik moet hier ook nog wijzen op *model* als predikaatsnomen. Want los van het soldatenmilieu waarin nu eenmaal alles model gebeurt, kan en moet het predikatief gebruik de adjektivering in de hand gewerkt hebben: „De structuur van een bepaalde ordening *is* evenwel niet voor alle tijden *model*” (Vk. 13 VI '47): een model structuur. „Willen we onze jongens en meisjes bewaren voor het gemengde huwelijk, laten we dan eerst en eerst en eerst zorgen, dat ons eigen huwelijk *model is*” (L. 26 VIII '49). — Het adverbiaal gebruik van model kan in zekere zin het adj. gebruik

onderstellen, eventueel los van enige analogie naar „buiten model”. Wel kan het rechtstreeks bij een predikaatsverbinding aansluiten, als men daar nog niet aan bijwoord wil denken, bijv. zijn werk is model : hij werkt model. „Hij reed *zó model*, dat ik er bijna mijn nek over brak” (Bakker II 225); „En op de kamers van de kazerne, waar de wolletjes *model* liggen gevouwen --- klitten de jongens zich aan je vast” (Vk. 28 VI '47); „*Model* marcheren zij in hun vlekkerige pilo-pakken door de donkere gangen” (3 IV '47); „men heeft er --- behoorlijke latrines, *model-geregelde* vuilafvoer” (21 X '49).

„Natuurlijk kan de oppositie *haar eigen model babies* bestellen” (N.E. 1 III '47). Buiten het verband kan dit zowel „haar eigen model (soort) van baby's” betekenen, als „haar eigen baby's non plus ultra” of iets dergelijks. Wie van „een *model echtgenoot*” spreekt, bedoelt niet hetzelfde als : „die man van jou is ook een model”. — „voor mijn zuster --- heeft hij eens een *model fornuisje* in elkaar gesmeed” (Hermans 162 v.). Hij haastte zich „naar het dorp --- naar het '*model gedeelte*” (Corelli, Strijder 27), „de vriendelijk uitzierende herberg van de '*model helpt* van het dorp” (46); „anderen verklaarden hem voor een '*model heer*” (Vk. 4 VII '49); „De verdedigers in dit proces --- lieten zich de benoeming van de *model heer braaf aanleunen*” (ald.); „Hij is een stevige ronde knaap, een *model hoofdagent* rechercheur van politie” (9 X '50); „De Koning van Brentford is een *model huisvader*” (Chesterton, Wereld 36). „een *model militair*, die weet hoe de plooitjes moeten worden glad gestreken” (Vk. 15 XII '46); „dat achtervertrek was *eenen model paardenstal* geworren” (Coolen, Moord. 163); dit „eenen” kan evenmin als „de” bij model horen, en pleit dus wat voor adjektief. „In 1919 is een *model politievakschool* met rijkssubsidie opgericht” (Vk. 14 X '50). „Dit was in feite *zijn model raffinaderij*, niet te groot, en niet te klein” (Gibson 95). „Smulders moest er een *model sliding* voor uitvoeren om de doorgebroken Beun het scoren te betellen” (l. betellen) (Vk. 6 XI '50).

In een limburgse feestgids voor schutterijen was een prijs vastgesteld voor „*de modelste generaal*” : adjektivischer kan het niet.

Wie het opschrift „*Model-bankgebouw* in Rotterdam” (24 XI '50) met de hoge toon spreekt, doet normaal; wie de lage neemt, doet niet abnormaal. In de volgende voorbb. verkies ik de hoge toon: „maar *de model-christen en de model-burger*” (Opv. Br. 103 p. 96); „Er zijn goedgeleide kampen bij, er zijn *model-kampen*” (Vk. 21 X '49); „Op de kapittelschool --- gold hij als een *modelleerling*” (Haluschka, Markiezin 139).

32. Het franse znw. *pur-sang* naast *demi-sang* (19de eeuw) doet even terugdenken aan *volbloed* en *halbloed*, Dl. III 2 n. 261 v.¹⁸). In het Nederlands werd het postpositieve „een socialist *pur-sang*” (Dl. III 2 n. 201)

¹⁸) „Filou --- behaalde haar eerste zege bij de tweejarige *maiden-volbloeds* en belooft goede klasse te worden” (Vk. 18 IX '50).

zuiver adjektivisch in „*een pur-sang socialist*”, „*een pur-sang literator*” (Kloos XI 11); „*De pur sang politiemann* heeft er een sportief genoegen in in 'grooten' zaken het bewijs steentje voor steentje bij te brengen” (de Goede 282); „Kom nou eens om zóó'n stuk bij den *pur sang moderne*” (v. Campen II 63); Leibniz „wentelde de uitwerking gaarne af op den *pur sang jurist*” (Colerus 78); „Van de twee --- is Piet Vermeulen de '*pur sangschilder*', die zich uitleeft in zijn palet” (Vk. 14 VIII '47). Raar slot.

Het znw. *record* is van engelse herkomst; volgens Bloch II 213 is het fr. *record* in 1883 uit het Engels overgenomen, waarna wij het weer aan het Frans ontleenden (N.W. XII 738). Naast koppelingen als *recordhouder*, *recordtijd* (K.E. 835) vinden we ook : *record sigaren*, *Record Galerics Opruiming* (Vk. 30 XII '50); „Uit Australië werd een *record aantal* bezoekers genoteerd” (27 III '50); „Een *record aantal* renners (128) zal starten” (2 XI '50); „hierbij bevonden zich 8850 negers een *record aantal*” (11 V '49); er zijn er „die het jaar 1948 als een *record productiejaar* bestempelen” (22 VII '48); „Wij deden een *record race*” (Corelli, Schat 132) : de toon blijft hoog. „*het record nonstop* rond de wereld” (Vk. 6 IX '49), telt hier niet mee.

Het fr. znw. *surplus* komt bijna uitsluitend voor in samenstellingen. In mijn ene voorb. van niet-samenstelling doet het erg adjektivisch: „De Egyptische regering --- zal betalen voor de vier *surplus C-47 Dakota's*, die de Egyptische luchtmacht in beslag heeft genomen” (Vk. 18 V '48); „De zware druk, die de *surplus-kortingen* op vele kwekers leggen, is weggevallen” (19 XII '50); „De aankopen over 1946 omvatten 32 schepen met bijna 200.000 ton, grotendeels *surplus-tonnage* uit de Verenigde Staten” (7 II '47); „Vooral in Amerika neemt de *surplus-handel* fantastische vormen aan”, „De *legersurpluskoopwaar* bestaat niet alleen uit kleding” (10 XI '50). Het N.W. XIV 581 beschouwt „*het surplus plantloon*” als een samenstelling.

Ook bij *surrogaat*, uit eng. *surrogate* met vernederlandste uitspraak (ald. 582), spreekt het Wdb. niet van adj. : *surrogaat tandpasta*; „een soort burcht van *surrogaat Gothiek*, nors en koud met hoge gangen en kamers” (Vk. 21 III '50); „arbeidersverheerlijking, serie-romantiek, *surrogaat socialisme*” (Dekker 234), „*surrogaat meubelglans*” (286); vgl. de Ersatz koffie in [5].

33. In de voorafgaande nummers werden 'attributen' die uit twee woorden bestonden over het algemeen vermeden (zie n. 21!). Ik wilde ze een aparte beurt geven, ofschoon veel twee-eenheden uit den vreemde voor ons in niets van volkomen eenheden verschillen. Een mens wil nu eenmaal sorteren! maar ik sorteer verder niet meer naar de vokalische : konsonantische slotklank. Van fleksie is verder nog 'minder' sprake dan er sprake van was in het vorige allegaartje (n. 10). Adjektivering gaat nu eenmaal niet op stel en sprong met fleksie gepaard --- in een sterk gedeflekterde taal. De meervoudsfleksie van substantieven is er daarentegen

wel direkt bij! daar het meervoud een springlevende grammatische categorie is. De voorbb. staan te wachten:

Het ital. *canto* (musica, stile) *a cappella* vinden we terug in variaties, maar altijd met één *p* (vgl. E.W. 291) : „twee oude *a cappella werkjes* voor 2 en 3 stemmen” (Vk. 10 XII '49); „het zingen van *a cappella werken*” (N. E. 26 XI '49); „Muzikale opfluistering wordt gegeven door het Utrechts *à cappella koor*” (Vk. 15 VI '48); „a” moet zich wel meer een misplaatst aksentteken getroosten. K.E. 21 spelt *a-capella-koor*. „De buitengewone ontwikkeling van de instrumenten --- ondermijn(t) de liefde voor de *a-capella-stijl*” (de Jong III 250), „den meerstemmigen *a-capella stijl*” (IV 166), „de oude *a cappella muziek*” (III 442). Hoge toon.

„Van een theïstisch standpunt uit ¹⁷⁾ moet de rede de mogelijkheid en de *a priori waarschijnlijkheid* van de verrijzenis aanvaarden” (K.K. II 872 v.); „bepaalde *a-priori-vormen* van het menselijk kennen” (de Vogel, Eccl. catholica 44); „het 'toevallige' *apriori-systeem* van onzen geest” (v.d. Gulden 45); „terwijl uw eigen hoofd volzit met persoonlijke stemmingen, en *a-priori-opvattingen*” (Kloos I 94), „zich niet latend beïnvloeden door eenige *à-priori-wensen* of beginselen” (II 36), „en niet af te gaan op *à-priori oordeelvellingen*” (III 160), „vervalt dat *à priori bezwaar*” (III 169). Kloos varieerde, zelfs met „a á à”. K.E. 60, 58 zegt niets over het grammatische karakter van *a priori* en *a posteriori* (ablat. van het onz. prius en posterius). Wisselende toon.

Het fr. znw. *avant-garde* neigt in alle geval naar de adjektivische kant, wat zelfs door de konsekwente gescheiden spelling van mijn voorbb. gesuggereerd wordt: „Het bekendste van de *avant-garde theatertjes* is het 'Provincetown Playhouse'” (Vk. 29 X '49); „De Groningse studenten overwegen --- een *avant-garde theater* op te richten” (15 II '50); „de *avant-garde foto's* van omstreeks 1920” (30 X '48); „De *avant-garde film*, l'Opéra de quat' sous --- overtuigde ons opnieuw van dit grote onderscheid tussen woord en beeld” (N.E. 24 VIII '46).

34. Het paar *bona fide* : *mala fide* werd reeds in Dl. II 81 v. genoemd. Over het adj. karakter van deze lat. ablatiefverbinding kan geen twijfel bestaan; de verbuiging op *-n* is een 'welkom' curiosum. Door „nieuwe fabrieken biedt Twente werk aan iedere *bona fide valide arbeider*” (Vk. 22 IV '49); „Men wil alleen de *bona fide para-normale begaafden* in dit verband brengen” (24 II '49); „een *bona fide ex-politieke gevangene*” (28 VII '50). De mooiste voorbb. kregen de ereplaats. Gevallen als „een *bona fide prauw*” (28 X '47) komt men geregeld tegen; o.a. met : *bezitter* van zo'n coupon, *bonden, eigenaars, handelsbehoeften, kerstprogramma's, koper, middenstand, middenstander(s), ondernemers, organisatie(s), vakbonden, vakcentralen, verloskundige, werklozen, zaak*. In : „De *bona fide*

¹⁷⁾ Het hier dwaze „van --- uit” geldt nog bij velen als hoogste taalwijsheid (N.T. XXXVII, De Vooy's-nummer Mei 1943, blz. 87 vv); N.W. XVIII 496 v.

georganiseerden zullen zich --- verzetten" (20 XI '47), wijs ik elke gedachte aan adverbiaal van de hand (Dl. III 2 n. 230). Dat doe ik niet zo absoluut bij: „De koffie was afkomstig van een als *bona fide* bekend staande fabriek in Deventer" (Vk. 15 IV '49).

Een ander artikel begon met „de *bona fide* vakbeweging", maar eindigde met „de *bona-fide* vakorganisaties" (17 X '46). Dit „bona-fide" zag ik ook bij: *beleggers, bezitters, briefadres, fabrikanten, handel*. „De *bona-fide* ondersteunde behoeft haar niet te vreezen" (de Goede 200); dit zou men grappig verkeerd kunnen verstaan. Onder het opschrift: „Stimulering van *bona-fide-handel*", volgde „de opzet van deze regeling de *bona-fide handel* te stimuleren" (Vk. 25 II '46). Onder de kop: „Geen inleveringsplicht voor *bona fide* volkstuinders" (28 VII '41), verscheen „de, van oudsher gevestigde, *bonafide* volkstuintjes". In de U.C. 24 VI '41 had „de *bonafide* volkstuintjes" tot opschrift: „*bonafide*- en schijnvolkstuinen".

Andere voorbb. zijn nog: „een *bonafide* arbeidersorganisatie" (L. 5 XII '47; 22 III '48); „een *bonafide* firma" (U.C. 28 V '41); „van *bonafide* kwekers of importeurs" (Vk. 15 VII '48); „meer *bonafide* medewinkeliers" (M. 5 XII '37). En zo nog bij: *burger, handel, concurrent, muzikleeraar, rederij, vakbeweging, vakcentrale, vakvereniging, verklaring; niet-bonafide handelaren*. De inzender die sprak van: „in het belang van den *bonafide* handelaar" (M. 28 III '38), kreeg later „het bestuur van den R.K. Volksbond" tegen zich, met: „de gevaren, die daar den *bonafiden* arbeider bedreigen" (M. 10 I '39). Dit mag ik wel vergelijken met „den *mala fiden* kooper" uit Dl. III 1 n. 21; en met het meervoudige „de *bona fiden*" (ald.).

Het gebruik van „*mala fide*" is vrij beperkt; daar loop je niet mee te koop. Ik noteerde: „*mala fide* ondernemers" tegenover „de *bona fide* ondernemers" (Vk. 11 VI '48); „de *mala-fide* verkopers" tegenover „de *bona-fide* winkeliers" (L. 13 II '48); „is het psychologisch ook wel juist om --- mèt de *malafide* elementen ook *bonafide* te ontslaan" (Vk. 23 XII '47), en ald. nog: „*malafide* Duitsers", „*malafide* Duitse gezinnen", en „een *malafide* gezin". K.E. 137 spreekt bij de *bona fide* winkeliers terecht van *bnw.*; maar zwijgt als een mof bij *mala fide* (598).

35. Semantisch staat *de facto* vrijwel op één lijn met het adj. „feitelijk"; en trekt het *de jure* als „rechtmatig" gemakkelijk mee in de adjektivische sfeer. Vanwege de tegenstelling is de hoge toon geen argument-contra. De voorbb. waren een tijdslang abonnee in de krant: „gaat het over een *de facto* erkenning van een 'regering' of gaat het over een *de jure* erkenning van een *de facto* regering?", en dan: „Men krijgt dus de neiging artikel 1 te zien als de *erkenning de jure* van een *de facto*-regering maar als een *de facto* erkenning van de regering Sjahrir" (Vk. 9 XII '46) (ontbreekt ergens „niet"?). „en het *de facto* erkennen dier plaatselijke ambtenaren kwam neer op het plaatselijk *de facto* erkennen der Republiek --- En dit was te erger, omdat deze *de facto* erkenning der Republiek geschiedde in Batavia" (N.E. 24 VIII '46); „in dat overgrote deel van Indonesië, waar de Repu-

blijk *geen de facto gezag* uitoefent" (Vk. 24 X '47); dit „betekent niets minder dan *een de facto abdicatie* van de soevereiniteit" (N.E. 18 X '47); „*het de facto bestuur* van de Republiek" (Vk. 7 XII '46; N.E. 14 XII '46); „de erkenning van *het de facto gezag* der republiek over Sumatra" (Vk. 20 VI '46); „*het de jure gezag*" (N.E. 14 XII '46); „onder het gezag van *de 'de facto' regering*" (N.E. 12 IV '47); „de erkenning van *het 'de jure en de facto' gezag* van de Republiek over Indonesische gebieden" (Vk. 3 X '47); „in Batavia waar de Hoge Commissaris van de Kroon *de de facto soevereiniteit* zal overdragen" (15 XII '49).

De prepositieve attribuering was in de kritieke jaren gebruikelijker dan de postpositieve: „bezwaren tegen een *erkenning-de jure* van deze nieuwe staat" (18 XI '49); in één zin (10 XII '48) volgden op elkaar: *de soevereiniteit de jure*, *het de facto gezag*, en daarna nog: *de soevereiniteit de facto*, *de de facto-macht*. Een voorb. van olim is: „terwijl hij het beleefdelijk aan het geweten zijner gasten overliet om op *den soeverein de facto of de jure* (feitelijken of wettigen) te drinken" (Scott, Waverley² 70).

Variërende spellingen zijn: „*Het defacto gezag* van Nederland over Nieuw-Guinea" (Vk. 18 VIII '50); „dat gedurende de overgangstijd *de de-factopositie* van de Republiek niet gewijzigd wordt" (10 VI '47); „door *de de facto-erkenning* van het gezag van de Republiek" (21 II '47, bis); „*het de facto-gebied* van de Republiek" (4 X '49); „de uitwisseling van politieke gevangenen en *de-facto-krijgsgevangenen*" (22 I '47, bis); „een formele *de-jure-positie*" innemen (20 VI '47). Veel zin hebben zulke varianten niet. Het laatste voorb. lijkt me een samenstelling.

36. De beoordeling van *fin-de-siècle* laat ik aan de lezers over: „als men deze *fin-de-siècle interieurs* --- vergelijkt met de practische, heldere --- kamers en keukens" (L. 27 VIII '48); „in de pompeuze *fin-de-siècle stijl* met balkons, trappen ---" (Vk. 29 V '47); „De na-oorlogse vrouw is een andere dan bijvoorbeeld de *fin-de-siècle vrouw*" (N.E. 12 VI '48); „het vermoeide, weemoedige van deze *fin-de-siècle cultuur*" (Pulinckx, A. v. Schendel 76), „een cultuurmoetheid en een *fin-de-siècle uitgeleefdheid*" (216); „wijsneuzige *fin-de-siècle mannetjes*" (T.L. X 131); „In Jong Holland komt vooral het *fin-de-siècle besef* tot uiting" (Boerwinkel 54), „Dit is veeleer taal van een *fin-de-siècle geest*" (153); „een volmaakte *fin-de-siècle-geest*" (De Vooys-b. 193; Uri 95; Vox V. 1 III '41); „maar de hardheid van het *fin-de-siècle-stuk* maakte plaats voor de aan de films van deze tijd verwante half-zachtheid" (Vk. 16 XII '50). Voor het postpositieve *fin de siècle* vgl. Dl. III 2 n. 201.

In het volgende geval intoneer ik hoog (vanwege een latente tegenstelling?): „op deze show waar een *haute couture huis* --- nog wel iets van leren kan" (N.E. 10 IV '48); gelukkig „zijn deze *haute couture droompjes* onbetaalbaar" (L. 20 I '49); „de prijzen der top-confectie — die dikwijls weinig van de *haute-couture prijzen* verschillen" (N.E. 14 V '49); „als ze kersvers van een *haute-couture show* komt" (N.E. 27 III '48). — Maar ik

spreek met de adjektivische lage toon: „het hoogst ongracieuze, *groot-kaliber afweerkanon* van haar flirt” (Scharten, Kroniek 41); „Maar Lacadé was verstandig genoeg om niet --- van *zulk een groot kaliber wapen* gebruik te maken” (Werfel 261); „waar zij wederom werd geraakt door *een zwaar kaliber bom*” (Gibson 175); „Den vorigen dag had Denys *een zwaar kaliber geweer* geleend aan een vriend” (Blixen 203); „een mengelmoes van lichte humor en *zwaar-kaliber pathos*” (Vk. 7 X '50). In K.E. 459 ontbreken zulke voorbb. Het N.W. VII 962 spreekt bij „klein kaliber geweren” en dgl. van samenstelling: *klein-kalibergeweer*. Ik voel er niets voor; zie n. 74 i.f., en voor *klein (groot) formaat* enz. in [13].

„Wij moeten ons zelf eerst overtuigen dat Hitler's nederlaag niet *de* herstel [sic] van *laissez-faire kapitalisme* betekent” (Vk. 14 II '50); „Wanneer de belemmeringen uit *de 'laissez-faire' periode* zijn weggenomen” (N.E. 17 VIII '46). „een verkapte *laissez-faire oplossing* van het economisch vraagstuk” (ald.); niet bij K.E. 547. Ook het volgende niet, dat vrij geregeld als koppeling geschreven wordt: „de toepassing van het *l'art pour l'art beginsel*” (Colmjon 48; 137); „de *'l'art pour l'art'-theorie*” (Stutterheim 165); „de *'l'art pour l'art'-leuze* --- van den Nieuwen Gids” (Robbers, Litter. 115); „een *décadent lettré en l'art-pour-l'art-man*” (v. Campen I² 8); „Door zoo te schrijven bewijst van de Woestijne opnieuw, hoe weinig hij een *l'art-pour-l'art-aestheet* was” (Minderaa 384).

37. Bij de volgende voorbb. denk ik terug aan *empire* en *renaissance* uit n. 4 v., al krijgt het telwoord steeds de hoge toon — die het trouwens ook bij andere postpositieve telwoorden heeft: Willem de Dérde, Willem drie enz. (Dl. III 1 n. 29 en 2 n. 198 v.). Dit maakt de zaak dus gekompliceerd, gekompliceerder!

„marmereen schoorsteenmantels in *Louis Quinze-stijl*” (Dekker 183); „en bekijk dat *Louis-Quinze-nachtkastje* eens, dat ik u voor die peuleschil achterlaat” (Vk. 5 VIII '50); „een vroeg *Louis XV kabinet*” (Buning, Ik zie 12); „koningin Mary (ontving) een artistieke *Louis Seize commode*” (Vk. 24 XI '50); *Louis Seize fauteuil* (adv.); „De *Louis-Seize meubels* bijvoorbeeld waren opnieuw verguld” (Nicolas, Heer 118), „De vicomte d'Ouailles zat suf en lui in een *Louis-Seize armstoel*” (141); „een *Louis-seize sofa*” (Stühlen III 59); „een paar *Louis XVI fauteuils*” (v. der Meer, Kathedraal 12). „een blouse van kant of tulle met *Lodewijk XV-ornament*” (Schw. 45 p. 92 v.); „De *Lodewijk XV- of rococo-stijl* is gemakkelijk herkenbaar aan ---” (Kessen 123). — „een *Queen Annetafel* met wijnrood pluche tafelkleed” (Vk. 7 II '50, bis); een *Queen Anne canapé*; vgl. n. 119.

„Engeland komt met speciale *new look regenjassen*” (N.E. 24 VII '48); „naar aanleiding van het congres dat de *New Look cultuurkamer* in Arnhem hield” (L. 22 X '48); „Ja, Zebra's zijn van nature meer getailleerd dan olifanten. Hebt u al eens een *new-look tijger* geprobeerd?” (N.E. 5 II '49); humor. „Engeland heeft een *new-lookvliegtuig*” (Vk. 30 IX '48); „De regering heeft na het aftreden van Mr. Sassen haar *newlook-instructies* aan

Dr. Beel te Batavia doen toekomen" (N.E. 19 II '49, bis). Modewoorden reiken wel eens verder dan de mode; maar vergaan dan toch graag met die mode. — „Er zijn nu eenmaal talloze mensen wier smaak zo weinig geschoold is, dat ze zich gelukkig gevoelen in een soort van *old-finish milieu*" (Vk. 19 V '49); „*de Old Finish Fauteuil*" (Vox V. 2 X '48); „*Old finish slaapkamer*" (N.E. 28 V '49); Dl. III 2 Register s.v.

38. K.E. 662 spelt *non-stop-vlucht*. Ik begin echter liever met goed-adjektivische voorbb.: „Zaterdag 31 Augustus groot *non-stop feest*" (Vk. 31 VIII '46, bis, adv.); de primula „is een *non-stop bladmaakster*, ongeacht de seizoenen" (N.E. 31 I '48); „de *non-stop wandeltocht* Amsterdam-Leeuwarden" (Vk. 8 VIII '47); „De ogen van den piloot beschrijven een *non-stop cirkel* van het repeteer-kompas naar de snelheidsmeter" (Gibson 14); „Onze troepen --- stonden bloot aan, om zo te zeggen, *non-stop duik-bom aanvallen*" (68); „in de keuken, *de non-stop keuken*, van het klooster" (Boutsen 269); „de snelste *non-stop Oceaanvlucht*" (Vk. 2 XII '46), voorafging: het toestel had „behalve een record- ook een *non-stop-vlucht* gemaakt". „*De nacht non-stopvlucht* Nice-Kopenhagen duurt vijf en een half uur" (21 III '50); elders volgde onder de kop „*Nonstop-record*": „de langste *non-stop-vlucht* over de Stille Oceaan" (5 I '50); „zowel de *non-stop-dienst* rechts van de Maas als de stopdienst links van deze rivier" (18 XI '46). Het ned. *stoppen* in de zin van halt-houden „is misschien in zwang gekomen als navolging van eng. *to stop*" (N.W. XV 1965); *non-stop* is zeker engels. „Deze ondernemingen draaien dagelijks een *nonstop-programma* af, dat door zes of meer orkesten wordt uitgevoerd" (Vk. 29 I '49); „Een *non-stopprogramma* was 't direct niet" (Hermans 131); „het beruchte *nonstop-verhoor* van Kardinaal Mindzenty" (L. 5 VIII '49).

Een politiek geval met *non* is: „Op hetzelfde moment, dat in Londen de *Non-Interventie commissie* haar werk begon, stroomden de internationale brigades Spanje binnen" (N.E. 10 IX '49): „de beginselen van de *Non-Interventie-commissie* in Londen" (ald.). Ook Brongersma wisselt in Voorproef in Spanje: „maar in *non-interventie kringen* stond men er eenigszins verbijsterd over" (168), „de *non-interventie debatten*" (169): „het *non-interventie-comité*" (169, 180 bis, 194), „de scheiding van *het non-interventie-pact* door Duitschland en Italië" (170). Evidente samenstelling.

In het Engels is *sit-down* zeker een adj., en *up-to-date* eveneens. K.E. 1088 geeft van dit laatste alleen predikatieve voorbb. „dat (hij) is up to date". Toch komt het ook als pre-attribuut voor: „een neger in *up to date costuum*" (L. 29 IV '49); „het tekort aan *up to date verkeersmiddelen*" (Knuvelde 19); „genoten ze lijk een *up to date sportman*" (Opv. Br. 92 p. 22); „nadat --- een *up to date kraaminrichting* was geopend" (Vk. 10 VIII '50); hij „gaf een *klaar en up-to-date overzicht* over de bestaande theorieën" (3 VIII '49). — Bij het eerste (*sit-down*) is er meer grafische afwisseling: De arbeiders „hebben zo nu en dan een *sit-down staking* gehouden" (23 VI '48; Dekker 322), „een '*sit-down*' *staking*" (Nicolas 135);

zo ook bij Sullivan (285, 290): „een ‘*sit-down-staking*’ (25); „de vele ‘*sit down-stakingen*’” (B.N. VI 34); „Nooit werd een *sitdown staking* zo volledig uitgezeten” (Vk. 18 VII '49). „Dientengevolge zal Italië de komende dagen niet alleen gezegend worden met *sit-down-politiek*, maar tevens met de nieuwe vinding van de communisten: de ‘schaakbord-staking’ en de ‘snik-staking’” (11 II '49); „Blijven ze plaatselijk dan moet gewerkt worden met *slow-down en sit-down acties*” (18 III '48)¹⁸. — Het eng. *would-be* is zeker adjektivisch, en blijft dat bij ons: *een would-be geleerde (historikers, Opv. Br. 29 p. 19; nachtwolieger, Gibson 75)*. Er is dus weinig reden om te koppelen: zo eindigde „het festival in een soort *would-be-Wagnerianisme*” (Vk. 7 VII '50); deze „brochure, met haar martelaars-manieren en *would-be-vinnigheidjes*, die geen van allen het juiste treffen” (Kloos V 86); vgl. III 1 n. 121 *would-be-dictator*. — Voor andere gevallen in soorten zie nog [6].

39. Tot besluit moeten we bij wijze van samenvatting even terugzien op deze uitheemse paragraaf, die mede ter voorbereiding van § 2 geschreven werd. Omdat het zich daar vooral onder een nederlands mom gaat ver-tonen, wordt het onnederlandse ervan nog een graadje erger dan het al was bij de talrijke pseudo-adjektiveringen uit [2]–[6], en met *aroma, asthma* enz. (n. 14), *variété* (n. 15), *plateau* (n. 16), *hockey, city* enz. (n. 20). Het opschrift „Uit en in den vreemde” wilde immers zeggen, dat zich in nederlandse geschriften — kranten! — allerlei *uit* den vreemde vertoont, waarvan een groot deel zelfs ‘*in* den vreemde’ is gebleven, door in tastbare botsing te komen met het nederlandse taalsysteem.

Wanneer wij uitheemse adjektieven ontlenen, en die ontleningen als adjektieven laten dienst doen, is dat niet in strijd met ons taalsysteem — al wil dit allerminst zeggen, dat die uitheemse woorden dus met beide handen kunnen of moeten worden aangegrepen. Iemand met zuiver nederlands taalgevoel behoeft nog geen purist door dik en dun te zijn, om zich te kanten tegen het gebruik van engelse adjektieven als *plenty* (n.20), *all-round* (n.21), *up-to-date, would-be* (n.38); (*sit-down* is technisch!). Maar dit puristisch vraagstuk stellen we hier niet aan de orde, van hoe grote betekenis het ook is. Soms is men hierbij milder, soms strenger in z'n oordeel; en in z'n doen en laten!

Ontleende adjektieven doen meestal normaal met de nederlandse fleksie mee (n. 1 vv.; vgl. ook n. 10): „een *hoffähige* bisschop” (v. der Meer, Aug. 616). Zelfs bij geadjektiveerde substantieven is fleksie niet absoluut uitgesloten: *protestant-e, mennist-e* (n.2), *sfinx-e, bravour-e* (n. 3). Toch zijn er ook ontleende adjektieven, die altijd onverbogen blijven, zoals *prima* (n. 13), *blasé, privé* (n. 15) enz., *blanco, dito* (n. 16), *franco, bruto : netto* (n. 17). Eindigen ze op -e, dan kan krypto-verbuiging in het spel komen (n. 3, [1]). Als het ontleende woord al ‘buitenslands’ znw. èn bnw.

¹⁸) „een *going slow-staking* toepassen, waar zij niet kunnen” (L.¹ 9 XII '49).

is, bijv. *bête* (n. 5), *bourgeois* (n. 22), *cosy* (n. 20), dan kan het als adj. zijn overgenomen. — De eenvoudigste adjektiveringen zijn die van uitheemse bijwoorden als *extra* (n. 11 v.), *supra* (n. 13), *gratis* (n. 23); en van kleurnamen als *lila* (n. 14), *bleu* (n. 10), *taupe* (n. 5, vgl. *marine*).

Geadjektiveerde substantieven blijven intussen bij voorkeur onverbogen, wat uiteraard de grammatische beoordeling ervan moeilijker maakt. Want al geeft de lage toon zekerheid inzake de adjektivering, daar de hoge toon geen zekerheid geeft omtrent de niet-adjektivering, blijft men in het laatste geval meermalen met een vraagteken zitten. Voor zekere, althans goed mogelijke adjektiveringen kan ik verwijzen naar: *jumeaux*, *albino* (n. 16), *indigo* (n. 17 en 10), *legio*, *primo*, *medio*, *ultimo*, *rococo* (n. 18), *de facto* : *de jure* (n. 35), *gala*, *irredenta* (n. 14), *a capella* (n. 33), *cliché* (n. 15), *bona* : *mala fide* (n. 34), *fantasie*, *imitatie* (n. 19), *a priori* (n. 33), *nazi*, *baby* : *bébé* (n. 20). — *empire*, *chimère*, *renaissance* (n. 5), *luxe*, *super-de-luxe* (n. 6 vv.), *Louis Quinze* e.a. (n. 37). — *ajour* (n. 21), *amateurl* (n. 22), *maximum* : *minimum* (n. 24 vv.), *miniatur* (n. 28 v.), *model* e.a. (n. 29 vv.), *pur-sang*, *record*, *surrogaat* (n. 32), *groot-kaliber* e.a. (n. 36), *old-finish*, *new look* (n. 37), *non-stop* (n. 38). Onzekerder of nog erger wordt het bij: *prima-donna*, *prima vista* (n. 13), *reclame* (n. 5), *avant-garde* (n. 33), *fin-de-siècle*, *haute couture*, *laissez-faire* (n. 36), *surplus* (n. 32). — *non-interventie* (n. 38), *l'art-pour-l'art* (n. 36).

Zulke niet-absoluut zekere adjektiveringen, met de zeer vele pseudo-attributen (in kranten en uit het Engels vertaalde werken) bewijzen het taalgevoel geen nederlandse dienst. Wat zich nederlands voordoet zonder het te zijn, is gevaarlijker dan wat zich als uitheems aandient, en waarvoor men op zijn hoede kan blijven.

§ 2. Van eigen bodem

40. Wie onderscheid maakt tussen nederlandse en uitheemse woorden, brengt zichzelf elk ogenblik in moeilijkheden. Vooreerst toch zijn honderden woorden van vreemde herkomst zo geakklimatiseerd, dat ze in niets meer van oeroude nederlandse verschillen. En dan liggen honderden andere woorden zo in ieders mond en oor, dat het voor ons doel weinig zin zou hebben, een scherpe scheidingslijn te willen trekken tussen eigen en ontleend. Laat zo'n scheiding al historisch-etymologische zin hebben, direkt-praktische betekenis heeft zo'n lijn lang niet altijd.

In de vorige paragraaf kregen apert-uitheemsen een goede beurt; wel speelt er hier en daar een voorbeeld doorheen, dat zich evengoed in deze paragraaf had kunnen thuisvoelen. Vooral in [5] gaf ik een aantal pseudo-attributen van het type: *Amandel zoutjes*; „de in den Haag te houden *athletiek wedstrijden*” (G.H. III 239); „de Grote *Advies Commissie* van de *Illegaliteit*” (Vk. II XI '47); de hoofdletter leve. Zulke schijnattributen zijn intussen allerminst tot uitheemse woorden beperkt: „*Avond H.B.S.*”

(T. 6 III '42); „bijna het hele eerste bataljon van het regiment *Aan- en Afvoer Troepen* (is) in Nederland terug” (Vk. 16 I '50); dit stond onder het opschrift: „Eerste bataljon *A.A.T.* in Nederland terug”. Er bestaat stellig verband tussen deze verkortingsmanie tot 'beginletters' en de anglicistische epidemie, om normale nederlandse samenstellingen (afvoertroepen) grafisch te splitsen in 'substantief' plus substantief (afvoer troepen) Wie echter, vooral bij langere composita, een scheidingstreepje in het gelid plaatst: „Een *achterhoede-gevecht* volgde” (21 X '50), gedraagt zich niet onnederlands; hij kan zelfs zeer tactisch en praktisch te werk gaan door een (te) lang woord zo overzichtelijker te maken. Maar als het tweede lid van zo'n gestreepte samenstelling met een hoofdletter moet pronken, brengt dit de wordeenheid weer ietwat op de helling: „de Nederlandse *Bakkerij-Stichting*” (15 XII '50). Deze spelling doet mij meer denken aan het onnederlandse: „de Nederlandse *Bakkerij Stichting*” (18 en 30 IX '50), dan aan het goed-nederlandse *Bakkerijstichting*. Intussen is het goed aan grafische varianten als: *balans opruiming*, *balans-opruiming*, *balansopruiming* uit het winkelbedrijf, niet te veel taalkundige waarde te hechten. Schijnscheidingen zijn nu eenmaal in de reclame — maar ook in kranten — zeer in trek: *balans uitverkoop*, *seizoen opruiming*, *prijs verlaging*, en zo zonder tal.

Dat vooral namen van verenigingen, maatschappijen, instituten en soortgelijken als anglicismen optreden, althans zo worden aangediend in kranten, is nu eenmaal een onnederlandse (on)hebbelijkheid, waar men zich over blijft verbazen¹⁹⁾. De voorbeelden zijn zo frekwent, dat men er met een doorgeven aan het drukfoutenduiveltje niet komt: de Amsterdamse *Ballast Maatschappij* : *Mij.* (Vk. 18 VIII '49, ter : 31 III '50); de Zwitserse *Bank Corporatie* (23 II '50); een Nederlandse *Beroepskeuze Raad* (14 IV '50). „Katholiek Paedagogisch *Beroepskeuze Bureau* in het Aartsbisdom” (14 VI '50), met: „de particuliere *beroepskeuze-voorlichting*” (lang woord); de Nederlandse *Beton Mij Bato* (28 III '50, bis); de Nederlandse *Beurtvaart Unie* (12 II '49); het Nederlandse *Binnenvaart Bureau* (7 I '50). „Het *Broederij Besluit 1949* is afgekondigd” (2 II '49); directeuren van *Hogere Burger Scholen* (24 III '48): *H.B.S.*; „de grote Centrale *Burger Ziekeninrichting* te Soerabaja” (17 III '50). Het veelvuldig voorkomen van dergelijke gevallen maakt er evenwel nog geen goed Nederlands van. De invloed van het Engels is hier onmiskenbaar, al is die invloed makkelijker te bewijzen in romans enz., die men naast het engelse origineel kan leggen.

Ik geef enkele variërende voorbb. uit Guy Gibson, In zoeklicht en afweervuur (Amsterdam z.j.), een werk waar ik herhaaldelijk uit citeer: „Het Ministerie van Economische Oorlogvoering hield lange besprekingen met het Hoofd van het *Bommenwerper Commando*” (101; 75) : „het hoofd van *Bomber Command*” (118; 32) „Bij vele gelegenheden voerden

¹⁹⁾ De artikeltjes van Kuitert in L.T. 168 p. 16 vv., en van Zaalberg in n. 169 p. 154 vv. wil ik achteraf niet onvermeld laten ten respektte van.

enkele van de *Metropolitan Air Force jagers* schijnaanvallen op ons uit" (213), „maar in plaats daarvan hield Group Captain Emmett, de *Vliegekamp Commandant*, een toespraak" (32; 55), „een van onze hyper-enthousiaste *kortverband Squadron-Leaders*" (45), „de *kortverband jongens toentertijd*" (46), „de auto, die ik met mijn *kort-verband gratificatie* had gekocht" (136; vgl. nog in [13]). „De *squadrons van het Jager Commando*" (75), „Ansons en Hudsons van het *Kustverkenning Commando*" (ald.), „de *Herhalings Afdeling*" (188) — men let op de *-s* (vgl. n. 127 i.f. en n. 45) — ; „de *Pegasus motoren*" (77), „een soort van 'Bok-Bok' geluid" (78; 80). Ik heb de engelse tekst niet vergeleken!

41. Splitsing van een samenstelling in tweeën komt ook wel voor, als het eerste lid een verbaalstam is — die trouwens herhaaldelijk niet verschilt van het gelijkkluidende substantief. Ik houd zulke voorbb. verder niet apart: „Eerst *betaal plannen* dan *reis plannen*" (M. 31 VII '39); „de *Europese Boks Unie*" (Vk. 16 IX '50).

De voorbeelden van onverbonden subst. + subst. waarbij niet aan adjectivering van het eerste substantief mag gedacht worden, zijn legio: „R.K. *Begravenis Onderneming* ---" (U.C. 21 III '42); *Beugel Theemutsen*; *Bosch Hyacinthen*, *Tuin Hyacinthen* (U.C. 24 X '42); „Hij draagt nu een *Atoom-Bom-Vlieger helm*" (L. 3 XII '48; plus: A-Bom-embleem). „De generaal, in *burger costuum* gekleed ---" (Vk. 25 IV '47); „een goede *burger batterie de cuisine*, van voortreffelijk emaille" (Nicolas, Heer 208); „(in) het *burger luchtverkeer*, zijn wij onze vooraanstaande plaats volkomen kwijt" (Michielsen, Tegen de vlagen v. d. Oostenwind 334). — de Nederlandse *Dagblad Pers* (Vk. 17 XI '47); *dessert couvert*, *school cahier* (adv.); de zogenaamde *dollar clause* (3 XII '48); „om het Britse *dollar tekort* te overbruggen" (14 IX '49); „Voor de *dollar-landen* komt er een aparte regeling" (31 VII '50), onder het opschrift: De *dollarlanden*. de Amsterdamse *Droogdok Maatschappij* (7 II '49), de Rotterdamse *Droogdok Maatschappij* (10 XII '49) : de Rotterdamse *Droogdokmaatschappij* (30 I '50). „de Ned. *Dok en Scheepsbouw Mij.*" (7 V '50), de Nederlandse *Dok- en Scheepsbouw Maatschappij* (6 XII '49) : de Nederlandse *Dok- en Scheepsbouwmaatschappij* in Amsterdam (23 X '50), De Ned. *Dok en Scheepsbouw* (17 V '50). „liquidatie bevolen van de Zuidslavische *Donauscheepvaart Maatschappij* en van de Zuidslavisch-Russische *Luchtvaart Maatschappij*" (3 IX '49); de Leidse *Duinwater Maatschappij* (10 VI '49). — Ze „wist niet beter te doen dan het oude *eetkamer meubilair* maar mee te geven" (L. 2 XI '49). „het *eind examen ulo*" (O.E.B. XXX 479); de *Nederlands Elftal Club* (v. den Bergh, *Mysterieuze krachten in de sport*³ 27, bis); lees: *nederlands-elftalclub* (zie n. 46 vv.). „de Nederlandse *Groenten- en Fruit Centrale*" (Vk. 5 VI '42), de Nederlandse *Fruittelers Organisatie* (2 IX '49), de Nederlandse *Fruittelers Organisatie* (19 IV '50): let op het meervoud. — *gas radiatoren*; *Gordijn etamine*. O.T. XVII 23 wil *Gemeente Gasfabriek* terecht liever als één woord schrijven: *Gemeentegasfabriek*; „of, met koppel-

teken: *Gemeente-Gasfabriek*'', waarbij de tweede hoofdletter er evenwel iets tweeslachtigs van maakt (n. 40). „het kantoor der *Gemeente Lichtfabrieken*'' (T. 30 X '41); het Haags *Gemeente Museum* (Vk. 8 XII '49); zie v. Lessen 21. het Koninklijk Nederlands *Gymnastiek Verbond* (3 III '47; 12 V '48, met: Tachtig jaren *K.N.G.V.*). Enz. [7]. Ik besluit met een veeleenheid, mede als overgang naar het volgend nummer: „uit het rijk der *duizend en een nacht vertellingen*'' (N.E. 1 III '47).

42. Afzonderlijke vermelding verdienen de verbindingen met *glas-in-lood, huis-aan-huis, lijf-aan-lijf, nek-aan-nek* in hun grafische afwisseling ²⁰) Ik doe een keuze uit mijn talrijker gegevens. Naast het zeldzame ongestreepte: „de prachtige *glas in lood ramen* van Charles Eyck in de stationshal van Maastricht'' (Vk. 13 V '49; George, Gods ondergrondse 27), zag ik slechts een enkele maal: „een gebrandschilderd *glas in lood-raam*'' (Vk. 13 XI '50), en: „Daarom hebben we *glas in loodramen* nodig'' (George 274); voorafging: „het is het glas in lood van de Sainte Chapelle''. Gewoon is het tot eenheid gestreepte en verder onverbonden: „Achter de *glas-in-lood ramen* van de ridderzaal branden nog de gulden luchters'' (N.E. 23 VII '49), „een *glas-in-lood raam* van een bekend glazenier uit Chartres'' (Vk. 18 XI '48). Het komt ook wel verbonden voor: „*Glas-in-lood-ramen* filteren een schemerlicht uit over de ruimte'' (13 X '50), „het --- gebrandschilderde *glas-in-lood-raam* met een voorstelling van de Rotterdamse haven'' (12 XI '49): „Stoottroepers schonken een *glas-in-loodraam*'' (10 XII '49, bis). Onder de kop: „Lood voor glas in lood'' (U.C. 8 X '41) was „het gebruik van lood bij het vervaardigen van *glasinlood paneelen*'' een rara avis. — Voorbb. met andere znw. zijn nog: Even tevoren „bewogen de *glas-in-lood balkondeuren* achter het groen van de hangende planten'' (Vk. 2 IX '48); „Op 11 October begonnen de honderden *glas-in-lood ruitjes* in Veere te rinkelbonzen'' (den Doolaard 53; 463; „Zijn glas-in-lood is aan diggelen''); een *glas-in-lood venster* (Vk. 6 X '49; 21 II '50; Dekker, Oranje I 15). „In een daarop volgende worsteling sloeg de man tegen de *glas-in-lood-deur*'' (Vk. 8 V '50), „een *glas-in-lood-ruit*'' (20 XII '49); „een fraai *glas in lood-medaille* met het Rotterdamse wapen'' (27 IV '48). In het N.W. zocht ik zowel bij glas en als bij lood tevergeefs naar deze 'eenheid'. Zie nog v. Lessen 20 noot 3; en vooral Ong. Ned. 88 v., 3de druk 75 v., voor verwante gevallen.

Een soorgelijke verbinding is „huis-aan-huis'', die het N.W. VI 1230 als „bijwoordel. uitdr.'' vermeldt. Maar ik miste er het volgende type, waarbij samenstelling en 'attribuut' afwisselen. Hij zei dat zijn dienst „in de voormalige frontgebieden in Brabant en Limburg een '*huis-aan-huis*'-actie gaat beginnen'' (Vk. 8 III '50), „het *huis-aan-huis-bezoek*'' (15 XI '50); „een '*huis aan huis*'-enquête voor minder valide arbeidskrachten'' (3 IX '50) — straks volgt er nog een ongestreept geval. „*De huis-aan-huis-collecte*

²⁰) Vgl. in [6] *back-to-back* perceelen, *Edge-to-Edge* sluiting.

wordt gehouden op ---" (U.C. 7 XI '41; Vk. 5 IX '49): „Een in Baarlo gehouden *huis-aan-huis* collecte --- bracht een bedrag van veertig mille op" (15 XII '50). Vergelijk met dit laatste het adverbiale: „er was huis aan huis kollekte" met tempoverschil. „Toen de politie --- een *huis-aan-huis*-contrôle hield op gevaarlijk oorlogsmateriaal" (19 I '49); „omdat een *huis aan huis* contrôle op verborgen radio's onuitvoerbaar was" (Dekker 605): dubbel ongestreept; „het *huis-aan-huis*-gevecht in de straten van een stad" (Valtin 17); „Ongeveer 80 percent van de stad Ambon is vernield in *huis-aan-huis*gevechten" (Vk. 27 XII '50); „de hele schooljeugd [is] ingeschakeld voor een *huis-aan-huis* verkoop" (N.E. 5 XI '49). Ik hield niet soort bij soort; de streepjesvarianten vertegenwoordigen trouwens geen verschillende soorten.

„Er ontstond een *lijf aan lijf* gevecht" (Vk. 17 VI '48); meestal gestreept: „het *lijf-aan-lijf* gevecht" (1 IV '50); of: „in een *lijf-aan-lijf*-gevecht wat punten scoren" (21 III '49), „Terlouw liep pijnlijke duwen op in zijn *lijf-aan-lijf*-gevechten" (19 V '50). Vergelijk de 'substantivering': hij „draagt geen spoor meer van zijn *lijf-aan-lijf* met Nicholson" (19 V '50), een „onbesuisd *lijf-aan-lijf* van Fischer en Van der Toorn" (27 II '50). „Zo groeide in de Belgische ploeg het zelfvertrouwen dat de voorhoede --- verleide tot *lijf-aan-lijf* werk met Rinus Terlouw" (7 XI '49). Ik zie er geen voorb. van in het N.W. VIII 2235 vv.; ook niet van het meer variërende „nek-aan-nek" (IX 1815 vv.); „met het trio De Groot, Bonnier en Vergauwen in de *nek aan nek* race steeds dicht achter haar" (Vk. 22 VIII '50; M. 23 IV en 10 VII '39), „De emotionele Amerikanen worden in *nek aan nek* races niet zelden door dergelijke weddenschappen beïnvloed" (Vk. 1 VI '48); „Na een *nek aan nek*-race met Willems" (11 IX '50; 16 VIII '49); het „werd een *nek aan nekrace* tussen JUG en RCF" (25 VII '50); „De '*nek-aan-nek*' race tussen H.C.C.I en A.C.C." (2 VIII '49; U.C. 16 VII '41), een *nek-aan-nek* race (Vk. 26 VI '50), enz.; „in een *nek-aan-nek*-race" (27 IX '50), enz.; „De *nek-aan-nekrace* tussen Roozenburg en Van Dijk om de nationale damtitel duurt onverminderd voort" (6 III '50); „De strijd zal *nek aan nek* worden met een prachtige finish" (9 IX '50); er stond niet: „een nek aan nek". — „een atletische gedaante met een gladiatorenkop, een granieten *nek-aan-schouder* constructie" (L. 11 XI '49). „En als een dom toeval geen spelbreker was geweest zou de Italiaan Alberto Ascari --- zijn Ferrari *neus-tegen-staart* met die van zijn leermeester Villosesi binnengebracht hebben" (Vk. 1 VIII '49); „in de eerste afdeling, waarin vier paarden *neus aan neus* — over de eindstreep gingen" (6 XI '50). Men moet altijd even kijken, in welke grammatische functie de gevallen het moesten doen.

Ik acht in het voorafgaande adjektivering geenszins gans uitgesloten, al hebben we er niet zo'n sprekend voorbeeld als de „*peper-en-zoute* kousen" c.a. uit [7]. Vgl. daar ook „over één nacht ijs" e.v. De overgang van adverbiaal naar adjektivisch gebruik is trouwens niet zo'n heksentoer.

43. Niet elke opeenvolging van substantief en substantief is onederlands. Het onederlands komt in volle aktie, wanneer het bepalende substantief van een samenstelling als losgemorreld woord voorafgaat: „*de expeditie afdeling, de tapijten afdeling*”. Wanneer een bepalend substantief volgt, is het goed Nederlands: „*Beddenafdelingen --- Afdeling Tapijten -- Afdeling Meubelen --- Afdeling Expeditie --- Etalage-afdeling een All-Round Etaleur-Decorateur en een hulp-etaleur --- Afdeling Administratie*” (Vk. 20 XI '50). De opsteller van deze advertentie wist echt wat hij deed, toen hij de samenstellingen „*Beddenafdelingen, Etalage-afdeling*” als eenheden stelde tegenover de (door mij gekursiveerde) tweeheden. Ik meen te kunnen volstaan met een aantal korrekte voorbb., die voor een deel kunnen vergeleken worden met foutieve tegenhangers uit n. 40 v. en [7]:

„en 150.000 gulden voor het *Bureau Oogstvoorziening*” + „de *Maatschappij Vrachtvaart* te Rotterdam” (Vk. 9 XII '50). „richtlijnen voor de *Commissie Vergunningen Personenvervoer*” (22 VII '49). „*Verkenningsvliegtuigen hebben --- zware concentraties troepen en materiaal waargenomen*” (12 XII '50); zulke postpositieve 'bepalingen' zijn dikwijls verkorte konstrukties: Commissie voor Vergunningen van Personenvervoer; concentraties van troepen en materiaal. Ze komen vooral voor als krantenopschriften, al neemt — als ik me niet vergis — deze jachtige telegramstijl ook sterk toe in de tekst zelf. Het is een tendens — K.E. noemt dit woord „minder juist” — een tendens die tegenovergesteld is aan de voortwoekerende gewoonte om samenstellingen grafisch te splitsen. Dat bij dit laatste soms 'opzet' d.i. taalkundige bedoeling in het spel is, zou ik niet durven beweren, maar evenmin zou ik het durven ontkennen: journalisten 'weten' het wel eens.

„Ir. J. O. de Kat treedt per 1 Januari 1951 af als directeur van de *Dienst Uitvoering Werken*” : de *DUW* (11 XII '50). „de heren J. A. van Houten, hoofd van de *directie Voorlichting Buitenland* en mr. H. F. van Tienhoven, hoofd van het *bureau West-Europa* van de *directie Europa*” (14 XI '50). „Een fantastische financiële manipulatie --- is *einde vorige week* aan het licht gekomen” (13 II '50). „het bestuur der *Stichting 'Havenbelangen Rotterdam'* kwam naar het marine-opleidingskamp in Hilversum” (14 XI '50). „een folder, die was uitgegeven door het *Nationaal Instituut Steun Wettig Gezag*” (N.E. 26 XI '49): is „steun” hier substantief of imperatief? ik denk het eerste. „De voorwedstrijden voor het *Nederlandse kampioenschap hoofdklasse drie-banden*” (Vk. 8 XII '50). „De *MUZ (Maatschappij Uitvoering Zuiderzeewerken)* was er als de kippen bij ---” (30 XII '50). „de stichting *Opleiding Arbeidskrachten Nederlanden*” (15 XII '50). „in een persconferentie, belegd namens de *Commissie van Opleiding Hoofdgroep Ambacht*” (16 XII '49). „Er is een wijziging van de *prijzenbeschikking stalling automobielen afgekondigd*” (29 XII '50); „de grieven van de textielhandel tegen de *Prijzenbeschikking Textiel*” (2 XI '50). „Zo was de toestand bij het in werking treden van het *Reglement Auto-*

vervoer Personen" (14 IX '50, bis); „de *wet autovervoer personen* is nu het parlement gepasseerd" (28 XI '49). „de Amerikaanse instructeur, die hier les geeft in de bediening van het *nieuwste type mortier*" (18 XI '50); „De griep-epidemie in Denemarken leert dat men waarschijnlijk met *hetzelfde type virus* te doen heeft als in 1949" (28 XII '50); vergelijk hiermee n. 30 i.f. en de voorbb. met *soort(ement)* in Dl. III 2 [49]. „Het Centraal *Werkcomité Vacantie* heeft zich tot alle gemeentebesturen in Nederland gericht" (21 XI '50; 22 VI '50). „Het *wetsontwerp 'Huisvesting gerepatrieerden'* is zonder hoofdelijke stemming door de Tweede Kamer aangenomen" (11 XI '50). Vgl. [8] en zie vooral nog Overdiep 204 v. (128 vv.)

44. In [5] werd er reeds op gewezen, dat we bij grafische tweeheden met apert-mislukte samenstellingen te doen hebben, wanneer het eerste substantief in het meervoud staat. Dat meervoud kan op *-en* of op *-s* eindigen: „het Franse *ambtenaren corps*" (Vk. 3 XII '46), „de Algemene Rooms *Katholieke Ambtenaren Vereniging*" (16 XII '49); lees: *katholieke-ambtenarenvereniging* enz. (n. 46 vv.). „Het bestuur van de *Katholieke Arbeiders Beweging*" (23 XII '49) + *De Katholieke Arbeidersbeweging, de K.A.B., de K.A.B.-leiding*; „*KAB-folder* in zes talen" (27 IV '50, opschr.), in de tekst: „de *Katholieke Arbeiders Beweging*", *de K.A.B.* „Voor het eerst sinds de bevrijding hield de *Katholieke Vrouwen Arbeiders Beweging* in Limburg --- een kaderbijeenkomst" (24 V '47); „De Nederlandse *Arbeiders Jeugdbeweging* (de *Kajotters*) gaat haar organisatie decentraliseren over de bisdommen" (6 V '50); „als lid van de Sociaal-Democratische *Arbeiders Partij*" (L. 4 II '49); „de *Arbeiders Vakbeweging*" (L. 27 V '49): zie v. Lessen 21.

In de wereld van de mode zijn de 'niet-samenstellingen' met *dames, he(e)ren, meisjes, jongens, kinder* niet te tellen²¹). Dikwijls, om niet te zeggen meestal, doen hoofdletters de 'anglicistische' scheiding nog sterker uitkomen. Ik zag, om met de dames te beginnen, in advertenties: *Dames blouses*, en zo met: *Camisoles, Combiné's, cozy pantoffels* (Cosypantoffels, Leder Dames-cosy pantoffel), *deux pièces, Directoires, Fauteuils, Flanel, Garnituur, Handschoenen, Hemd(en), hoeden, Interlock, Japon(nen), jasschorten, Koffertjes, Kousen, kragen, Lingerie, mantels, Nachthemd(en), Onderjurken, Pantoffels, Parapluies* (paraplu's), *portemonaies* (één -n-), *Pyama('s), Pullover, schorten, schortjes, shawl, ski-costuums, Slips, sportblouse, sporthoeden, Stadkoffertjes, stofjas, tennis-sokjes, vesten, viltpantoffels, zakdoeken, zakdoekjes, zelfbinders*. De gespatieerde voorbb. zag ik bovendien als al dan niet gestreepte samenstellingen — wat ook bij de heren geldt.

Naast Herenborstrokken, Heerenbretels, stel ik *He(e)ren Cosypantoffel*, en zo met: *handschoen, jekkers, Laborat.-jassen, Molières, Overhemd-*

²¹⁾ Vgl. in [9] *jongedames japon* en *jongeheeren ulsters*.

(en), *Pantalons of Borstrokken, pantoffel(s), paraplu's, Polshorloges, pullover, Pyama's, Regenjassen, riemen, sjaals, ski-costuums, slipovers, slobkousen, sokken, sportkousen, stofjassen, vesten, zakdoeken, zakhorloges, zelfbinders*; Handschoenen *Heren Suède*. Dat bij deze voorbb. geen sprake kan zijn van volledigheid, behoeft geen betoog. — Soms is Dames (Heren) nog door een ander woord van z'n substantief gescheiden: Dames *Interlock* hemd of directoir; Dames *Charmeuse* Japonnen; Dames *gummi* jassen; dames *fantasie* pantoffels; Heren *Interlock* Borstrok of Pantalon. Andere in tweeën gesplitste, alias niet verbonden gevallen zijn nog: *dames kapper*, en zo met: *confectiezaak, Maatkledingbedrijf, Maatkleermakerij*. — *dames- en heren zaak*; Kameelhaar *Dames- en Heren Pantoffels*, (Dames- en Kinder-Confectie); „een echt *heren leventje*” (N.E. 3 VII '48). Uit de sportwereld: de Amsterdamse *Dames Athletiekvereniging* (Vk. 18 VI '41), zo ook C. 16 VI '41 met: de Amsterdamse *dames-athletiekvereniging* Ada. „Het Nederlands *dames hockey-elftal* ---” (Vk. 11 IV '50, bis); „de *Rotterdamse Dames Zwemclub*” : „RDZ-dames verbeteren Nederlands record” (2 XII '50); „De Bloemendaalse *Dames HC* — één der negen specifieke *dames-hockeyclubs!* — is Westelijk kampioen geworden” (13 II '50); *Dames (: Heren) enkel en dubbelspel*.

Naast jongens-jekkers, jongenstruïen; meisjeskleding, Meisjesschoen; Kindermolières, kinderpakjes noteerde ik o.m.: *jongens interlock (broekjes, mutsen, opknooppakjes, petten, pullover, singlets)*; *meisjes camisoles (barets, plooirokjes, pullovers, pyama's, slips, vesten)*. „*Meisjes plastic capes en mantels in alle maten*” (Vk. 2 VII '49). *Kinder hemden (interlock, knipschoentjes, kousen, pantoffels, Poloblouses, Pyama's, zakdoekjes)*. „*Prima Kinder ledikant (: kinderledikant) dekens*” (8 XII '48). — *jongens en meisjes barets*. „Dit was geen oppervlakkige *jongens-en-meisjes verliefdheid*” (Nordhoff, Donkere stromen 116). — Zie voor andere meerv. op -s en -en [9], en vgl. v. Lessen 21 al. 2.

45. Bij de -s moet men steeds rekening houden met het enkelvoud: „Het Nederlands *Arbeids Front* in bezettingstijd” (Vk. 24 X '49); „Beide organisaties beogen een terugkeer naar *de Collectieve Arbeids Overeenkomst*” (20 IX '49); „bij *de Arrondissements Rechtbank* te Haarlem” (N.E. 22 II '47); enz. [10]. Zie ook voor zulke en andere pseudogenitieven passim Deel I n. 159–184 met de noten blz. 279–286, 320.

We zagen in Dl. I n. 130, dat possessieven en pregenitieven vaak samengaan: „Daar 't *Leibnitz', Newton's, Wolf's en mijn* gevoelen is”; „Niet *mijne*, maar *Gods* wraak hebt gij te vreezen!”. Maar al fungeren deze pronomina en naamspregenitieven nu gelijkelijk als pre-attributen, werd toen opgemerkt, daarom kan men ze formeel-grammatisch nog geen gelijken noemen. Diezelfde opmerking geldt ook voor het type: „*zijne en anderer hartstocht*”, „resultaat van *mijn en veler* studie” (ald. n. 149). Aandacht verdient hierbij, dat het pronomen en de pregenitief op dezelfde toonhoogte gesproken worden; en wel bij de verbindingen met *en* op de

gewone lage adjektivische toon, maar bij een tegenstelling: „niet mijne, maar Gods wraak” op de hoge toon die het adjektief in die situatie aanneemt, zoals wij n.4. hebben gezien. Wanneer adjektief en genitief dus gelijk zijn in vorm, bijv. ze betaalden met *nederlands* geld: *Nederlands* verzet, dan kan niet uit de toon worden vastgesteld, of het pre-attribueert een adjektief of een pregenitief is. Dat verschil blijkt alleen uit de betekenis: de genitief is nl. individualiserend, het adjektief klassificerend (vgl. Dl. III 2 n. 268 v.), d.w.z. het adjektief geeft een kenmerk, een eigenschap aan van het genoemde (Dl. I n. 122). Als ik de voorbeelden wat mag forceeren: *nederlands* geld is wat anders dan *Nederlands* geld, en *Nederlands* verzet wat anders dan *nederlands* verzet — echter niet vanwege de hoofdletter: niet-hoofdletter!

Van direkter belang voor ons onderwerp-hier is het type dat in Deel I n. 179 ter sprake kwam: „de grens tussen *rijks- en vlaamse Nederlanders*” waarmee een geval als: „*gezins en buitenschoolse factoren*” (Opv. Br. 92 p. 6) op één lijn staat, al kreeg „gezins” dan per ongeluk geen afkappingstreepje. In beide voorbeelden is de -s geen genitiefexponent, maar de gebleven verbindingsklank uit: *rijksnederlanders*, *gezinsfactoren*. De losgeraakte eerste komponent van deze samenstellingen: *rijks-*, *gezins-*, neemt vooral daarom adjektivische allures aan, omdat er onmiddellijk een verbogen adjektief op volgt: *vlaamse*, *buitenschoolse* (vgl. v. Lessen 18 al. 1). Zulke gevallen zijn geen zeldzaamheden ²²⁾ [11], maar dit geeft uiteraard geen recht beide ‘pre-attributen’ grammatisch gelijken te noemen! Dat recht kan men zelfs daaraan niet ontnemen, omdat beiden op de (lage) adjektivische toon gesproken worden. Hieruit blijkt alleen, dat in de gegeven voorbb. de geïsoleerde leden „rijks-, gezins” vóór een adjektief tot de toon van het adjektief dalen. Ik dacht even aan proleptische assimilatie van toonhoogte ²³⁾ — daar ze als eerste lid van de samenstelling een kwint hoger liggen dan de tweede komponent. Datzelfde geldt op hun manier ook van gevallen als: „*sier- en luxe klompen*” (n. 7), waarbij ik „luxe” als adjektief intoneer; „*voor Zon- en hoge feestdagen*” (n. 9).

Ik herinner eraan, dat de adjektieven in gewone omstandigheden een kwint lager liggen, dan de silbe met de hoofdtoon van het bijbehorend substantief: *vlaamse Nederlanders*, *buitenschoolse factoren*; de zwakker betoonde silben van het substantief hebben weer de lage toon van het voorafgaande adjektief. Bij samengestelde substantieven — gelijk we al zeiden — ligt alleen (de sterke silbe van) de eerste komponent een kwint hoger, en zakt de tweede komponent tot de toon van het adjektief: *de meeste Rijksnederlanders*, *de voornaamste gezinsfactoren*. Ontbreekt het adjektief, dan blijven de pseudo-attributen ‘ondanks’ de grafische splitsing de hoge kwinttoon uit de samenstelling behouden — het zijn immers samenstellingen! — *de Rijks*

²²⁾ Vgl. Ongaaf *Nederlands* 95 v., derde druk blz. 81 v.

²³⁾ Blijkens de zeer wisselende en verder reikende voorbb. in [11] gaat deze onderstelling echter niet op.

Nederlanders, de gezins factoren; het tweede element ligt op de toonhoogte van (boven) de adjektieven. Dit laatste is na al het voorafgaande in dit hoofdstuk geen nieuws meer. Alleen wordt er te weinig aandacht aan geschonken. Het zien van letters lokte altijd meer dan het horen van klanken.

46. We legden opnieuw nadruk op die konstante verschillen in toonhoogte — ik spreek hierbij maar niet van fleksie! — omdat zulke verschillen ook van belang zijn bij het nu volgend intermezzo, dat voor een deel nauw aansluit bij het voorafgaande, en zeker op een en ander een sterker licht doet vallen.

Wanneer er één Te-Winkelse regel is, waaraan kranten en andere Te-Winkelianen zich ondanks hun verknochtheid aan hun gezaghebbende meester weinig stoorden (: storen), dan is het zeker het voorschrift omtrent het koppelteken in woorden van het type: *dolle-hondsbeet, oude-mannenhuis, Lieve-Vrouwef(n)kerk, St.-Catharinagasthuis; de Vier-Heerenlanden, Mijns-Heerenland, 's-Gravenhage* enz. Te Winkel sprak (Grondbeginselen² § 158 vgl. § 213 II) van „hyphen”, een geleerde term van griekse oorsprong, die in het Engels nog voorkomt. Het betreft hier telkens woorden, waarbij het bijvoeglijk woord — adjektief, telwoord, voornw., lidwoord — uitsluitend betrekking heeft op het eerste lid van de samenstelling. Heeft het bijvoeglijk woord betrekking op de ganse samenstelling, dan blijft elke grafische verbinding achterwege.

Zeg nu niet: wat geeft dat nu, zo'n streepje meer of minder, zo'n streepje hier of daar. Dat grafische onderscheid is hier immers allerminst zonder zin. De gekoppelde adjektieven verschillen niet alleen in functie van de ongekoppelde, ze verschillen er ook van in toonhoogte — waar De Vries en Te Winkel echter niet over spraken (vgl. Woordenlijst⁷ blz. XXXV). De geografische namen met hun aparte intonaties laat ik verder ter zijde (zie v. Lessen 22 v.). En als het een warboel wordt bij mijn voorbb., dan ligt de schuld bij de tallozen die er maar wat van kokerellen. Ook uit warboels valt intussen lering te trekken, al wordt het warboelige daarmee niet gesanktioneerd.

Is het adjektief beperkt tot het eerste lid: *een oude-voddenjood*, dan is het feitelijk een direkte samenstelling van „jood” als tweede lid met „oude vodden” als eerste lid. Dit tweeledige eerste lid wordt in z'n geheel op de hoge toon van samenstellingen gesproken; het tweede lid ligt wederom een kwint lager (n. 45). Wanneer het adjektief zich evenwel over de ganse samenstelling uitstrekt, dan blijft het adjektief in gewone omstandigheden z'n lage toon behouden — met dit 'merkwaardige' gevolg, dat het adjektief van bijv. *een oude voddenjood* in lage toon gelijk staat met die van het tweede lid van de samenstelling; „vodden-” ligt er tussenin met een kwint verhoging. Vergelijk bijv. *dolle-hondsdagen* met *dolle kermisdagen*. Toen prof. Tjebbes 31 Jan. 1944 te Utrecht zijn intreedende hield, deed hij dat als „buitengewoon hoogleeraar in de grote mondchirurg-

gie", en niet als hoogleraar in „de grote-mondchirurgie", ofschoon de grote-mondziekte vrij veel voorkomt. Zie: Intonatie en grammatische funktie in het Nederlands, blz. 16 vv.

47. Voorbeelden van zulke intonatie-tegenstellingen zijn gemakkelijk te fantaseren. Ik kursiveer in deze alinea telkens alleen wat de hoge toon krijgt ²⁴⁾: een beierse *bierbrouwerij* : een *beiers-bierbrouwerij*; deze dwaze *vrouwenpraat* : deze *dwaze-vrouwenpraat*; de grote *kinderarts* Dr. Gorter : een *grote-kinderarts*; Weense *dameskapsalon* : *weense-dameskapsalon* (wat als woord geen onzin is). In een lezing stelde fr. Auxilius tegenover elkaar : „een groot percentage van onze *moderne-taalleraren* (kon ik maar zeggen: *moderne taalleraren!*)". „Vorig jaar reeds huisde in de bosrijke omgeving van Waalwijk een wilde *zwijnenfamilie* ---" (Vk. 20 VII '49), juist „een *wilde-zwijnenfamilie*". „Voor de *eerste-prijswinnares* --- was de uitslag van de scenario-prijsvraag een verrassing" (20 X '50) : de *eerste* prijswinnares van het dameskransje bloosde. Het opschrift: „het mannelijke *jeugdwerk* in het bisdom Breda" (M. 26 X '38), meende ik als: het *mannelijke-jeugdwerk* te moeten opvatten.

Ik laat hier direkt bij aansluiten: „Een fraaie *Handwerkster* (Borduurst) vraagt huiswerk" (T. 11 XII '30, adv.); waar toch wel zeker „een *fraaie-handwerkster*" mee bedoeld was. Het woord „handwerkster" is echter geen samenstelling van „hand" en „werkster", maar een afleiding op „-ster" van „handwerk(en)". Bij dergelijke – feitelijk samenstellende – afleidingen als *fraaie-handwerkster* hebben we een 'variant' van het voorafgaande type samenstelling: *fraaie-handwerkwinkel*. Evenmin als bij „de *jonge-meisjesromans*, een *jonge-vrouwenroman*" (Vk. 8 XII '48), „jonge" iets met het 2de lid roman(s) te maken heeft, heeft „fraaie" hier iets met het suffiks *-ster* uit te staan. Men zou alleen de vraag kunnen stellen: moet dan niet „*fraaiehandwerkster*" zonder koppeltaken geschreven worden? daar in samenstellende afleidingen nooit ²⁵⁾ met koppeltaken wordt gewerkt: terdoodbrenging, tentoonspreiding, tenhemelopneming ²⁶⁾. In alle geval is het streepje er favoriet: „De derde-divisieclubs hebben ditmaal nadrukkelijk geprotesteerd, omdat de *eerste- en tweede-klassers* vrijgesteld zijn van de derde ronde voor de cup. Zoals gewoonlijk slachtten de *derde-klassers* elkander vandaag af en zij sloegen de amateursclubs uit het toernooi" (Vk. 28 XI '49); „ongeveer zeventig *17-ponder* anti-tankkanonnen op chassis van Sherman-tanks" (8 XI '50). – „*Twee-maandelijksche* kalenders" (M. 11 XII '37); „in de lijn van dit *Groot-Nederlandsche* orgaan" (U.C. 30 III '38). „Vereischt is het bezit van een getuigschrift van een *3-jarige* (of sinds 1935 *2-jarige*) Ambachtsschool"

²⁴⁾ Mocht die hoge toon hier en elders niet een kwint verschillen van de lage toon, dan is dat een kwestie van sekundair belang.

²⁵⁾ Nooit? vgl. bijv. „zulke *laag-bij-den-grondsche* dingen" e.a. (N.W. VIII 844 v.).

²⁶⁾ Zie voor gevallen als *hogepriesterlijk*, *hogepriesterschap* (N.W. VI 1030), *platteland*, n. 51.

(M.M. 15 VIII '38): achter een cijfer is het koppelteken onmisbaar. „Het ligt in de bedoeling, dat de bij het Brabants Edel Ambacht aangesloten ambachtslieden emblemata krijgen, welke het publiek moeten waarborgen, dat de door deze mensen vervaardigde voorwerpen aan de *edel-ambachtelijke eisen* voldoen” (Vk. 29 XII '50). Het ongestreepte opschrift: „De *veertiende eeuwse* bijbel van het Groot Seminarie van Mechelen” (M. 3 III '40), was niet af. Ongestreepten komen ook voor: „alsof dit slechts *tweede klassers* waren” (Vk. 22 XI '48). „De H.Kerk spreekt in haar Wetboek van 'wereldlijke *derde ordelingen*” (K.K. II 717). We zullen in § 3 op een en ander uit dit nummer terugkomen.

Nu we toch in de voorbb. van de substantieven (eerste-klasse) op de adjektieven terecht kwamen, wil ik nog op een andere anti-Te-Winkelse gewoonte met misplaatst koppelteken wijzen. Anders dan de aardrijkskundige gestreepten zoals: *Groot-Brittanië, Noord-Brabant* enz., moeten de hiervan afgeleide adjektieven [en substantieven] aaneengeschreven worden, bijv. „*Noordhollandsch, Oostfriesch* enz.” (Woordenlijst t.a.p.), *Noordbrabanders, Zuidafrikaners* ²⁷). Dit gebeurt ook wel! Maar kranten schijnen daar weinig weet van te hebben: „De groeiende tegenstellingen tussen Washington en Moskou hebben sindsdien de koers der *Zuid-Amerikaanse* politiek bepaald. De *Zuid-Amerikanen* zijn meesters in het negatieve” (Vk. 22 X '47, bis); „Voor Nederland met zijn *West-Indische en Zuid-Amerikaanse* belangen is deze nieuwe ordening van zeer grote betekenis” (H. 29 XII '38); „Receptie op het *Zuid-Afrikaansch* gezantschap” (M. 17 XII '38, opschr.), in de tekst: „*Zeer veel Zuid-Afrikaners*”, „de *Nederlandsch Zuid-Afrikaansche* vereeniging”. „De indijking van den *Noord-Oostelijken Polder*” (M. 14 XII '39, quater); „*Hongaarsche en Joego-Slavische* staatslieden” (M. 7 I '39) (joego- = zuid-). — „In Indië handhaafden wij ons: waar de *Oost Indische Compagnie* een belangrijke rol speelde. Spr. ging den ontwikkelingsgang van de *O.I.C.* na” (M. 16 VI '38). Enz.

48. Ik kom terug op ons onderwerp, maar via een type waar het 'ver-eiste' koppelteken zich weinig laat zien, nl. na *Sint* en het synonieme *Heilig*. De voorbb. hiervan zijn inderdaad legio: „*het St. Annagilde* van Venray” (Vk. 21 XI '47); „De restauratie van de Zuider- of *Sint Pancraskerk*” (2 XII '47, bis); *het St. Ignatiuscollege* (M. 13 IV '38, bis); *het St. Ignatiusziekenhuis*, *het St. Rochus Paviljoen* (M. 26 III '38, quater): de lezer is hier wel dubbel op z'n *qui vive*; *het St. Rochus-kapelletje*, *het St. Bonifaciuslyceum*, *de H. Hartkerk* (ald.); *de H. Landstichting: Heilig Land-stichting*. — Terwijl in de M. 7 V '38 stond: *der St. Liduina-parochie*, *de St. Martinusparochie*, *de St. Martinuskerk*, *de St. Willibrordus-Vereeniging*, *de H. Hartparochie*, had het Centrum van diezelfde dag bij hetzelfde nieuws: *der St. Liduina-parochie*, *der St. Martinus-parochie*, *de H.*

²⁷) K.E. 1237 spelt *Zuid-Afrikaner*, m.i. ten onrechte, omdat zo'n afgeleid substantief als afleiding in niets verschilt van de afgeleide adjektieven.

Hart-parochie, de St. Martinuskerk, de St. Willibrordus-Vereeniging. — „de *St. Bavokathedraal te Haarlem*” (M.12 IV '48), In de *St. Bavokerk te Heemstede* (ald.); de *St. Cornelius-parochie te Roosendaal*; „Verbouwing *H. Dionysiuskerk te Tilburg*” (M. 20 V '38). „een vroegtijdige *Sint Nicolaas-verrassing*” (Vk. 27 XI '50). Zie voor het type met -s-: de *St. Jansbasiliek* (22 X '47), de *Sint Janskerk* (L. 31 X '47) en varianten, Dl. I 159 vv., 283: Het Te-Winkelse voorschrift op non-actief! Is daar een verklaring voor te geven? zie [12] en vooral n. 118 vv. Vergelijk K.E. 928 v. en Verschuieren II⁵ 1636 vv.: *Sint-Antoniusbroom, Sinte-Margrietsdag, Sint-Jacobsschelp, Sint-Maartensvogel, Sint-VitUSDans* e.a.; 385: *Heilige-landstichting*.

Zo hoort het volgens Te Winkel, en zo gaat het in andere gevallen ook wel naar de 'wet': „Stikkelman (heeft) *het drie-bandenkampioenschap* eerste klas veroverd” (Vk. 17 III '47); „Coppi won tevens *de grote-bergprijs* met Bartali” (14 VI '49); „Er werd heel tactisch, begonnen met *de kleine-beurskleding*” (1 IV '50); „ter gelegenheid van *het halve-eeuwfeest*” (M. 28 VI '38). „*de vals-geldaffaire*, waarin de Française --- vorig jaar de hoofdrol speelde” (Vk. 8 IV '50); „(de) veel omstreden *goedkoop-geldpolitiek* van minister Lieftinck” (4 XI '47, bis). „*De versche-haringprijs* was sedert den vorigen dag niet gedaald” (M. 20 X '39); „de motorloggers SCH 19 en 72, welke *ter versche-haringvangst* naar zee zijn vertrokken” (M. 21 XII '39, bis). „een zeer mooie, *jonge-jodenrol* van Israël Becker” (Vk. 28 I '50); „de agent van politie, die hij kende sinds *zijn kleine-jongensdagen*” (28 III '50); „de vertederde verhalen van *zijn kleine-jongenstijd*” (V.V. 24 I '41). „Fabriek van *Groot-keukeninstallaties*” (O.T. XVI 28) is er met z'n onverbogen „groot” zeker op een of andere manier naast (zie n. 53). [„ondanks het feit, dat zij [de lucht] *een duizenden-kilometerslange* weg over zee heeft afgelegd” (Vk. 31 XII '48), adj.] „het hoofdkwartier van *de valse-muntersbende*” (2 XII '48); zie n. 54. „benevens 12 rollen stalen tui-kabel van *halve-polsdikte*” (27 IX '50); „de winkeliers --- wordt vrij gelaten de minimum-verkoopsprijs te bepalen. Vandaag werden *de half-pondspakjes* --- reeds voor een kwartje verkocht” (14 III '50). Ze „hebben de *enkele-reistarieven* met vijf percent verhoogd” (18 II '50); „glimlachen om de grote woorden der *nieuwe-schoolapostelen*” (Schw. 40 p. 81). „de Indonesische *middelbare-scholierenvereniging* in Soerabaja” (Vk. 28 II '50); „*een linker-schouderfractuur*” (C. 10 IX '40); „Een en ander te zamen vormt *het grote-stadsprobleem*” + „*het grote-stadsleven*” (Vk. 20 IX '47). „het typische onderscheid tussen *grote- en kleine-terstoonladder*” (Opv. Br. 123 p. 79; 141). „Het was niet zo maar een *oude-ventjesdraf*” (Vk. 24 XI '48); „*een centrale-verwarmingsinstallatie*” (21 I '49); „*De bevroren-vleespolitiek* van de Regering had gefaald” (6 VI '50); echt *koude-voetenweer* (C. 23 IX '38); *een dronken-vrouwenstem* (Vk. 13 III '50). „Het Schelde-Rijn-verbindingsprobleem speelt ook al een bescheiden rol bij de 'vuil-waterkwestie', waarmee boezemlanden te kampen hebben” (16 XI '50); *de warm-waterzakken, de warm-waterstoof* (L. 2 XII '49); „vanmiddag

(is) de eerste steen gelegd voor het *duizend-woningenplan* [n.51 i.f.]. Deze *eerste-steenlegging* moet worden beschouwd als symbool" (Vk. 17 X '50). — „Zo accepteerde hij een *tweefrontenoorlog*" (Opv. Br. 8 p. 60); vgl. n. 72.

49. Maar er is ook wel grafische grilligheid bij eenzelfde 'voorstuk'. Ik begin die grilligheid met een paar juiste voorbb. met en zonder -s- (waar we het nu niet over hebben): „de Algerijnse midden- en *lange-afstand-lopers*" (Vk. 22 IX '50; 19 VI '48), *het lange-afstandkampioenschap* (C. 24 IX '40), het afschieten van *lange-afstandsraketten* (Vk. 20 X '47); de Oostenrijkse *lange-afstandsspecialist* Valenta (27 XI '50), „deze *lange-afstandsvluchten* met lijnvliegtuigen" (18 I '49). In: „een eskader *lange-afstands-transportvliegtuigen*" (20 VII '50), zou het tweede streepje bedoeld kunnen zijn, om het lintwormwoord „afstandstransportvliegtuigen" wat overzichtelijker te maken. Zo'n onderstelling gaat echter niet op bij: „de *verschroeiide-aarde-tactiek* bleek slechts ten dele te worden uitgevoerd" (28 VII '47), „de gevolgen van een *verschroeiide-aarde-politiek*" (18 IX '47). Er zijn meer van zulke dubbelgestreepte voorbeelden: „de *lopende-band-ziekte* van thans", en even verder: „*het lopende-band-type*" (O.E.B. XXXI 130); „*het lopende-band-werk* van het Bijzonder Gerechtshof" (Vk. 12 V '48); het spreekt vanzelf dat het lidwoord hierbij op het gehele woord betrekking heeft. „in een *zoete-broodjes-systeem*" (Marchant, De breuk geheel 105). „Dit ter ontmoediging van eventueele navolgers van den coöperatieven *wilde-bus-vorm*" (M. 9 VII '39). „Zo stond het er aan het einde van de *stomme-film-periode* met de filmkunst gunstig voor" (N.E. 30 IV '49). „Einde van *krap-geld-politiek*" (Vk. 6 I '47, bis). „een papiermagazijn --- in de *vrij-haven-zóne*" (Valtin 330). „dan moet men constateren, dat de ergste *wilde-haren-tijd* voorbij schijnt" (Vk. 8 IX '50); „een onaanzienlijk mannetje met datzelfde *kleine-luyden-gezicht*, dat men onder Britse voetbalprofs zoveel aantreft" (26 VIII '50); een *tien-minuten-redevoering* (29 IV '48); „De voorstanders van het *één-provincie-systeem* menen ---" (8 IX '50); „Hij was 'een *dubbele-rol-man*', houdt ten slotte zijn verdediger het Hof voor" (8 III '49). „op een *kleine-schaal-raid* op Emden" (Gibson 207). „Een energieke De Ruyter dus, een *klein-spel-specialist* ---" (Vk. 5 XII '49); Het *vrije-tijd-probleem* (27 VIII '40, opschrift), in de tekst: „een betere *vrije-tijd-besteding*". Ze „hadden namelijk besloten Zondag een *24-uur-staking* te houden" (13 XI '50); „uitvaren *ter versche-visch-vangst*" (C. 14 VI '40); vgl. blz. 59 r. 21.

Ik onderbrak „de lange-afstand(s)-", waarbij Te Winkel ook wel gepasseerd wordt: „teneinde een basis te vormen voor de *lange afstands-vliegtuigen*" (Vk. 1 IV '50); „Wat de kinderbijslag --- betreft, schijnt dit weer zo'n gezellig vooroorlogs *lange afstandsgeval* te worden" (4 VI '49): „Frankrijks — *lange afstand zwemmer* Bernardo" (28 VIII '50); „De grote troef van het Westen is zijn luchtmacht met *lange afstand radius*" (N.E. 2 VIII '49); „Een Wellesley *lange-afstand bommenwerper* kwam --- over-

vliegen" (Gibson 54), „Ongeveer 250 *lange-afstand bommenwerpers* zwermen — over de hoofdstad" (158): anglicismen.

Een verwant voorb. is: de *lange-baankampioenschappen* (Vk. 21 XII '50), zo ook 27 XII '50 met: *bij lange-baanwedstrijden, bij lange-baanraces*; „de Overijsselse *langebaan-kampioenschappen* op 31 Januari" (27 I '50, ter). „De *kortebaankampioenschappen* van 2 Juli op het Noordhollands kanaal en de *langebaankampioenschappen* op de Bosbaan van 8 en 9 Juli gelden als selectiewedstrijden" (30 VI '50). „Tal van *korte-baanwedstrijden* zijn in Friesland en Groningen gehouden" (26 I '50); „'s middags een *korte-baanwedstrijd* voor mannen" (21 I '50, ter), zo ook 28 I '50 plus: „het Nederlands *korte-baan-kampioenschap*"; „de primeur van nationale *lange-baanwedstrijden*" (21 I '50, bis); „De eerste nationale *langebaanwedstrijden* --- op de ijsbaan van Diemen" (23 I '50). „De *kortebaan-race* is heel wat anders dan de courses op de lange baan" + „geen feest zonder harddraven op de korte baan" (25 III '50); „Friesland en Groningen organiseerden wedstrijden op de korte- en langebaan" (25 I '50). Zie voor: *een kortebaan-prijzen draverij* Dl. III 1 [21] i.f.

50. Nog een paar andere gevallen met vrij wat variatie zijn: „Boven Scandinavië ontstaat een nieuw *hoge-drukgebied*" (Vk. 17 I '50), en zo passim in de weerberichten; *dit hoge-drukgebied* + *een lage-drukgebied* (4 XI '50), tegenover: „een krachtig *hogedrukgebied*" (30 XII '50; 3 III '49), en „*Hoge-druk record*" (L. 18 VI '48, opschr.), in de tekst: „*Dit hoge-druk ijs* zinkt als een steen in water". „Zelfs de beschermende kleding [van de acteurs] is bijna precies gelijk aan de op duikerpakken gelijkende '*hoge en lage druk kleding*' die in gebruik is bij de Amerikaanse luchtmacht" (Vk. 6 V '50). — Tegenover het gewone: *de Ronde-Tafelconferentie* (24 X '49), vertoont zich even dikwijls: *de Ronde Tafel Conferentie* (L. 26 VIII '49; 2 XII '49 + de *R.T.C.-accorden*), *de ronde tafel conferentie(s)* (N.E. 22 : 29 X '49) : *de Ronde Tafelconferentie* (N.E. 26 XI '49, bis). Het volgende is geen grap: „Zulk een *rond-de-tafel-conferentie* zou zich uitstrekken buiten het levende geslacht" (v. Hamel, Vaderl. voetsporen 181, bis), tegenover: *onze ronde-tafel-conferentie* (183, 185, 186). „Van elke kerk wordt --- gevraagd, dat zij tot *dat ronde tafel-gesprek* komen wil" (v. der Linde 28). „De *koude-melkoorlog* is in een nieuwe faze getreden", onder het opschr.: „*Koude melkoorlog* in nieuwe faze" (Vk. 24 III '48). „zodat geen geruchten-paniek en *vliegende-schijvenfantasterij* ontstaan" (31 III '50); „de Grote *Vliegende Schijven Paniek* begon" (L. 16 IX '49), met hoofdletters. „De Brabazon alleen geschikt voor *mooi-weervlucht*" (Vk. 24 XI '50), naast: „een '*mooi-weer vliegtuig*'".

„geloof (gaan) hechten aan opgewonden *oude-wijven praatjes*" (Werfel 318): „lichtvaardige en stompzinnige *oude-wijven praatjes*" (356); „hij noemde het *oudewijvenpraat*" (Stöger 46); „Dat is *oude wijven praat*" (Boie 235); „chineezentronies, beestensmoelen, *oude wijvenportretten* --- en gulzigaardskoppen" (Timm., Keerseken 16); „een griezelig verhaal ---

van de *oude-wijven-molen*" : „de *oudewijven-/molen*" (Hermans 167); „Je hebt te veel gerookt en naar *ouwe-/wijven-verhalen* geluisterd" (Wells e.a. 249); „Ik sla geen geloof aan de *oudewijvenvertelsels* van spoken" (Scott, Oudh.² 212); „het geschreeuw uwer *oudewijven sprookjes*" (305). „geschikt om, voorgelezen te worden in de klasse van een *jonge-meisjes-kostschool* of op gezellige avondjes --- in een *oude-dames-gesticht*" (Kloos XII 141). „En ze gaat hem weer 't een en ander vertellen uit haar *jongemeidentijd* in Linschoten" (de Man, Geiten 66), „Dan kan Geitemie weer haar eigen *jongemeidjesjaren* beleven" (172). „met iets hards om haar dunne *oude-vrouwen-/mond*" (Th. de Vries, Rad 316); „vlokkige *oudevrouwenkopjes*" (de Joss. de J., Appel 61); „goedige bewoonsters van een *oude-vrouwen-huis*" (Kloos III 158); „haar krakende *oude-vrouwenstem*" (v. Ammers.-K. III 289); „haar kleurloos doorrimpeld *oudevrouwe-gezicht* met de haviksnuus" (II 211); „dat geeft haar een *oude vrouwtesgezicht*" (Kuyle, Harmonika 18). „de directeur van een *oudemannen- of oudevrouwengesticht*" (Opv. Br. 104 p. 77); „deels in een *oude mannenhuis*" (Bomans 23); „de rustige binnenhoven van het *oudemannenhuis*" (Smeding e.a. 93; 95); „*Oudemannenpraat!*" (Wast 456); „Adolf's aangebeden jonge vrouw, die Arnoud met zijn typische *oude mannen-hulde* omgeeft" (De Vooy-b. 188); „met onhandige *oude-mannetjes bewegingen*" (de Hartog I 118); „Maar die onzin over Janneke was *ouwe-mannetjes-praat*" (Breedveld 73); „vol *ouwe-mannetjespraat* en wemelend van platheden" (de Klerk 108), „een boek --- vol *ouwemannetjesjeugd*" (31); zie N.W. XI 1565 en 1570. — „dat iedere regeering zeer zuinig moet omgaan met *jong mannen-materiaal*" (Kloos XII 23), let op „jong". Zie nog „*oude liedengesticht*" in [12], en vooral: Intonatie en grammatische functie in het Nederlands (II met bijlage).

Er is in dezen afwisseling genoeg, d.w.z. zonderlinge systeemloosheid [13]. Zeker is het — afgezien van duidelijke anglicismen — moeilijk of onmogelijk te achterhalen, wat schrijvers of zettters telkens voorhadden met hun doen en laten. Op één type moet nog extra gewezen worden, een type dat het zonder enig koppelteken doet; en het zo doen moet.

51. Ik val maar met de deur in huis; die deur kwam trouwens al op een kiertje toen in voetnoot 26 bij n. 47 bij de afleidingen *hogepriesterlijk*, *hogepriesterschap*, *platteland*²⁸⁾ naar dit nummer verwezen werd. Want hier wilde ik spreken over samenstellingen als: *dollemanpraat*, *halveguldenstuk*, *hogeschoolwetenschap*, *oudejaarsavond*, *plattelandsbevolking*, *rodekoolsoep*, *rodeloop(s)kruid*, *vollemaansgezicht*, *zoetebotersmaak*, *zoetemelkspap*. Al deze woorden stemmen daarin overeen, dat het volslagen samenstellingen zijn die zonder koppelteken geschreven worden — alhoewel de

²⁸⁾ De afleidingen bij koppelingen met onverbogen adj. zijn niet te tellen: *hoogleraarschap*, *hoogheemraadschap*, *noordkaper*, *noordkaapvaarder* (N.W. IX 2122), enz.

verbogen adjektieven waarmee het eerste lid van de samenstelling begint: *dolle*, *halve*, *hoge* enz., enkel betrekking hebben op het substantief van datzelfde eerste lid. Een raadsel is dat niet, en het zijn al evenmin uitzonderingen op het gestreepte type *oude-dameshoedje*, *oude-vrijstersbestaan*, *oude-vrouwenhuis*, *ouwe-juffrouwenkoffiepot* (N.W. XI 1539). Waarom woordenboeken in afwijking hiermee *oudewijvenpraatje* (K.E. 727), *oudewijvensprookje* zonder koppelteken spellen is me niet duidelijk. — Verschuieren II 1324 heeft echter niet alleen *oude-vrouwenhuis* maar ook *oude-wijvenpraat*. Terecht! Bij *dollemanspraat* enz. kreeg het streepje geen kans meer, omdat die woorden uitgingen van de geijkte koppelingen: *dolleman* (K.E. 216), *halvegulden* 371, *hogeschool* 398, *oudejaar* 726, *platteland* 786, *rodekool*, *rodeloop* 860, *vollemaan* 1151, *zoeteboter*, *zoetemelk* 1232. Maar bij „oude wijven” is me niets van zo’n koppeling bekend — daar ik het verbale „lig me niet te ouwewijven” niet mag laten meetellen. En op de wisselende voorbb. uit n. 50 i.f. beroep ik me liever niet, omdat men er alles dus niets uit kan bewijzen.

Boven streefde ik niet naar volledigheid, en aan het exciperen van een woordenboek denk ik ook verder niet bij: *blindemannetjesspel*, *heteluchtoven*, *de heteluchtmotor* (Vk. 27 XII '49), *hogeremachtsvergelijking*, *jongejuffrouwenparade*, *jongeherenkamer*, *jongeluispartij* e.a. (N.W. VII 353), *rodekoortslijder*, *rondedansliedje*, *wittebroodsweken* — *dronke(n)manstaal*. Mocht een lezer dit aantal samenstellingen nog willen uitbreiden, dan kan hij zijn eigen woordvormende krachten al vast proberen met: *brandewijn* — *dollekervel*, *halvecent*, *halvemaan*, *halvezool*, *hetebrood*, *hetekoek*, *jongedochter*, *jongezoon*, *kortemaand*, *mallemlen*, *mallepraat*, *oudeheer*, *rodehond*, *rondemaat*, *sterkedrank*, *wildebras*, *wildeman*, *wittekool*, *zoetekoek*, *zoutevis* (dooie diender [12] al. 2, lange pijp, hoge hoed — vgl. Overdiep 208 — hebben het nog niet tot koppeling gebracht; *dode hand* al evenmin, officieel tenminste: „Nog één jaar *Doodehandsbelasting*”, M. 16 XI '38). Hier kan men nog bij laten aansluiten komparatieven als: *aan de beterhand* (de betere hand, K.E. 107) Dl. III 2 blz. 56, *hogereind* : *lagereind*, *hogerhand* : *lagerhand*, *hogerhuis* : *lagerhuis*, *hogerwal* : *lagerwal*. En zo zijn we feitelijk aangeland bij de talloze gevallen, waarin het bijv. woord *edel-*, *hoog-* enz. onverbogen blijft: *edelsteengewicht*, *hoogleraarsambt*, *jonggezellenleventje*, *koudwaterinrichting*, *noordzeevisserij*, *snelvuurgeschut*, *warmwaterkraan* n. 54, *zoethoutsuiker*, *zoetwaterplant*, *zoutwatervis*, *zuidpoolexpeditie* — *achturedag*, *tienuredag*, *driehoeksmeting*, *driekleurendruk*, *vierkleurendruk*, *driekwartviool*, *drieslagstelsel*, *duizendguldenkruid* (vgl. duizend-woningenplan n. 48 i.f.).

Het is niet te verwonderen dat zulke samenstellingen zonder koppelteken al eens verder deden grijpen dan volgens het woordenboek 'geoorloofd' was. De nummers n. 47 vv. leverden hiervoor al enige bewijzen met de bijbehorende bokkesprongen naar links en rechts. Ik geef er nog enkele --- met een 'ongoorloofde' bijbedoeling.

52. In het voorafgaande moest de term „anglicisme” herhaaldelijk als blijvende waarschuwing dienen. Nu moet germanisme dat doen, al zal dit meer dan eens met anglicisme samengaan, en zo een barbaristisch span vormen: anglogermanismen.

Een paar jaar geleden is er nog al wat te doen geweest over „de op te richten *Breedband N.V.*” (Vlk. 13 IV '50), men sprak zelfs van „*het Breedband-/geval*” (ald.). Eens werd ik toen instantelijk geprest, om bij de Regering aan te dringen het banvonniss over dit gruwelijk germanisme uit te spreken. Zelfs mensen met een titel voor hun naam kunnen zich nog wel illusies maken. En zo blijft *breedband* een 'prachtig' woord om de rij op deze germanistische zijweg te openen. Het wordt een bonte kermis. Naast *Breedbandfabriek* (29 VII '50) moest *Breedband-fabriek* (ald.) de samenstelling 'misschien' wat beter laten zien, wat dan ook geldt voor „de *Breedband-methode*”, „Vrijdagmorgen (is) de eerste steen gelegd voor de '*Breedband*'-walserij” (ald.); „een *breedband-walserij* --- en een koud-walserij” (9 XII '49; 22 III '50). Maar meestal zag ik het ongestreept: „de exploitatie van een *Breedbandwalserij* en een blikfabriek” (12 V '50; 9 VI '50, enz.). — Naast *diepzeeeonderzoek* (K.E. 208) (hd. Tiefseeforschung), met *diepzeeëxpeditie*, *diepzeekabel*, *diepzeepeiling*, zag ik als opschriften: Nieuwe uitvinding voor *diepzee-onderzoek* (M. 18 X '38), *Diepzee filmopname* (M. 24 VII '39). „Naar de afgronden der *diepzee*” (U.C. 8 IV '38): eng. *deep-sea*(research), enz.

Van een ander gehalte zijn de verbindingen met „diepvries”, daar het tweede lid van deze koppeling een verbaalstam is: „aandacht (schenken) aan diepvries” (Vlk. 20 XII '49), „die hoeveelheden diepvries in haar 'keuken' had geborgen” (20 IV '50). Uit dit laatste voorb. blijkt vrij duidelijk dat het znw. diepvries een isolering is van de primaire samenstellingen als *diepvriesgroenten*. Daar is dan weer het volgende gebeurwoord sekundair van afgeleid: „fabrieksschepen, die de vis op zee conserveren of *diepvriezen*” (26 V '50); ik onderstel dit met enig risico. „De *diepvries* *branche* geeft een verrukkelijk panorama van al haar heerlijks” (20 IV '50); „Verwijder het transparante papier van het *diepvries* *artikel* voordat het in de ijskast wordt gelegd. *Diepvries*-*waren* moeten, zonder eerst te laten ontdooien, onmiddellijk gekookt worden” (L. 12 XII '47); „Er zijn *diepvries* *cabinetten* ontworpen voor betrekkelijk kleine keukenruimten” (L. 5 XII '47). Meestal zag ik het geval evenwel als grafische eenheid: „25 kilo *diepvries* *sharing* wordt hem nagestuurd” (Vlk. 18 I '49); „Over de productie van *diepvries* *groenten* ontstond een levendige discussie” (5 III '47) + de conserven- en *diepvries* *industrie*, *diepvries* *installaties*. In „een *diepvries* *inrichting* te Oss zitten voor de Maaskant belangrijke perspectieven” (20 IX '47); de *diepvries* *methode* (U.C. 6 VIII '41).

Het woord „*dundruk*” is een navolging van het hd. Dünndruck (Dünndruckpapier). Het komt vooral voor in *dundruk* *editie*. In O.E.B. XXXIII 563 was 'Frik' echter voor *dundruk* *editie*. „Waarom? Omdat het laatste vlugger te overzien en te verstaan is dan het eerste ---. Bij een ongewone

combinatie als dundrukeditie 'haakt' het oog; ze maakt het lezen nodeloos lastig. Met een simpel verbindingsstreepje is dat te voorkomen" (vgl. n. 49 in het begin). — *Edelmetaal* kan analogisch aansluiten bij *edelgesteente*, *edelsteen* „wellicht als germanisme te beschouwen" (N.W. III 3779); het kan ook naar het Duits zijn gevormd. K.E. 242 noemt ook *edelsmid* een germanisme. Vergelijk hd. Edelmetall, Edel(ge)stein, Edelschmied. „Kon. Ned. *Edelmetaalbedrijven*" (T. 13 XII '41, bis). — *Groenvoedersilo's* (U.C. 22 IV '41, opschr.): „Van de uitgezaaide *groenvoeders* ging 99 percent verloren" (Vk. 13 IX '47, bis); K.E. 357; hd. Grünfutter, eng. green food.

53. De voorbb. van *grootstad* (hd. Groszstadt) zijn legio; die van *kleinstad* (hd. Kleinstadt) zeldzaam: „het kind van het land en de *kleinstad*" (Opv. Br. 82 p. 53), „een typologie van het *grootstadskind*" (52; 53); „voor den niet- of *kleinstedeling*" (U.C. 30 V '41); „de overgang --- naar de vulgaire *grootstad-achterbuurt*, was te plots" (v. der Hallen 35). Vgl. „in de onaandoenlijkheid van het *grootstads-gedoe*" (H. 20 X '39), waarbij men grote-stadsgedoe had verwacht; *kleine- en grootstads-scholen* (Opv. Br. 104 p. 49) [11]. „het *Groot-archipel-contract*" (Vk. 4 XI '50) herinnert aan n. 49. — Er is bij „groot en klein" variatie genoeg voor hier en elders: „De *groot-warenhuizen* en coöperaties zijn een handicap voor de middenstand" (Vk. 14 II '47). „*Grootwinkelbedrijf*" (ald.; en C. 23 VI '39 als opschrift); „*Groot en klein winkelbedrijf*" (U.C. 5 V '39, opschr.), in de tekst: „publicaties betreffende *groot- en kleinbedrijf*"; „*Groot- en Klein-Winkelbedrijf*" (U.C. 31 VII '39, opschr.), in de tekst: *groot- en kleinwinkelbedrijf*, *grootwinkelbedrijf*, *kleinwinkelbedrijf*, zoowel *groot- als kleindetaillisten*. „Voor het *kleinbedrijf* echter — of, zoals de regering zegt: het *tè kleine bedrijf* — kan de mechanisatie fataal worden" (Vk. 11 XI '48). „zonder een stadscentrum van kantoren en een veelzijdige *kleinhandel*, is de vestiging van *grootbedrijven* niet mogelijk" (13 IX '47); „om de *kleinhandelsprijzen* laag te houden" (13 XII '47, bis). Onverbonden bleef: „moeilijkheden en toekomst van de *klein melkhandel*" (U.C. 5 XI '41, adv.); „*Klein-metaal-industrie*" (C. 4 VII '39, bis). „De Koningin op '*Kleinbeeld*' '39" (C. 4 XI '39, bis); de *kleinbeeldfilm* (Vk. 26 IX '46); „Fotostudio kan nog opdrachten voor *kleinbeeld-/kleurenfoto's* aanvaarden" (Tel. 5 VIII '43, adv.); op het gebied van *kleinbeeld-fotografie* + een enthousiast *kleinbeeld-amateur* (M. 20 X '39); „Enige uren na de geboorte zal prins Bernard enkele *kleinbeeld-opnamen* maken" (Vk. 13 II '47). — *Kleinkoeltechniek* (met verbale komponent „koel") uit een advertentie deed iemand in O.T. XVI 27 naar de pen grijpen. Het frekwente: „Gevarieerd programma op het gebied van *kleinkunst*" (U.C. 11 XI '40), naar hd. Kleinkunst, vinden we terug in „W. Sonneveld's '*Kleinkunst-theater*'" (C. 13 I '40), en in de afleiding: „eenige *klein-/kunstenaars* (hebben) zich samengevoegd" (U.C. 18 IX '40). Zie nog voor *groot* N.W. V 1083, en voor *klein* VII 3782, *klein(e)kinder-school(tje)* 3814; „Wat je daarover nu zegt --- dat beschouw Ik maar als *klein-meisjes-praat*" (Molenaar, Geertruid v. Helfta 230). Tegenover *hoog-*

feest staat hd. hohes Fest; de koppelingen met *hoog-* (N.W. VI 1018 vv.) waren zeer gewoon in het Middelndl.: „De *Hoogfeest-dagen*” (M. 23 XII '39, opschr.). „een opbrengst --- gelijk aan die van dezelfde oppervlakte *hoogstammenbomen*” (Vk. 25 III '50) + *hoogstammen*; vgl. hoogstammig: hd. hochstämmig. — „studieplannen, welke allen gingen naar z.g. *laagbouw*” + de z.g. *laagbouwboerderij* (N.E. 20 VIII '49); „Door de *laagbouwwijze* worden de meerdere kosten van deze stalvorm niet bijzonder vergroot” (ald.). Men „zal trachten de gezinnen binnen enkele weken aan een huis (*oud- of nieuwbouw*) te helpen” (Vk. 7 X '50); „prijzvoorschriften voor de *nieuwbouwwerken*” + „rechtstreekse contrôle op alle *nieuwbouwobjecten*” (23 III '48); *Nieuwbouw-contracten* (17 III '47, opschr.); hd. Neubau. „Het sanatorium van Yalta is een in *nieuwzakelijkheidsstijl* opgetrokken, uitgestrekt bouwwerk” (L. 2 IX '49).

54. „*Jongveekeuring* in Beckum” (C. 26 IX '41, opschr. en tekst); „de *jongveestal* grenzend aan de koestal” (N.E. 20 VIII '49); *jongvee* N.W. VII 353. „het *koelwatergebruik* van de raffinaderij (is) ruim anderhalf zo groot als het drinkwaterverbruik van Rotterdam” (Vk. 13 V '50); vgl. voor *warm-waterzakken* enz. n. 48 i.f.; hd. Kühlwasser(umlaufpumpe), Warmwasserheizung. Zo nog: *warmwaterbak*, *warmwaterbehandeling*, *warmwaterpijp* e.a. In het volgende voorb. is „lang” adverbiaal bij het verbale „speel”: „het probleem --- van de Amerikaanse *langspeelplaat* [gramofoon]; een duidelijk, maar lelijk woord” (14 VIII '50, bis). „de populaire toepassing van Marx' *meerwaarde-teorie*” (Opv. Br. 70 p. 89) is even verfoeid als: „de schijnbare *meerwaarde* van 't humaniteitsgeloof” (ald. 100); zie hierover vooral *Taalpanoptikum* n. 157, en voor andere germanismen ald. Register 528. „Deze consequentie behoeft niet in strijd te komen met eventueel bestaande *meestbegunstigingsverdragen*” (N.E. 5 IV '47) + uitzondering op de *meestbegunstiging*; hier wordt „gewerkt in de richting van de '*meestbegunstiging*'” (N.E. 17 XII '49). Het adverbiale van „meest” is sprekender in het bnw. *meestbegunstigd*; hd. Meistbegünstigungsklausel „clausule van meestbegunstigde natie”. — „bij gelegenheid vervangen, door de *ruwolie* of Dieselmotor” (N.E. 18 I '47), *Ruwolie-motoren* (M. 8 III '40, adv.), één *ruwolie-motor* (Vk. 4 VI '47); hd. Rohöl. „het bedrijfchap voor hooi, stro en *ruwvoeder*” (18 V '48), de teelt van *ruwvoedergewassen* (1 VII '48). — „het voortschrijdende gebruik van *smalle films*” (M. 20 I '40); „Er werd een *smalfilm* vertoond over bloeiende tulpenvelden” (Vk. 31 VIII '50), hd. Schmalfilm; „Het *smalfilmboek*” (M. 8 VII '39, bis), „Waar een *smalfilm-camera* is, mag dit boekje zeker niet ontbreken” (ald.); gevraagd „enige ervaren *smalfilmlaboranten*” (Vk. 23 VII '47, adv.); „de nieuwste Engelse *smal- en normaalfilm-projectie-apparaten*” (4 IX '46); „Wie helpen kan aan *normaal- en smalfilmcamera's* --- gelieve dan te schrijven aan ---” (U.C. 29 VII '41). „het omvat mijlen *smalspoor-rails*” (L. 24 XII '47), hd. Schmalspur(bahn). — *snelgoederenvervoer*; „in het tot stand komen van een *snelverkeersweg* naar Münster”

(Vk. 20 X '50); hd. der Schnellverkehr e.a., ndl. *snelverkeer* passim (N.W. XIV 2309).

In het volgende voorb. gaan we uit van een samengestelde afleiding: „De *valschemunters* in Apeldoorn” (M. 22 VII '39); „*Valsch-munters* in Limburg” (M. 24 XI '37, opschr.), in de tekst: „een complot voor *valsche munters*” = hd. Falschmünzer (vgl. v. Lessen 87). De koppelingen met en zonder *-e-* wisselen elkaar af: „2½ jaar voor *valsemunter*” (Vk. 15 III '50, opschr.), in de tekst: „het beruchte Luikse *valsemunterscomplot*”. Op „een aantal Europese *valsemunters*” volgde: „in 1945 slaagden Amerikaanse troepen er in het *valse munterskamp* te bezetten” (14 VIII '47). „Nieuwe bende *valse-/munters* ontmaskerd” (9 XI '49, opschr.), in de tekst: „een nieuwe *valsmuntersbende*” (bis); „de internationale *valse muntersbende*” (1 XII '49); „Een *valse-muntersbende* overstroomt de wereld met *valse dollarbiljetten*” (1 IX '49), zie n. 48. „het politieele onderzoek naar de *valsche munterij* te Apeldoorn” + „in de omgeving der *valsche munters*” (M. 23 VII '39, bis); „*Valsch munterij*” (M. 7 XI '39); „maar geen spoor van *valsmunterij*” (L. 26 IX '47) + „een *valse munter*”; „zakkenrollers en *valsspellers*, inbrekers en *valsemunters*, oplichters en helers” (Vk. 28 X '50), hd. Falschspieler; „Alle trucs voor de *valsspelerij* staan er in” (10 V '49).

Ook in ons laatste voorb. wisselen vormen met en zonder *-e-*: „de *zwarthandel* (is) er niet op vooruitgegaan” (L. 3 IV '49), en zo meer; hd. Schwarzhandel. „De oorlog en de vrede --- gaven het aanzijn aan allerlei soorten *zwarte handel* ---. Degenen die *zwarte-handel* in voedsel dreven leverden tenminste voedsel af” + *zwarte-handelaren* (Vk. 11 III '50); „Hoewel hij de *zwarthandel-practijken* veroordeelt” (L. 14 X '49), „in het uitgebreide *zwarte handel-complot*” (ald.); „een bende *zwarthandelaars*” (Vk. 7 III '50; 3 III '50) + *zwarthandelaarsbende*; „gedwongen --- om bij de *zwarthandelaarsbende* te gaan” + „Harry was een *zwarte-handelaar* — een gemene *zwarthandelaar*” (11 III '50); en zo nog passim. Encyclopaedie „met kleurendruk- en vele *zwartdrukplaten*” (Vk. 14 V '41, adv.). Zie nog [14].

P.S. Over het type *kleinprijs, nieuwbouw, grootstad* schreef ik reeds in Ongaaf Nederlands 58–66 (derde druk 49–57); ik zou deze onnederlandse koppelingen kunnen verveelvoudigen, maar deze kwestie is hier niet aan de orde; vgl. *nieuwbouw schilders* enz. in [7].

§ 3. Meer gelijk dan eigen

55. In n. 47 werd deze paragraaf reeds 'aangekondigd'. Daarmee wilde ik toen al eventjes zeggen dat er een nauw verband bestaat tussen deze paragraaf en de voorafgaande. Het is er immers een uitbreiding van, maar tevens een overgang naar § 4. Er komen nu kwesties ter sprake, waar we vroeger al een paar maal op zijn gestoten. Zo werd in Deel III 1 n. 20 de behandeling van gevallen als: een kaartje *derde klas*, sigaren *prima*

kwaliteit, kousen *tweede keus* en zo meer, tot later uitgesteld²⁹). In III 2 n. 261 citeerde ik uit het E.W. 755: „Oorspr. was *een vol-bloed merrie* een uitdr., syntactisch met een *eerste-klas kaartje* overeenstemmend” (zie n. 62). De postpositie „*derde klas*” uit III 1 n. 20 treedt hier prepositief op; iets wat van fundamentele betekenis is bij adjektivering van een aantal substantieven. Ook moet ik hier opnieuw de aandacht vragen voor de sekundaire substantieven *een eerstejaars* (enk.) : *de eerstejaars* (mv.) uit Dl. I n. 50 en blz. 237 v., die feitelijk halveringen zijn van samenstellingen als *eerstejaarsstudent* (N.W. VII 41, 43). Het Wdb. (ald. 43) noemt dit woordtype met *duizendjaarsprofeet* „samenstellingen uit drie leden”, die op één lijn staan met *tweeriemsgiek*, *dubbelloopsgeweer* enz. (III 1190; T.L. IX 217). Toch is *duizendjaarsprofeet* „voorspeller van het duizendjarig rijk” semantisch van een andere orde; het is geen *duizendjaarse* profeet, terwijl die student wel een *eerstejaarse* student is, en die *giek* een *tweeriemse giek*. Ik maakte en verboog deze adjektieven op eigen gelegenheid, maar wil door die maaksels niet op mijn betoog vooruitlopen.

Ons interesseert vooral de vraag, of en in hoeverre er bij het type *eerstejaars* en soortgelijken ook adjektiveringen voorkomen. Het N.W. III 3916 vv. weet bij „*eerste*” geen kwaad van dit geval, waar ik mee wilde beginnen; het zwijgt er gewoonweg over. De studentenpers wemelt met de pers over studenten van *eerstejaars* in soorten, tot en met een „*tiende of elfdejaars jurist*” (N.E. 29 I '49), ja tot „*elfde- en ouderejaars*” (V.V. 16 XI '45). Onbekende mogelijkheden laat: „*De oudste-jaars-adelborsten* waren --- aan boord van de 'Sumatra' geplaatst” (Chambon, *Marine* 23), „gedurende de laatste 100 zeemijl werd *den oudste-jaars* --- een kustreis bezorgd” (ald.), „no. 1 van *de oudste jaars adelborsten*” (137); „*de oudste-jaars theoloog*” (Willems 18). Annie Salomons laat niet alleen „Else --- met vier *oudere jaars* de stille stad” doortrekken — allemaal meisjes — maar ze bezorgt ons ook een vervrouwelijkend diminutief: „Dat zijn idealen, dromen, waarmee menig *eerste-jaartje* hier al aangekomen is” (Meisje-st. 28: 31); de *-s* hield hierin geen stand (vgl. N.T. XLV 197 *lekkers: lekkertje* enz.).

Feitelijk begint de serie al met *nuldejaars* (Vox V. 8 XI '46), of eindigt ze daarmee? „In 1945 verwonderde zich niemand over de stortvloed van '*nuldejaars*'” (L. 17 XII '48). Dit is zonder enige twijfel een rechtstreekse analogievorming van het gehalveerde type „*tweedejaars*”. Het extra gestreepte „*nuldejaars*” tot „*tiendejaars*” toe garandeert nochtans allerm minst bij de 'streper' taalhistorisch inzicht in dit woordtype: waar „die wondere sfeer hangt der Burschen-Herrlichkeit, waarin zelfs *de tiende-jaars* [enk.] weer opnieuw die vonk in zijn nerven voelt, die ---” (Vox V. 27 IX '39); „Wij verzoeken den leden [!], aan *de nulde-jaars* geen agenda punten [!] mede te delen” (ald.), „Uittocht van *de oudere-jaars* met *de nulde-jaars*” (ald.) + „Toegang voor *Oudere-jaars-zwemmers* f 0.30”. Dat

²⁹) Vgl. „Woensdag tweede bij het schoonspringen van de 3 meter-plank — *een klasse apart*” (Vk. 25 VIII '50).

twijfelachtig inzicht van daar net kan zelfs tot het nulpunt dalen: „Daarom geen ‘*nul-de-jaars*’ met een ‘krant’, die op den grond schijnt te moeten zitten” (V.V. 13 XII '46); dit curiosum is in alle geval een enkelvoud. In: „als praeses van *het* toenmalige *nulde jaar*” (Vox V. 2 X '48), schuilt nog weer een verdere analogie, hetzij men wil uitgaan van nuldejaars of van eerste jaar enz. Het zal verder overbodig zijn telkens uitdrukkelijk te wijzen op spellingvarianten, voorzover die althans de kwestie van de adjektivering niet direkt raken. Alleen zij erop gewezen, dat waar een cijfer moet dienst doen, het koppelteken zowat ‘automatisch’ volgt³⁰⁾: „Wat de ouderejaars betreft was de N.C. helaas over de houding van sommige *2de- en 3de-jaars* slecht te spreken” (V.V. 4 X '40, bis).

56. Ik begin met een geval, dat ons eventjes op een zijpad zal brengen. Zijpaden kunnen je attent en voorzichtig maken: „Het is gebleken, dat zowel onder *oude-* als onder *jongejars* het gemis gevoeld wordt van een georganiseerde gelegenheid om het bridge-spel te beoefenen” (Vox V. 12 IV '46, bis). En nu het zijpad: „de posterijen nemen geen genoegen meer met *het oudejaarse porto*” (N.E. 11 I '47). Een verbogen adj.! Inderdaad. Alleen hebben we hier zeker te doen met de rechtstreekse afleiding „*oudejaars(ch)*” (N.W. X 1547), terwijl de substantieven *oudejaars* en *jongejars* uit het studentenmilieu analogische uitbreidingen zijn van het halverings-type „*eerstejaars*”, naast het gebruikelijker *ouderejaars* en *jongerejaars*: „Er zijn dan ook *jongerejaars*, die minder jong zijn dan in normale tijd” (N.E. 8 II '48); „voor de Lustrumcommissie zijn er geen *jongerejaars en ouderejaars*” (V.V. 1 X '46). — Buiten de studentenmiddens liggen ook nog de volgende formaties op *-s(ch)*: „daar was een *tweedejaars geit ritsig*” (de Man, Geiten 127), „In geordende reken stonden daar uitgezet *de tweejaars zaailingen*” (dez., Rijshout 279); „Neen, een flinke hengst met beenen als van een *tweejaars*” (Mitchell 88); „Het was een *tweejaars-mannetjesbeer*” (Rawlings 197); „Vele *der één-jaars ministers* --- zullen (dit) toen niet vermoed hebben” (L. 14 V '48); men spreekt ook van *eenjaarse kuikens*, maar met enig betekenisverschil; „en dat *de einde-jaars feesten* de vrouwen zozeer in beslag zullen nemen” (N.E. 13 XI '48). Het onverbogen blijven van „*einde-jaars* valt evenzeer op, als dit het geval was bij de anderen. Werkten hier de studentenwoorden op in? althans soms? Een adverbiaal geval is: „Hij liep *anderjaars* nota bene op 1 Mei in de optocht mee” (Kolkman, Aaikee 150) = verleden jaar. Maar „*koppeljaars*” brengt ons weer bij de studenten, waar we het voorlopig van moeten hebben: Om administratieve redenen moet men onderscheid maken „tussen *42-(st)ers*, geïnstalleerd op 12 Augustus 1945, Wiggen, *Koppeljaars*, Schalmen, *eerste jaars* (eindexamen 1945) en Spinnen” (Vox V. 8 II '46); (vgl. wiggejaars n. 57).

In het nummer van 8 III '46 wisselden af: „de horden van *jongerejaars*”,

³⁰⁾ Vgl. echter n. 58 2de al. i.f.; zie n. 47 voor *3-jarige*, en n. 68 vv. met [20] voor *varia*.

de oudere-jaars (bis), *de jongere-jaars*, *de ouderejaars*, *enkele oudere jaars* [een grafisch monstrem], *de ouderejaars*, *de jongerejaars*; het „zijn voor het overgrote deel *jongerejaars*” : „Alle *oudere jaars* worden dringend verzocht in de stad te komen wonen” (30 VI '45). Vox V. 7 VII '45 vertoonde driemaal het meervoudige *de oudere jaars* (znw.), en verder: „*De ouderejaars disputeren* ontvingen op kasten *groenendisputeren*”. In het Groenennummer van 1945 zetten „*oudere- en jongerejaars* er gezamenlijk hun schouders onder”. Het nummer van 13 X '45 was een bonte kermis: „dat is de taak van *iedere oudere jaars* voor de komende vier weken” (enk. v.), „*Iedere oudere jaars* kome *iedere avond*”; blijkens de agenda (ald.) was de Societeit achtereenvolgens gesloten voor *ouderejaars*, *oudere jaars*, *oudere-jaars*, *ouderejaars*; tevens was er „*Viering lustrum 6e-jaars* --- *Uittocht oudere-jaars* [n. 43] met de groenen --- *7e jaars vergadering, nuldejaarsfeest*” (bis); ook was er „ontgroening bij *ouderejaars-meisjes*”. — Elders was zelfs -n-kultus: „ik, die al --- den genoegelijken tijd van *ouderenjaars* tegemoet ging” (Timmerman 197). Klassiek.

57. Bij „*de ouderejaars disputeren*” begon het al aardig op een adjektief te lijken; „zeer speciaal worden *de jongerejaars mediese studenten* verwacht” (27 X '45), kan moeilijk anders dan adjektivisch worden opgevat. Het Faculteitenblad Maart '42 n. 23 sprak van: „*Eerste-Jaars Medische Studenten, Tweede- en Derde-Jaars Medische Studenten, Vierde- en Vijfde-Jaars Medische Studenten*” met hoofdletters van je welste. Studenten zijn trouwens Weledelgeborenen. — Een duidelijk enkelvoud is nog weer: „*een ontevreden jongere-jaars*”, tegenover het mv. „*die jongere jaars* denken dat ze het zijn” (Vox V. 12 XI '45); iets verder volgden: „*jongerejaars meisjes*”, met vergaderingen voor *jongere jaars*, voor *oudejaars- en wigge-meisjes*, voor *ouderejaars en wiggejaars*, voor *jongerejaars meisjes*. — „De volgende dag vernam ik dat *de dikke jongere jaars* was gearresteerd” (10 V '47); „want hij was *een jongerejaars* die hem eerbiedig en aandachtig aangaapte”, „*een eerstejaars*, die er nog argelozener en dommer uitzag” (29 XI '46); „alle leden, Veritijnen en Veritijnsen, *eerste- zowel als tiendejaars*” (21 XII '46), op „*een jongerejaars*” tout court volgde ald. nog „*een ouderejaars Veritijn*”; „*Gij ouderejaars Veritijnen*” (15 III '46); „eigenschappen die de trots van *onze oudere jaars* plachten te vormen” (8 II '47); „contact tussen *oudere en jongerejaars*” (22 II '47): „het contact van *de eerste jaars* --- met *de oudere jaars*” (ald., bis); „een speciale afdeling voor *de jongerejaars*” (15 XI '47). — „*De achtstejaars* in de borrelhoek ziet hen al niet meer, *de zevendejaars* heeft zijn houding fijntjes bepaald door *de arrogante 7e-jaars plooi* rond zijn neusvleugels te leggen --- *de derdejaars* begint te vloeken en *de tweedejaars* is bijna buiten zichzelf van woede” (ald.): een afdalende serie enkelvoud. „te weinig *jongere jaars* versterken onze gelederen” : „Voor *Ouderejaars* --- en *2de jaars*” (24 V '47); „daar dienen --- voor *jongere-jaars* speciale discussie-avonden te zijn” (17 IX '38).

Al kan nu aan adjektivering van het type *ouderejaars* moeilijk meer getwijfeld worden, in sommige gevallen moet men eventueel op z'n hoede zijn. Tegenover: „Gij, *ouderejaars leden* van het Collegium ---” (Vox V. 16 X '48), stel ik de reeks: „De contributie bedraagt f 30 voor *eerste- en tweedejaarsleden*, f 25 voor *derdejaarsleden*, f 20 voor *vierde- en vijfdejaarsleden*, f 12.50 voor *zesde- en zevendejaarsleden*, f 5 voor *achtste en ouderejaarsleden*, f 15 voor *eerste tot en met vijfde jaarsleden*, die hun studie-adressen hebben buiten de reeds eerder genoemde kring” (V.V. 13 XII '46); V.V. 15 XI '40 was bij de laatste twee groepen akkurater geweest: „f 5.— voor *achtste- en ouderejaarsleden*; f 15.— voor *eerste- tot en met vijfdejaarsleden* ---”. Deze samenstellingen dwingen nochtans niet het adjektivisch type „ouderjaars leden” als foutief en onmogelijk te verwerpen. Het is ook hier weer een kwestie van toonverschil, nl. *ouderejaars leden* tegenover *ouderejaarsleden* (met de halvering *ouderejaars*). Hierbij krijgt de eerste silbe van oudere- meestal een sterk bijaksent vanwege de tegenstelling jongere- enz. Ik beperk me verder tot enkelvoud en verbindingen van „eerstejaars” enz. met een znw., verbindingen in soorten.

58. De N.E. 11 X '47 varieerde: „een of meer *oudere jaars-studenten*” met „sommige *ouderejaars-studenten*”. Het laatste is in het gangbare spellingbestel nog wel als volledige samenstelling te verdedigen vanwege de overzichtelijkheid (n. 52 laatste alinea); het eerste voorbeeld is dat allerm minst. Het volgende voorb. al evenmin: „*Oudere-jaars meisjes* kunnen zich iedere avond (hierbij) aansluiten” (Vox V. 10 IX '40). Er is telkens afwisseling: „*de eerstejaarsleden* van U.S.R.” + „*deze eerstejaars-handtekeningen*” + „*onze eerstejaars- en toekomstige leden*” (V.V. 2 XI '45). „Gewaagden niet alle antwoorden op de *Eerstejaarsprijsvraag* in de Vox van Drank en Esquire?” (Vox Stud. 2 XII '48) + „Wanneer een *eerstejaars* ---”, „De positie van de *eerstejaars-Corpsleden* werd met hun installatie gegrondvest”. De hoofdletter kruipt waar dezelve niet gaan kan; toch vermindert de hyperkultivering van deze deftigheid de waarde ervan aanmerkelijk. „Het zal binnenkort met twee *eerstejaarsmeisjes* worden uitgebreid, n.l. zo gauw het *Eerstejaarsbestuur* gevormd is” (V.V. 2 XI '45) + *de eerstejaarsmeisjes*. „Traditiegetrouw wilden de Groningse *eerstejaars-studenten* mevrouw Regina Strassburger een big aanbieden. Even traditiegetrouw trachtten de *tweedejaars* dit onmogelijk te maken door de big te stelen” (Vk. 15 X '49). „hem --- die mij als *eerstejaars student* [eërstejaars studént] de liefde voor het vulgaire Latijn heeft bijgebracht” (Nelson, Petronius enz. p. VIII).

De lezer moet verder de intonatie maar zelf proberen en controleren. Voor mij was het voorafgaande voorbeeld duidelijk een adj. + subst. „Een *eerstejaars universiteitsstudent*” (O.T. XV 15); *eerstejaars meisjesstudent*; *eerstejaars mededeling* (V.V. 28 III '47). Dit laatste lees ik „*eerstejaarsmededeling*”; daarom zou ik het ook als één woord schrijven, precies als: „die geen *eerstejaarsgids* hadden ontvangen” (V.V. 20 IX '40) + „Novie-

tenronie's en *Ouderejaarsgedoe*" (Opschrift), „Ik ken je niet, ik ben *elfde-jaars!*" (ald.). „Over jaren dient nog iedereen te spreken over ons *Eerstejaarsfeest*" + „Namens het *Eerstejaarsbestuur*" (ter); „Om enkele *eerste jaars* --- te helpen" + „een cahier --- waarin *elke eerstejaars* --- zijn handtekening moet plaatsen" (V.V. 18 X '40): toch kan de gescheiden en gebonden schrijfwijze van „*eerstejaars*" niet samenhangen met meervoud en enkelvoud! „Op 7 Maart a.s. organiseert het *Eerstejaarsbestuur* het *Eerstejaarsfeest*" (V.V. 14 II '47), en wel onder het opschrift: *Eerste Jaars*. „Tevens zou ik 'n beroep willen doen op enkele *Ie jaars leden* ter assistentie ---" (V.V. 29 III '47), „en wel om deze reden dat ik verschillende *2de, 3de, 4de jaars studenten* zulke hopeloze kwajongens vind", dat ze ongeschikt zijn om „*Iste jaars-studenten*" te ontgroenen (ald. 23 V '47). Men let op de cijfers (n. 55 i.f.).

„Plechtige installatie der *eerstejaars meisjes* tot lid van de S.C." (V.V. 18 X '40, bis); „'n *eerste jaars*" (Fol. Aug. Mrt. '48). „die als *eerste-jaars seminarist* al vlaste op z'n inhuldiging als neomist" (Koenen, W. graan 47); „inzamelactie --- door *eerste en tweede jaars meisjes*" (Vox V. 12 XII '39); „22.30 uur. *Eerste-jaars avond*. Opkomst verplicht. Tevens *tweede-jaars avond*. De *tweede-jaars Praeses* verzoekt allen aanwezig te zijn" (Vox V. 7 XI '39) + *Vijfde-jaars Kroegavond* [met hoofdletter]. „die '*tweede jaars*' *hardrijder*" (Vk. 6 II '50; geen student); „de zaal der *tweede jaars studenten*" + „Hier is het goud gestolen, dat het eigendom was der *derde jaars-studenten*" (C. 24 X '37); „als *derdejaars-student* in de tandheelkunde" (Vk. 13 XII '49); „De *derde-jaars leerlingen* gaan dan op gezette tijden als sleper de mijnen in" (30 X '46); „Op Vrijdag 1 November wordt er een *4de jaars maaltijd* gehouden. Laat *alle 4de jaars* hier aanwezig zijn!" (V.V. 18 X '40). Enz. Het was een warwinkel; ik had hem nog drukker kunnen maken, maar niet gevarieerder.

59. De herkomst van het voorafgaande type „*eerstejaars*" staat vast. Het is een halveringsgeval van nederlandsen huize. De verbindings-*s* uit primaire samenstellingen als *eerstejaarsstudent*, *eerstejaarsleden* bleef hierbij behouden. We behoeven ons van deze opvatting niet te laten wegtrouwen door engelse verbindingen als *first-year student*, *first-year man* — zelfs dan niet als zulke engelse gevallen mochten hebben bijgedragen bij het ontstaan of de uitbreiding van de sekundaire nederlandse verbindingen als *eerstejaars student*, enz. De gang van zaken is in alle geval anders geweest dan bij de tegenstelling *een kaartje eerste klas* : *een eerste-klas kaartje* (n. 55); hier is het uitgangspunt zeker geen samenstelling.

Ik kom er aanstonds op terug. Ik wilde eerst nog enkele voorbb. geven van de postpositieve konstruktie: „'n *Doerak eerste klas*" (Bakker I 11); „*Een nietsdoener eerste klasse!*" (Stratz, Zijn Engelsche vrouw 141); „Wie is dat *meisje eerste klas* dezen keer?!" (Dudley, Monnik 72); „dat hij --- *een vechtersbaas eerste klas* is" (Vk. 25 II '49). Deze gevallen waarin „*eerste klas*" de betekenis heeft van „prima", sluiten structureel aan bij het type

„*Controleur 1e klasse*”, dat ook vermeld wordt in het N.W. VII 3533: „in de rang van *hoofdamtenaar derde klasse*” (Vk. 27 XII '50) + „als hoofdinspecteur, *ambtenaar eerste klasse*”; „in de rang van korporaal of *korporaal eerste klas*” (9 X '50); „onder bevel van de *luitenant ter zee tweede klasse J. van Nieuwenhuizen*” (25 X '50); „*luitenant-ter-zee 1e klasse C. van Waning*” (23 XI '50); „de *matroos eerste-klasse*, onderofficier-vlieger Jetze Kiemel --- kwam in 1947 als *telegrafist derde-klasse* bij de marine” (13 V '50); „twee poppen --- welke waren vervaardigd door de *Rode-kruis-helptester eerste klasse*, mevr. Dubbelt” (26 IX '50); „--- dat ik gepromoveerd werd van *schrijver tweede klas* tot *schrijver eerste klas*” (N.E. 29 V '48); „Een soldaat krijgt nu tijdens zijn verblijf in de tropen 63 gulden per maand, een *soldaat eerste klasse*, die op of na 1 Juni 1949 onder de wapens is gekomen 69 gulden en een *soldaat eerste klasse*, die vóór die datum al in dienst was 73½ gulden” (Vk. 20 I '50).

Het wijst telkens een bepaalde rangorde of 'titel' aan, onverschillig of het klasse is of klas: „*een vlieger vierde klas, een vlieger eerste klas*” (12 VIII '50); „*de vliegtuigmaker-electromonteur eerste klasse A. J. de Mots*” (25 XI '50); „De vlootpredikant *luit. ter zee tweede klasse* Haitjema sprak aan de groeve een afscheidswoord” (8 IX '50); „de geschorste *wachtmeester eerste klasse* der rijkspolitie” (16 XII '50). Zo ook in: „Het vuur woedde in de hutten aan bakboord, naast de *eetsalon 1ste klasse*” + „de vestibule van de *eetsalon eerste-klasse*” (13 III '50); „C. Honinch is *kampioen* van Nederland *derde klas klein biljart* geworden” (20 XI '50); „het Nederlandse *kampioenschap eerste klas driebanden*” (18 XII '50), „het *kampioenschap* van Nederland *2e klas driebanden* is gewonnen door ---” (6 XI '50); „De *promotie-competitie tweede klas* start Tweede Paasdag” (7 IV '50); — „een vechtpartij --- in den *treincoupé tweede klasse*” (7 XII '25); „En al die tijd had ik op de *ziekenzaal 3e klas* grapjes liggen verkopen” (L. 19 XI '48).

60. Ondanks zulke postpositieven moeten we bij het type „*een eerste-klas kaartje*” vasthouden aan ingrijpende invloed van engelse verbindingen met *first-class*, dat ook verder reikt dan een treincoupé: *first-class row* „een ruzie van je welste”. Sommigen laten het 'Engels' zelfs niet los: „terwijl jij lag te piepen, als *een first-klas puntmuts*, na overmatig gebruik van spiritewalen” (Hopman 200); *first-class voetballers*, '*first-class*' artikelen (Vk. 26 IX '50): „vijftig koorknappen met *first class stemmen*” (15 VII '49); „Gevraagd *first class kleermaker* voor mantelcostuums” (20 I '47). Uiteraard is er in dezen nog meer engelse variatie: „toen hij, *tourist-class passagier*, nauwelijks behoorlijk antwoord kreeg van denzelfden landgenoot vlerk van een kantoorbediende, die zooveen een landgenoot *cabin-class passagier* met overdreven beleefdheid had behandeld” (Dekker 115 v.), „En dit is nog maar *de tourist class*” (119, 124). „met het spitse en toch zo goedmoedige gevoel voor humor van de *upper-class Engelsman*” (L. 9 IX '49). — De Fransman doet het anders: „Op een bordje --- las hij dat daar inderdaad Madame Dutruï woonde, *sage femme de première classe*” (Nicolas,

Heer 167). Daar moet men wel aan denken bij gevallen als: „In 1949 ontpoppte hij zich als een *organisator van eerste klasse*” (Vk. 7 VII '50); „*deze kunstkopers van de eerste klas*” (17 XII '49); „De draverijen --- in Hilversum schijnen *van extra-klasse* te worden” (7 IV '50); zie n. 63 i.f. Maar we moeten terug.

Ik begin met de opvatting van mej. Van Lessen (19 v.), die ik in wat breder verband moet plaatsen. Op blz. 19 stelt zij inzake de aksentuatie het Duits tegenover het Nederlands nl. *Siebenméilenstiefel : zévenmíjls-láárzen, Siebenmónatskind : zévenmàandskínd*. K.E. 1225 geeft zowel de uitspraak *zévenmíjlslaarzen* als *zevenmíj'lslaarzen*. Ik voor mij spreek het eerste lid van zulke samenstellingen op de hoge toon, d.w.z. een kwint hoger dan het tweede lid: *zevenmíj'lslaarzen*. De uitspraak *zevenmíjls laárzen* wijst op een adj. „zevenmíjls”.

Hier kan de tweede alinea van blz. 20 bij aansluiten; men let speciaal op de term „*composita*”, die Van Lessen zeer 'ruim' neemt: „In tegenstelling met het Duitsch is in het Engelsch de jongere soort van *composita*, met het hoofdaccent op het tweede lid, zeer productief geworden. Wanneer wij spreken van *eerste-klas-arbeider* [hoe intoneert de auteur dit woord? G.R.] dan hebben wij zonder twijfel het Engelsche voorbeeld *first class labourer* [N.T. VIII 171] nagevolgd. Het type is ons eigenlijk niet vreemd: *eerste klas arbeider* is een soortgelijk geval als *zevenmíjls-laarzen* enz. Het merkwaardige in het Engelsch is echter, dat men er nooit een verbindingsklank in aantreft en dat maakt het ontstaan van analogieformaties zoo gemakkelijk”. Ik geloof dat Van Lessen het taalspoor geheel bijster is geraakt. In alle geval spreek ik het gegeven voorbeeld met „*eerste klas*” op de lage adjektivische toon, die dan bij het znw. en wel bij de sterkbetoonde eerste silbe van het znw. „*árbeider*” een kwint omhoog gaat, en bij de volgende silben weer daalt op de lage toon van het adj.: *éerste klàs árbeider*. Dus anders dan het kompositum *zevenmíjlslaarzen*, waarbij het gehele tweede lid in toon daalt.

61. Bij het geval „*eerste-klas-arbeider*” uit eng. *first class labourer* zij opgemerkt — maar deze opmerking is van weinig belang — dat het ongestreepte ndl. „*eerste klas arbeider*” preciezer met het engelse voorb. korrespondeert, dan het gestreepte. Verder zij opgemerkt, dat de nederlandse verbinding niet noodzakelijk direkt en in volle omvang bij het konkrete engelse voorb. met „*labourer*” moet aansluiten — tenzij dit vooraan mocht gestaan hebben in de rij van de navolgingen uit het Engels. Ik wil er dit mee zeggen: Als eenmaal verbindingen van het type *eerste klas(se) pensions* (n. 7), *1ste klasse artikelen*, gangbaar zijn geworden in het Nederlands, dan kan het substantief na „*eerste klas(se)*” op eigen nederlandse krachten 'eindeloos' gevarieerd worden, onverschillig of het Engels in een bepaalde combinatie al vooring of niet. De voorbb. zijn niet te tellen; ik doe slechts een greep: „*de eerste klas Konditorei* welke zij in Berlijn hadden moeten achterlaten” (Dekker 41), „*een leeghoofd met*

een *eerste klas costume aan*" (101), „als mannequin van een *eerste klasse heerenmodezaak*" (166), „een *eerste klas hut* op een boot naar Amerika" (204), „het zijn allemaal *eerste klas vakmensen*" (236), „Da's mijn collega, een *eerste klas opschepper*" (361), „een *eerste klas lunchroom*" (394). — „In een advertentie-rubriek heeft Cryptofoor iets gelezen van *eerste klas families*, die solliciteerden naar huispersoneel. Waaruit blijkt, dat er dus ook nog *tweede en derde klas families* bestaan". In de persiflage die zo begon (N.E. 4 X '47), komen dan achtereenvolgens op de proppen zonder preadvies van engelse zijde: *een eerste klas gediensstige, een derde klas dienstbode, een eerste klas overledene, een derde klas lijk; een eerste klas begrafenis, een eerste klas vrouw*, enz.; „Volgens de wet van Mendel krijgt een *eerste klas dame* die met een *tweede klas man* huwt, *derde klas kinderen*".

Maar ook buiten alle grapjasserie om dringen de voorbb. naar voren. Hierbij is duidelijk betekenisverschil tussen gevallen als: „*een eerste-klas abonnement* der Nederlandse Spoorwegen" (Vk. 14 II '48), „zodat wij met ons *3e klas abonnement* in de *2e klas* instapten" (26 VIII '50), „een *eerste-klas afdeling* met twaalf zitplaatsen" (N.E. 26 VI '48); vgl. [8] — en verbindingen van het volgende soort: „vooral luxe-artikelen --- en *eerste klas aardewerk*" (Vk. 19 IV '49), „het gezelschap Comedia, dat uiteraard niet over zulk een groot aantal *eerste-klas acteurs* beschikt" (15 IV '49; 8 V '47), we „toerden --- langs de citadels en de *tweede klas afgronden*, naar de Lesse" (N.E. 16 VII '49). enz. Men kan al eens in semantische onzekerheid geraken, maar dat behoeft ons hier niet te boeien: „een *eerste klas militaire adviseur* --- naar China moeten sturen" (Vk. 30 XI '48). Wel is het 'adjektivisch' karakter van „eerste klas" in dit laatste voorb. even duidelijk, als bij de *jongerejaars medische studenten*" van n. 57. Zo zijn er meer gevallen in [15] met z'n voorbb. van her en der.

Anders dan Van Lessen oordeelt het N.W. VII 3542 v. over het type „eerste klasse + znw.". Deze verbindingen „zijn stellig jong in het Nederlandsch, en worden, evenmin als in het Engelsch, dat als voorbeeld heeft gediend als samenstellingen gevoeld. Gewoonlijk vindt men dan ook de drie deelen los van elkaar geschreven hetgeen niet in overeenstemming met onze spelling is". Maar hoe het wèl moet, vernemen we niet; en al evenmin krijgen we een duidelijke uitspraak over het grammatische karakter van het prepositieve „eerste klas(se)". Ook K.E. 499 houdt er zich buiten. In v. Gelderen II 216 staat: „eerste klas (*adj.*) erstklassig".

62. W. de Vries (42) brengt ons weer bij mej. Van Lessen. Misschien heeft deze laatste zich wel door de eerste op weg laten helpen — op een verkeerde weg. De Vries immers zag in *tweede klasse wagen* een kompositum, dat van gelijke aard was als „*oude-mannenhuis*, waarin *adj.* + *subst.* als eerst comp. lid fungeert"; *tweede klasse* „heeft genitievische en dus adjectievische bet. (evenals m.i. het uit twee woorden gevormde 1e lid die heeft, niet alleen in *dolle-hondsbeet*, maar ook in *oude-mannenhuis*)". Nee! zo'n formulering is niet geschikt, om de grammatische situatie van dat

alles te verhelderen. Die wordt ook niet verhelderd door de varianten van hele en halve samenstellingen, waarvan er een enkele W. de Vries aardig in de kaart lijkt te spelen: „clubs, die de strijd om *het eerste-klasbestaan* moeten opnemen” (Vk. 27 III '50); „en daaronder per district 2 *tweede-klas-*, 4 *derde-klas-* en 8 *vierde-klasafdelingen*, alle met twaalf elftallen” (5 VI '50). Ze „vergeten, dat de zes *1e-klas-afdelingen* in werkelijkheid geen pyramide vormen” (11 III '50); „Alle leidende clubs der vijf *eerste klas-afdelingen* hebben hun positie gehandhaafd” (6 XI '50); en zo meer [16]. Let men hiernaast evenwel op de spellingvarianten *eerste klas*, *eerste-klas*, *eersteklas* + los znw., dan blijkt dat men niet te veel waarde mag hechten aan de variërende 'samenstellingen' — die niet primair zijn!

Volgens mij is er bij „eerste klas(se) = prima” helemaal geen sprake van samenstelling. Het geattribueerde „eerste klas” in deze betekenis is een volslagen adjektief geworden — waar dan weer uit volgt, dat men het *eersteklas* zou moeten spellen (liever dan eerste-klas), en niet *eerste klas* (n. 70). In het Engels is first class wèl mogelijk, omdat deze taal ook substantivische preattributen kent (vgl. Ong. Ned. 72 vv.; 3de druk 61 vv.). Dit *eersteklas* blijft verder onverbogen, al komt ook het onverbogen *eerste-klasse* voor als preattribuut! — Met dat al kan „eerste klas(se) enz. (als het de rangorde aangeeft) toch ook het eerste lid zijn van een samenstelling: *eerste-kláscoupeè*, *tweede-kláskaartje*, waarbij dan alleen -klas- de hoge toon krijgt. Op die toon moet men dus ook lezen het 'foutief' gespelde: „Toen in een *eerste-klas coupé* in de Rotterdamse trein” (de Hartog III 167). In O.E.B. XXXII 537 kon men „ervaren, hoe psychologisch juist en pedagogisch verantwoord (een) *laagste-klasseonderwijzer* --- te werk ging”. Adjektivisch is weer: „om in de toekomst te komen tot een '*tòp-klasse architectuur*'” (Vk. 15 IX '50). Ik aarzelde en aarzel ook bij: „Door de nieuwe grote startbaan --- zal dit nieuwe vliegveld als *E-klasse luchthaven* geregistreerd kunnen worden” (13 X '50).

Het al dan niet geadjektiveerde „eerste klas” kan ook bijwoordelijk gebruikt worden: „Ze werden *eerste klas bediend*” (L. 2 VII '48); „wil men *éérste klas thuisgebracht* worden, dan loopt er een lichtgevende chaperon(ne) voorop” (C. 27 VII '40); vgl. N.W. VII 3536 al. 3: Hij wordt eerste klas verpleegd. Hij ligt tweede klas. Mej. Van Lessen (21) wijst nog op het predikatief gebruik: „dat goed *is eerste klas*” — waarmee zij (18) uit W. de Vries (76) uit Noordhorn vergelijkt: „*Dat is rieks* voor 'dat behoort aan het rijk'. Hier is het eerste lid dus heelemaal een adjektief geworden”. „Het gezelschap vond hij nog wel niet *first class*” (Dekker 168).

Terloops herinner ik nog aan: „Zijden interlock *dames slips 2e keus*” (18 VII '50) : *2e keus Dames-kousen*; „Enorme partij *2e keus damestricotages* en onderjurken. Nylon *kousen 1e keus*” (30 XII '50); „grote partij courante en *2e keus katoenen en wollen goederen*” (22 III '50); vgl. eng. choice meat = prima; N.W. VII 2724 (!). Jammer genoeg heb ik geen voorb. met „keuze”, want dan liep het geval hier aardig parallel met

„eerste klas : klasse” (prima). — Een synoniem is „eerste kwaliteit”: *eerste kwaliteit varkensvlees, prima kwaliteit boter*; „Vlotte japon in *prima kwaliteit zuiver wol*” (Vk. 13 XI '50); 21.000 *eerste kwaliteit appelen* (17 XI '47); „wintermantel van prima velours de laine met *1e kwaliteit Zobel-Feh Col*” (11 XI '50); „Moderne sportieve swagger *prachtkwaliteit winterflausch* in bleu, groen --- camel” (4 XI '50); „Getailleerde damesmantel in *zware kwaliteit velours*” (14 X '50; 11 XI '50): grensgeval? Juist als tweede keus is ook prima kwaliteit graag (bij voorkeur?) postpositief. Vgl. in [7] en [10].

63. Een synoniem van *first-class* uit het voorafgaande is *first-rate*³¹⁾ „eersterangs, prima” (Bruggencate I 267, II 214), waarbij nog weer formeel aansluit *first-hand* (information) „uit de eerste hand”; *second-rate* „tweederangs”, „inferieur”, *second-hand* „tweedehands”, „uit de 2de hand” II 829, I 677. En hiermee is het ndl. adj. *tweedehands* (een tweedehandse piano, K.E. 1074), en het type *tweederangs* al ingeleid. Van Lessen noemt deze twee soorten niet, die men alvast vanwege de -s niet volkomen gelijk kan stellen met „eerste klas(se)” enz. We moeten alweer de feiten laten spreken, voordat een gefundeerd oordeel over die feiten mogelijk is. En feiten zijn er in overvloed. We blijven dus nog bij de rangtelwoorden; de hoofdtelwoorden komen later.

Ik begin met „een *tweederangs duivel*, die zo graag *eersterangs* wil worden” (Vk. 20 I '49); „pastoor van een *tweederangs havenstad*” (v. der Meer, Aug. 8), „de cathedra van zijn *derderangs residentie*” (9), „Met dat al bleef het een *tweederangs provinciestad*” (32), „Helaas rekenden de gelovigen op een *eersterangs sensatie*” (128), „de compendieuze citaten van *tweederangs handboeken*” (607). Het blijft te tam! Er is ook sensatie. Op een reclamepapier stond: „Een *eerste rangs werk* van bijzondere kwaliteit” + „Dit alles verleent aan deze publicatie het karakter van een *eerste rang's werk*”! „hebben wij den wezenlijk *eersterang'schen dichters* (hun) plaats gegeven” (Kloos V 156). In Deel I 165 leverde Kloos ons al „een *mindren rang's publiek*” (IX 99) met spellingvarianten in soorten. Nu zijn we hem ook dankbaar voor: „wat alle wezenlijk *eerste-rangs gedichten* --- van de *mindren-/rangsche* onderscheidt” (V 16), waarbij „sch” de fleksie-situatie moest redden. Zie voor andere 'orthografica' Dl. I 165 en Ong. Ned. 90 v. (3de druk 77 v.), waar bijv. nog uit Kloos geciteerd werden: *eersterangsche dichters* (VI 50), *eerste-rangsche kunst* (V 16), *in tweeden of derdenrangsche aardsche schrifturen* (X 63 v.); „het werk van eenige populaire *derde- of vierderangs grootheden*, die toen als *eerste-/rangsche golden*” (V 162); „ik vind hem --- *eerste-rangsche*” (X 91); „Juist, omdat v. Eyck reeds zooveel *waarlijk eersterangsche* wist te geven” (VI 6), enz. (vgl. ook nog Ong. Ned. 43, 3de druk 37). „zoo o.a. het naturalisme, wat hem niet *eerste-/rangsche leek* in de kunst” (Kloos III 174). — Een paar voorbeelden

³¹⁾ Zie n. [6] „*first-rate* verkennen”.

van substantivering zijn: „in een eerbiedig zwijgen, dat den laatren past bij al *het waarlijk-eersterangsche* van vroeger tijd” (VI 12 v.); „op twintigjarige leeftijd, toen ik alleen *het eerste-rangsche* zag” (IX 20).

Tegenover: „de schamele seconden, welke op *deze derderangs col* te winnen waren” (Vk. 23 VII '49), doet: „de 'winnaars' op *de cols van de eerste rang*” (11 VII '50), ons denken aan fr. *de premier ordre*, nog meer aan fr. *de premier rang*. Nog sterker komt dit gallicisme uit bij een andere vlaamse auteur (vertaler): „We voeren in groote hoeveelheden *voedingswaren van eersten rang* uit” (Podgaetsky I 167). Een ander opmerkelijk geval, ook van een Vlaming, is: „*Tweede-rang feesten* zijn de drie andere seizoen-hoogdagen” (Boutsen 68), „Wij, *zesde-rang zegsman*, we menen” (89); Verschueren II Z. N.-Bladen 32 vervangt „*hotel van eerste rang*” door „*eerste-rangshotel*”; zie ald. ook 21 bij „*klas*”. Const. H. Peeters verwierp al in zijn Nederl. Taalgids als gallicismen o.a. 252 v.: *de wachtzaal van derde klas, waren van eerste klas* e.a., 390: *in de hotels van eersten rang, hôtels de premier rang*; vgl. n. 60. Ik had het echter vroeger reeds bij een tweetal niet-Vlamingen opgemerkt: „heel weinig *eersterang prozaschrijvers*” (Erens, Litt. 142); „het, toch reeds te groote, aantal der *tweede-rang-krachten* in onze maatschappij” (Christ. Mohrmann in: G.H. II 179). — Het N.W. XII 270 vv. (uit 1948!) laat ons bij „rang” volkomen in de steek; toch was Ongaaf Nederlands al in 1941 verschenen.

64. Bij de verbuigbare en verbogen voorbb. op *-sch* is de eerste vraag, of we hier werkelijk met een sekundaire afleiding op *-s(ch)* te doen hebben. Kloos is nu juist geen gezag in dezen. Diezelfde kwestie doet zich ook voor bij *driedraadsch, zevenmaandsch, tweeloopsch* e.a. (v. Lessen 150, 160), waar we later op zullen komen (n. 67). In alle geval moeten we ons niet door het enkel grafische *-sch* laten verschalken. Mogelijk maken 'predikatieve' en andere voorbb. met *-s* ons wat wijzer: „maar dit betekent niet, dat de rest *tweede-, derde- of vierderangs* zou zijn” (O.E.B. XXIX 583); „dit nieuwe boek van hem — is zeer zeker *eerste-rangs*” (Kloos III 154); „Dit gebouw wordt beschreven als koud, tochtig en *derderangs*” (Vk. 25 XI '47); „Zijn het behoorlijke troepen of alleen maar *tweede rangs*?” semi-attributief (Casey 192: uit het Engels); „Ik voelde me zoo vreeselijk in een hoek gedrukt toen Lili hier was, zoo *tweederangs*, zoo als van mindere kwaliteit” (Lewald, Sylvia 213).

Dat het type „*eersterangs*” een adjektief is (geworden is?), lijdt volgens mij geen twijfel. Voorbeelden met 'overtuigende' bewijskracht zijn: „de nieuwe staatswinkels, die er ongeveer uitzien als *derderangs provinciale bazars* in Engeland of Amerika” (Vk. 16 IX '48); ze „draaien wel is waar *tweederangs Zweedse films*, verregende Amerikaanse 'movies'” (13 III '47); „alle bedrijven (zijn) voorzien van een *eerste-rangs technische uitrusting*” (L. 8 VII '49); „Er zijn heel wat *vierde-rangs Amerikaanse detective en rare romannetjes* bij” (N.E. 16 X '48). Hierbij is wel merkwaardig dat de adjektieven „*derderangs*” enz. onverbogen blijven,

terwijl het onmiddellijk volgend adjektief „provinciale” enz. wel verbogen wordt. Ik schrijf dit toe aan hun komaf als halvering. Het adjektief *derde-rangs* enz. is er dus één van een eigen soort. — Wat was het uitgangspunt bij deze *rangs*-komposita? die van eersterangs tot tienderangs reiken [17]. Ja, zo nodig nog verder: „Niet de ras-flirten of de *zoveelste-rangs* 'vamps', die de chef willen inpalmen” (L. 26 VIII '49); „alsof hun armzalig, *zoo-veelste rangs landverraderlijk geknoei* een zaak was waarvoor het geheele volk zich met sympathie interesseerde” (Dekker 503).

Laat me de verscheidenheid van de *rangs*-verbindingen even in een rij plaatsen. De lezer zal er zich evenwel in moeten schikken, dat ik begin met gevallen die er grafisch zeker naast zijn: *eerste rangs gedichten* (Stutterheim, Stijlleer 104); *eerste rangs journalistiek* (Paneth, Winston Churchill 27, engels); *een eerste rangs plaats* (Gibson 244, engels); „*een eerste rangs opvoedings- en onderwijs-inrichting*” (Opv. Br. 145 p. 11); *tweede rangs theaters* (n. 148 p. 11). — Dat „*eerste rangs*” wordt ook wel, zelfs graag, aan elkaar 'gestreept': *tweede-rangs auteurs* (N.T. XLIII 131); *vijfde-rangs dirigent* (Wagner-Cooper, Eeuwig laaiend vuur 119); *tweede-rangs figuren* (Pulinckx, A. v. Schendel 200); *tweede-rangs land* (L.T. 153 p. 11); *eerste-rangs lees oefening* (L.T. 137 p. 166); *Tweede-rangs Spanjaarden* (M. Gijzen, Ons volkskarakter 15). Het koppelteken vertegenwoordigt hier weer eens het sparen van de kool en van de geit. Maar het wijst toch het meeste in de richting van het ongekoppelde 'adjektief':

„*Elke derde-/rangs literator*” (Nicolas, Heer 212 v.); *een tweede- of derderangs navorser* (Kath. Digest, April '48 p. 54); *derderangs Spanje* (Brongersma, Voorproef enz. 143); *een derderangs tooneelspeelster* (v. der Wal, Yagé 234 v.); „*tot de eersterangs inkten te rekenen*” (v. Ledden-Hulsebosch, Veertig jaren³ enz. 263); *tweederangs plaats* (Dekker 95); *een tweederangs koffiehuis* (Valtin 226); *tweederangs menschen* (Opv. Br. 76 p. 53). Dit type is een 'eindpunt', als tenminste de drieledige eenheid het absolute beginpunt is geweest. Dan toch wordt de -s (juist als bij eerste-jaars) op de meest aannemelijke manier verklaard: „geen politieke centra, maar *derderangskroegen*” (Valtin 261), „*Maar geen tweederangsvent!*” (555); *derderangspapier* (Opv. Br. 141 p. 15). De toon van deze eenheden is natuurlijk anders (derderangspapier), dan van de 'sekundaire' adjektieven op -s (-sch is een dwaasheid): „de heer Tojo werd vervangen door *twee eersterangs militairen*” (Marchant, De breuk geheel 81). Deze adjektivische lage toon blijft in het gestreepte: „*een eerste-rangs propagandist*” (44), *eerste-rangs organisator* (47), *eerste-rangs mógendheid* (84); maar *eerste-rangstuinlieden* (36) suggereert de toon van de volkomen samenstelling: *eerste-rangstuinlieden*; *derde-rangspoliticus* (Witlox, Onze eigen politieke organ. 13). Mogelijk intoneren anderen wel anders. Toch is deze laatste spelling niet aan te bevelen. Zeker mogen we uit het type *oude-mannenhuys* < huis van (voor) oude mannen, niet konkluderen tot *eerste-rangswèrk* (O.E.B. XXX 315), enz. < werk van eerste rang „de premier ordre” (n. 63 i.f.). — Ik laat hier maar bij aansluiten: „min of meer

tweede-plans-/figuren" (Querido I 211), „zelfs de *tweede- en derde-plans-figuren* (zijn) altijd toch zóó innig synthetisch, dat ---" (II 39), „De rijke dame is --- een *derde-plans-figuur* geworden" (II 60); „Van de *tweede-plans-figuren* was het Manon Alving, die opviel als het vriendinnetje" (Vk. 13 V '49); „Ook Louis Seigner buitte --- in deze *derdeplans rol* wat al te nadrukkelijk de kluchtige mogelijkheden uit" (28 IV '48). — „dat het opgenomen *minderslagswerk* zou dienen als aanschouwingstof" (T. en L. II 125; 126: *tweederangswerk*). Vgl. zonder -s-: „Zij vervalscht den gewonen *middelslag-mensch* tot een grooten mensch" (v. Campen I² 224; 308); het N.W. IX 663 vermeldt wel „middelslag". „Hoe zal dan de *middelslag leeraar* (dit) in zijn vertalingen doen uitkomen" (Timmerman 305); aldaar wat verder: „de interpretatie van veertien — waaronder vele *eerste rangs — auteurs*".

65. Als woordtype verschilt *tweedehands* (n. 63) in niets van *tweederangs*. Ze ontlopen elkaar ook — in mijn aantekeningen — niet zo geweldig in frekwentie. Maar *tweedehands* heet in K.E. kort en bondig bnw. (n. 63). Het N.W. V 1860 v. kent wel het type „zevenhandsch" als maatbepaling van zeisen; maar verder vermeldt het alleen „*Eerste-, tweede-, derdehands-* (enz.) in samenstelling met den naam van de eene of andere koopwaar". Ik houd de samenstelling — juist als ik dat bij „*derderangspapier*" enz. deed — voor het uitgangspunt, waarbij het gehalveerde *eerstehands* enz. met toonverschil tot adjektief werd. De spelling *eerstehandsch* berust wederom nergens op; 'zelfs' bij adverbiaal gebruik niet!: „'t Is een oud vod, al jaren geleden *tweedehandsch* gekocht" (Nesna, De Broedertrouw 43).

Ik begin nu bij het 'begin', als de kompositie tenminste het begin is: „En terwijl u met --- een armvol sparregroen een *tweedehandskerststemming* in huis haalde" (Vk. 22 I '49); „veel winkels van *tweedehandskleding*" (M. 29 X '39); ik „kocht in een *tweedehandsklerenwinkel* een nog zeer goed pak tegen behoorlijke prijs" (L. 9 XII '49); „in een tijd dat een *tweede-handspak* op de zwarte markt enige duizenden roebels kostte" (Kravchenko 386); hij „had het kledingstuk in een *tweedehandszaak* verkocht" (Valtin 300); „In een *tweedehandszaak* kocht hij een spiegel ---" (Robertson, Schepen bij maanlicht 94), „het was *tweedehandsgoed*" (122). De tekst had: „ook zoogenaamde *tweedehandsgeneratoren*", maar het opschrift: „*Tweede-hands-generatoren* en onderdeelen van generatoren" (U.C. 10 IX '42). Het streepje 'veroorzaakt' hier geen essentieel verschil: „omdat de *tweede-hands-bokser* Walcott zo goed partij gegeven had" (L. 19 XII '47); „Deze vloot van *tweedehands-vliegtuigen* moest dringend vervangen worden" (Vk. 8 V '48). — Daarentegen heeft het koppelteken een andere zin, als het die zin tenminste kreeg, in: „oorlogswinsten voor *tweedehands-autohandelaars*" (2 VI '49); vooraf ging het erbij passende: „*Tweedehands auto's* brachten soms even hoge prijzen op als nieuwe". Ik kan echter geen goeds zeggen van: „de verkoop van *tweede-hands-auto's* en de extra-loonbelasting"

(27 XII '49); „*tweede-hands-leerboeken*” (L. 28 X '49); want ik verwerp zelfs: „een goede *tweede-handswagen*” (Vk. 19 X '50), juist als „*eerste-rangswerk*” (n. 64 i.f.).

Het normale en zeer gewilde type is het onverbogen 'adjektief': „*een tweedehands auto*” (L. 5 VI '48), „Ik ben handelaar in *tweedehands auto's*” (Vk. 6 V '50), en zo telkens en telkens: „een gehuwd student, die --- in plaats van *in eerste klas idealen in tweedehands auto's* gaat doen” (31 XII '49); wat „de hoge prijzen voor *tweedehands banden* zal drukken” (24 X '46); enz. [18]. Dit adjektief komt nog weer sterker te staan door het hierop steunende adverbiale en predikatieve gebruik: „In België probeer je (het) te kopen, als 't niet nieuw kan, dan maar *tweedehands*” (den Doolaard 153); „de jonge Delsain --- zeide, dat de freule van Biestenraadt haar koetsiers *tweedehands* kocht” (Nicolas, Heer 51); „en die zij *tweedehands* zoo gezegd bijeen gechameteurd hebben na den brand” (Schreurs II 8); „een dik boek door de kinderen zelf *tweedehands* gekocht” (O.E.B. XXX 372); „Mijn detective-romannetjes koop ik *tweedehands* bij een gewezen circus-directeur” (Vk. 8 II '50); „en ze *tweedehands* af te staan aan een ander” (N.E. 10 XII '49). — „en zijn *tweedehands artistiek* doen, waarin ik mijzelf somtijds als eerste-hand meende te herkennen” (Kloos II (82)? — „Het vliegtuig *is tweedehands*” (U.K.D. 11 VI '50).

66. Het adjektivisch karakter van *tweedehands* krijgt verder nog van twee kanten versterking, nl. van de vormen met *-sch* (waar de liefhebbers kunnen zweren bij het suffiks *-sch* = *-s*); en van de verbogen vormen, onverschillig of die zich met *-sche* of met *-se* vertonen. Die op *-sch* maken er soms nog een tweede bokkesprong bij: „de handel in *tweede handsch wagens*” (Dekker 110), „een zaakje in *tweede handsch boeken en platen*” (442), „het altijd gesloten winkeltje in *tweede handsch technische artikelen*” (621); „magazijnen, waar *tweede handsch militaire kleedij* wordt verkocht” (M. 7 XI '39); „Voor 1200 gulden zou pastoor Fens een *tweede handsch wagen* kunnen kopen” (M. 9 I '38). — „De tallooze bronnen [van de schrijver] zijn naar mij toeschijnt niet altijd *eerste-handsch*” (M. 8 III '38). — „als hij --- zat te oefenen op een *heesch tweede-[handsch harmonium]*” (Koenen, W. graan 106 v.); „en ginds --- heb ik ook nog een *tweedehandsch schrijfmachine*” (Dekker 293), „De vraag naar *tweedehandsch apparaten* joeg de prijzen op” (605); „duffeljekkers, *tweedehandsch schansloopers*” (Verhoog 30); *tweedehandsch rommel* + *tweedehandsch boel* (Polemios 2 II '46).

Ten overvloede zij erop gewezen, dat meervoudige verbindingen met een onverbogen „*tweedehandsch*”, de *-sch* verdacht maken, zoals zo juist *tweedehandsch apparaten*, en dubbel verdacht in *tweede handsch boeken*. Maar evenmin als bijv. *terloopsche opmerkingen* (vgl. Dl. II 58, 419) iets bewijst voor de taalwerkelijkheid van de *-sch* in „*terloopsch*”, bewijst het volgende verbogen voorbeeld iets ten gunste van de *-sch* bij het woord dat ons bezighoudt: „In plaats van een paard koop je een auto, *een tweede-*

handsche'' (Schreurs III 190). „U kunt ook een autoband meenemen, nieuw of *tweedehandsch*'' (L.D. 21 VIII '46) — vgl. n. 70 i.f.

De tegenwoordige spelling deed de *-(s)ch* spoorloos verdwijnen, die trouwens hier en in honderd andere gevallen nooit iets anders dan een fiktie is geweest: boeken „voor hun vaste *tweedehandse* afnemer'' (L. 25 XI '49); „de beurs voor *tweedehandse auto's*'' (Vk. 6 X '50); „In een andere kraam biedt men *tweedehandse goederen* te koop aan'' (28 IV '47); „was hij nooit tevreden met *tweedehandse informaties*'' (Kravchenko 221); „Nieuwe zowel als *tweedehandse*'' + „de handelaren in *tweedehands auto's*'' (Vk. 4 IV '47). — Voor andere varianten zie men [19]. „Ik hoop maar, dat het een *zoveelste handse oude schicht* is geweest'' (8 IV '50).

67. We gaan nu van de rangtelwoorden over naar de hoofdtelwoorden. In n. 55 werd reeds even gewezen op *tweeriemsgiek* en *dubbelloopsgeweer*³²); in n. 60 kreeg *zevenmijlslaarzen* een langere beurt. N. 64 stelde de bespreking van *driedraadsch*, *zevenmaandsch*, *tweeloopsch* (geweer) tot hier uit. Mej. Van Lessen (150) houdt het voor zeer waarschijnlijk — ik voor vrijwel zeker — dat zulke woorden „uit samenstellingen (zijn) ontstaan --- Geen dezer adjektieven is nl. oud, en op deze wijze vinden ze een ongedwongen verklaring. Men bemerkt nl. in dergelijke gevallen een aarzeling in de schrijfwijze''. Zo geeft het N.W. III 3536 onder het lemma *dubbelloopsgeweer*, uit Beets „*het dubbelloops jachtgeweer*''; en evenzo *dubbelbanks fregatten* onder *dubbelbanksfregat*. Maar onder *dubbelriemssloep* (3537) vertoonde het voorbeeld *dubbel- en enkel-riemssloepen* een koppeltken. Aan het adj. *tweeloops(ch)* (K.E. 1074) is het Wdb. nog niet toe. Wel wordt VIII 2824 *tweeloopsgeweer* reeds als een dubbele samenstelling genoemd naast *dubbelloopsgeweer*, *-jachtgeweer* (III 3536), n. 68; en *gladdekschip*, *-korvet*, *-sloep* als een „jongere soort van samenstelling --- waarin drie begrippen tot één woord versmolten zijn''. „Bij *zevenmaandsch* naast *zevenmaandskind* is dezelfde onzekerheid'', konstateerde Van Lessen, die dan vervolgt: „Een voorbeeld van *tweedraadsch* (resp. *driedraadsch*) geeft het Ndl. Wb. uit de 18de eeuw, waarin die adjectiva evengoed uit een compositum kunnen zijn 'logemaakt' als bv. *eerste klas* (blz. 21). Indien deze verklaring juist is, dan is het suffix *-sch* bij zulke composita dus ook zeer secundair''. Inderdaad! zelfs imaginair. Trouwens het N.W. III 3307 vermeldt bij *driedraadsch* (met het eraangeschoolmeesterde *-sch*): „Zijde Damasten --- *tweedraads* --- Dito --- *driedraads*''; vgl. Ong. Ned. 89 v. met 43 (3de druk 76 v. met 37).

Schönfeld⁴ 194 kon die *-sch* zeer terecht missen. Na te hebben vastgesteld, dat met de „bvnw. op *-s* uit *-(i)sk* zijn samengevallen die bvnw., welke als bijvoegelijke vormen bij adverbia op *-s* gevormd zijn'', bijv. *hedendaags*, *rechts*, *vergeefs* e.a. — besluit hij, en dat besluit verheugt ons: „Ook kunnen er soms uit samenstellingen ontstaan, b.v. *tweeloops*

³²) *dubbel-* laat ik hier op één lijn staan met *twee-*.

(geweer) uit *tweeloops(geweer)*". Dat gebeurt zelfs meer dan enkel „soms". Over de *-s-* van zulke samenstellingen schreef hij blz. 171: „Een zekere voorkeur schijnt te bestaan voor de *s* in composita, waarvan het eerste lid zelf een samenstelling is, b.v. *zevenmijls-laarzen* : *mijl-paal*, *zevenmaands-kind* : *maand-yeld*, *pannekoeks-pan* : *koeke-pan*". Blz. 168 noemde hij *tweedehands* evenwel bij de zgn. samenstellende afleidingen. Daarentegen stelde ik (n. 65 v.) dit woord op één lijn met *tweederangs* (n. 63 v.); het is volgens mij ook uit samenstellingen „loggemaakt", zoals ik dat ook aanneem van *tweedraads*, *driedraads*; de „zeer secundaire" *-sch* was hierbij enkel fantasie. Daar de thans gangbare spelling de *-sch* opruimde, behoeft K.E. zich voortaan niet meer het hoofd te breken over: *tweedraads en driedraads garen* (1074, 229), *vierdraads en zesdraads touw* (1135, 1223); en al evenmin over: *een eensteens muur* met *anderhalf- en tweesteens* (244), *een driemaandse reis* met *een driemaands kind* (229), *een achtmaands kindje* (25). — Ik kom er in n. 70 samenvattend op terug.

68. Ter ere van de ietwat toevallige voorbb. in het vorige nummer laat ik nog wat van mijn materiaal met *-draads*, *-loops*, *-maands*, *-mijls*, *-riems*, *-steens* voorgaan. De rest, loggemaakt of niet, wacht nog wel even.

In advertenties zag ik: „*Dubbeldraads zijden dames slips 0.95*"; *dubbel-draads lange mouw*; *2-draads wol*, *4-draads zware sajete*. „Neem *Neveda 6-draads Smyrna-wol*!" + „zo'n knot *6 draads Neveda Smyrna-wol*" (Vk. 3 X '49, quater); „om eens te zien, hoeveel een *driedraads touw* door een gewicht van twee honderd pond wordt uitgerekt" (Scott, Quentin D.² 376). „*De éendraadsafrastering* voor kippen is een primeur" (Vk. 3 VIII '49). Vergelijk nog *dwarsdraads* of *tegendraads hout* K.E. 239; N.W. III 3183 *-sch*, 3720 *-s*; *rechtdraads* K.E. 832; N.W. III 3183 *-sch*, XII 565 *-s* : *-sch*. Van dit laatste (rechtdraadsch, bnw.) heet het aldaar: „Uit *recht* en *draad* met *-sch* of het adv. *recht(s)draads* adjektivisch gebruikt". Maar ook blijkt dáár alweer, dat het Wdb. nog altijd geen juist begrip heeft van de adverbiale *-s*. Of moet in het Wdb. vanwege de 'traditie' een averechtse opvatting tot het laatste deel worden volgehouden? — Het spreekt vanzelf — we zagen het al — dat adjektivering van rechtstreekse formaties op *-s* van een ander gehalte zijn dan de halveringstypen, waar het ons hier extra om te doen is. Wel kunnen de eersten de „loggemaakten" in de kaart hebben gespeeld, bijv. „eene *eensklapsche* verandering" (III 3857). In wezen is dit niets anders dan de adjektivering van het bijwoord *eensklaps* (Dl. II 261, 262), met de fiktieve *-ch*.

Naast een *tweeloops geweer* stel ik een *eenloops geweer* (adv.); „Hij heeft een *tweeloopsgeveer*, dat (nooit) mist" (Dörfler 78); „hij had --- een *tweeloops jachtgeveer* gekocht" (Eigenhuis, De wijsgeer² 58); „met een *dubbelloops degen* en een geweer van steek-maar-toe" (Sheridan, De rivalen 67); „*het dubbelloops jachtgeveer*" (Hildebrand, Na 107; Coolen, Dorp 221); *het dubbelloops geweer* (Tamási 29; Coolen Voleind. 120). *per dubbelloops geweer* (Vk. 3 I '50); „*het dubbelloopsgeveer* in de aanslag" (N.E. 25 X '47;

zo ook bij De Hartog I 56, 88; II 257, 274). „De Italiaan bleek in zijn kamer een tweetal *dubbelloops*geweren te hebben staan” (N.E. 3 IX '49); „hij draagt een *dubbelloops jachtgeweer*” (Vk. 19 III '49); „Ze hebben *dubbelloops karabijnen*” (Herczeg 109); „revolvers, *dubbelloops pistolen* en kleine vuurmonden” (Th. de Vries, Rad 349). „zijn vaders nieuwe *dubbelloops*geweer” (Rawling 112; Dörfler 284). „Zijn *dubbelloops-Mauser* liet hij in de wagen achter” (N.E. 17 XII '49). „Weer richtte Klagemans zijn *tweeloops zandkanon* op de kwaadaardige geul” (den Doolaard 357), „het *dubbelloopszandkanon* spoot veertien uur per etmaal” (448), „vier dikke stralen zwarte blubber uit twee *dubbelloops zandkanonnen*” (513). Dit sekundaire „dubbelloops” kan ook weer als andere adjektieven gesubstantiveerd worden: „alles wat voor *zijn dubbelloops* kwam” (Vk. 26 VI '48; voorafging „een dubbelloopsgeweer”); „‘Weidelijke’ jagers, die *hun dubbelloops* niet op ons zullen richten als wij stil zitten” (8 I '48); „Met *zijn dubbelloops* in de aanslag wachtte hij op zijn prooi” (27 III '50, bis). „waar jagers met hun *dubbelloopse* overal stonden te loeren” (13 XI '50), blijft adjektivisch doen. Anders is: „De *dubbelloopen* tekenden denkbeeldige figuren in de regen, gericht als ze werden op ieder verdacht geluid” (24 XI '50); dit substantief noteerde het N.W. III 3536 al uit de Camera.

„een terugkeer tot de sociaal bezien uiterst bedenkelijke *8- of 9-maands contracten* van vroeger” (Vk. 10 XII '47); „het nieuwe cordiale accoord tussen Engeland en Frankrijk, dat verrassenderwijze door een *één-maands-premier*, Blum, is tot stand gebracht” (N.E. 25 I '47); vgl. voor „één-jaars ministers” enz. n. 56. „deze *7-maands-kinderen*” (Schim v. d. L. 47). „Een *‘vijfmaandswonder*’ noemt architect Monnet zijn ‘Maison de l’Europe’” (Vk. 9 VIII '50). Het N.W. IX 38 zwijgt bij „maand” over zulke woorden; zie echter *achtmaansch* I 761 v., *negenmaansch* IX 1801. — Het spreekt wel vanzelf dat het Wdb. deze woorden opvat als samenstellende afleidingen, al wordt die term niet telkens genoemd: *acht (negen) + maand + sch.* En ik stel ze in de geest van het Wdb. op één lijn met *negenweeksche patat* (naast *negenweekpatat* IX 1800 v.), *negenjaarsche pacht*; en verder ook met *eendaags, tweedaags, driedaags(ch)* enz., die blijkens hun *-aa-* van een ander kaliber zijn dan de gevallen met *-a-*. Deze laatsten zijn beperkt tot samenstellingen. Naast de *eendagsvlieg* (K.E. 243) passen: „de goedkope *eendagskuikens* uit Nederland” (Vk. 15 XI '50; 29 III '50), het vliegtuig „zal terugvliegen met 13.000 eieren en *ééndags-kuikens*” (7 IV '49); „Het doel van deze *één-dagsconferentie* was ---” (25 III '50); „op het enorme terrein van de Hoogovens was een *een-dags-station* gebouwd” (29 VIII '50); „Belgische francs voor *ééndags-trips* naar België” (9 IV '48), „Tijdens een speciale *ééndags-zitting* van het parlement ---” (31 VII '50). Een isolering met *-a-* heb ik niet; die met *-aa-* zijn rechtstreekse afleidingen op *-s(ch)*: „tot besluit van (het) *tweedaags congres*” (Vk. 12 IV '49); „*16 daags retour*” (23 XI '50); „het *14daags-*, later weekblad De Pionier” (Verwey, v. Eeden 162); „een *driedaagse* natuurhistorische *verkenningstocht*” (Schw. 31 p. 10), „ons uitgangspunt voor een *vijfdaagse excursie*” (50); „den

al-daagschen Christen" (Kloos XI 100); „moe van *drie-daags* verzen dicteren" (T.L. XVI 398); vgl. *derde(n)-daagse koorts* (K.E. 202; N.W. III 2423). Zie voor *eenjaars*, *tweejaars* enz. n. 56. Mijn besluit uit dit alles is, dat het type „negenmaandsch" niet alleen een samenstellende afl. kàn zijn, maar ook zàl zijn — wat intussen de isolering uit een samenstelling van het type „eenmaands" niet uitsluit. Om het spel bij „dag" volledig te maken, kan „een 2 *dagen-fuij*" (Schmook 233) afwisseling brengen in „de sleur van 't *eendere-dagen-leven*" (de Man, Geiten 200). Vergelijk nog: „iemand een soort *driegats-/schotel* voor te werpen met monsters of stalen van eten daarin" (L. 21 X '49); „*Driegaatsen* krijgen de voorkeur" (Vk. 10 VI '47, opschr.), in de tekst: „het probleem van de gleuf- en *driegaats-scheerapparaten*" (bis) + *deze driegaatsen*; *4 gaatjes stoelen* (adv.): de -aa- is in dit laatste voorb. duidelijk.

69. *Zevenmijlslaarzen* werd reeds een paar maal genoemd (n. 60, 67); in Deel I 165 was ook al in een ander verband sprake van „*een negen mijls vaart, een vijf-mijls vaart, een vijf tot zes mijlsvaart*". En zo zitten we reeds midden in de variatie: „De schipper --- dwingt met de zeilen de sloep met *een 2 of 3 mijls vaart* te loopen" (Leesb. I 84). Maar ik zou eigenwijs doen, als ik niet begon met de *zevenmijlslaarzen* uit het sprookje; wèl laat ik om 'technische' redenen het geïsoleerde adjektief vooropstappen: „hoe wou jij nu, net als de reus, *zevenmijls laarzen aantrekken*" (Cremer II 21); „Het is wonderbaarlijk, zoals we met *zevenmijls laarzen* vooruit streven" (Kravchenko 104); „Met *zevenmijls laarzen* naar Vaals" (Vk. 20 VI '47); „met *zeven-mijlslaarzen* groeit de bevolking van Oss" (16 XII '50); „terwijl men eerder met *zevenmijlslaarzen* op stap moest gaan" (25 X '50); zo bijv. ook nog Den Doolaard 462, 522; Dörfler 546; Kluge I 73; v. Dam II 371; Buning, Ik zie 256, „uw eenen *zevenmijlslaarsgeschoeiden* voet" (ald.). „Ik zit ergens midden tussen de wolken in een langgerekte salon, die me niet met *zeven-* maar met *zeventigmijlslaarzen* hoog over de aarde voert" (N.E. 21 VIII '48); „de goede groote Noordam, onze sprookjesreus, die ons --- met *veertien mijls laarzen* naar het beloofde land toedraagt" (Carbin 225), „met *veertien mijls vaart* voortbruisend door geelgroene gladde wateren" (224), „met *dertig mijls vaart* 't water doorsplijtende --- torpedobootjagers" (226), „opnieuw met *veertienmijlsvaart* om den Oost" (228), „het snelle *veertienmijlstempo*" (235). „De Westindische conferentie bedoelt een *zevenmijlsstap* te zetten naar de verwezenlijking van de Koninklijke Rede van 1942" (Vk. 20 I '48); „ze proberen met een kromme rug *zevenmijls-/passen* te maken" (10 XI '50); „omdat beide sloepen --- door den zwaren, bijna *zeven mijls stroom* op elkaar in dreven" (Chambon, Marine 106); „voor een *negentig-mijls sneeuwstorm* in de poolstreek" (Caine, Vrouw 483); „beide ploegen (betwisten) elkaar --- voor de 96ste keer de zege in de *4½ mijls race* op de Theems" (Vk. 31 III '50); „D. won de *drie-mijls-race*" (30 V '50); „een *3½ mijls-tocht* van Manhattan Beach naar Brighton Beach" (L. 18 II '49), men let op de betekenisverschillen; „Bij een *600 mijls-vaart* ligt de

temperatuur al ruim 18, bij een *1000-mijls vaart* 80 graden hoger dan de buitentemperatuur" (L. 7 V '48); „Zij waren van plan het convoi met een *12-mijls vaart* naar de Golf van Biscaye te brengen" (Vk. 5 VII '49); „onder zeil en stoom met *10 mijls vaart* gepasseerd" (Chambon, Marine 73); „met een *negen mijls vaart*" (de Hartog 28 v.), „Zij lopen een *vijs tot zes mijlsvaart*" (37), „een *vijs-mijls vaart*" (358); „*onze zeven-mijlsvaart*" (Weijnen, Dialecten 7). „dank zij haar *elf-mijlsvaart* viel de 'Marijke' vanmorgen om 9.42 IJmuiden binnen" (Vk. 3 VI '50); „toen zij met een *vijs-tien-mijlsvaart* op het onbekende obstakel belandde" (20 IV '50); een „postduif, die in een *honderd mijls-vaart* had meegevlogen" (L. 28 V '48). „Buiten *3-mijls-zone?*" (Vk. 7 III '47, opschr.), in de tekst: „territoriale wateren' --- bestaan uit een *drie-mijls-zone*"; „vluchten naar de Noorsche *driemijlszône*" (M. 17 X '39); „zich binnen de *drie-mijls-zone* wagen" (Vk. 28 VI '50); „binnen de Belgische *drie-mijlszone* --- vissen" (7 I '50); „het invoeren van de *twaalf-mijlszone*" (24 VI '50); „De *20 mijlszone* is ongeveer 37 kilometer breed" (13 IV '50, bis) + de internationaal vastgestelde *drie-mijls-zone* + formeel met de *drie-mijlszone* mogen rekenen; „Voorts zegt het protest, dat het gevecht plaats had binnen de *drie-honderdmijls 'neutrale zône'*, welke ---" (M. 17 XII '39). — „nauwelijks buiten de *driemijl-zône*" (Casey 69, engels); „In de race om Amerika's *drie mijl-titel* herhaalde zich de geschiedenis" (Vk. 25 II '50). „Twee ongelukken hebben een schaduw geworpen op de *duizend-mijlenrace* voor auto's" (26 IV '49), „in een *100-mijlen-race* op de Brusselse winterbaan" (13 I '47).

een *vierriems overnaadse giek*; waarbij „twee *vierriemsgieken* werden vernield" (2 IX '50); „de toeschouwers mochten --- de drie *vierriemsploegen* van Njord, Laga en Triton zien vertrekken" + hun *vierriemsgieken* (de Vrankrijker 294); „en bracht de admiraalssloep en een *achtriemssloep* tot zinken" (C. 17 X '39); „die zijn heele leven in een *vierriemsboot* heeft doorgebracht" (Noorderlicht 77). Schrale oogst.

70. „het *één-steens-gewelfje* daaronder doorploffend" (Scharten-A., Typen 93); daar „kan je --- *halfsteens tusschenmuren* mee uit de voegen rameien" (de Man, Stoombootje 116); zo „konden de mannen ongestoord den *anderhalfsteens muur* doorboren" (U.C. 6 I '41); „dat bij boer Wessels de *twee-steens gevel* van de schuur is omgeblazen" (Vk. 25 VIII '50); „*Twee-steens bouwmuren*, daartusschen ---" (Dekker 74). „Op den hoek van de Hoogstraat en Valkensteeg is een oude *tweesteensmuur* --- omgevallen" (U.C. 12 V '38); de M. had: „een oude *tweesteensmuur*", het C.: „een oude *tweesteens muur*"; driemaal anders bij hetzelfde. „In de hoop op betere tijden werd toen een *één-steensmuur* dwars op het schip gebouwd" (L. 25 XI '49, bis).

Het zuidndl. bnw. *steensch(e) muur* staat volgens het N.W. XV 1115 gelijk „met *steens-* als eerste lid der samenstelling (*steensmuur*) in N.-Nederl." — een samenstelling die het Wdb. nochtans (zover ik zie) terecht

niet vermeldt. Wel staat III 3817 bij *eensteensmuur* een voorb. „met een éénsteens muurtje”, zonder dat daar iets van het adj. *eensteens* wordt gezegd; K.E. 244 was attent. *Eenmaands* wordt in het Wdb. niet eens genoemd; wel *eendagsvlieg* 3813, zndl. *eenjaars(ch) veulen* 3814, (eenklipsch 3815), „*eenslaapsbed, -deken, -laken, -ledikant, -matras*” 3816, *eenslagsslot* 3817, (vero. eenrin[t]sch uit eenerhandsch 3848); vgl. voor „eenslaaps” in [20], en voor „eendags-” enz. blz. 84 v.

We moeten hier even pauzeren voor een terugblik. Als iets vanaf n. 55 is komen vast te staan, dan toch zeker wel wat Van Lessen (150) „een aarzeling in de schrijfwijze” noemde; het is daarin zelfs een warwinkel. Ons onderzoek heeft uitgewezen dat er zeker drie variaties hun rol spelen. Bij het type *eerstejaars* moesten we uitgaan van samenstellingen als *eerstejaársstudént*. De halvering *eerstejaars* was eerst een onverbuigbaar substantief, en is dat gebleven. Maar dit znw. werd weer geadjektiveerd, en kon met allerhande substantieven verbonden worden, ook met „student” — zodat er doubletten konden ontstaan met toonverschil, bijv. *eerstejaársstudént* : *eerstejaárs studént*. Ook als adj. bleef het onverbogen. De bestaande voorliefde voor koppeltekens leidde (zoals we zagen) tot allerlei grafische varianten en dwaasheden.

Bij het type *eerste klas(se)* is het uitgangspunt zeker geen samenstelling. Eerder moeten we uitgaan van de postpositieve wending *een rijtuig eerste klas*, die — mede (: vooral) onder invloed van de engelse preattributieve verbindingen met *first-class (firstclass)* — werd tot het prepositieve een *eërste klàs rijtuig*. Is er een rangorde mee bedoeld, dan kan dat met toonverandering tot een samenstelling worden: *eërste-klàsrijtuig*. In de betekenis van „prima” is samenstelling uitgesloten: *een eërste klàs hotél*. De korrekte spelling: *een eèrsteklàs hotél* komt betrekkelijk weinig voor: „zoo is Maurus ertoe gekomen, *zijn eersteklas school* te openen” (Tammsaare 8), „op *een eersteklas onderwijsinrichting*” (82); „al was Peter voor hem juist *geen eersteklas hulp*” (Hazewinkel 187); zo ook Ten Bruggencate II 214. De spelling van dit adj. met koppelteken is ‘begrijpelijkerwijze’ (als iets van geven en nemen) meer gewild: „*een eerste-klas krantenverlaggever*” (Sullivan 118); „*onze eerste-klas geleerden*” (Schmook 21); *eerste-klas koopwaar* (Corelli, Schat 250), en zo nog herhaaldelijk; vgl. n. 61 v. met [15] waar meer voorbb. van beide soorten te vinden zijn.

Het type *eersterangs* is m.i. ook uit samenstelling ontstaan; maar anders dan *eerstejaars* werd het direkt tot adjektief. Het lijkt me niet waarschijnlijk, dat het beginpunt van het adj. *eersterangs* een samenstellende afleiding op *-s* zou geweest zijn, zoals Schönfeld⁴ (168) dat bij *tweedehands* aanneemt (ik doe dat niet). Wel hebben beide woordtypen zich zeker ontwikkeld onder invloed van het eng. *first-rate (firstrate)* en *first-hand (firstrand)* + subst. De substantivering *het eersterangsche* heeft *-ch-* teveel, juist als: „Och, het was maar *een tweedehandsche*” (Kloos VI 44), dat ook heeft (n. 66).

71. De halvering uit soortgelijke samenstellingen (met als eerste lid

een telwoord + znw. + -s) is ook in veel andere gevallen de gewone gang van zaken — we zagen dat reeds bij *dubbeldraads*, *tweeloops*, *zevenmijls*, *vierriems*, *tweesteens* en varianten; bij *eenmaands* was ik wat gereserveerd. In zulke gevallen berustte de vroegere spelling met *-sch* op een 'misverstand'. Intussen moeten wij er, juist als bij de voorbb. in n. 68 vv., altijd rekening mee houden, dat de sekundaire halvering met adjektivering als normaal gevolg de primaire samenstelling niet opheft (toonverschil!). De voorbb. in [20] zullen dit, en nog meer, anders uitwijzen: de grafische grilligheid blijft een kruis! En het spreekt wel vanzelf, dat samenstelling per se niet tot halvering leiden moet. We mogen en moeten uiteraard de taalontwikkeling in dezen rustig afwachten. Wat nu nog niet is, kan nog wel komen, nu eenmaal de weg gebaad is. Naast „Schotsch *tweepenningsbier*” verwacht ik geen adjektivering meer van *tweepennings*; penning is als gangbare munt uit de circulatie geraakt. Maar „grote afgeronde *éénlijnsfiguren*” (Opv. Br. 142 p. 90), laat de kans bestaan op een sekundair „*éénlijns*”. Zo zijn er meer gevallen: „bevestigd aan een *vieregaarslijn*” (Verhoog 187); „De *driekwartiersontvangst* van de landskampioen Limburgia in Damstad --- was welhaast *één langgerekte ovatie*” (Vk. 26 VI '50); (vgl. in [20] een *eengezinshuis*, -woning). — Het scheidende streepje kan al de weg bereiden: „waardoor de mogelijkheid van *driehoeks-transacties* wordt geschapen” (29 IV '49); „*Drievaks-ovenshotel* met deksel groen emaille 8.95” (30 XI '49). Zoals reeds bij „*driedraads*” werd opgemerkt (n. 67), houdt het N.W. zich niet altijd aan de gegevens van het origineel. Die moeten daar passim wijken voor een vooropgezette 'eigen' leer. Zo moet bijv. *dubbelbandspek*, *dubbelbanksfregat* (III 3538) het authentieke 'verbeteren': „een Tonne *dubbel-bants Pick*”, „ook *dubbelbanks fregatten* geheeten”. Kenden we maar de intonatie! In mijn eigen materiaal ontbreken wel eens de 'verwachte' samenstellingen, bijv. bij: *tweeëls breed wit katoen* [20], „ofschon afgesloten door een *drieblads goudleren kamerschut*” (Cremer II 332). Het adjektivisch karakter van *tweeëls*, *drieblads* is hier door het tweede adj. gegarandeerd. Die volle zekerheid hebben we niet bij: *3-doeks karpel* (adv.), „de inhoud van een *30 grams flesje*” (Vk. 30 X '48); „een *8 krings Super*” [20]. Ook postpositie 'bewijst' isolering: „*Kapstok 7 haaks*” (21 XI '50); *Molton dekens*, *1-persoons*, en zo meer [20]. Een variant is: „We liepen op het bed toe --- een *eenpersoons*” (Wells e.a. 264). Van belang als toetsmateriaal is ook het predikatief gebruik: „dat het bed *éénslaaps is*”, „*uitspraken* (die) niet *achtien karaats zijn*”. En dan de substantivering: „een eindje *drieduims*”, „een zware *zesuurs*”, „de kortere *100 yards*” [20]. Het adjektief staat door dat alles wel sterk!

72. Ik mag de verbindingen zonder *-s(-)* echter ook niet onvermeld laten. In [20] liep er hier en daar al een enkel voorbeeld tussen door, waar niet extra bij werd stilgestaan. De gevallen met *gulden*³³⁾, (*franc*), *dollar*,

³³⁾ Een andersoortig *-s*-geval is: „Maar op den *drie-honderd-guldens-dag* kon 't lijden” (Paap 217).

mark zonder *s* volgden zonder kommentaar op die met *s* van *cent* en *stuiver*. Losse gevallen als *een 3 cent sigaar*, *10-cent postzegel* waren klaarblijkelijk mislukte samenstellingen (intonatie!). De aandachtige lezer moest bij die *-s*-lozen uit de geldwereld zelf maar vaststellen, dat de kansen ervan op adjektivering niet ver van het nulpunt wegraakten. Nog duidelijker was adjektivering uitgesloten bij meervouden als: *een halfkwart toonladder*, *de elfuren mis*, *een 144 uren race*. En zeker kon daar geen sprake van zijn bij samenstellingen als: *duizend-woningenplan*, *tweefrontenoorlog* n. 48 i.f.; *tien-minuten-redevoering* n. 49; *het tweepartijen-overleg* (Vk. 9 XII '50); „met een zestig-schijven-eg” (L. 27 VIII '48). Daar kan zelfs grafische afwisseling niets aan veranderen: „de technici (hadden) een uitgesproken voorkeur voor *het 625 beeldlijnsysteem*” (Vk. 15 V '50) + „Dat Frankrijk echter door dik en dun wil blijven vasthouden aan *het 819 lijnen systeem*”; „ter verwezenlijking van ons *tien-puntenprogramma* van 1950” (11 II '50): „Blauw Wit handhaafde in Schiedam tegen Hermes DVS *haar twee punten voorsprong*” (13 III '50), „met vier punten voorsprong” (20 XI '50). In de twee laatste voorbb. is de verhouding van „twee (vier) punten” tot „voorsprong” m.i. eender als bij het type „twee pinten bier” e.a. (vgl. ook Dl. II n. 11 vv.); zie vooral nog [8]. Daarentegen moet „toen *de twee verdiepingen bus* eindelijk voorreed” (N.E. 21 VIII '48) weer als een samenstelling worden opgevat, die alleen op papier ietwat anders voor de dag kwam dan: „de oprichting van een groot, *meer-verdiepingenpand*” (Vk. 14 VII '50). Geheel anders zijn: „kantoren en *een-verdieping-huizen*” (Blixen 14); „In de streken van Friesland zult gij tevergeefs zoeken naar gedrilde regimenten van *drie verdiepingshuizen*” (Vk. 12 VIII '50).

Enkelvouden zonder *-s* interesseren ons hier meer; we zouden het immers over *-s*-lozen hebben. Bij een samenstelling als *1-knoop-sluiting* [20] moet het ontbreken van de *-s* achter „knoop” misschien aan de begin *-s* van „sluiting” worden toegeschreven³⁴). In het volgende geval zou *-s*- tot tongbrekende toeren leiden: „Zondagmiddag voeren zij met een *tweemast-jacht* de haven van IJmuiden uit” (Vk. 14 VI '50). Zo'n uitweggetje is er evenwel niet bij: *een drielamp radio*, *de acht-man tafels*, *de 40-pond bommen*, *de 70-ton tanks* (e.a.). Maar, hoe men ook over de herkomst van zulke gevallen moge denken, de hoge toon van „drielamp” enz. sluit m.i. adjektivering uit; juist als dat het geval is bij *de elf-uur mis*, *de 24 uur permissie* e.a., waarbij men de betekenisverschillen wel niet uit het oog verliest. Dit laatste doet men ook niet bij de samenstellingen *een één-ur-dienst*, *de vijf-wurtram*; vgl. voor *-mijl(en)-* n. 69 tegen het einde.

Er zijn ook gevallen waar de *s* fonetisch is uitgesloten, omdat ze er al is. Men moet nu eenmaal ook wijzen op waarheden als een koe: „Een enkele *honderd kaars lamp* (verlichtte) een rij meisjes, die --- repeteerden” (Vk. 16 IV '49); „Daar gaat alle tafelenoten een *1000-kaars-lamp* op!”

³⁴) Vgl. „drie *tweede-elftal spelers* (waren) opgesteld tegen Göteborg” (Vk. 5 IV '50).

(L. 6 II '47); *1 ons busjes*; hij „verkreeg een *halfprijs reiskaartje eerste klas*” (Boutsen 260). Omdat ik niet meer nederlandse voorbb. bij de hand heb — *kaars, ons, prijs* zijn nederlandse! — laat ik een engels geval aansluiten, dat bovendien de weg wijst naar wat anders: „Waar had ik het --- mee-gemaakt, dat een *vijf-inch granaat* een dansende schietschijf miste?” (Casey 48), „een paar *vijf-inch-granaten*” (86), „Niet ver bij ons vandaan schoot een kruiser *acht-inch granaten* af” (123), „een grote hoeveelheid *zestien-inch granaten*” (127). „Zij openden het vuur met hun *15-inch anderhalve ton-granaten*” (L. 2 IX '49) + de slagen van *16-inch granaten* van anderhalve ton. En nu nog wat anders dan granaten: „Precies 0702 uur was het, toen de *6-inch kathodestraal* op de oscilloscoop verscheen” (L. 13 V '49); „Voor de *16-inch banden* zijn vrijwel niet te krijgen” (Vk. 1 V '48); deze kruisers zijn uitgerust „met twaalf *negen inch* en tien *zes inch kanonnen*” (28 IX '50); „De volgende dag openden de *16-inch kanonnen* van de 'Rodney' de aanval” (N.E. 3 XII '49); „Bovendien behoorden er *11-inch kanonnen* tot haar uitrusting” (Valtin 278).

73. *Inch* doet denken aan maten en gewichten, zoals de bekende combinatie in de grammatika luidt. Toch is dit niet het eerste woord, dat daaraan kon herinneren; ik noem maar *duim, mijl, ton*, en de geld-'maten'. Ten aanzien van de *-s* volgden die woorden geenszins een vaste lijn. Speciaal bij de munten [20] was de *-s* niet trouw op z'n post. Bij *meter*, dat nu op ons programma staat, is die klank trouw absent, onverschillig hoe de verbindingen met dat woord gespeld worden. Ik laat enkele niet meetellende voorbb. voorafgaan³⁵): „Fanny Blankers finisht *met 4 meter voorsprong*” (Vk. 26 VIII '50); bij paardenrennen had er een „het voordeel van *20 m voorsprong* op Leo Axkit en *40 m* op *Legality*” (11 XI '50); „*Moquette de la Maire B* en *Mientje Deter* stonden, *met 80 m voorgift*, eigenlijk onmogelijk moeilijk” (9 X '50). Plaatste men in de voorafgaande voorbb. een lidwoord vóór „meter” (de 4 meter voorsprong), dan zou dit de syntaktische verhouding van het ganse geheel veranderen. De afkorting *m* verschilt in niets van het volle *meter*.

De *Linie* (9 XII '49) was eens kapot van het opschrift in *De Maasbode*: „*Irma Schuhmacher* op de *100 M. rug* geslagen” (vgl. Dl. III 1 [20] bij *rug*); stel je voor. „men verwachtte dat hij op de *100 m rugslag* --- voor de zege zou kampen” (Vk. 24 IV '50); „*De 100 meter rugslag dames* was ditmaal een complete *Robben-aangelegenheid* --- Op de *100 meter schoolslag* (won) de jeugdige *Cor Wiering*” (25 IX '50); „Op de *200 meter schoolslag heren* was (de zege voor) *Hans Kelder* --- *De 3 × 100 meter wisselslag dames* --- was 'natuurlijk' voor de *Robben*” (23 X '50). Bij het zwemmen kreeg de samenstelling weinig kans. En daar ik over de intonatie alleen maar kan gissen, blijf ik erg in het onzekere omtrent de grammatische aard van al deze meters met „de”: „Op de *10 meter rugslag* had *Greetje Galliard* weinig moeite met *Lenie van Rooy*, die echter de *100 meter crawl* nog in de benen

³⁵) Vgl. „met vier punten voorsprong” in n. 72 al. 1.

had" (6 XI '50); elders was het: „*De 100 meter borstcrawl dames --- Op de 100 meter borstcrawl heren --- De 100 meter rugslag dames* was voor Iet van Feggelen" (T. 10 VIII '42).

Nú het koppelteken: „de twintigjarige zwemkampioen (bracht) *het 100 méter-recòrd* op zijn naam" (Vk. 23 X '50); hier ligt samenstelling en dus ook de hoge toon voor de hand. Zo ook in: „*De 400 méter-cràcks* hebben vanmiddag de gaspedalen nog eens extra hard ingedrukt" (26 VIII '50); „toen de scheidsrechter tegen zijn club *een elf-méterschòp* gaf" (17 I '50), bezweek een oude Belg aan een hartaanval; de man van 71 jaar had zich opgewonden. „Voor een knappe prestatie zorgde ook *de 4 × 800 méter-estafétteploeg* van de Stade Français" (15 VI '50); „*De 4 maal 500 meter K. I-klasse heren estafette* werd gewonnen door Zweden" (5 VIII '50); sport en taalkunde zijn uiteenlopende aangelegenheden. Ze waren „*op hun 500 méter-rit* de voorlaatste bocht ingegaan" (29 XII '50), je kon het op een plaatje zien; *op een 50 méter baàn* (C. 11 VI '38); „Kees reed bovendien *een 3000 méter 'wèdstrijd* tegen zijn vriend Bram Chardon" (Vk. 29 XII '50). Adieu sport. — „een Kerstbijeenkomst, welke --- wordt uitgezonden naar Indonesië via *de 13 en 16 méterbànd* en naar Europa in *de 49 meterband*" (24 XII '49); „Onmiddellijk vliegt het bericht verder op *de 2-méter gòlf*" (29 IV '49); „de nieuwe *5-méter telescoòp* op Mount Palomar" (5 VI '50): op de spelling kun je weinig aan. „dat een oorlogsschip *van een 3000 meter hoogte* tot zinken werd gebracht" (Gibson 68). — Nu nog even de mijn in: „In een afvoerbandgalerij op *de 331-méterverdièping* van de Staatsmijn Wilhelmina ---" (Vk. 25 X '50); „in een steengang op *de 380 meter-verdièping* van de Domaniale mijn in Kerkrade" (9 VI '48); „*de 259-, de 325- en 410-m. verdièping*, waar ondergrondse kolentreintjes af en aan ratelen" (4 III '50); „De Emma zal ze [de skip] benutten voor de productie van *de 546-m. verdièping*" (4 III '50) + de nieuwe *700-m verdièping* + de bijna voltooide *700-meter 'etaasj* + in de tientons S K I P + de *850-m. verdièping* + de *546- en 700-meter verdièping*; „*de veilige 546-étaasj*" (4 III '50). En zo passim gescheiden. — System is er al evenmin bij *mm, cm, km* [21]. Vgl. een *tweede-étage kamer* met een *één-étage gebouw* in n. 76 al. 2.

Ook „volt" brengt afwisseling. Zelfs de *-s* ontbreekt niet geheel: „Toen zij met een *12 volts looplampje* de substantie wilden controleren, ontstond er kortsluiting" (Vk. 30 V '49); *een 120 Volt's lampje* (N.E. 25 VI '49)! „In dat geval valt *de 10.000 volt spanning* eveneens direct uit" (Vk. 18 XI '50); „*de 70.000 Volt spanning* uit België transformeren" (23 V '49); „*De 220.000 Volt transformator ---* zal in het najaar in bedrijf komen" (23 V '49); „Daarmee is dan een stuk klaar van het *150 duizend volt-kabelnet*" (11 XI '49).

74. Bij de verbindingen met „cylinder" kan de adjektivering moeilijk betwijfeld worden, al komen er ook wel afwisselende samenstellingen voor: „licensierechten --- voor het bouwen van een 25.7 cc rijwiel-

hulpmotor. Deze lichte, trillingvrije *éencylinder tweetact benzinemotor* wordt in Nederland onder de naam 'Berini' uitgebracht" (Vk. 22 XII '49); „De vliegtuigjes zullen worden uitgerust met *een tweecylinder Ambrosini tweetact-motor* van 22 PK" (5 VI '50); „De 'autofiets' heeft *een tweecylinder tweetact motor* van 400 cc" (20 IV '50); „Een gnuivende Monty op de luxe *2 cylinder 500 c.c. Sunbeam*, die de veldmaarschalk Vrijdag ten geschenke kreeg ---" (20 XI '48); *tweecilinder Deutz benzine-motor*; „de nieuwe *2-cylinder Guzzi-racer*" (2 VIII '48); „zijn nieuwe *2-cylinder Guzzi*" (8 VII '49); de „'Volkswagen' met zijn *twee-cylinder-motor* achter in de wagen" maakt opgang (20 IV '50); „een serie *Matchless 2-cylindermotoren Super Clubman*" (12 V '49); „de Italiaan Artesiani met zijn *4-cylinder fabrieks-Gilera*" (8 VII '49) + *deze 2-cylinder fabrieksmachine* + een der nieuwe *2-cylinder Guzzi's* + zijn *4-cylinder Gilera*. In een ander art. (1 VII '50) werd na „*de vier-cylinder M.V. Augusta's*" en „*de vier-cylinder Gilera's*" gesproken van „*een vier-cylinder-racemachine*". „De Consul, *een vier-cylinder-wagen* van 47 pk --- en de Zephyr Six, *een zes-cylinder-auto* van 68 pk" (19 X '50); „een serie van *vier en zes-cylindermotoren*" (28 X '50); „*Een zes-cylindermotor* van dit type heeft een vermogen, gelijk aan dat van een *acht-cylinder viertact-Werkspoor-motor*, namelijk 3600 PK" (28 I '48). Zelden met -s: „*een 6-cylinders, 7-persoons Sedan limousine*" (adv.); „Het signalement van de taxi luidt: Chevrolet 1946, *6 cylinders, 4-deurs*, zwart gelakt" (14 IV '48). Een stap verder is substantivering: „Beide wagens zijn superieure *twaalfcilinders*" (Uyldert 35). Zie nog [22].

„Hij legde in *een twee liter Ferrari* de 365 km. af in 2 uur 55 min. 0.8 sec." (Vk. 22 VIII '50); „*de 4½ liter Ferrari's* zonder compressor" (30 X '50); „Vele prominenten stoven weg in de *1½ liter-wagens*" (12 VI '50); *een twee-litermotor* (29 VII '49); „In de *kwart-literklasse* werd Knijnenburg's zege geen ogenblik bedreigd" (7 VIII '50); „Norton is in de *halve liter-klasse* teruggedrongen naar de derde plaats" (4 VII '49); *in de halve liter-klasse* (7 VIII '50), *de twee-liter-klasse* (12 VI '50); „Een succes --- dat spanning verleent aan het pogen der *3½-liter-monsters*" (22 VII '50); „water uit *een tachtig-liter-geyser*" (31 III '50). Adjektivering is ook in de eerste voorbb. van deze alinea zeer dubieus. „lange tafels, waar de buikige *vier-en-een-halfliterse kruiken* goede, oude Schiedammer stonden te pronken" (4 XI '50): suffiks -s(ch).

Tegenover „zwaarkaliber kanon" (n. 36) stel ik nog „het ontploffen van *een klein kaliber mortiergranaat*" (Vk. 17 IV '50). Hier is het ons echter te doen om: de „pistooltas, waarin eertijds *een 9.5-kaliber Luger stak*" (L. 22 VII '49); „waar is *de 7.65-kaliber revolver* gebleven" (25 X '50) + getroffen door vier *9 mm kogels*; „oefenen met *45-kaliber revolvers*" (Casey 65). De adjektivering leidt weer tot substantivering: ik „voelde terstond een *45-kaliber* in mijn flank" (L. 1 IV '49). Het N.W. VII 962 spreekt van „samenstellingen van meer dan twee leden, waarbij het eerste en tweede lid tezamen het derde bepalen, als *Klein-kalibergeweer, zwaar-kaliberge-*

weer", *één-kaliberbatterij*. De authentieke voorbb. zien er alweer anders uit; vgl. in [20] *zwaarkaliberkanon*.

75. In de kranten van 1950 is er heel wat te doen geweest over „*de 5 percent loonsverhoging*”, alias „de loonsverhoging van 5 percent” (Vk. 7 IX '50). Het spel begon al eerder: dan „*zou de vijf procent loonsverhoging kunnen worden doorgevoerd*” (31 XII '49). De spelling met een cijfer: „uitbetaling *der 5 percent loonsverhoging*” (16 IX '50), wedijverde met die in letters: „het uitbetalen *der vijf percent loonsverhoging*” (ald.); en zo telkens en telkens. Welke rol speelt hier „vijf percent?” Een geval als: „*De jongste vijf percent loonsverhoging zal --- tot gevolg hebben*” (5 X '50), wijst op adjektivering; dat doet ook „*de traditionele 10 percent loonsverhoging*” van de communisten (16 VIII '50). Maar in: „de vijf percent loonsverhoging in Nederland en de bestaande bonificatie *van tien percent extra loon*” (25 VII '50), is adjektivering van „tien percent” uitgesloten. Het ene kan uiteraard niet als een argument tegenover het andere gehanteerd worden. „Zij betalen *45 percent invoerrechten* over de factuurwaarde der in te voeren goederen” (14 IX '50) — alweer zonder lidwoord. Dit voorb. sluit attribuering evenzeer uit, als samenstelling die uitsluit. Men kan het duidelijk horen: „Over de *twee-percent-hèffing* wil het bestuur echter niet meer praten” (24 V '48). Er zijn meer voorbb. zowel van samenstelling als van niet-attribueert; naast 'betrouwbare' voorbb. van adjektivering [23].

Dan is er nog iets waar we op moeten letten. In De Volkskrant (30 IX '50) meende een inzender: „maar voor zover mij bekend is, zijn de sedert Januari jongstleden toegestane *tweemaal vijf percent loonsverhoging* daarin niet begrepen”; het meervoudige gebeurwoord „zijn” zegt ons dat samenstelling en attribuering hier geen kans kregen. Daartegenover sloot het naschrift van de Redactie geen van beiden uit: „En overigens *geldt de tweemaal vijf percent loonsverhoging*, waarvan tewerk gestelde gedemobiliseerden onmiddellijk kunnen profiteren”. Alleen kan hier nog weer een andere kwestie doorheen spelen, die de dilettant-taalkundige aldus zou formuleren: Wat MOET het nu zijn: „de tweemaal vijf percent *zijn* toegestaan”, of „de tweemaal vijf percent *is* toegestaan”? Dat het op twee manieren kan — met verschil van betekenis! — komt in zijn gedachten niet op. In alle geval is het enkelvoud van het verbum hier een mooie richtingwijzer naar adjektief: „(men) deelt mede, dat *de 4 percent Nederlandse staatslening* --- een succes geworden *is*” (21 III '50). Hier is „4 percent” zeker adjektivisch. Dat onderstel ik ook van: „*De driepersent dollarlening* Nederland --- *was* $\frac{3}{8}$ lager. *De* $\frac{3}{4}$ *percentlening* *was* fractioneel hoger” (14 X '50); „*Is de 5 percent dwartetoelag* alléén geldig voor ---” (2 IX '50); „Verder zullen maatregelen moeten worden getroffen, dat *deze 5 percent verhoging* ook *zal* gelden voor ---” (1 IX '50). „Mits $4\frac{1}{2}$ *percent invoerrechten* worden betaald staan de Belgen alle invoer toe” (19 IX '50); dit „ $4\frac{1}{2}$ percent” is zeker niet adjektivisch.

En dan de *-s!* „in het bouwbedrijf (is) overeenstemming bereikt over *de 5 percents loonsverhoging*” (28 XII '49); „*de vijf percents loonsverhoging*” (10 X '50). Hebben we hier te doen met de suffiksale *-s*, zoals Schönfeld⁴ (168) die bij *tweedehands* onderstelde (n. 67); of moeten we aan 'halvering' denken, met behouden *-s* uit samenstellingen, zoals bijv. bij *tweeloops* (n. 64, 67 v.)? „de devaluatie en *de vijf percents-loonsverhoging*” (22 III '50); „de koersen van *de 3¹/₄ percents-leningen* (konden) zich herstellen” (28 II '50); „Conflict over *2-pct-heffing*” (2 XII '47, opschr.), in de tekst: „Het geschil loopt over *de twee procents-heffing*”; „financieel (werd) bijgesprongen door op *een drie procentslening* in te schrijven” (Schw. 42 p. 83). — „plaatsen, waar *de 4-percents standplaatsaftrek* voor een tweede-klas gemeente niet geldt” (Vk. 7 II '50); „*de 5 percents prijsverlagings-campagne*” (30 XII '50); „*een twee-percents vacantietoeslag*” (31 III '48); „een bespreking van *de vijf percents loonsverhoging*” (29 III '50); „*de vijf percents verhogingstoeslag*” (19 IV '50); „--- heeft de regering *een vijf percents loonsverhoging* voorgeschreven” (17 IX '50); *een vijfpercents lening*; „*de 2-procents vacantietoeslag*” (21 X '47).

76. Dit „vijfpercents” had een slot kunnen zijn dat pakte. Maar er bleven nog wat kleinigheden. „Het zijn slechts de benevelde dwazen die de Himalaya zouden willen beklimmen in *hun twee-rij's costuum*” (Vox V. 1 XI '47). En hiermee is het met de *s* gedaan. Al mijn voorbb. zijn verder zonder *s*: *2 rij sluiting* (Dl. III 2 154); „tikte ik hem vriendschappelijk met de wijsvinger op *het twee-rij colbert*” (L. 14 X '49); „*Eén- en twee-rij costuums*” (Vk. 18 III '50), en zo herhaaldelijk naast: „de grootste sortering: in *1 en 2-rij costuums*” (16 XII '50); „Prima *één-rij costuums* met vest”: „Mod. *2-rij costuums* zonder vest” (1 IV '50); *2-rij double face mantel, 2-rij veloursfantasie mantel*; „Unieke aanbieding *twee-rij jekkers* met mouton-doré kraag --- tegen echte C & A-prijzen” (27 X '50; 3 XI '50); „*Twee-rij windbreker* in zware popeline --- met warme Teddy kraag en voering” (15 IX '50). Het adjektivisch karakter van dit geval staat vast.

Restantjes zijn: „een keurig, *één-etage gebouw*” (L. 5 IX '47) n. 73; *een eenphase wisselstroom motor*. „Het zijn drie *enkelschroef motor-vrachtschepen* van 7500 ton” (Vk. 30 XII '46). „de onwaarschijnlijkheden van *het 12-toon systeem* van Schönberg” (31 XII '49). „Haar bewapening (was) versterkt met *de 6-veld en 8-staal kanonnen*” (Michielsen, Tegen de vlagen v. d. oostenwind 27); „en *de 7-veld vuurmonden* brulden het woeste lied van de oorlog mee” (Bakker III 281).

Tot besluit. We hebben het zolang over samenstellingen met telwoorden gehad, dat ik wel mag eindigen met dubbele telwoorden uit de sportwereld: „Maar de tijd was te kort om uit *de 2-1-achterstand* nog tot een gelijkmaker te komen” (Vk. 11 IX '50); „Hygiea zag kans om in de laatste minuten *een 4-2-achterstand* tegen Vriendschap in een *5-4-voorsprong* om te zetten” (16 X '50); een andere club zette „*een 1-3 achterstand* (om) in een *4-3 voorsprong*” (20 I '50); „*Een één-nul achterstand* was ten

slotte niet veel" (18 V '48), maar „Zelfs bij *een drie-nul-voorsprong* ben je niet veilig" (11 IV '50). Een „*0-2 voorsprong*" zag ik 28 maal, „een veilig lijkende *2-0-voorsprong*" (27 VII '48) maar 17 keren; ook voorsprongen kan men van twee kanten bekijken. „*Een 4-1 achterstand* bij de rust sprak duidelijke taal" (1 III '50) tot 12 maal toe; maar de taal van „*een 7-1 voorsprong*" (16 VIII '50) is toch duidelijker. Met dat al namen de Leidenaren „*een 1-0 voorsprong*, die bij de rust was veranderd in *een 2-1 achterstand*" (21 XI '49); „In de laatste periode werd *een 4-3 achterstand* in *een 6-4 voorsprong* omgezet" (23 X '50) — echter niet bij de Leidenaren. Maar hoe de verdere varianten ook mogen uitvallen [24], het zijn allemaal samenstellingen — ook als de grafische voorstelling het anders laat voorkomen.

§ 4. Literaire eendagsvliegen: blijvends van de gemene man

A. Geadjektiveerde substantieven c.a.

77. Nu de pre-attributieve heksenketel uitgeprutteld raakt, kom ik terug op wat in Deel III 2 n. 184 v. eventjes als aanloop moest dienen bij de tegenstelling predikatieven : attributieven. Wij beperken ons thans tot de — vooral verbogen — adjektiveringen van bijwoorden (partikels) en zelfstandige naamwoorden, waarvan er ook wel in grammatika's genoemd worden. Ik begin met even te herinneren aan de adjektivisch gebruikte fleksievormen uit Deel II n. 78-90, 230 (met de bijbehorende noten blz. 342 vv., 511, 530). Over het type *allerhande, allerlei* is toen wel alles gezegd wat erover gezegd moest worden (vgl. Dl. III 2 n. 196); het zou dus geen zin hebben er nog op terug te komen³⁶). Datzelfde geldt ook van verbindingen als: *het te winnene gras* (Dl. II n. 89), en *de broksgewijze bewerking* (n. 230 met noten blz. 530 v.), al zou ik daar nog heel wat wisselende voorbb. aan kunnen toevoegen. De uitheemsen *gratis, bona : mala fide, a priori* (II n. 90), kregen in dit deel n. 23 en 33 v. een nieuwe beurt. Zo werd ook het type *Groninger koek* in Deel III 2 n. 252 v. opnieuw in een ander verband bekeken — wat ten aanzien van *eender, linker, rechter* al in Deel II gebeurd was (zie ald. Register 544, 555, 563). Maar het is onnodig alle woorden op te sommen, die aldaar bij de „fleksievormen" gesignaleerd werden. Wel blijft de kans bestaan, dat ik later nog weer naar een of ander van die woorden moet verwijzen. Taalgegevens plegen nu eenmaal verschillende grammatische kanten te hebben. En wie methodisch te werk gaat, moet niet alles tegelijk willen zeggen³⁷).

Adjektivering van substantieven is niet iets van vandaag of gisteren. In het Latijn boden woorden als *pūbēs, uber, vetus* reeds de gelegenheid

³⁶) Ik wijs er alleen nog op, dat zuidndl. auteurs *allerhande* graag als post-attributief blijven bezigen, gelijk nog weer bleek in het hulde-nummer Vooy's voor De Vooy's (1953): *de klippen allerhande* (111), *aspecten allerhande* (112), *excursies allerhande* (117).

³⁷) Voor het gekompliceerde mnl. *noordene, sudene winde* c.a. (*westene wint* M.W. IX 2355) zie E.W. 462 v., 828; M.W. IV 2542, VII 2401; N.W. IX 2125, 2127.

die kwestie aan te raken (Ernout-Meillet, Dict. étym. de la langue latine² 819, 1070, 1099) — afgezien natuurlijk van het feit, dat het adjektief als zodanig een jongere grammatische categorie is dan het substantief. Maar deze prehistorische kwestie is hier niet aan de orde; het eigentijdse stelt ons al voor vragen genoeg.

Uitgaande van gevallen als: „Hij is *schuld* dat het mislukt is. Hij is daar *kind* in huis. Het is mij *ernst*”, meende Kruisinga (177): „in al deze gevallen heeft het znmw meer de functie van 'n eigenschapswoord, dus als van 'n bijvoeglijk nmw en dat is de reden dat het lidwoord afwezig is”. Toch verklaarde hij ze vanwege die afwezigheid nog niet tot volwaardige adjektieven. Zo vlot gaat dat niet. In Deel III 2 n. 184 kreeg *schuld* in een citaat o.m. naast *handgemeen*, *jammer*, *meester*, een plaats bij de bijv. nw. die uitsluitend predikatief gebruikt worden. In het E.W. heet *handgemeen* „predicatief bnw. en znw.” (229), *meester* alleen znw. (420). Het N.W. V 1952 geeft met „in handgemeen gekijf” zelfs een oud voorb. van attributief gebruik; bij „meester” (IX 428 vv.) beweegt zich het predicatieve gebruik heel duidelijk in adjektivische richting, maar tot attribuering is het nooit gekomen. Wel weer bij *jammer* „znw. o. bnw. tusschenw.” (E.W. 278): „een jammer dinck” (N.W. VII 170); dit adj. kan trouwens weer gesubstantiveerd worden: „De koffie is jammer genoeg op. *Het jammere* geldt mij, want de pastoor had zijn koffie al genuttigd” (Vooruit 24 VIII '37). Predikatief komt het veel voor in de verbinding: „dat het even *zonde-en-jammer* leek” (Feith, Zwerftochten 152); „Het is eeuwig *zonde en jammer*” (Centervall 51); vgl. 't Is *zonde* van de centen; N.W. VII 168 v. Het Middelnederlands kende al: „dits *jamer ende sonde*” naast het gebruikelijker: „dat es *jam(m)er ende scade*” (M.W. III 1021)³⁸. — Intussen is het ons niet om predikaten, maar om attributen te doen, pre-attributen.

78. Daarvoor komt heel schuchter *braak* in aanmerking (Dl. III 2 n. 184). In de verbinding *braak liggen* fungeert het als bijwoord, maar in: *dat is braak land* — met andere intonatie dan *braakland* — als bnw. (T.L. V 108 en 110). Dit bnw.-bijw. is zeker van substantivische herkomst (E.W. 88), al is de gang van zaken geen open boek. Mijn verbogen voorb. moet het nog op z'n eentje doen: „De gelden zullen worden uitgegeven voor --- ontginning van *brake gronden*” (Vk. 30 XI '50). Het adj. *braak* heeft nu eenmaal geen groot empooi; en daarbij de blijvende concurrentie van het gevestigde type: *braak liggende landerijen*. — Het geadjektiveerde *schalk* (N.W. XIV 227 vv.) kwam vroeger meer voor dan nu: „Waarom lach je, *schalk duivelskind?*” (v. Campen II 119). Vgl. voor een *schoremevent* N.W. XIV 891 v.

Voor het reeds mnl. bnw. *wonder*, dat uit samenstellingen als *wonder-schoon* werd geïsoleerd (E.W. 802; M.W. IX 2781 v.), verwijs ik naar

³⁸) „Mgr. Cule, die als gevolg van zijn gevangenschap *tuberculose* is geworden, is voor herstel van gezondheid naar zijn geboorteplaats Krusevo gegaan” (Vk. 7 X '50). Dit moet een misgreep zijn voor *tuberkuleus*.

Dl. II 320, 81. De Vooy's (Nederl. Spr. 218) spreekt van *wonder* als „versterkend praefix”. In O.T. VI 14 heette de verbinding *het wondergebeuren* „tamelijk aanstellerig en volkomen overbodig”. Mens stel je niet aan! „Al *wondere droomen* droomt des jongmans herte somtijds!” (G.G. I 706); „Haar ogen straalden toen van *een wonderglans*” (Rothoff, Bernadette² 228); „verblind en verbijsterd door hun eigen *wondere geleerdheid*” (Timmerman 205); *het wonder ambt* (K.E. 1205).

Het mnl. adj. *vroom* is wschl. ook van substantivischen huize (Dl. II 149, 8; M.W. IX 1397); Kuitert, Ned. Spr.¹⁸ § 147 is daar zeker van. Het begon met predikatief gebruik (E.W. 764), juist als het mnl. adj. *oorbaar* (467; M.W. V 1931). Men vergelijkt dan wel ndl. *het is u nut*, al moet men bij „nut” (mnl. adj. *nutte* enz.) niet struikelen (N.W. IX 2217; E.W. 464 v.). „Wat veel te zurig is, is *nergens toe nut*” (T.L. IX 379); „*de nergens toe nutte eenparigheid*” (X 448); „fabrikanten eener *tot-niets-nutte* geestelijke *nijverheid*” (Kloos VIII 111); „Haar moeder had zij het leven gekost en zij was *een tot niets nutte*” (de Meester 285).

Bij het zeldzame adj. *pronk* „fier, mooi, sierlijk” citeert het N.W. XII 4423 naast een voorb. uit Ter Laan, enkel van Potgieter: „Beugel, bouwen, haak en huik, Alles draagt zij *pronk en puik*” — waarbij het voor de hand ligt van bijwoordelijk te spreken (vgl. T.L. II 228). Verder vergelijkt het Wdb. mnl. *pronc* (bnw.) „stuurs, fier, hoog in zijn wapen” (M.W. VI 727; E.W. 524). Maar het zegt niets omtrent de verhouding van dit adj. en het subst. Ik zag nog bij H. de Man: „Alles is *even pronk*” (H. Pietje 330). — Daar *pronk* in tal van samenstellingen voorkomt (N.W. XII 4431 vv.), al kan men hierbij niet altijd uitmaken of het eerste lid nominaal of verbaal doet, is het niet onmogelijk, dat het voorb. van Potgieter uit zo'n samenstelling werd geïsoleerd (*pronkgewaad*, *pronkkleed*, *pronktuig*, *pronksieraad*); tenzij men het liever wil zoeken in verbindingen als: *te pronk staan*, *stellen*, *zetten*, *zitten* (ald. 4420 v.). Rechtstreeks verband bij Potgieter met het mnl. *pronc* adj. lijkt me niet waarschijnlijk. Bovendien verdient de allitererende verbinding „*pronk en puik*” de aandacht (vgl. „in dit puyckje en pronckje van den heelen Aerdtbodem” (4422 i.f.), dan „ben je altijd 'n puikie, 'n pronk-op-schotel” (4423).

Zo zeldzaam als het 'adj.' *pronk* is, zo gewoon is het attributieve *puik*: *een puik biertje*, *puike waar* (aardappelen enz.), *een puike woning*; zie N.W. XII 4745 vv. Vanwege het enkelv. *coke* (Taalrapsodie 526 v., 532–537), neem ik het voorb. over uit de Leydsche Cour. van 6 Okt. 1854, waarin bericht werd, „dat aan hun Magazijn --- te bekomen zijn *Puik Gaz-coke*”. Hier moeten we zeker uitgaan van het znw. *puik*, mnl. *puuc* „laken van de beste soort” (*puuclaken*, *puucwolle*), (T.N.T.L. LXIV 174 vv.); „het Mnl. (kent) het woord reeds als bnw. in de bet. *uitgelezen*, *voortreffelijk in zijne soort*” (M.W. VI 792); vgl. het adj. *puucgoet* „bovenstbest” (793) = *puikbest* (N.W. XII 4747)²⁹). Ook dit woord komt in tal

²⁹) Een verwante koppeling is *puikschon* (ald.).

van samenstellingen voor (ald. 4747 vv.), maar hier zullen we moeten uitgaan van predikatief gebruik (vgl. „'t is wel te sien dat dit *delfs puyk* is” — beste kwaliteit, iets buitengewoons, 4741). De Vooy's (Ned. Spr. 202) spreekt erover bij de „praefixen in wording, uit samenstellingen”; en hij herinnert aan Vondel waar het „als melioratief praefix gebruikt wordt in *puicksteen* en *puickstof*”. Voor de betekenisoverdracht van *puik*, „beste soort van laken of wol”, vergelijkt het M.W. t.a.p. n.d. *saai* = langdradig, „eig. ook benaming eener stof” (Vercoullie 293) — waarvan de voorgeschiedenis reeds in Dl. III 2 [68] op de keper werd beschouwd.

Anderen vergelijken het jongere bnw. *druk* (N.W. III 3495 vv.), waarvan de geschiedenis „bezwaarlijk zonder materiaal (is) na te gaan” (E.W. 139; Suppl. 40): *een drukke nering, drukke bezigheden, een drukke jongen*. „De adjektivisch-adv. ontwikkeling van het subst. *druk* vindt een parallel in noordbra. *haacht*”: 't Is immers zo haacht niet (= presserend), tegenover het mnl. znw. *haechte* o.a. = gevaar, hachelijke omstandigheden (M.W. III 3 v.), T.N.T.L. XXXVIII 277, XL 89; vgl. N.W. V 1499 s.v. *hach(t)*; E.W. 224 s.v. *hachelijk*.

Voor het adj. *stuk*: *een stukke wagen*; „gij omhelst een doornige, *stukke wereld*” (v. der Meer, Aug. 181), zie men Dl. II 224 en vlg. Met het bijw. *weg* (ald. 224) vergelijkt het E.W. 783 nog *vlot* (752; Suppl. 184): *een vlotte behandeling, een vlotte vent* (Dl. II 224, 531). „Haar vage, *weg-ge oogen verstrakten*” (toe Laer, Preluden 15 v.); „in spijt over *de wegge blijdschap*” (v. Deyssel III 263). We zijn hiermee in het literaire: „en *wild-wegge goed- en afkeuringen*” (Kloos VII 106). Mij ligt nog in het oor: *zlimb. „dat wild-ewegge gedeuns*” (= gedoe). Bij *spaak* (Dl. II 226 v.) ben ik uitgepraat met: „*Alles scheen spaak*”⁴⁰). — In „*een vlijme puntige knijf*” (Eekhout 199), hebben we een duidelijk adj. Ik vermoed dat dit geabstraheerd is uit *vlijmscherp* of uit *zo scherp als een vlijm*. — „'t Is in één woord *knal*, dat nieuwe mutsje” (C. 9 XI '39); dit jonge-meisjeswoord zal geabstraheerd zijn uit samenstellingen als *knalgeel, knalrood* (N.W. VII 4491).

79. Ter verademing kom ik nu met wat solieders aan de markt. K.E. 283 zegt dat het nndl. bnw. *fout* (E.W. 169) „bijna altijd praedicatief” is, en geeft geen voorb. van het attributief gebruik. In de 22ste druk (1948) is het een beetje anders geformuleerd (286), maar de attribuering krijgt ook daar geen beurt, terwijl toch zelfs het N.W. III (1920) kol. 4651 reeds wist van „*een foute optelling*”. Trouwens elke schooljongen weet al te praten van *een foute oplossing, een foute som*, zonder dit te hebben afgekeken van T.L. II, 1892, p. 349; wat ook geldt van *foute volzinnen* (X 373), *foute inzichten* (XV 478, 'bis), *foute vertalingen* (N.T. XLIII 297). Ook niet-meer-schooljongens weten daarvan af: „Voor de correctie van *foute zinnen*” (Moormann, De moedertaal 25), *deze foute zin* (154), en zo met *zinsconstructies* 91, *lezers* 60, *gebruik* 94, 150, *woorden* 119. Ze „trekken

⁴⁰) Het bnw. en bijw. *klem* (N.W. VII 3853) is hetzelfde woord als het znw.: „hij zit natuurlijk ergens halverwege *klem*” (Vk. 11 X '46).

dientengevolge *foute conclusies*" (Opv. Br. 101 p. 57), *foute waarnemingen* (n. 103 p. 122); „om niet op de *foute tegenargumenten* ‘verloving’ of ‘familie’ te stuiten" (Michielsen 69), „als een *foute opmerking* iets al te hard wordt geplaatst" (129). O.T. XIII (1944) laat „een persoonlijke, en *foute smaak*" (46) rustig passeren. „maar als ze dan gaan zingen hè, dan hoor je een *foute neustoer*" (Bakker I 113); „het *foute vooroordeel*" (v. d. Gulden 222); „het verkondigen der *foute waarheidsinterpretatie*" (G.H. III 100); *foute beoordeeling* (O.E.B. XXIX 399); bepaald *foute constructies* (Uri 115); *foute voorstelling* (v. Es 440); *foute woorden* (Thijssen 3, bis), *foute sommen* (ald.); „het volkomen misplaatste en *foute optreden* van een enkeling" (V.V. 12 XI '37), „de *foute opvattingen* over het noviciaat" (ald.); „een *foute verhouding* met de vrouwelijke studenten --- Zeer *fout* en onkiesch vind ik het om dat dan openlijk te bespreken in een blad" (Vox Stud. 13 X '39); door „*één foute noot* op te sporen in een muziekstukje" (M. 19 X '35, ter); „En wie die *foute indruk* heeft gewekt, kan het *foute gevolg* ervan niet van zich afschuiven" (Vk. 30 IV '47, bis); „Wanneer er dan ook van een *foute conclusie* sprake is, ligt de fout zowel bij de politie --- als bij de schrijfexpert" (21 VIII '48); „De mensen maken te weinig onderscheid tussen een *foute berekening* in de industrie en eenzelfde fout in de tuinbouw" (26 IX '50).

Aparte vermelding verdient de komparatief, al heb ik geen attributieve voorbb.: „In zekere kringen--- wordt het breken met een ongeschreven wet haast nog ‘*fouter*’ gewaardeerd dan de inbreuk op hetgeen in de wetboeken geschreven staat" (Vox Stud. 14 IV '51); en zo „werd de professor dus nog voortdurend *fouter*" (U.K.D. 3 IV '46): „Het ging hier over een professor die ‘goed’ was volgens den Eere-raad, en ‘*fout*’ volgens de studenten”, „de studenten die een *fouten prof* zoo *fout vinden*". En zo zijn we hiermee al in de nieuwe, na-oorlogse betekenis van het woord terechtgekomen: „Getuige N.... verklaarde zich overtuigd, dat V. niet aan den *fouten kant* stond" (U.K.D. 17 X '46); zij was „de rechterhand geweest van den ‘*fouten*’ *rechercheur*" (Vk. 10 X '46). In diezelfde betekenis zag ik in datzelfde blad: „de door en door *foute Huyts*" (16 IX '48); en zo eens of meermalen met: *bestuursambtenaren, beurspolitie, dingen, effecten, employés, gemeenteautoriteiten, instituten, krant, politiemans, politie-vent, reactie, recherche, relaties, stukken, superieuren*; en elders nog met andere substantieven.

Ik herinner nog even aan de substantiveringen op -s van dit adj. (Dl. II 320, 18): „en hij keerde terug naar de plaats waar er *iets fouts* in zijn leven begon" (Vk.: N.E. 16 IV '49); „of hij *niets fouts* van (hem) wist" (L. 2 VII '48). — *Fout* waarvan de ‘adjektivering’ predikatief begon, is ook nu nog gangbaar in het predikaat: „Deze houding *is definitief fout!*" (V.V. 7 X '38). Let op de zinsbouw van: „Kortom het beleid der regering en haar Indische bewindvoerders *is fout, en dermate fout* dat ieder welkend mens het in geweten nooit mee eens kan zijn" (N.E. 15 II '47); „de figuur van den Duitser, die weet, dat hij *fout is*, maar niet anders kan"

(N.E. 17 V '47). Ik besluit strikt adverbiaal: „Wie de strijd (zo) denkt te kunnen voeren, *komt fout uit*” (Vk. 13 XII '48); hij „dacht na over alles wat hij *fout had gedaan*” (7 XII '49).

80. Een gans ander boeiend geval is de adjektivering van *paar*. Het E.W. 485 zegt: „Het eerst nnl. predicatieve bnw. *paar* is uit 't o. znw. voortgekomen”. Hiermee moet bedoeld zijn: „*het is paar*”, en dan: „*een paar of onpaar getal*” (N.W. XII 47, X 1760). Toch interesseert mij een ander type meer: „*die paar vierkante meter van de huiskamer*” (Vk. 23 XII '50). In verbindingen als: een *massa* mensen, een *beetje* water, een *handvol* soldaten, een *paar* vruchten, zegt De Vooy, Ned. Spr. 286 v., „nadert het eerste woord tot een aanduiding van een onbepaalde hoeveelheid als synoniem van veel of weinig” (vgl. N.T. XLI 245 v.); maar hij spreekt niet van adjektivering. Ook het Duits kent dat adjektiefachtige bij het onveranderend *paar*, zegt Paul 391, en „zeigt sich auch orthograpisch an der Verwendung kleiner Anfangsbuchstaben: *ein paar Ochsen* [enige ossen] verschieden von *ein Paar Ochsen* [een stel ossen]. Weiterhin musz zu *ein p. O.* das Prädikat notwendigerweise in den Pl. treten, während neben *ein P.O.* der Sg. das Normale ist; man flektiert *mit ein p.O.* gegen *mit einem P.O.*; es kann sogar der bestimmte Artikel in Pl. hinzutreten: *die paar Menschen*”, wat ons extra moet interesseren voor het Nederlands. Vergelijk alles ook in Weigand II 354, met: „*eine paare Zahl, paar oder unpaar*”. Zo kan men ook in het Ned. verbuigen: *de pare getallen, de onpare rijmen*.

Het N.W. XII 46 v. geeft wel voorbb. met het onbepaald lidw., zoals: „*in een paar woorden, op een paar uitzonderingen na*”, maar zwijgt over het adjektivisch karakter van dit „paar”. Dit adjektivische van dit woord — het paar — blijkt overduidelijk na het lidw. *de*, dat over „paar” heen, d.i. met het 'adj.' paar erbij, aansluit bij het erop volgende subst. De voorbb. hiervan liggen voor het grijpen, maar ontbreken in het Wdb.: „*De paar boeken die --- waren meegenomen werden wederzijds uitgeleend*” (George, Gods ondergrondse 60); „*gedurende de paar dagen welke men in het kleine havenstadje had doorgebracht*” (Dekker, Oranje II 51), „*de vijand naderde snel en den paar mannen --- bleef niets anders over, dan zich bij de anderen te voegen*” (II 92), „*Anjou antwoordde --- dat deze paar duizend soldaten voor de versterking van zijn lijfwacht bestemd waren*” (III 227). Ik onderstel dat „duizend” attributief gebezigd werd, wat men moét aannemen van „eerste” in: „*hij zal heus wel de paar eerste uren slapen*” (Korch, De rode paarden 170), „*De eerste paar uur hebben we geen last van hem, en de paar eerste dagen zal hij wel een beetje raar in z'n hoofd zijn*” (ald.). Men moet goed op twee dingen letten in de variatie „*de paar eerste uren (dagen)*”: „*de eerste paar uur*”, en wel op de plaats van „eerste”, en op het mv.: enk. „uren : uur”. Bij Van Hemeldonck las ik eens: „*Ze komt te voet van Turnhout, ze ziet niet op dat paar uur*” (Maria, mijn kind 169 v.), waarbij de auteur „dat” (proleptisch?) met

„paar” laat overeenstemmen. Voor het enkv. wijs ik nog op een geval als: „waardoor al 't werk *om de paar jaar* op losse schroeven werd gesteld” (v. Hamel, Vaderl. voetsporen 192). Vreemd is dat enkv. niet, daar het volkomen aansluit bij verbindingen als: binnen drie uur, na drie jaar (Dl. I 65, 252). „*de eerste paar jaar* zult u het wel niet gebruiken” (Reuter I 123); *de eerste paar jaar na 1911* misschien uitgezonderd” (V.V. 23 V '47). Maar bij *de*-woorden als dagen, weken, maanden krijgt het enkelvoud geen redelijke kans: „*De laatste paar dagen* is de stemming, naar ik geloof, verbeterd” (Vk. 25 X '50); „*De eerste paar weken of zelfs dagen* wordt er gefuifd --- daarna zit men op zwart zaad” (Opv. Br. 76 p. 137); „Werkelijk het gaat ons in het Zuiden *de laatste paar weken* wel naar den vleze ---” (Vk. 16 XI '49); „verscheidene honderden Indonesische ambtenaren, die *de laatste paar maanden* wegens hun samenwerking met de Nederlanders ontvoerd werden” (25 X '49).

81. Nog een paar enkelvoudigen! „De weg van San Francisco naar Japan is 4530 zeemijl lang, een eindeloze afstand vergeleken bij *de paar honderd mijl*, die de Noordkoreanen van hun buitenlandse bases af zijn!” (23 IX '50); „Alleen *de paar honderd meter* van het laatste rechte stuk [bij de draverijen] waren zichtbaar” (27 XI '50). Deze enkelvoudigen van *de*-woorden varen in een soortgelijk schuitje als die uit n. 80: 'maten en gewichten!' (Dl. I 252). De nog volgende meervouden ook, elk op zijn manier: „Het meeste plezier in het geval *hadden* nog *de paar honderd officieren* van de herscholingscursus” (21 XII '50); „*De paar duizend manifestanten* --- *stootten* eerst op de waterstralen van de brandweer” (6 IV '50); „*De paar honderd gasten* --- *zochten* de bewolkte hemel af” (24 V '50); „Nodig is zeker, dat in de toekomst *de paar Nederlandse mijnen* elkaar niet opnieuw *beconcurreren*” (10 IV '47); „En nu *die paar geurige lepels* soep beneden *zijn* --- *gebraden eendvogel?*” (L. 21 X '49); „Met peper-en-zout om de oren --- *zitten* *de paar begeleidende heren* op hun vonnis te wachten” (Vk. 17 XI '50). — „Later werd om *de paar minuten* het nieuws uitgezonden” (20 XII '48); „Alle bewoners, dus niet enkel *de paar soldaten*, die hier in garnizoenen liggen, brachten het militaire saluut” (N.E. 14 VIII '48); „Zij verdedigt zeer zeker niet *de paar heren* die zeggen de --- Republiek Djocja te vertegenwoordigen” (N.E. 5 II '49). „*De paar nieuwsgierigen*, die er in het begin omheen stonden *trokken* de anderen *aan*” (Wagner-Cooper, Eeuwig laaiend vuur 130); „zooveel te meer *werden* *de paar menschen* die bereid waren voor de Duitschers te werken op prijs gesteld” (Dekker 331); „Waar staat het geschreven, dat (hij) *deze ongelukkige paar sous* --- niet voor zichzelf zou mogen gebruiken?” (Werfel 21). — Vreemd is het enkelvoudige verbum van: „In de hut dan --- waar altijd wel *een paar man ligt* te slapen” (Melchior 145). Buiten ons betoog valt vanwege de betekenis van paar: „*De 10.000 paar schoenen* poetsen in vier weken tijd, dat is geen sinecure” (v. der Gijzel, St. Michielsgestel 151). Ik zit er wat mee.

Een eenling is: „Verbaas u over *de aantal duiven*, roeken en kauwtjes, die in grote gezelschappen de weiden oversteken” (Vk. 22 XI '48). Analogie naar „*paar*” ligt het meeste voor de hand; aan deraillering uit „tal van duiven” is moeilijk te denken. — Het geadjektiveerde *kwart* (N.W. VIII 704) blijft steeds onverbogen: „*Een halve*, slechts *een kwart eeuw* geleden, waren zulke jongelieden opstandelingen” (Demedts, *De vlaamsche poëzie sinds 1918 I* 78); „Al zijn het in jouw oog maar *halve of kwart menschen*” (v. Ravestein 78).

82. Wat Heeroma in N.T. XLII 71 zegt van *pracht* dat „nog maar bezig is zich tot adjektief te ontwikkelen en nog niet praedictief gebruikt kan worden” [Dl. III 2 blz. 119 en 155], terwijl *reuze* en *rot* „al volledig ontwikkelde adjectieven” zijn, moet ik laten rusten. Het zou ons onnodig op verschillende zijpaden voeren. Toch zal ik het over die trits hebben. In het N.W. XII 3819 wordt na een aantal samenstellingen met „pracht-” gekonstateerd: „In nog jonger taal wordt *pracht* in zulke samenst. wel eens opgevat als een attributief bnw., wat in de gesproken taal blijkt uit het dubbele accent, en in de geschreven taal daaruit, dat beide leden der samenst. soms gescheiden, soms alleen door een streepje verbonden zijn --- In den vorm met dubbel accent zijn deze samenst. nog alleen gebruikelijk in gemeenzame omgangstaal, inzonderheid in opschriften op koopwaar of in advertenties”. Zo is het inderdaad. De samenstelling is primair, de adjektivering van het hieruit 'geïsoleerde' *pracht* = *prachtig* is sekundair⁴¹). De spelling met koppeltaken wil maar half kleur bekennen; de intonatie wijst het heel uit — al moeten we die bij geschreven voorbb. zelf 'aanbrengen'. En daar bij „pracht” de toon gemakkelijk emfatisch wordt, is ook de hoge toon bij het adjektief allerminst uitgesloten.

Men kan dus evengoed zeggen: „Kijk eens wat een *pràcht boekèt*” (Vk. 15 X '49), als „wat een *prácht boekèt*” in de 'kwintafstand'. Alleen klinkt me dit laatste wat geforceerd. De betekenis van „pracht = *prachtig*” kan het best alleen af, zonder nog iets extra-uitbundigs in de toon. Het was „*een pracht bedrijf*” (9 VIII '47), „*een pracht cadeau*” (2 en 19 XII '50); „*Idealisme is een pracht ding*, maar ---” (14 II '48), „*Een pracht geschenk* voor een bruidspaar” + *pracht materiaal* (28 II '48), „als je --- met een *pracht griep* en een warme kruik in bed ligt” (5 III '46); en zo in gescheiden verbinding met: *aankomst, bankstel, dieren, exemplaren, gelegenheid, huis-apotheek, kabeljauw, schelvis, japonstof, kans, kerels, knutseldoos, kous, materiaal*, „*Pracht melkkoetje die Pietje*” (29 III '50), *modellen, oplossing, partij Uni wol, pasvorm, slaapkamer, theemuts, type* enz.

Het is altijd een verrassinkje op de koop toe, als „pracht” nog door een 'ander' adjektief gevolgd wordt: „en volop *pracht versch rundvleesch*” + *pracht lappen* (U.C. 24 XI '43), „*pracht eiken staande schemerlamp*”

⁴¹) Voor het type „*een pracht van een kano*” met varianten zie Dl. III 2 Register voor [50] sub Ia, IIa en III 4; N.W. XII 3814.

+ *pracht schaakspel* (U.C. 6 XII '43). — Wanneer eenzelfde auteur in eenzelfde werk varieert, is het meestal niet goed mogelijk daar het precieze waarom van te achterhalen. Trouwens waar zou dit voor nodig zijn. Zo spelt bijv. Kortooms in *Liefde in Peelland*: *prachtman*, *prachtvrouw*, *prachtkerel*, *prachtbrief* (144), maar „*Een pracht tenor zette na het voorspel (in)*” (19). In *De Linie* (13 VI '47) volgden op elkaar: *een prachtberoep* en *een pracht HBS-er*; het laatste zou er als samenstelling wat abnormaal hebben uitgezien. Ik citeer nog uit Donkere stromen van Nordhoff enz.: „Wat een *pracht-plaats* voor kleine jongens om voor *Robinson Crusoë* te spelen” (52); „Het wordt een *pracht-dag*” (60), „Wat een *prachtstuk!*” (106), „Ja, het is een *prachtkerel*” (126), „dat zo'n *prachtschip* zó verwaarloosd was” (141), „Het is een *prachtkereltje*” (237), tegenover: „*een pracht van een kano*” (165), „*Een pracht van een jongen*” (179), „*een pracht van een kleinzoon*” (192), die het naar mijn gevoel toch intenser, dieper uit het hart zeggen. Zie Dl. III 2 n. 190 v.

Ik besluit met wat allerhande: „Een mooie dag, *pracht weer*” (Valtin 390), „O, ja, een *pracht avond*” (407); „een *pracht-collectie* Illustratieplaten” (Opv. Br. 127 p. 13), „*Prachtcollecties*” (14), „Wat een *pracht-gelegenheid*” (49). „den bewonderingwekkenden stoet *prachtdieren*” (Minderaa 385) : „Te koop twee mooie settershonden *pracht dieren*, reu en teef” (U.C. 30 VI '43). „als een *pracht-exemplaar* van loutere menselijkheid” (N.E. 20 VII '46); „als een *prachtmens* bewonderen” (Opv. Br. 81 p. 17), ze „hebben vier *pracht-exemplaren* meegebracht” (25); „het was een waardig slot van een *pracht festijn*” (V.V. 13 XII '46). „--- kreeg die *prachtkans* in de film” (N.E. 18 I '47); „Daar laat je nu in Holland een *pracht kans* voor slippers” (Polemios 2 II '46), „Je kunt hier een *pracht uitrusting* krijgen, tweedehandsch rommel, het is toch maar voor ons” (ald.). „als mens een *pracht kerel*” (L. 5 III '48); toen ze „deze *pracht manoeuvre* uit de verte volgden” (N.E. 9 II '48); „maar er blijft toch sprake van een stel *pracht mensen*” (N.E. 14 VI '47). Ik kan het hier wel bij laten, en de rest van mijn gegevens opbergen.

83. Al kan aan het adjektivisch karakter van „pracht” niet getwijfeld worden ⁴²⁾, het wordt toch nooit verbogen. Als dit trouwens een absoluut vereiste was, dan moesten er honderden adjektieven hun congé krijgen. Evenmin is het voor het adjektief-zijn een *conditio sine qua non*, dat het woord ook predikatief kan gebezigd worden — afgezien van de vraag, of een adjektief in predikaatsfunctie adjektief blijft, en het dus niet juister is dan van adverbium te spreken (zie III 2 n. 183 v.). — Een aardig geval van een sekundair predikaat is het volgende voorb.: „Waar de agent van politie hier *wijlen is*, zei hij, zal ik u er óók maar niet meer te hard om vallen” (Vk. 28 III '50), tegenover: „de beroemde stoeterij --- van de *wijlen*

⁴²⁾ Bij *zigeuner* voel ik me onzeker: „Neen Tom geen van je *zigeuner boosheden*” (Corelli, Schat 86); „Of de gaarkeukens van de *Zigeuner ketellappers* achter Westminster?” (Hopman 141).

grootste draverkenner ter wereld, de heer Alkemade" (2 XII '50); zie Deel II Register 573.

De beurt is nu aan *reuze*. Of zou het *reuzen* moeten zijn? Die vraag is zomaar niet een slag in de lucht. Voor het niet-dwaze van die vraag kan ik me op 'feiten' beroepen: „Later hoorden wij dan ook, dat het een 'reuzen' succes was geweest". Die authentieke aanhalingstekens kunnen hier niet enkel de -n gelden; de schrijfster, M. J. de Vrijer-Struys (30 jaren domineesche⁴ 175), zal zich een beetje gegeneerd hebben gevoeld voor haar vlot-doende durf van bakvisjes. Hij „wil voor een reuzen kerel doorgaan" (Haluschka, Toon 59). De vertaalster die het biezonder op de naamvals-n begrepen had, kan het kale „reuze" wel verbogen hebben. Dat zou men haarzelf moeten vragen, met het daaraan verbonden risico van kluitje in het riet. Zo is het ook bij Marie Koenen: „bij den reuzen koningskoek" (W. graan 184), of nog interessanter: „om 't --- aan den stok te krijgen over de pijpekrullen en den reuzen rooden vlinderstrik in 'r haar" (ald. 84). Bij adverbiaal gebruik is een naamvals-n zeker uitgesloten: „Ik vind het een reuzen interessant type" (Koning 78). En als onderwerp ligt de -n ook niet voor de hand: „Ook 20 apen, een python, een grote roofvogel en twee reuzen hagedissen zullen debarkeren" (Vk. 21 V '49). Wie hier liever denkt aan een verongelukte samenstelling, kan ik een 'argument' ter hand stellen: Men heeft ze misschien „voor de beenderen van den een of anderen reuzenhagedis gehouden" (Tammsaare 312). Dat „hagedis" officieel als vr. staat genoteerd, doet hier niet ter zake; wat ook van „mouw" geldt: „Achter het toestel de 'manche', een reuzen mouw, aanvankelijk strak gespannen door de wind, allengs slapper" (Vk. 18 VIII '50). In onze tijd van ont-n-ning moet men niet te gauw nog aan kasus-n denken: „Twee delen van de reuzen transformator zijn thans in Lutterade gearriveerd" (23 V '49).

Ik geef nog wat voorbb. zonder eigen kommentaar: „Wat een reuzen ster moet dat zijn" (Tóth, Credo 97), „in Californië is een wereldberoemde reuzen telescoop" (289) : „Een moderne reuzentelescoop verduizendvoudigt nog de bewonderenswaardige sterkte van onze ogen" (Lenz 232), „ook Herschel's reuzentelescoop (kon) niet dieper binnen de hemelruimte dringen" (Klimsch, De hemel⁵ 32). „een soort van mammoth of reuzen olifant" (Chesterton, Kerk 83); „Ik begrijp hem niet en dat schept dan een reuzen afstand" (Stühlen III 78); „beste Wandelaar, reuzen jongen, potverdrie wat ben ik blij, dat ik jou als stuurman heb!" (de Hartog 180). „hoe (het) langzamerhand uitgroeide tot het reuzen gevaarte van nu" (Gibson 7); daarna „gaat Peyramale met reuzen schreden het huis in" (Werfel 195) : Zij „ging met reuzenschreden zulk een vorm van organisatie tegemoet, dat een botsing onmogelijk kon uitblijven" (Holzner 327); maar bij Verwey (Droom en tucht 28 in een citaat) is het mogelijk nog echt van reuzen : „Waardoor verbeelding met haar reuzenschreden schrijdt". „de metalen hamerslagen --- van de bootzman, die het rythme van hun slavernij aangaf op zijn reuzen aambeeld" (Douglas, De mantel 52). M. H. van de

Ven citeerde in L.T. 109 p. 131 van Clinge Doorenbos: „Stel je voor, zeg, dat jouw moeder --- *Reuzen reus* aankomen zag”; en hij vond er wel „wat voor te zeggen --- het eerste deel der samenstelling — *reuzen* — voor een bijvoegelijk naamwoord te houden, hoewel er dan liever ‘*reuze*’ (zonder *n*) hadde geschreven kunnen worden”. Wel is het onjuist van „samenstelling” te spreken. „In New York’s Rockefeller Center gloeien duizenden gekleurde ballons in een *reuzen kerstboom*, tien verdiepingen hoog” (Vk. 23 XII ’50), met in de volgende alinea: „New Yorks *reuzen-warenhuizen*”. In Parijs „is gisteren --- per vliegtuig een *reuzen-kikvors* gearriveerd” (23 VI ’49); „Er keert stilte in het *reuzen-paleis*, in de Hoge Burcht, die uitziert over de wereld” (L. 24 XII ’48); „in de *reuzen-safe* van een vleespaleis” (L. 13 VIII ’48); hij „zwaaide zijn stok rond alsof het een *reuzen-trommelstok* was” (Vk. 29 X ’49); de Prawda verklaarde „dat men deze *reuzen-misdadigers* een sanatoriumkuur had laten ondergaan” (L. 8 IV ’49).

84. Deze koppelingen roepen ons terug naar de oorsprong van het geval, dat de variant „*reuze* : *reuzen*” me deed overslaan. Er kan niet aan getwijfeld worden, ook hier is de samenstelling primair; onverschillig of men voor de isolering van *reuze(n)* al dan niet invloed aanneemt van eng. *giant*. Het duitse *riesengrosz*, *riesenklein* (v. Dam II 399 en 400) en *Riesenarbeit* enz. wijzen ook naar het primaire van de samenstelling. Trouwens hoe zou de verbogen vorm „*reuze(n)*” anders kunnen verklaard worden! Voor de wisseling „*reuze* : *reuzen*” zou men zich op diezelfde wisseling bij samenstellingen kunnen beroepen: „de eeuwenoude *reuze-/boomen*” (Koenen 214 v.); „wat de *reuzenboomen* betreft” (Kalff 197). Maar daarmee is dan nog niet uitgemaakt welke vorm in de composita primair is, die met *-n* of die zonder *-n*. Wie een beetje afweet van Te Winkel — en dat onderstelt men toch bij schrijvers van woordenboeken — geeft de voorrang aan het type *reuzenarbeid*, *reuzenschelp*, *reuzenwerk* = geweldig groot (K.E. 848 v.). En dat bij dit semantisch type weer moet worden uitgegaan van samenstellingen als *reuzenstrijd*, *reuzenvolk* = strijd, volk van reuzen, neem ik nu maar zonder verder bewijs aan. „Er leefde eens een *reuzenkoning*” (Hooykaas 156; 162, 175 bis, enz.); „Uit pure vreugde --- had ik, net als de *reuzenkoning dochter*, graag niet alleen de boeren met hun ploeg, maar de geheele Allgäu in mijn zak gestopt” (Dörfler 682). Het ene mnl. *resenspronc* (exultavit ut gigas) (M.W. VI 1298), is wel wat eenzaam om als bevredigend bewijs te gelden.

Kranten staan uiteraard niet achter bij het *reuzen-* van de woordenboeken: „een door de eeuwen heen gewrochte *reuzenark*” (Vk. 23 XII ’50); „De boeren werken niet alleen op dit gemechaniseerde *reuzenbedrijf*, maar ---” (3 XII ’49); „de president-directeur van dit Amerikaanse *reuzenbedrijf*” (19 I ’50); „--- OVVO, dat de ploeg van Schoten met *reuzencijfers* versloeg (30—4)” (23 V ’49); „Vijf van de twaalf *reuzenfilters* zullen dan in werking gesteld worden” (1 XII ’50); „Amerikaanse vliegende *reuzenforten* hebben Sinanjoe --- gebombardeerd” (12 XII ’50;

20 XII en 9 IX '50, bis); „In Eindhoven was het of een *reuzenhand* ergens een *reuzenschakelaar* had omgedraaid: één lichtzee was de ganse stad” (13 IX '48): bij „reuzenhand” zou men nog weer aan een „reus” kunnen denken, wat ik ook maar doe bij: „De club Colchester, bekend als de *reuzendoder* omdat zij in de cupwedstrijden de eerste-klusser Huddersfield en de tweede-klusser Bradford versloeg” (9 VI '48). — „Het is een *reuzenkarwei*” (1 IV '49); „de scheepsdokter (zou) een *reuzenlijntje* krijgen” (11 III '50); „een houten *reuzenmedaille*” (6 VII '49); „... welk cijfer aantoonst dat het tot de *reuzenondernemingen* ter wereld moet worden gerekend” (31 V '49); waar „de ontwikkeling met *reuzenschreden* vooruitgaat” (L. 17 XII '48); toen „nam de vis enkele *reuzensprongen*” (Vk. 24 VI '40); „ging Nicolaas met *reuzenstappen* over de steile hellingen” (L. 18 VII '47): in deze laatste samenstellingen kan men de semantische overgang van „reus” naar „reuze” zien. Terwijl ze „zich bewonderend rond dit *reuzenspeelgoed* verdrongen” (L. 17 XII '48), „de chauffeurs van de *reuzentanks*” (L. 16 I '48); „Er moest --- een extra-lange startbaan voor het *reuzentoestel* gebouwd worden” (Vk. 5 IX '49); „een *reuzenvliegboot* van het type Martin Mariner” (1 IX '49); „de *reuzenvogels* van meneer Plesman” (23 III '50). „En wie er vandaag nou *reuzenzin* heeft om aan het werk te gaan, wel, hij kan beter thuisblijven” (2 I '50).

Bij de isolering van *reuzen* uit samenstellingen, won de vorm zonder *-n* het al heel makkelijk van de vorm met *-n*. Bij dit emotionele modewoord was de *-n* een hinderlijk teveel, en bovendien volkomen on-hollands (zie Dl. III 2 Reg. hollandse klankregel). Maar nu sta ik toch paf bij de konstatering van K.E.¹⁹ 848: „*reuze*, bn. alleen praedicatief, afkorting v. een samenst. (reusachtig): *dat was reuze!*” Zo staat het ook nog in Koenen-Endepols-Heeroma²² 857. Alleen predikatief! zeker, het wordt ook wel predikatief gebruikt. Dat dit gebruik aan het attributieve voorafging, zou ik niet eens zomaar durven beweren. Maar het attributieve en adverbiale gebruik is toch zeker even frekwent als het predikatieve; het is veel frekwenter. Ik laat voorbb. van alle drie de soorten volgen, zonder dat ik met A B C de chronologische kwestie wil oplossen. Van Ginneken gaf in zijn Handboek I 509 bij de studententaal de voorbb. door elkaar: „*reuze* b.v. *reuze boffer*, *reuze lol*, *reuze boer*, *reuze gek* [subst. of adj. ?], *reuze uitvinding*, *reuze kloot* (= lummel), 'iets *reuze* vinden'; — óók op zich zelf staand: 'reuze', 'reusachtig hè!' — als uitroep”.

85. A. „*Ze was reuze*, enorm!”, het ging over een taart (Vk. 23 VI '49); „*Mr. Dunnigan is reuze* aan het werk!” (14 VI '49); „*Tuurlijk, dat is réuze!*” (L. 25 XI '49). „U zult uitdrukkingen leeren van een geheimzinnige taal, waarvan we alleen dit kunnen zeggen, dat hij chic, vlot, gedurfd, *reuze en knal is!*” (Haluschka, Meisje 51 v.). „*Reuze* van je, Helen!” (Walsh 209). „*Reuze*, zei ze uit de grond van haar hart. *Reuze*, maar ook wel een beetje eng” (Schröder 140). (Overdiep 123, [213, 216]).

B. „Maar als je es beroemd bent, zal ik *reuze trotsch* op je zijn, zeg

Inez" (de Joss. de J., Appel 19), „*Reuze jammer!*" (73), „Is dat niet *reuze lief*, mam? — *Reuze lief!* Anne Marie bleef ernstig" (74). „'t Is een *reuze lollig jog*" (Bakker II 227). „Dat was *reuze handig* van me, hê?" (Vk. 16 III '50); „Een *reuze aardige man*" (13 IX '50); „De loco-burgemeester van --- Leamington is *reuze amicaal* met de lui uit Heemstede" (26 XI '48); „Een Napelse professor was er *reuze blij mee*" (18 X '49); „*Reuze dom* van die laatsten" (21 VI '48); „Voor de rest *reuze enthousiast* over haar vreemde baantje" (6 VIII '48); „*Reuze fijne* vent, die bankwerker" (5 VII '48, bis); „want het land van Peel en Maas is *reuze gastvrij*" (18 XII '46) + „In Mook-Middelaar --- heeft de dorpsjeugd een *reuze boffer*" (bis); „Dat wordt in ieder geval een *reuze gezellige* beweging" (N.E. 10 VII '48); „Het moet er een *reuze gezellige* boel zijn geweest" (N.E. 2 X '48); „Maar het was *reuze interessant*" (Vk. 24 XII '49); „ze trokken *reuze lelijke* gezichten" (16 III '49); „Het is een *reuze leuk* beestje" (13 XII '49); „Die [Super-Swift schoenen] zitten *reuze makkelijk*" (17 IV '50); „Ik ben *reuze slim* hoor!" (3 VIII '49); „het is *reuze vermakelijk*, tot in het melodramatische toe" (12 XII '50). — „Je stond er *reuze echt*" (de Joss. de J., Kinderen 33), „Ernie is een *reuze saaierd*, zoo'n opgeprikt stil kind" (143). „In mijn Duitse bank staan nog steeds alle voorzetsels met alle naamvallen, *reuze gemakkelijk*" (Schröder 26), „Ze is een *reuze kei* in talen" (10), „En voor de leraren neem je *reuze diep* je hoed af" (11), „*Reuze-flauw* eigenlijk" (13), „Oh, dus je vindt me een *reuze geschikte* kerel!?" (56), „ik vind u ook niet *reuze geschikt*" (57), „Maar hij was *reuze lollig*" (69), „er zijn er een paar bij die me *reuze geschikt* lijken" (73), „Het fysiologisch laboratorium is een *reuze-oud* zoodje" (91). „en hier warempel zoo'n eterniet bakje met mica deksel, *reuze practisch*" (le Maire 97), „de *reuze tuin*" (16). „Da's een *reuze dikke* pil, wel tien kerstfeestboekies op mekaar" (Kolkman, Aaikee 29), „Moeder *had reuze het zuur* aan spotten" (47), „Thuis is het weer *reuze fijn*" (61), „dat *viel reuze mee*" (88), „Nou, en dan was het een *reuze geheim*" (106).

86 C. Voor „een *reuze knaap* van een mes" verwijs ik naar Dl. III 2 [50] sub I a (zie Register). „Geen broodopslag, maar *reuze afslag*" (Vk. 27 IX '50); „wat een *reuze bedragen* uit de staats- en stadskas er voor subsidies aan de opera betaald worden" (L. 15 IV '49), voorafging: „'t Is daarom *reuze jammer*, dat die opera zo schandalig duur is". „dan zijn de acaciabomen, die *reuze boeketten* vol zware parfum al bijna uitgebloeid" (N.E. 7 VI '47). „een *reuze cadeau* en dúúr (f. 9.50), maar gekregen van vader" (Vk. 26 II '49); „Wat omvang betreft, liggen de uitersten tussen de *reuze capeline*, soepel, en hautain met één grote bloem middenvoor, en het tulle avondtooiseltje, flonkerend van lovertjes" (N.E. 29 III '47). „Jullie weet allen wel iets van deze *reuze dienst* af!" (Vk. 27 VI '49); „de populaire *reuze doelverdediger*" (15 IX '49); „tot hij met een *reuze duik* naar beneden kwam" (16 V '49); „Er zijn er bij die zelfs voeren tot *reuze gijn*" (N.E. 10 I '48); „die smeerkezen --- begonnen een *reuze heibel* te

maken" (L. 15 IV '49); „Enfin, ik zat en had natuurlijk een *reuze humeur*" (Vk. 19 V '50); „*Reuze idee*, alleen een beetje luguber" (31 X '46); „Een *reuze idéé* waar ik niet voor onder wil doen" (L. 21 X '49); „De Zuid-afrikaanse *reuze kaaiman* uit de Nijl evenwel heb ik bezichtigd, maar niet nagemeten" (Vk. 30 IX '47, bis); „Wat voor *reuze kerels* zijn dat?" (28 VI '49, bis); „Nu komt er een *reuze, enige knal!*" (23 X '50); hij had „fantasie genoeg (om) met hun hulp een *reuze kraak* te plegen" (18 XII '46); zij „maken *reuze krach* om een jongen en een meisje, die met elkaar willen trouwen" (18 VI '49); „reuze" (zonder lidwoord) kan men hier ook als bijwoord opvatten. „die *reuze landtong* met zijn 300 miljoen heidenen" (N.E. 3 I '48); „een enorme kraag, *reuze manchetten* en groteske zakken" (N.E. 12 XI '49); „het blijvende open weer (is) nog een *reuze meevaller* geweest" (Vk. 29 I '48); „Je bent een *reuze meisje*, Mary!" (5 VII '49); „tussen gekleurde glasplaten, *reuze ontwerptekeningen* in de elektrische oven" (N.E. 6 XII '47); ze „werken aan een *reuze opdracht*" (Vk. 11 XI '50); „In New York heeft een kip een *reuze Paasei* gelegd" (392 gram)(5 IV '47); „een *reuze paddenstoel* --- van liefst een meter in doorsnee en veertig centimeter hoog" (6 X '50); „Een paar *reuze peren* heeft een fruitkweker uit --- Zwaag het leven geschonken" (24 X '50) zinsbouw; „*Reuze plezier*" (9 X '47), „een *reuze pret*" (9 VII '48), telkens en telkens uit de Korte Golf van dit blad. „de andere dag een *reuze puzzle*" (31 I '48); „*Het reuze reuzenrad* draait de mensen boven stad en torens uit" (19 IV '48); „*reuze routine*" (16 II '49); „verleden jaar *reuze succes*" (23 VI '48); „een *reuze taart* met je naam er op" (N.E. 26 XI '49). „*Reuze tankwagen* 45 cm lang --- f 11.50" (Vk. 21 XI '50); „de *reuze telescoop* van 5 meter middellijn (bestemd voor de Mount Palomar in Californië)" (L. 5 XII '47); „Daar stond op de dakpannen van haar huis een *reuze televisie-antenne*" (Vk. 19 IV '49); „De bruggen, die in *reuze vaart* bezet worden, blijven intact" (22 XII '48); „Aan de andere kant zouden we [bij het hengelen] de verrassing missen — de teleurstelling en de *reuze vangst*" (30 XII '50); „De Korte Golf hecht *reuze waarde* aan één zo'n kwartje" (23 X '48); „het *reuze werk* --- dat verzet werd door de passagiersschepen" (19 II '49); „een nieuw groot front-artikel waarin dit weekblad zich met een *reuze zwaai* distancieert van de politiek van de K.V.P." (11 III '49).

Ik heb me tot de krant beperkt. Het is zo al mooi genoeg. Wat is er trouwens emotioneler dan kranten.

87. Na bij de „praefixen-in-wording" bij substantieven het waarde-rende *reuze* genoemd te hebben „b.v. een *reuze-onderneming*" (blz. 202), zegt De Vooys (Ned. Spr. 218) bij de adjektieven: „Een jong praefix, dat enige tijd in de mode was, is *reuze*, dat ook bij substantieven, maar vooral bij adjektieven opgeld deed: *reuzeleuk, reuzefijn, reuzeknap, reuzemoeilijk* enz." (men kent de Ruizerijmen van Charivarius). Ik laat dit zo maar passeren, ofschoon mijn gegevens de balans sterk aan de kant van de substantieven doen doorslaan. Wel is het vreemd, dat de auteur niet eens in een

noot iets zegt over de toch nog niet voorbije mode van *reuze* als adjektief — waar ook de recensent in T.N.T.L. LXVI 69 op wees. Dat ik betrekkelijk weinig adjektieven tegenkwam, moet een ongelukkig toeval zijn. In n. 85 noteerde ik al *reuze-flauw*, *reuze-oud*. Ik voeg er nog enkele aan toe: „of we *reuze-dapper* waren” (Rawlings 77); „ze had een *reuzegoeje* pianolerares kunnen zijn” (Th. de Vries, Rad 197); „zijn zoo *reuzesterken* en weerbaren beschermer” (Koenen 207); en zo meer. Maar „reuzen-” is toch interessanter. Zo laat de Vk. 16 VII '48 iemand „als politiek deskundige een *reuzengoeie beurt*” maken, en een ander het bijltje er bij neerleggen, „omdat hij een *reuzengoeie job* in Amerika aangeboden heeft gekregen”. „een achtste vond ze [de schoolbioskoop] weer *reuzenmodern*” (Opv. Br. 2 p. 10); „een groote mensch-kerel --- *reuzenhoog* zich heffen” (Kloos VIII 9); „een *reuzen-groot poët*” (II 194), „een *reuzen-groot dichter*” (V 111). — Adieu „reuze(n)” in soorten, al vergat ik over de intonatie te spreken.

Nee! toch nog niet adieu. Ik citeer nog: „Een *reuze rot-baas*” (uit een brief), en: „Moesten jullie ons maar niet zo'n *reuze snert-rover* hebben gegeven!” (Bakker I 151). Mooier overgang van het superlatieve — wat niet gelijk staat met waarderend — naar het pejoratieve moet je nog vinden. Zelf zou ik niet op „rot” gekomen zijn; maar het werd in n. 82 met „reuze” genoemd „als volledig ontwikkelde adjektieven”. Van *rot* is het adjektivische gebruik geen wonder: het is direkt als adj. gevormd bij het gebeurwoord *rotten* (N.W. XIII 1423; E.W. 561). De gang van zaken is bij een *rotkerel* anders dan bij een *reuzekerel*. Uit dit laatste type kon de substantivische eerste komponent worden losgemaakt en adjektivisch gaan functioneren. Met het al mnl. adj. *rot* ging het andersom, toen dit tot eerste lid werd van koppelingen als: *rotboel*, *rotvent*, *rotzooi* (N.W. XIII 1426)⁴³. Deze koppelingen met een adj. als eerste lid zijn van een ander gehalte dan de samenstellingen *snertboel*, *snertvent*, *snertzooi*, met een subst. als eerste lid (N.W. XIV 2320). Deze laatste woorden zijn iets 'deftiger' dan de eerste, maar beide typen zijn even produktief. Het zijn immers vooral gelegenheidsformaties om je gemoed wat te spuien; en dat is nu eenmaal vaak nodig in de maatschappij.

Ik geef een paar voorbeelden: „Aan de bedsteedeur hangt een lijst met het *snertversie* ---” (Kolkman, Aaikee 28), „Je hebt fijne en *snertdagen*. Hij gelooft, dat het nou een echte *snertdag* wordt” (69), „Hij wil er juist vandoor, ver van die praterige *snertkant* vandaan” (70). „Geen wonder dat hij --- nooit verder kwam dan het *snertsalaris*, waarvan zij moest zien rond te komen” (Dekker 513). „Wat een *snert-maatschappij!* --- *Een snert-maatschappij?* De K.N.S.M. heeft veel meer lijnen dan de Nederland. Da's maar zo'n *rot pontje* op Indië!” (Bakker II 224 v.), „*Snertaap!* schold ik hem uit” (III 96); „Veertien pond was ook veel te veel voor zo'n *snert zakie*” (201). Geadjektiveerd? ik weet het niet, omdat ik het

⁴³ „Ik lach me een *rotje*” (de Hartog 210); „Ik schrok me een *rotje*, kan je denken hè?” (Bakker II 181), is een van de vele gevallen waarbij een adj. door diminuering gesubstantiveerd wordt. Maar dit valt feitelijk buiten ons onderwerp.

niet kon horen uit de mond van de schrijver. Ik kan er nog een voorb. naastzetten, dat ik echter zou verklanken als „*snértdingen*”: „O, *snert dingen* ---. Ik zou er met mijn kameraden niet over durven spreken maar er moet nog iets van *die rot bourgeois mentaliteit* in me zijn blijven hangen” (George, Gods ondergrondse 93). Maar hoe men ook over zo'n enkele losgehaakte moge denken, het gebruik van „*snert*” als predikaat en in uitroepen heeft daar niets mee uit te staan. Dat gebruik sluit onmiddellijk aan bij het znw. „*snert*”, dat platter klinkt dan erwtensoeop: „Dat is allemaal *snert*, meheertje!”, „*Snert*, hou je moel” (N.W. XIV 2319).

88. Met enige aarzeling ga ik over naar *doorsnee*; want de *doorsnee Hollander*, de *doorsnee prijs* is een germanisme (K.E. 223; Ongaaf Nederlands 16 v.; 3de druk 14). In het N.W. III 3053 v. werd het zelfs straal genegeerd — u hoort het, ik ben nog niet geheel uit de pittige sfeer van n. 87. In het Duits zijn samenstellingen als *Durchschnittsbetrag*, *Durchschnittsmensch*, *Durchschnittspreis* heel gewoon. Van Gelderen-v. Beckum II⁸ 195 vermeldt zelfs 'nederlandse' woorden als *doorsneekwaliteit*, *doorsneeprijs* e.a.; hij legt er zich dus bij neer. Walch bleef althans eerlijk: „Hoor eens een *durchschnitt-Hollander* spreken in gewone omstandigheden, en dan een *durchschnitt-Italiaan* b.v.” (T.L. XV 299). Nog dichter bij z'n oorsprong is: „niet alleen normale *durchschnitts-Mensche* hebben de waarheid in pacht” (de Joss. de J., Het antwoord² 223); hoofdletters doen wel meer grillig. Ook andere woordenboeken doen defaitistisch; al had ik beter kunnen zeggen: vechten niet tegen windmolens, weten zich bij het onvermijdelijke = onvermedene neer te leggen. Ik mag niet overdrijven; dat doe ik niet als ik mijn gegevens legio noem. Twee soorten van gegevens: samenstellingen en los verbonden met gekoppelden als tussensoort. Men kan, zegt Buiscool 36, „door een samenstelling met b.v. *doorsnee* soms kort en bondig een begrip uitdrukken, doch nederlandsch zijn zulke samenstellingen niet (*doorsneeprijs* = *gemiddelde prijs*; enz.)”. En het gemak dient de mens, tot in het spraakgebruik toe.

In Onze Taal I 7 behoorde *doorsnee* tot een twaalftal woorden dat „geen verwerpende meerderheid tegen zich (kreeg) in den Raad” van Deskundigen. In I 11 hoopte men er „te gelegener tijd iets (over) mede te delen”; maar I 23 werd de opvatting van een lid „t.a.v. de woordverbinding '*doorsnee-mensch*'” door de Raad gedeeld; „een grof germanisme, (zei) de Raad daarvan”. Dat was in December 1933. In Febr. 1940 was het kortaf: „Een Engelsche correspondent spreekt over den '*doorsneë-Londenaar*'; dit moet zijn gemiddelden Londenaar”. Daar kon zelfs het hoedje van „-sneë” niets aan doen. Wel herinnert het er mij aan, dat ik geen enkel voorb. van een doorsnede-Londenaar disponibel heb. Dat zou het germanisme blijkbaar te hoog op de troon verheffen. Vroeger kwam men „doorsneë” wel meer tegen. Aan Kloos dank ik zelfs „*de doorsneë* der bewoners” (V 44). Kloos hield nu eenmaal van het geval, al of niet voorzien van het samentrekkingsteken. Ik zal het bewijzen:

een *doorsneê-beschaafde-van-heden* X 111, den *doorsneê-Bilderdijk* X 42, de *doorsneê Hollandsche schoolknaap* IX 130 (het adj. *Hollandsche* liep de samenkoppeling wat in de weg), een modernen *doorsnee-Hollander* II 15 : den *doorsneê-Hollander* VI 100 en VII 32; *doorsneê-indruk* II 206, de *doorsneê-jongen* I 18, *doorsneê-laat-achttiende-eeuwers* XII 90, onze *doorsneê-landgenoot* V 87; de *doorsnee-lezer* VI 1 en VIII 139 : *doorsneê-lezer* I 146, IV 15, V 2, VII 180, VIII 30, XI 100; de meening der *doorsneê-Protestanten* VII 170, ons *doorsneê-publiek* IX 103, den *doorsneê-vakman* VII 125; *doorsnee-menschen* XI 142 en XII 125 tegenover: *doorsneê-menschen* VIII 46, XI 18, 64, 109, XII 25; ieder *meer-dan-doorsneê-mensch* X 70 zonder koppelteken blijft er een eenling tegenover: den *doorsneê-mensch* IX 122, X 80, XI 120, XII 84 – toonbeeld der *doorsneê-menschheid* VIII 69, X 160, XII 84 : *doorsnee-menschheid* IX 133. Ik ben zeker niet volledig, maar neem afscheid van Kloos met: „De mensch, tenminste de Hollander, *in-doorsnee*” (VIII 55) = im Durchschnitt. Ik voel zelfs niet voor „een welgeschapen *baby in doorsnee*” (Ausems 40); wie hier goed Nederlands van maakt is een barbaar.

89. Ook in mijn oudste aantekeningen moeten de samenstellingen zonder koppelteken het numeriek afleggen tegen die mèt dat verbindingstreepje. Verder is mijn indruk dat de gans gescheiden verbindingen het geleidelijk gaan winnen in aantal. In Paul de Kruif's *Dienaren der menscheid* kregen ze alle drie eens hun eerlijk deel: „Hoevelen van onze *doorsnee-dokters* hebben de vaardigheid of den tijd voor zulke ervaring in het bacteriën-jagen?” (359), „Hij heeft het enthousiasme gezien van den *doorsnee dokter*” (360), „uw kroniekschrijver (waagt) het niet hier voor den *doorsnee-/dokter* te spreken” (363), „Twijfelt u in ernst, of de *doorsnee-dokters* bekwame leiders zouden willen volgen” (364, bis).

In bladen bleef voor mij de volslagen samenstelling een uitzondering: „het *doorsneelid* van een plaatselijke vrouwenclub” (L. 17 VI '49), dan weet u het wel; het ging over prijzen die „voor de *doorsneeconsument* onbereikbaar zouden zijn” (N.E. 17 I '48). Gestreepten blijven favoriet: „voor de *doorsnee-Amerikaan*” (Vk. 8 VII '47) : „de *doorsnee Amerikaan*” (L. 30 IX '49); „de normale *doorsnee-behoefte*” (Vk. 25 I '49), en zo verder: de *doorsnee-burger* (8 X '49), het *doorsnee-cabaret* (N.E. 12 IV '47), een *doorsnee-Française* (Vk. 29 IX '49), de *doorsnee-gage* (18 XII '48), een *doorsnee-gezin* (7 XII '48), zijn *doorsnee-inkomen* (26 II '48) : geen *doorsnee inkomen* (N.E. 31 V '47), de *doorsnee-krutselaar* (ald.), „Verschilde de *doorsnee-/mens* van toen zoveel van de *doorsnee-/mens* van nu?” (Vk. 12 IX '47), „het *doorsnee-menu* van de Fransen” (Vk. 14 VI '47), de *doorsnee-minister* (26 XI '49), de *doorsnee-Nederlander* (L. 25 XI '49) : de *doorsnee Nederlander* (Vk. 20 V en 13 XII '50), „het feit, dat de *doorsnee-Oost-Indonesiër* welgestelder is” (3 I '48), de *doorsnee-pianist* (N.E. 29 XI '47), de normale *doorsnee-/prijzen* (Vk. 11 XII '47), de *doorsnee-textielzaak* (2 XI '50), de *doorsnee-werklijkheid* (21 XII '49), een *doorsnee-woning* (6 III '47);

„de gemiddelde verkoop van een *doorsnee-roman*” (Vla. L. 8 X '48). Aardiger is vanwege het suum cuique: „*De gemiddelde doorsnee man-in-the-street* was van mening enz.” (O.T. XVI 47). We zullen maar aannemen dat het (g)een tegenhanger wilde zijn van de befaamde dubbele portebrijsé-deur die aan twee kanten opengaat.

De voorafgaande gevallen met streepje bleven zo'n beetje in het gevlij van de kool en de geit. We kunnen pas vrij en vrank van adjektivering spreken, als „doorsnee” los voorafgaat, in de vereiste intonatie: *de doorsnee Néderland*. Bij geschreven voorbb. kan men alleen zien, de intonatie moet men onderstellen. Ik onderstel zelfs dat er meer dan een van de gestreepten van straks met de adjektivische intonatie gingen strijken. „Maar zolang *de doorsnee agent* ons in zijn optreden --- aan Oost-Europese landen doet denken” (L. 25 XI '49); *de doorsnee arbeider* (N.E. 11 XII '48), „*De doorsnee beoefenaar* van de vrije beroepen is geen intellectueel” (Vk. 23 VIII '50); „Is hij zo maar *een doorsnee bioscoopbezoeker*, wel, hij zal genieten” (N.E. 24 I '48); „een vlijmscherpe satyre op *het doorsnee burgermansgezin*” (N.E. 10 IV '48); „*de doorsnee christen* van de twintigste eeuw” (N.E. 21 '48); *een doorsnee Europeaan* (N.E. 19 II '49); „de mentaliteit van het hedendaagse *doorsnee filmpubliek*” (L. 2 XII '49); „de geest van *den doorsnee forens*” (Vk. 7 II '47); „Het waren fatsoenlijke *doorsnee herders*” (N.E. 8 I '49); „de bedrijfsvoering van *het doorsnee huishouden*” (Vk. 24 III '48); *het doorsnee kind* (L. 7 X '49) — liefst geen kind in doorsnee — „een weerspiegeling zijn van *de doorsnee krachtsverhoudingen*” (14 XI '46); „*de doorsnee leek* vindt de dichter --- te beklagen (als) een abnormaal en onevenwichtig sujet” (N.E. 31 I '48); *de doorsnee noviet* (V.V. 20 IX '46); *de doorsnee Oostenrijker* (Vk. 24 VIII '49); „met *een doorsnee salaris* van 5000 mark per maand” (16 XI '46); „*De doorsnee temperatuur* was --- vrijwel normaal” (3 V '50); „de ontwikkeling van *de doorsnee vaderlander*” (21 VII '50); „de conclusie (was) dat die twee stuks niet de gehele garderobe van *de doorsnee vrouw* uitmaken” (L. 24 X '47).

Tot besluit: „*De doorsnee Amerikaanse soldaat* is bitter gestemd over het lot ---” (Vk. 31 VII '47); „wat wij *doorsnee Amerikaanse burgers* denken” (18 X '50); „een groot contingent vormen van *de doorsnee normale bevolking*” (L. 10 X '47); „de huiskamer van *ons doorsnee goedwillende gezin*” (Vk. 28 XII '48); „*Het doorsnee Indonesische kind* heeft vrijwel geen speelgoed” (5 XII '50); „het is niet je ware voor de huis-, tuin- en keukenmusjes van *de doorsnee Nederlandse kinderkamer*” (N.E. 4 XII '48); „*de doorsnee Nederlandse vrouw*” (Vk. 18 III '48; 8 IV '48, bis); „*de doorsnee mannelijke verslaggever*” (N.E. 26 II '49). Ik hou er nu eenmaal van, de voorbb. zelf te laten spreken; die zeggen het overtuigender dan ik het zelf kan doen.

Doorsnee is zeker geadjektiveerd; maar het blijft met dat al van verdachten huize.

90. Ik was er echt van geschrokken, „dat *honderde mensen* in plaats

van *honderden mensen* een allergruwelijkste wanspelling is", een allergruwelijkste! Heeroma meende hiermee in N.T. XLI 245 een open deur in te trappen. Voor mij is dat evenwel nog een gesloten deur, wel niet helemaal potdicht, maar toch allerminst een deur die wagenwijd openstaat. De schrijver had het „over de verbuiging van het adjectivische telwoord". Zeker! het is gauw gezegd, dat naast het onverbuigbare geadjektiveerde *honderd*, ook het substantivische meervoud *honderden* adjectivisch kan functioneren; maar daarmee is die uitspraak nog niet bewezen. Een geadjektiveerd meervoud is in alle geval iets ongewoons⁴⁴). Je kunt je voor *honderden* niet eens op *duizenden* beroepen, met z'n even allergruwelijkste spelling *duizende mensen* ernaast. Kan men wel uit deze moeilijkheid geraken? Het is te proberen.

Zowel *honderd* als *duizend* — thans nog *het*-woorden — is van oorsprong zeker een substantief (E.W. 258, 142; Schönfeld⁴ 142), met de jongere meervouden *honderden*, *duizenden* (v. Helten 490 v., 494 al. 1). Maar de enkelvouden worden ook adjectivisch gebruikt (De Vooy, Ned. Spr. 146 v.). Ook de meervouden? Ik stel het antwoord nog wat uit.

Misschien kan de samenkoppeling *honderderlei*, *duizenderlei* ons verder helpen, via het verbogen eerste lid. Formeel doet die vorm op *-er* evengoed denken aan *enerlei*, *tweeërlei*, *drieërlei* enz., als aan *allerlei*, *beiderlei*, *velerlei* e.a. Die kwamen reeds in Dl. II 72 vv., 342 vv. ter sprake — met enkele voorbb. van het eveneens adjectivische *honderderlei*, *duizenderlei* (342 v.). Het tweede woord is meer in trek dan het eerste: „met *honderderlei* versieringen en virtuoze snufjes" (L. 21 V '48); „op *honderderlei* manieren" (Jb. Mij. der Ned. Lett. 1943-45 p. 57). „*Honderdlei* zaken, die een prachtig geanimeerd gesprek --- kunnen opleveren" (Vox V. 5 VII '46), valt uit het model, wat ook drukfouten kunnen doen. — „Zij laat ontbloeien in *duizenderlei* kleur één bloemenpracht" (N.E. 24 IV '48); ook het volgende voorb. vertoont het enkelvoud: „het geheimzinnig spel van licht en *duizenderlei* genuanceerde schaduw rond en in het object van des kunstenaars object" (N.E. 6 XII '47); „in *duizenderlei* vormen en gestalten" (Vk. 30 XII '50); „dan staan zij wel bloot aan *duizenderlei* plagerijen" (11 III '50); „en bovenal de *duizenderlei* artikelen der Weense industrie van luxe voorwerpen" (12 VII '48); „want het is een strijd aan *duizenderlei* fronten, waarbij ieder zijn eigen generaal en zijn eigen soldaat is" (Michielsen, Tegen de vlagen v. d. oostenwind 45).

Semantisch beantwoordt *honderderlei* wiskundig evenmin aan 10×10 , als *duizenderlei* aan $10 \times 10 \times 10$. Het ene zowel als het andere wil enkel zeggen: een (zeer) groot aantal. Zo werden ook lat. *sescenti* en *mille* wel gebruikt voor een onbepaald groot aantal. Dat is al iets! Maar hoe is het formeel met *honderder-* en *duizender-* gesteld? In het N.W. III 3642

⁴⁴) Gevallen als *ophanden*, *voorhanden* n. 94 zijn van een ander gehalte; item *gratis* n. 23; Dl. II n. 90.

wordt *duizenderlei* zomaar een koppeling genoemd van „*Duizend*, in den vorm van den 2den nv. mv. en *Lei*”; zo heet het ook mutatis mutandis bij *honderderlei* (VI 913) — en toch kan ik in *-lei* (VIII 1470) niets anders zien dan een enkelvoud; gelijk het N.W. trouwens uitdrukkelijk zegt bij *allerlei* (II 191) en *beiderlei* (I 1541). Bij *drieërlei* (III 3315) staat alleen: „in den vorm van den tweeden naamval”, terwijl bij *eenerlei* (III 3826) nog „enkelv.” wordt toegevoegd! Bij *menigerlei* (IX 535) is het weer sober: „koppeling van twee genitieven”. Wie niet sterk is moet slim zijn. — Paul (540) merkte op: „*Tausenderlei* gebildet nach *allerlei* usw., wiewohl kein Gen. *tausender* sonst vorkommt”. Bij *Hundert* (265) lees ik: „Gen. Pl. mit Flexion nur in *hunderterlei* nach *dreierlei* usw.”. Wat het vrije gebruik betreft, zegt Van Dam (II 274 v.): „Noch nicht allgemein und noch zu vermeiden sind Genitive wie *hunderter*, *tausender* (Die Augen tausender)”. Een vrije ndl. genitief *honderder* is me onbekend, en van *duizender* kan ik slechts één ‘verdacht’ voorb. geven: „in ‘t moeizaam opwaartsch werk *duizender jaren*” (Holst—v. d. Schalk, Geboort 44). Ik durf het maar half een germanisme noemen!

91. Al speelt de analogie er danig doorheen, uit het voorafgaande kan men toch besluiten, dat we zowel bij *honderder-* als bij *duizender-* te doen hebben met een genitief van de adjektieven *honderd* en *duizend*, in de betekenis een onbepaald groot aantal. Dat blijft zo in verbindingen als *honderde*, *duizende mensen*. Den Hertog zei in zijn Nederl. Spraakkunst² III 125: „Uit de neiging, om *honderde*, *duizende mensen* te schrijven, blijkt hoe deze woorden toch veelal als attributen gevoeld worden”. In diezelfde geest uit zich ook het N.W. VI 912 bij *honderd*. De schrijfwijze *honderde* „komt doordien men het mv. znw. [honderden], met bnww. in ‘t mv. als *ettelijke*, *tallooze* enz. voor den geest, opvat als attribuut”. Het mv. *honderden* kan geen attribuut wezen; dat kan alleen van appositionele aard zijn, gelijk Den Hertog terecht vaststelde. Een beroep op de ‘hollandse’ uitspraak *honderde*, *duizende* (De Vooys, Ned. Spr. 147) lost de kwestie niet op (Dl. III 2 Reg. hollandse klankregel). Als we ons aan de feiten houden, dan is duidelijk dat het Nederlands naast het appositionele *honderde(n)*, *duizende(n) mensen* ook een zuiver adjektivisch *honderde*, *duizende mensen* kent in de zin van „talrijke, talloze mensen”. Dat O.T. XV 59 *honderden*, *duizenden* eist, behoeft ons niet te verontrusten; vgl. XXI 37.

Ik noteerde ver over de honderd voorbb. met *duizende*; mijn voorbb. met *honderde* blijven in de minderheid, maar ze maken toch samen met die van „duizende” het tweede honderdtal vol. Ik geef enige voorbeelden, en laat Gezelle met een postpositief geval de rij openen: „Leert de tale die spreekt uit *monden duizende*, en altijd roept: Den Heere zij dank” (G.G. I 455), Dl. III 2 n. 196 i.f. „Seizoen Opruiming *Duizende coupons*” (C. 14 VII ‘39); „de levenskamp van *duizende broeders* en volksgenooten” (Jong Dietschl. 27 X ‘33); zij „gaf *duizende adviezen*” (L. 13 V ‘49); „Hij dacht, dat --- *duizende* andere menschelijke *insecten* te zien zouden zijn uit hotel-

vensters" (Lach 10 III '34), „*Duizende brieven* en telegrammen worden dagelijks bij hem bezorgd" (13 IV '34); „Het *journaal* had haar in *duizende bioscopen* vertoond" (20 IV '34); de „*repeobliek*", die een onderdak weigert aan de *duizende*, arme, verjaagde, bedreigde en beroofde kleine *Indo's*, die toch ook Indonesië als hún vaderland beschouwen" (N.E. 18 I '47); zo „is het mogelijk, dat *duizende toeschouwers* (alles) kunnen overzien" (Mm. 26 VII '37); „Maar de *duizende Vlamingen*, die hier aanwezig zijn, heffen de hand" (V. 14 VIII '36), „tooneel en kunst van *duizende jaren* geleden" (V. 6 III '36). — „De zon scheen en schitterde haar vlijm in de oogen, de sneeuw bediamantend met *duizende en duizende glinsterpuntjes*" (v. Hulzen, Wrakke 108); „om de *duizende en duizende toeschouwers*" (dez., Zwitserland 221). Er „rumoeren en roezemoezen de *duizende toeschouwers*" (Couperus 16), „het eikenwoud --- ruischelde geheimzinnig, als waren de *duizende bladeren duizende tongen* geworden" (21), „over de *duizende soudanieren*" (77), „zij bloeiden met *duizende rozen*" (199), „enkele duizenden over van tienduizenden man voetvolk, enkele *honderde* over van *duizende paarden*" (282): was hier „personen : zaken" in het spel? „over *honderde hindernissen* van rivieren en rotsen" (161), „de Spanjoolsche vloot van *honderde vlaggen*" (217), „Tusschen mijn *honderdduizende* getrouwe *Mooren*" (244), „en eindelijk waren het de *tenten, de honderde*, der soudanieren. Er wriemelden daar --- de *duizende vreemde huurlingen*" (258). „een eindelooze trap ---? Een trap met *tienduizende treden*?" (Colerus 233), „als ik *tienduizende* *Duitsche menschen* en kinderen intusschen voor ellende bewaar?" (272); „als ik --- dàt met mijn handen grijpen en tasten kan, wat *honderde, duizende jaren* geleden plaats had" (487); „*duizende dominees en honderdduizende preken*" (T.L. XIII 456). „om duizend handen, om *tienduizende verstanden* te overrompelen" (G.G. I 130). — „In talrijke Etalage's op *honderde Tafels* en stands vindt U 1001 geschenken" (M. 22 XI '38); „*honderde en honderde bladzijden* verre" (de Ridder 48); „enkele *honderde hectaren*" (Boutsen 257): vreemd geval. Zuidnederlanders deden dapper mee. — F. Buitenrust Hettema nam in zijn tijd al een loopje met de grammatici, die dekreteerden: „'mensen' in *honderde, duizende mensen* is een gen. plur.!" (T.L. V 41). Verschillende voorbb. lenen zich goed voor beschouwingen; juist daarom heb ik anderen daartoe de gelegenheid willen geven --- achter de open deur.

92. In het voorafgaande betrof de adjektivering — met ver uiteenlopende frekwentie! (n. 95 i.f.) — nu eens vrije substantieven, dan weer geïsoleerde eerste leden van samenstellingen. Aan zo'n isolering denk ik ook bij het geadjektiveerde *rag*, al moet men zich daarvoor op het éne *ragfijn(e)* beroepen. Het N.W. XII 180 vermeldt daarnaast ook nog wel *ragdun* en *ragteder*, maar als gevallen die „niet in algemeen gebruik" zijn. Het Wdb. spreekt echter niet van een adjektivisch „*rag*" — waarvoor ik me alleen kan beroepen op Querido. Deze was er gek op, in zijn werk Literatuur. Ik mag wel met adverbiale gevallen beginnen;

dat vergemakkelijkt het overzicht van mijn gegevens: „Robbers (die) zoo *rag-nuanceerend* weet te analyzeeren” (104), „Deze impressieve, schijnbaar *rag-vizioenaire* onderscheidingen gaan uit van een allernuchterst verstandelijk, technisch taalzintuig” (180); „Van Eeden heeft in z'n Kleine Johannes, zoo *stil-rag* soms de allerfijnste ziele-beweging gezegd ---” (172), „zoo hevig en *aanbiddelijk-rag* zeggen ze de inwendige worstelingen” (173); „een sublieme witsniewing van woorden, dwarrelend *rag* en betooverend vonkend in de gouden atmosfeer van daglicht” (160). Zo'n adverbiale toepassing bewijst voorafgaand adjektivisch gebruik. Querido laat ons hierover trouwens niet in het onzekere. Een predikaatsvoorbeeld mag de rij openen, met een postpositief geval:

„Ook de ontmoetingsaandoening --- *is* voortreffelijk, *rag* van fijne psychologische toetsjes” (99); „die analyse, zoo *rag* als het toon-fijne onderweefsel van paddestoeltjes” (88). Er zijn ook prepositieve verbogen voorbb.: „ingewikkeld en omglinsterd van *dat ragge weefsel*” (24), „iets wat op teederheids-zoeken naar *ragge verklanking* van ziele-indruk lijkt” (104), „in brooze styleering van *ragge emoties*” (232). — De komparatief en superlatief bleven zelfs niet achter, de eerste ook in adverbiaal gebruik: „een aandoeningsproces, dat --- àl dieper wil peilen en *rager* wil vatten dat groot geheimzinnig ontroerend zielebeweeg” (52), „De ziel van een nimf verhoudt zich tot haar schuimgestalte van licht nog heel anders, veel *rager* dan --- een 'zeepbel'” (191); „'t *is* de filozofie van aether-molekulen onder elkaar, neen, nog *rager*, ijler, ijler” (199); „in veel *rager doorvoering* van Eenhoorn's gestoei” (187).

Bij de superlatief is er ook afwisseling: „épiek alweêr die het teederste idyllische, *het ragste* en smartvolste *lyrisme* inhoudt” (59), „van scherp-raken, den indruk tot in *de ragste fijnheid* volkomen weer-gevendend beeldenden stijl” (89), „*de ragste*, angstig-fijne *nuance* van sympathie-liefde” (146); „zulk soort beeldspraken, die schijn-fijn korrespondeeren moeten op *allerragst zieleleven*” (98). — „Hoewel 't gewaarworden in beide gevallen *ten ragste* betrokken is in kunstbeelding en uiting ---” (20). Een andere substantivering van ons geadjektiveerd *rag* is nog: „'t grootsch-teere, 't *onkritizeerbare levens-ragge*, in taal- en verbeeldingsmacht” (164). — Zie voor „*een lij plekkie*” T.L. XIV 138; N.W. VIII 2197. En vgl. *luw* ald. 3375 v.: „als een zon-beschenen vijver onder *luw geboomte*” (W. Nieuwenhuis, Chesterton 6).

Bij *vocht* mogen we er niet inlopen. K.E. 1146 geeft alleen het znw. vocht. Maar dit is het gesubstantiveerde mnl. adj. (M.W. IX 692 v.), dat nog archaisch en dialektisch in gebruik bleef (E.W. 752, Suppl. 184). Een paar voorbb.: „Er waarde *vochte damp*” (M. Kemp bij Gielen I 344); „in het diepzwart van *den vochten nacht*” (Hopman 167 v.); „De altijd *vochte muren*” (Querido III 36, cit. v. Collem). Zo is het znw. *leed* „het neutrum van 't bnw. mnl. *leet*” (E.W. 374; N.W. VIII 1234); „de droeve geestigheid van *leeden scheidens-glans*” (v. d. Woestijne 53). — *Wond(e)* en *zout(e)* horen hier ook niet thuis, daar het adj. een andere formatie is dan het

subst. (E.W. 802 en 828)⁴⁵). Het eerste is ongeveer beperkt tot „*de wonde plek*” (Hengstenberg 78), „En dat 'ik' is *de wonde plek* van de poëzie van na 1880” (Erens p. VIII; v. d. Pol 82); „Beatrice --- schopte tegen *den wonden kop*, die even knikwaggelde” (Hopman 99); „zijn hand was *wond*”. Het tweede is ruimer van gebruik: *zoute pinda's*; „*Het zoute water* wordt geloosd door een onooglijk en oud kanaaltje” (Vk. 24 XI '49); „We hopen echter het grootste deel er van in *de zoute zee* te verdrinken” (15 III '49); „*de zoute plas* bewaren” (v. Looy 372); „Van diezelfde uiterton gaan *zoute verhalen* rond” (Chambon, Marine 134); enz.

93. Het bnw. *huwelijk* is waarschijnlijk [??] zó ontstaan, dat men het znw. opvatte „als eene afleiding met het achterv. *-lijk*” (N.W. VI 1346), wat het echter niet is (1337; E.W. 270). Al mijn voorbb. zijn eender: *de huwelijke staat* (K.K. II 708, 709, 722, 723); het Wdb. heeft nog een zeldzame variant. „dat een uitgebreide en verzorgde uitzet --- een aller-eerste vereischte was *voor de huwelijke staat*” (Schreurs III 169), „om hem tenslotte op te ruïen tegen *den huwelijken staat*” (173; 262), „dat *de huwelijke staat* óók niet alles is” (362; 372). — Het N.W. III 479 noemt *boorzuur* als bnw. een afleiding van het gelijkkluidende znw.: *boorzure zouten* (Buis-kool 22). De formulering is ietwat vreemd. Het woord ligt in de sfeer van de stofnamen, waar adjektivering schering en inslag is.

Waterpas zal wel via het 'predikatief' gebruik: „die balk ligt niet *waterpas*” (K.E. 1179), attributief geworden zijn: „En hij streek met de vlakke *waterpasse hand*, vóór mijn ogen door de lucht: zó effen!” (Boutsen 36). Bij de eenling: „*een wanhope hulpkreef*” (L. 11 III '49), moet de weg anders zijn gelopen. In alle geval mag ik hierbij uit De Vooy's (Ned. Spr. 204) aanhalen: „Bij Mnl. adjektieven als *nieuwsgier, wispeltuur, onderdaan, eenpaer* e.d., bij adjektieven op *-el* als *korzel, kregel* [ald. 203] ontstonden adjektieven op *-ig*, die de kortere vormen verdrongen hebben⁴⁶). Soms heeft het de schijn dat de oorspronkelijke vormen verkortingen zijn, b.v. *vocht* (= vochtig), *deft* (= deftig), *spicht* (= spichtig). Omgekeerd ontstonden in dichtertaal inderdaad door analogie dergelijke afgekorte vormen, als *veil* = veilig, *lafharte* = lafhartig (Bilderdijk), *almachte, gifte, standvaste, godvruchte, doorluchte*”. Bij Vondel komen ze veel voor (v. Helten, Vond. § 107 b. Opm.); zie vooral nog N.W. VI 1390 v., en M.W. V 537 s.v. *ongedoude*. De Linie raakte dus met *wanhope* 'ongewild' in een eerbiedwaardig gezelschap.

Goedkoop (uit bnw. *goed* + znw. *koop*) is al een oude adjektivering (E.W. 206; M.W. II 2049; zie vooral N.W. V 364 v.); het begon predikatief. Naast de tegenwoordige komparatief *goedkoper* is *beterkoop* nog niet uitge-

⁴⁵) Zie voor *lek* E.W. 377; N.W. VIII 1503 v.

⁴⁶) Zo is ook *poezelig* gebruikelijker dan *poezel*, dat een adjektivering kan zijn van het znw. *poezel* (N.W. XII 3015 v.); „Door zat te lachen in haar *poezel gezicht*” (v. Looy 55).

storven, vooral niet in adverbiaal en predikatief gebruik (V 365 v., II 2221; T.L. II 331). Abeele 203 spreekt ook van de superlatief *bestkoop*, maar zonder voorb. Volgens het N.W. V 365 komt dit „althans in de litteratuur niet voor”. Vroeger spelde men nog gescheiden: „Daer en is dan schier geene letter die wy *beter koop* geven” (Zwaan 163, 299; cit. Ampzing). „Die zouden het vast *beterkoop* doen” (Lambrechts 41); „die *zijn beterkoop* dan kunst” (Simons I 355); „Daar *is* het ook *beterkoop*, waar Joan?” (de Man, Zonen 527); „dan zal ik ze *beterkoop* zien te bekomen” (dez., Geiten 217); ijveren „voor *beterkoop onderwijs*” (de Vrankrijker 261); „ge houdt in 't oog of de taxi's op die lijn niet *beterkoop zijn* dan de bussen” (Schw. 36 p. 50, naast goedkoopst).

„Onder het venster-roepen dragen *het tintele hoofd* naar de witte verte-muur, om daar te vragen” (v. Deyssel III 250). Het N.W. XVII 183-191 kent wel allerlei samenstellingen van de verbale stammen „tintel”, maar vermeldt dit adj. niet. — *Leek* heet in het N.W. VIII 1247 als bnw. „sedert lang verouderd”. De talrijke samenstellingen met *leeke(n)*- van het znw. maken de precieze beoordeling moeilijk bij gevallen als: „Machteloosheid *der leeke Zedenleer* en Opvoedkunde” (Foerster p. XIV), „Het gestadig tekort aan krachten zoowel van de protestantsche diaconessen en van *leeke zusters* ---” (136); intussen betrof het hier een vlaamse tekst. — In Opv. Br. 137 p. 137 v. wisselt „*de leken leerkracht*” met „lekenleerkracht”, „de leken-leerkrachten”. Ook zonder die wisseling is duidelijk dat het adj. hier is uitgesloten.

94. Predikatief gebruik is vaak het tussenstation — of moet ik zeggen het beginstation? — bij de adjektivering van substantieven; zeker als aan dat subst. nog een voorzetsel voorafgaat. Gevallen als *het aankante vertrek*, *een onaankante kamer* (Dl. II 79 noot) kunnen dat dubbel demonstreren. Het pre-attriboot „aankante” onderstelt een eerdere predikatieve verbinding als: „de kamer is gelukkig weer *aan kant*, nu moeten we de keuken nog *aan kant* zien te krijgen (maken)” (N.W. VII 1329 vv.); „onaankante” onderstelt een al geattribueerd „aankante”⁴⁷⁾. Zo was het ook op hun manier bij het meervoudige *ophanden* en *voorhanden*. Als attriboot gelden ze als gewone onverbogen maar verbuigbare adjektieven: *de voorhandene waren* (Dl. II 79 v.), juist als het du. *die vorhandenen Waren*.

Een heel biezonder geval is *bijdehand*. Ook van dit adjektief is het predikaat het uitgangspunt (N.W. V 1808 vv.): „Renske *is* zo gevaarlijk *bijdehand*, zoals domme mensen --- *bijdehand* kunnen *zijn*” (Geschenk Boekenweek 1949 p. 29; 30: domme *bijdehandheid*). „Die verbannen Frans-Canadezen *waren* --- niet zo *bij-de-hand* als de Italianen” (Vk. 16 XI '50); Nee maar, *bijdehand* als die *is!* Hier sluit ook de gediminueerde substantivering weer bij aan (een echt *bijdehandje*), vooral in vervrouwe-

⁴⁷⁾ Vgl. *tevreden* : *ontevreden* Dl. II 72 78, 415, 141. „Hoeffel --- keek Willem met zijn kleine hoofd uit *scherp-te-vredene* bruine oogen aan” (v. Deyssel, Kl. R. 298).

lijkende zin (K.E. 117). Het ook wel geadjektiveerde⁴⁸⁾ verbogen type *bijderhand* c.a. (Dl. II 79, 433), is min of meer in onbruik geraakt. — Het spreekt vanzelf, dat „bij de hand” een eenheid moest worden⁴⁹⁾: *bijdehand* (met semantische variaties), voordat het in aanmerking kon komen voor attribuering. Maar daaruit volgt niet, dat iedereen daar in zijn schrijfwijze rekening mee houdt: „Wat een gemak zo'n *bij de hand* sieraad” (Vk. 24 VI '50); „een zich respecterende griep heeft dit met *een bij de hand jongmens* gemeen, dat er van alles uit kan groeien” (Nicolas 367). „*een bij-de-hand* --- veel te ernstig *kind*” (Stühlen I 153); „Hij is anders *een bij-de-hande jongen* met veel capaciteiten” (Meekel 46). Maar zelfs streepjes kunnen overdrijven: „*een bij-de-hant-e jongen, een bij-de-hand ventje*” (T.L. II 349), (een) *bij-de-handte jongen* (XVI 351); „*Zoo'n bij-de-handte wildzang*” (Opv. Br. 35 p. 42). Ik kom op alles 'ongestreept' terug.

Als het attriboot onverbogen blijft, dringt zich de kwestie *-d* : *-t* nog niet zo op: „Er is hier een echt *bijdehand stokje*, dat zonder knijpbeweging vuur geeft” (Vk. 20 V '50); „een don Quichot en een *bijdehand kellnerinnetje*” (29 X '49); „Een banaal, *bijdehand wicht*, anders niet” (Hjort 16), „een klein, *bijdehand meisje*” (143). Op het oog blijft alles ook patent in: „*Zoo uitgeslapen is hij, bijdehander* dan de duivel” (Dörfler 256); „Haar hoge *bijdehande stem* irriteerde hem” (Boudier-B., Klop 529), „naast Pieters oudste *bijdehande muis*” (620); „bekoord door het kleine schuchtere en toch zoo *bijdehande ding*” (v. Ammers-K. I 272); „het was *het bijdehande Lieske* die opmerkte dat ---” (Schreurs III 204); „heer Bommel en zijn *bijdehande vriend*” (Vk. 23 XII '50).

Ja op het óóg is het in orde. Ook naar het oor? Al moet de uitspraak „bijdehande” nog wel voorkomen, de algemene(re) vorm is toch zeker „bijdehante” — uitgaande van het als predikaat gestabilizeerde *bijdehant*, gelijk in Taalrapsodie n. 83 v. in breder verband werd uiteengezet. Van dit verbogen *bijdehante* nemen de voorbb. 'gelukkig' toe: „*Het bijdehante jochie*” (Vk. 17 IX '49), „*een bijdehante, praatgrage jongen*” (19 X '50); „*bijdehante kleuteronderwijzeressen*” (Kestermans, Beter onderwijs enz. 49); „een verschrikkelijk *bijdehante vrouw*” (Reuter II 258); en zo nog heel wat keren meer. — Intussen wacht nog de klap op de vuurpijl: „*de meest bijdehandte*, moedigste en bekoorlijkste van alle dochteren Eva's” (Vk. 18 XI '50), de superlatief „bijdehand[t]ste” dorst de schrijver nog niet aan! „Zelfs de sluwe en *bijdehandte Gestapo* wist deze niet te pakken te krijgen” (Valtin 256); *bijdehandte kindertjes* (O.Tt. X 219, v. Ginneken). Zulke spellingen willen de etymologie en de uitspraak onder één hoedje vangen! In: „*het schalke, bijdehandte* in Geer” (v. Campen I² 328) is het gesubstantiveerd.

Ik las ook: „Hij zegt, dat ik te ernstig ben en van nature te *zwaar-op-*

⁴⁸⁾ Voor het adjektivische *lichterlaaie* : *lichtelaai* c.a., en *laaie* zie men Dl. II 80, en Reg. 554, 555.

⁴⁹⁾ Vgl. nochtans T.L. V 113!

-de-hand" (Haluschka, Markiezin 222; 203): „*de zwaar op de handte Sypgens*" (Paap 126). Alle begin is nu eenmaal moeilijk; en verrassingen zijn nergens uitgesloten (vgl. Dl. III 2 blz. 62: de zwaar op de handschen).

95. Van de „kippige, *slecht ter bene* *touristen*" is me de bewijsplaats ontglipt. Van „tegoedertrouw(e)" (Dl. II n. 86) blijft het gebruik toenemen. Het N.W. V 319 kwam niet verder dan: „hij was te goeder trouw". „Vele overtreders *zijn te goeder trouw geweest*" (Vk. 21 X '50). Hij „bood *te goeder trouwe Nederlanders* diamanten te koop aan" (3 V '49); „Maar door Kuyle's prikkelend geschrijf hebben *te goeder trouwe getuigen* zich mogelijk minder mild uitgelaten dan goed voor de man was" (11 IX '50). „de familiaire gemeenzame omgangstaal met haar *te-goeder-trouwe slordigheden* en onvolkomenheid" (Opv. Br. 125 p. 158); „goede, trouwe, *al te goeder-trouwe vrouw*, zwijg nu!" (Schreurs II 110), „Het is dood en doodjammer dat zooveel *goedertrouwe menschen* --- het moeten ontgelden" (193): zonder *te*. — „Ge kunt oe eige dan ook nie veurstelle, wa veur *te goeier-trouwe menskens* 't zijn" (M. 5 IV '47). Van Brabant begon 'wat' viktorie. Zie Taalrapsodie 283, 589.

Blijkens het N.W. VI 1136 v. komt het bnw. *hou* alleen voor in „vaste verbinding met *trouw* of *getrouw* en zelden anders dan praedicatief". Vanwege die zeldzaamheid geef ik: „*De hou-en-troue Vaderlander* is 'n ouderwets personaadje geworden" (L. 28 XI '47); vgl. N.W. IV 890 voor *gehou* en (*ge*)*trouw*. — Wat beperkt blijft tot het predikaat, is in adjektivisch opzicht toch niet dat. Al zegt het N.W. XVI 1546 dan ook bij *terecht*, dat „het bij koppelww. en ww. die tot koppelww. zijn overgegaan, als bnw. (kan) worden beschouwd", alleszins begrijpelijk wil een taalkundige in O.T. XV 2 daar niet zomaar aan⁵⁰). Evenmin wil hij van adj. spreken bij diminutieven in zinnetjes als: „*het is welletjes, netjes, dunnetjes; de zieke is minnetjes, slapjes, zwakjes, hij was nogal welletjes; wat ben je stillletjes*". Zie Dl. II 50 vv., 324 vv., waar deze kwestie uitvoerig is behandeld. Ook bij *terdege* spreekt het N.W. XVI 1545 van bnw. zonder ook maar één attributief geval te kunnen aanhalen. Mijn volgend voorb. bij een 'infinities' is niet absoluut zeker: „Om de gevaren van het naturalisme te vermijden --- is *een terdege begrijpen* van de Christelijke filosofie van de opvoeding volstrekt noodzakelijk" (O.E.B. XXXI 417).

„*Bij het stormenderhand nemen* van een beheerschende hoogte ---" (U.C. 10 IX '42), blijf ik voor „stormenderhand" aan bijwoord denken — de voorgeschiedenis van dit woord (Dl. II Reg. 566) doet hier niet ter zake. Ook in het volgende voorb. met een infinitief denk ik aan adverbium: „bevestiging van de vonnissen van het Amsterdamse Hof, met *het ambtshalve aanbrenge*n van enkele juridische wijzigingen" (Vk. 31 X '49);

⁵⁰) Overdiep 165 geeft „*de terechte aanmerking*" zonder bewijsplaats. De overgang van „*terecht* aanmerken, *ambtshalve* inschrijven" en zo meer naar attributief gebruik bij het afgeleide *aanmerking*, *inschrijving* e.a. is geen heksentoer.

maar dat doe ik niet meer bij: „de burgemeester van Amsterdam, die *als ambtshalve president-curator* van ook een universiteit (dit) toch weten moet” (brief P.K. 1 III '50); zie Dl. II 82, en *de ambtshalve inschrijving* (Overdiep 165). Als in de volgende zin „een” werd toegevoegd, zou wat nu nog bijwoord kan (zal) zijn, tot adj. worden: „dit is [*een*] *dermate verheerlijking* van doen en laten van de tegenstander” (N.E. 5 III '49); vgl. „*een dermate vaardigheid*” (Dl. II 81 v., 233 noot). — De infinitief laat herhaaldelijk de keuze bijw.: bnw. 'vrij': „*het buitenshuis arbeiden*” (Schilstra 137). „De Majoor uitte zijn verbazing met *een binnensmonds gemompel*” (Dudley, Monnik 238): met binnensmonds mompelen.

De losse gevalletjes die passim in de voorafgaande nummers grillig werden opgenomen, hebben naar mijn mening vooral deze waarde dat men er uit kan aflezen, hoe bepaalde grammatische tendenties zich langs verschillende wegen openbaren, maar dat het succes niet per se overal verzekerd is.

B. Geadjektiveerde partikels en adverbia

96. In n. 185 van Deel III 2 werden een aantal 'partikels' genoemd — „bijwoordelijke bijv.nw.” heetten ze bij Talen-Kollewijn — die uitsluitend predikatief voorkomen. Toch was er al direkt enig voorbehoud nodig, met name voor *dichtbij*, *nabij*, *voorbij*; *mis*, *open*, *toe*. En hiermee hebben we meteen reeds een tegenstelling gemaakt tussen samengestelde en niet-samengestelde bijwoorden, die via het predikaat de weg vonden naar attributief, of liever naar adjektivisch gebruik.

Feitelijk behoort *open* hier niet bij, daar dit woord van oorsprong een deelwoord-formatie is, (E.W. 479), dus een zuiver adjektief (Dl. I 7; III 2 n. 246, 251), waarbij het pre-attributief gebruik allernormaalst⁵¹) was (M.W. V 1704 vv.; N.W. XI 502 vv.): „*een gloedbron wier ope lippen wellust uitwasemen, Geelige hette*” (Gorter, Mei⁵ 67 v.); „*zagen zij de opene poort in*” (V. Looy, Feesten³ 250); substantiveringen volgden: „*in het hel-grijze opene voor den massalen beurs-romp*” (Zoetmulder I 80), „*toen ze kwamen op het plein-opene*” (147), „*in het deur-opene*” (II 27, 143). — Van *mis*, met niet gans opgehelderde voorgeschiedenis (E.W. 433; M.W. IV 1645), is de predikatieve functie zeker ouder dan het gebruik ervan als attributief adjektief. Volgens het N.W. IX 799 vv.: „*Nagenoeg alleen in de zegswijze het is een misse boel*”. „*Een misse boel, dat wordt alweer ellende*” (Meekel 32; 35; v. Looy 125); „*de kans tot misse uitwassen is wel heel gering*” (B.N. VI 353); „*maar toen verleden jaar een spin over de schoorsteenmantel liep, maakte vader een misse reis, niettan?*”

⁵¹) Een zeldzaam geval (tegenover *gewezen* N.W. IV 2078) is de verbogen attribuering van *geweest*: „*zolang men blijft hangen aan de totaal verouderde, trouwens nooit anders dan onjuist geweeste, theorie dat taalwetenschap en taalgeschiedenis identiek zijn*” (T. en L. V 89). — Met de substantivering: „*hoe zal ooit het verleden, het eenmaal geweeste, veranderen*” (Verwey X 45).

(Kolkman, Aaikee 10); „Snel ontkleedde hij zich, om aan z'n eigen *misse stemming* te ontkomen" (v. Hulzen, Vallei 162); „Heel zijn eigen mis gegaan leven, al *zijn misse daden* sloegen fel voor hem op, gingen hem aanklagen" (dez., De ontredderden I 214).

Het van oorsprong bijwoordelijke *toe* (E.W. 690; N.W. XVII 299), staat als synoniem van *dicht* in semantische tegenstelling met *open* (ald. 313 v.); en kwam zo analogisch in attributief gebruik, aanvankelijk onverbogen, maar: „Vervolgens ook verbogen, in litteraire taal sedert de Beweging van '80; daarnaast ook wel in dagelijksche taal, b.v. in het afrik. en het gron.". Dit klinkt althans ietwat anders dan O.T. XV 1 v., waar *een toeë deur, een uite kachel* veroordeeld werden „als onfraaie vrijheden van familiare praattaal". Ik geef voorbb. uit eigen voorraad van noord en zuid: „als hij zijn hoofd een beetje schuin hield kon hij *het toeë gordijntje* zien van Pleuntjes raam" (v. Looy 80), „'t rare, schuine, zwart-geteerde plank-gebouw --- waarin 'n *toe deurtje* was" (152), „een schuine, altijd *toeë deur*" (217; 256), „zooals hij naar *de toeë deuren* kijken kon" (127; 303), „altijd met *toeë luiken*" (197), „naar de letter-opschriften te kijken van vele *toeë huizen*" (306), „zijn *bijna toeë oogen*" (185); „met heete, *toeë oogen*" (dez., Feesten³ 7), „een pachthoeve met *toeë luiken* en slaperig dak" (73), „Er dansten groote kerels in *het toeë buurtje*" (214). „*het toeë huis*" (T.L. IX 311). „Weër lag ze met *toeë oogen*" (v. Eckeren, Annie Hada² 83), tegenover: „lag Zelu, haar broêrtje, met *toe-oogjes*" (v. Eckeren 41).

„De bleeke verkenskoppen lagen daar een beetje bebloed met *toeë oogskes*, hobbelen en sobbelen oopen" (Timm., Bruegel 92); „en op *hare toeë oogen* hoort ze een gonzende plof" (dez., Keerseken 41; A.-Marie 147); „De heete zon roomde door *de toeë gordijnen*" (dez., A.-Marie 10), „Met *half toeë oogen* zag ze in haar hofken" (28; 43); „Het was stil, stil met *die halftoeë gordijnen*" (dez., Harp 192); „en zwiingend geworden als *toeë boeken*" (Timm.-Thiry 240). „In den zomer bleef het onbezocht met *toeë luiken*" (Baekelmans, De idealisten 4); „en bezierrood vleesden heere *kalmtoeë lippen* in danige gerustheid" (v. d. Oever 16). „En zoo zijn dit geen blinden, die met *eeuwig-toeë oogen* hun weg tasten" (Feith, Zwerftochten 141 v.); „bij 't uitstorten van haar *tot snikkends-toeë overkroptheid*" (v. Hulzen, De ontredderden I 174). — In het Duits zijn *ein zuer Wagen, die zue Tür, ein zues Fenster* (Paul 682); *entzweie Spielsachen, das entzweie Fenster* „ausgesprochen mundartlich" (v. Dam II 265; Wilmanns II 508).

97. Ik laat *dichtbij, nabij, voorbij* hier maar onmiddellijk bij aansluiten; mede ter inleiding van andere soortgelijke koppelingen, die blijkens de gegevens eerder en ruimer in aanmerking komen voor adjektivering dan de losse 'partikels', in dit geval: „bij". — De verbinding van *dicht* en *bij* is zeer gewoon. „Men vindt *dichtbij* in den jongeren tijd wel als bnw. gebruikt", wist het N.W. III 2499 v. al te konstateren. Met *nabij* was dat reeds in de 17de eeuw het geval „inzonderheid bij dichters" (IX 1402). Dat dilettanten de adjektivering van *nabij* „fout" noemen, ligt uiteraard

in hun lijn (O.T. XIV 20). Dat lot trof ook *voorbij* en zelfs *verder* (Taalpanoptikum 506 v.), die ik voor de vlottere gang van het verdere betoog maar laat voorgaan:

„Nu --- kon ze *den voorbijen dag* overdenken” (v. Gogh-K., Kentering I 91), „Ze glimlachte vaag als herdacht zij *een voorbije tijd* van geluk” (II 36); ’t reeds lang *voorbije gevoel; van den voorbijen tijd* (Wirtz 277); „den man, die *in de voorbije jaren* voor haar Cyril een eenigen [sic] steun was geweest” (Dudley, Weg 164), *in de voorbije weken* (194), „Haar gedachten dwaalden terug naar *den voorbijen namiddag*” (271); „het eene of andere *lang-voorbije tijdvak* der historie” (Kloos VI 185). „Universiteit van Utrecht in *het voorbije jaar*” (U.C. 18 IX ’39); en zo geregeld in bladen. — De voorbeelden van *verder(e)* liggen zo voor het opscheppen, dat ik me haast schaam er nog bij stil te staan: dit „nam *den verderen middag* in beslag” (Rawlings 317), „Toen hij zijn rug liet zien, tot *verderen aftocht*” (360). De betekenis van dit „verder”, de komparatief van *ver* (K.E. 1104, 1100; E.W. 729), loopt nogal uiteen. Maar ik tred hierover niet in biezonderheden: „Waarom zou nu *een verdere oorlog* plaats vinden?” (U.C. 6 X ’39), onder het opschrift: *De verdere plannen*. Een ander opschrift was: *Verdere geschenken* (U.C. 20 IX ’39); een onderschrift: „Hedenmorgen arriveerden in Rotterdam *verdere detachementen* marine-troepen, ter aanvulling van de reeds in de Maasstad gelegerde troepen” (M. 4 IX ’39). „de nutteloosheid en waanzin van *verdere tegenstand*” (U.C. 6 X ’39). „Berlijn en Moskou zouden van *verdere vredespogingen* afzien” (M. 2 X ’39, opschr.): zouden verder van vredespogingen afzien. „Ruim duizend *verdere mededeelingen* werden intusschen verstrekt aan de speciale commissie” (M. 13 XI ’39): werden verder verstrekt. — „maar de opzet van het begin --- domineert *al het verdere*” (Verwey, v. Eeden 112); „*Het verdere* kwam geleidelijk” (Kuyle, Harmonika 147); „in *het verdere* van den bundel” (Kloos III 124; V 24). Ik zal in deze sektie geregeld op substantivering wijzen, substantiveringen ook wel zonder meer vermelden.

De dubbele komparatief *eerder* — een sekundaire nieuwndl. afleiding van het bijw. *eer* (E.W. 149) — en het bijw. *vroeger* hadden eens de volle belangstelling in O.T. X 16, 20, 49, 65 vv. De adjektivering van het eerste (N.W. III 3902): „onze *eerdere publicaties*” (B.N. VI 34), is zeldzamer dan die van „vroeger”: „in *de vroegere werken* van Querido” (v. Campen II 200), „in verband met *vroegeren arbeid* van denzelfden auteur” (I² 75); „Verschil met *de vroegere N.O.T.*” (M. 4 X ’39, opschr.); enz.

De drie voorafgaande komparatieven: *verder*, *eerder*, *vroeger* deden ons afdwalen van de koppelingen met „-bij”. Dit gebeurde intussen met een bedoeling: bij *dichtbij* en *nabij* zal het zelfs niet bij de komparatief blijven. Daar vragen ook superlatieven onze belangstelling.

98. Adjektivische verbindingen als „*nabije en verre betrekkingen*” vallen nauwelijks meer op — al was Den Hertog, De Ned. Taal³ I 88 nogal skeptisch tegenover bijvoeglijke verbindingen als: „de hedene courant, de

voorzichtere gebeurtenissen, *de nabije deur*, veraffe geluiden (Couperus), enz. Aan dergelijke nieuwvormingen is geen lang leven te voorspellen [al is het voorzichtiger in linguïsticis niet profeet te spelen. G.R.]. In literaire taal wordt er een enkele maal welluidendheid mee gewonnen: *de schaduw des nabijen Doods* (Van Eeden); (vgl. Overdiep 165 v.). „naar *de verre* en toch zo *nabije onbewustheid*” (Kloos IX 125), en zo meer. Vreemder doet: „*Verre en nabij verlichte vensters* waren wonderlijker dan sterren, in dat stille uur” (v. d. Meer de W. I 287). Waarom bleef „nabij” onverbogen? Of nam de schrijver „verre” adverbiaal-onverbogen?

Het adjektivisch gebruik van „nabij(e)” is onbegrensd⁵²): *een nabij schot* (Rawlings 305); „Buiten weerklonk het Angelus van *een nabije kerk*” (Overduyn-H., Wat de tijden rijpen 36); „Frisse nachtlucht, zoetgeurig van *nabije dennen*, omgaf hun hoofden” (Leesboek III 283); „en dan komt geheel *het nabije Oosten* in rep en roer” (H. 15 XII '39); *in de nabije toekomst* (C. 15 IX '39); „Zij zien alleen --- de vorstelijke grootheid van de stad — en *den nabijen ondergang*” (Wirtz 256); „van *den meest nabijen boom*” (Dudley, Weg 364). Waagde de vertaler zich niet aan de superlatief? of stond die hem hier alleen niet aan? „*de naastbije* steenen *bank*” (Orczy 54), „uit een *der naastbije* --- *steden*” (Anema 318; 320, 328). Deze superlatief komt vooral voor in koppelingen als naastbijegelegen, naastbijliggend, naastbijzjnd (N.W. IX 1402 v.). Een superlatief „nabijste” zag ik nog niet; wel de komparatief „nabijer”, althans als bijwoord: „en komt het *nabijer* tot het katholieke christendom” (Beekman 80, bis; 101); het N.W. IX 1402 geeft het attributieve „*met nabijer wouden*” uit een oudere tekst. Gewoner is als komparatief *naderbij*, dat feitelijk een koppeling is van „nader” en „bij” (ald. 1400, 1464 v.): „Herre Wiarda wist nog niet, dat de industrie *naderbij was* dan ooit” (Th. de Vries, Rad 169). Een attributief voorb. heb ik niet. Ook niet van: „*Dichtbijer* klonk 't trompetgeschal” (Breevoort 87). Een recensent in G.H. II 170 sprak enkel van „taalkundige enormiteiten als b.v. *dichtbijer*”. Ik bewaar de superlatief tot straks. Attributief is: „dragend *het kleine dichtbijer-bije blije* als een witten wrong” (v. Deyssel III 269)⁵³.

„Frau Hirtfeld --- had *een dichtbijen stoel* aan haar tafeltje getrokken” (Scharten-A., Heerschers 209); „meer in 't bijzonder *dichtbije aanvoeling* van de Oneindigheid” (Kloos IX 12); „als een boven alles zwevende, maar toch *dichtbije* en innig-goede *Macht*” (119); „wat eveneens binnen *den dichtbijen horizon* van den toevalligen liefhebberij-lezer blijft” (VII 69), „alle gedachten aan *dichtbijen 'ouderdom'* --- uit zijn mijmerende hoofd zetten” (X 92). „terwijl al *het dichtbije* en nog te winnene *gras* hier kwam aanblakeren, tot diep in *het binnen-inne* bestookt geraakt van

⁵²) Taalpanoptikum 507. Substantivering is nog weer een aansluitende stap verder: „Uitgegaan wordt van *het nabije*, waardoor directe aanschouwing mogelijk wordt” (O.E.B. XXVII 497); zie n. 105 i.f.

⁵³) Vgl. voor het adv. *dichtbij* en *dichtbijer* N.W. III 2499.

venijnige stekelingen" (v. Looy, Feesten³ 166), „De altijd *dichtbijē overkant* der steeg" (222), „onder den *dichtsbijen toren*" (154). — Deze superlatief mislukt graag orthografisch ⁵⁴): „*de dichtsbije mallemolen*" (v. Looy 218); ook adverbiaal: „voorbijgaan aan den *dichtsbij* liggenden verklaringsgrond" (v. d. Valk 23); „de inheemse klank die 't *dichts* bij de latijnse lag" (T.L. XIV 397); „De *dichtsbijzijnde* (figuur)" (Chesterton, Leven 17).

„*Het vlakbije Vleuten*" (Ausems 55) laat ik een eenling blijven; al kon ik er uit Overdiep 165 een tweeling van maken.

99. Naast *nabij* stel ik het ook wel attributief-doende *bijna* (N.W. II 2628): hij „trok haar naar zich toe, *in bijna liefde* van medelijden" (Boudier-B., Het beloofde land³ 190); „*als bijna bruid* van het fossiel" (Vk. 9 XII '50); „vooral *de bijna eenstemmigheid* van de K.V.P." (N.E. I II '47). Dit laatste voorb. kan tegenover: „ze waren bijna eenstemmig" tot spekulatieve beschouwingen leiden. Dat kunnen ook, maar dan gans anders 'koppelingen' doen als: „Ook Thomas Dewey, *de bijna-president* van Amerika, stak pluimen op onze nationale hoed" (L. 22 V '49); „en dan de stem in hem, *met bijna-pijn* aan achtertong" (v. Deysse, Kl. R. 62). Een verbogen voorb. van „bijna" heb ik niet; wel heb ik er van „na": „Uw *naē afwezigheid*" (Boutens, Praeludiē⁴ 68); „*het naē contact* met iemand, die dit alles persoonlijk had doorgemaakt" (H. 26 VIII '37). *naē famielie* (T.L. XI 321), dat ik wel hoorde zeggen, wordt ook in het N.W. IX 1309 genoemd. Onverbogen gevallen als: „Beter *een na nabuer* dan een veer vriend" e.a., zijn trouwens al middelnederlands (M.W. IV 2046, 2049). In het Duits zijn verbogen verbindingen als *nahe Verwandte, eine nahe Zukunft* (v. Gelderen I 439) gewoner dan nederlandse parallellen; „het Ndl. komt hier meer overeen b.v. met het Nd. en het Ags." (N.W. IX 1309).

De komparatief *nader(e)* is gewoon (ald. 1462 v.): „T.z.t. zullen over het te stichten invoerorgaan *nadere mededeelingen* worden gedaan" (M. 4 X '39), K.E. 646. Hetzelfde geldt van de superlatief *naast(e)*, ald. 644; N.W. IX 1389 vv.: *in de naaste toekomst, de naaste weg nemen*, enz. Daar *na* en *naar* vaak door elkaar gebruikt worden (ald. 1309 en 1463 Aanm.), is bijv. „een naeren Buer" ook wel een positief.

Van de koppelingen *daarna, hierna, waarna* is attributief gebruik me onbekend. Ik noemde ze alleen ter ere van: „Och, vervloekt, al *dat achterná gepraat*" (de Joss. de J., Appel 219). In de 17de eeuw werd „achterna" wel als onz. znw. gebruikt, nu niet meer (N.W. I 695, 692). Voor het synoniem *achteraf* als subst. zie aldaar 643, waar ook de samenstelling *achterafstadje* wordt vermeld ⁵⁵). Bij dit „achteraf" is intussen heel wat variatie blijktens mijn aantekeningen.

100. Ik begin met hetzelfde voorb., maar dan ongekoppeld: „met

⁵⁴) Onder invloed van de fonetische realizering.

⁵⁵) Vgl. *achterafbioscoopjes* in [20], en zie n. 105 voor *achterafje*.

stoomtrammetjes naar allerlei *achteraf stadjes* sukkelen" (Gerlo, Droomen 150). Als dit grafisch juist is, moet de intonatie zijn: achteràf stádjes. Die intonatie klinkt mij zelfs heel vertrouwd in: „de geheele voorraad van 17.000 stuks (lag) in een *achteràf pákhuisje* aan het Tuinlaantje te Haarlem opgeslagen" (C. 20 XII '39). Bij postpositief gebruik valt de toon anders: „Vaak is het ook een *pòging achteráf*" (Woltring 74). In samen koppelingen met of zonder verbindingstreepje ligt de hoge toon op het eerste lid: „--- wordt in een *achteráf-blád* als feit vermeld" (N.E. 4 XII '48); „Man, we kunnen overal terecht --- in *elk achteráf-cafeetje*" (Vk. 17 V '50); „dat een schoonheid als zij toch niet in *dezen achteraf-hoek* mocht weggestopt blijven" (Scharten-A., Geluk 178); „ergens op een *achteraf-grachtje*" (v. Eckeren, Ida Westerman² 141); „En hij slenterde onverschillig een *achteraf-straat* in" (Noorderlicht 245); „in *de achter-af-straten* erom heen" (Anna de Sav. Lohman, Mara-liefde³ 45).

Kloos zal ons straks de grote verrassing bezorgen: „op een *achteraf-bladzij* van het doodenboek" (I 121), „het ons niet familjare Belgische leven, in *zijn achteraf-hoeken*" (II 93), „in enkele nauw-opgemerkte *achteraf-hoekjes*" (IV 187), *achteraf-bestaan* (IV 197), „die allerwezenlijkste *achteraf-kern*" (III 164), „die --- toch zoo schoone *achteraf-provincie*" (III 151), *de achteraf-bedoeling* (VI 84), „zijn kinderachtige *achteraf-sentimentjes*" (I 20). Apart staat: *het achteraf-pensieve* (XII 35), met het gesubstantiveerde pensief (fr. pensif). — Maar Kloos verbuigt het woord ook als een volslagen pre-attributief bnw.: „De eigenlijke, *achteraffe ziel* van A. v. S." (I 76), *(de) achteraffe bedoeling* (I 86; 143), „*de achteraffe abstractie's* waar des dichters hoofd van vol zat" (V 64), „eenige kleinachting of *achteraffe scherpte*" (IX 163), „produkt van *diep-achteraffe geestelijke wording*" (II 120). — „*die achteraffe scepsis*" (T. en L. III 132); „*die achteraffe leelijkheid van liefde en lust*" (Rivière 119 v.); „ik heb helemaal geen *achteraffe bedoeling* deze middag" (Meekel 29). Een tegenhanger is: „maar in deze melodie is het aldus spontaan, zonder *vooraffe berekening*, ontstaan" (Opv. Br. 123 p. 60).

101. De adjektivering van het bijwoord *af* (E.W. 10; Suppl. 5; N.W.I 829 vv.) moet uitgegaan zijn van het predikatief gebruik (Dl. III 2 blz. 3 en 5), waarin het vaak gezelschap had: „Dit was een prestatie die *af was*" (Vk. 19 XII '50); *Ze waren uitgeput en af*; „Die idee *is af, op*, heeft uit" (Meerkerk, Een schip op strand 190); „elk gebaar *scheen af en harmonisch*" (v. Gogh-K., Kentering I 68). Het postpositieve gebruik: „*Een schilderij, af* in alle opzichten", staat weer wat korter bij het prepositieve: een in alle opzichten *af* schilderij. Ik begin mijn pre-attributen met een paar onverbogen gevallen: „*een zakelijk en af filmverslag*" (Vk. 4 IX '48); „*een perfect, af kunstgewrocht*" (Schmook 122); „Zij was *een af mensch*" (Undset, Braambosch 87 v.); „een in zich zelf *voltooid, gaaf en af, kunststukje*" (v. Deyssel IX 261), „*de korte, correcte, afge dirigeergestes* van Weingartner" (Hulleman 199); *het afge kuikentje* (Lichtveld 34); „oorspronkelijke, heele-

maal *affe handigheidsdingen*" (Querido, Levensgang⁴ I p. XIV), „al dat *handige, affe*, gepolitoerde, technisch sluitende, op effect jagende virtuozerige *gedoe*" (ald.). Zie nog n. 102.

Ik laat Kloos met „*meer-affe produkten*" (X 109) de komparatief inleiden: „Wie dit niet doet --- zal *een beeld* van Van Eeden leveren, *affer*, fraaier, 'overtuigender' dan het mijne" (Kalff p. VIII); „Hoe degelijker, *hoe affer* het werk ---" (Opv. Br. 83 p. 71). Mijn superlatief is adjektivisch in optima forma: „*een der 'afste' kerken* van Italië" (Thijm-alm. 81). De volgende komparatief is weer predikatief: „En evenals het phonologisch systeem --- nog veel onvolmaakter, *veel onaffer en onzekerder is* ---" (v. Ginneken, Strektalen 89).

Onaf kreeg geen beurt in het N.W. X 903. Er zijn varianten: „een zeker onvolledig zijn, *on-af-zijn*" (Angelinus, Deel 12); „*mijn onaf epistel* wou ik niet sturen" (brief); „*als onaffe schilderijen*" (Vk. 4 III '50); „*ontijdige onaffe producten*" (A. H. Starmans 55); „in een kartelig *onaffe torenromp*" (v. der Meer, Kathedraal 8), „voor de steigerwirwar van *het onaffe schip*" (40); *onaffe wezens* (Dostojefski, De gebroeders Karamazow⁵ 248). Het komt ook gesubstantiveerd voor: „*het enigszins on-affe* van dit werk" (Kloos X 106); „uit de korreligheid, de samengekneuterde stofpoeder, *het onaffe*" (v. Deyssel VII 197); n. 105. — Van „*het veraffe*" heb ik geen voorb. bij de hand, wel van „*veraf*" als adjektief: „als *een ver-af visioen*" (Eigenhuis, De wijsgeer² 146); „onder *het ver-affe gekiklink* der streng starende sterren" (v. Looy, Proza⁴ 169), „met *een ver-affe schudding*" (dez., Feesten³ 104); „in hoog-diepe *ver-affe onbekendheid* van punten en hoeken" (Querido, Levensgang⁴ I 103); „een zwakke, *veraffe stem*" (Kuyle, Harten 60); „dit geval te benaderen door een complex van *ver-affe omschrijvingen*" (Kloos I 91); *ver-affe lieve geesten* (Opv. Br. 18 p. 8). — „van een meer *recht-op-den-man-affe soort*" (Kloos II 138); een paar *vrij-affe dagen*; *een bekaf paard* (Buning, Ik zie 11). Voor het wisselend gebruik van „*bekaf*" zie N.W. II 1562; en vergelijk ald. *een paard bekaf rijden*, uit de zegswijze: „een paard den bek afrijden" (E.W. 45).

Ik besluit deze groep met *kortaf*, dat als adjektief veelal „stug, snauwend" betekent (N.W. VII 5728): „Hij *was kortaf* tegenover me". „hij kreeg alleen maar *een kortaf briefje* terug van de secretaris" (Vk. 20 XII '49); „ze gaf niet dan *kortaffe antwoorden*" (v. Gogh-K., De schuld 134); „Hij was een kleine, bewegelijke man met *kort-affe gebaren*" (dez., Kentering II 27); „Maar het waren blijkbaar onderdanige, *kort-affe antwoorden* (bij deze officieele belangstelling" (Feith, Aviator 68); hij raakte „in de war door *deze kortaffe vraag*" (v. Hulzen, Vallei 66); „Het is een norske, *kortaffe klank*" (Th. de Vries, Rad 20), „dan kwamen er andere uniformen, *kortaffe stemmen*, afwerende handen" (109); „een drogen, stevigen en in de ernstige omstandigheden zijns levens eenigszins *kortaffen man*" (Kloos VIII 105), „met *een kort-affe zinswending*" (XI 93), *kortaffe verzekeringen* (XII 71), „*anaesthesie* --- die uit *dit kort-affe opzij-duwen* spreekt" (III 192). — „het stellige, het sterke, *het kort-affe*" (v. Deyssel III 6); n. 105 al. 3.

102. Een paar achtergehouden citaten uit Paap brengen ons van *af* naar *op* en *uit*: „samen-steller van prachtig *àffe*, voor-goed-gemáakt-en-*uite*, *egale* --- *kunst-stukken*” (185), „Hélmérs óogen-in-áandácht, réchterhánd *in óppe bróekzák*, *vrágén*” (186), „Zoo echte, zoo *áffe*, zoo volmaakte-*uite kunststukken* vind je alleen in de lage landen” (186), „rechterhand *in óppe broekzak*, oogen over *over-elkare-knieën* in aandachts-staring naar zanderige kneip-vloer” (188). Vergelijk met het laatste: „*naast-elkaäre mantels*” (Kramer 80, bis cit.); „vensters met *dicht bij elkare*, zware gebogen, kunstig gedreven *staven*” (Erens, Litt. 13); „(mijne handen) die *mijne dichtbijeene knieën* omnepen” (v. d. Oever 13). — Nu nog een gevarieerde beurt van „op”, en in n. 103 van „uit”. Vgl. Dl. III 2 blz. 3 en 5.

„En ik voelde mij nog weken en weken later: *óp en kaduuk* en ellendig” (v. Wijhe-Sm. 279). Hij *is op*, *doodop* (N.W. XI 316, III 2853); „Eindelijk kwam zij, *geheel op* van verdriet”. — „‘Oud-Heertje’ had --- *met óppe wijsvinger* hem voorgesteld: één” (Hulleman 15); „in nauwe tunieken *met óppe kleur-strepen*” (v. Deyssel VII 51, cit. Ary Prins); „evenals de roofdieren die ‘honger-sluipen *met óppe ruggeharen*’” (Uri 157), „tegen de ‘*óppe*’ handen van een liggend beeld” (162). Ary Prins dorst wel.

Vrij gewoon is, vooral in de literatuur van '80, het verbogen *rechtóppe*, al zwijgt het N.W. XII 607: „een verzameling van *rechtóppe* witte of bakstenen *huizen*” (Vk. 25 XI '50), *de rechtóppe Peters* (12 I '48). „*de rechtóppe Vincent*” (Paap 222); „de handen in *de rechtóppe vóor-zakken*” (v. Deyssel III 253; 264 *recht-óppe*); „*de recht-oppe streepjes*” (VIII 222), „maar een was *een recht-oppe*” [ring] (VIII 237), „in *het recht-oppe* van zijn hals van voren” (IX 190), „met --- stevig *recht-oppe haargroei* op het hoofd” (X 196). „Hij steekt *zijn recht-oppén wijsvinger* schielijk omhoog” (Hulleman 134); „Het matglas met *rechtóppe streping*” (Coenen, Een zwakke² 195); „*het recht-óppe evenwijdige staan* van de kuische *tjemàràs*” (Borel, Een droom³ 9); „haar blank *rechtóppe voorhoofd*” (Hartog 47); „twee *rechtóppe richeltjes*” (Nescio 41). — „recht liggende en *schuín-oppe* in het hout gewerkte *riggels* en streepen” (v. Deyssel VIII 146).

Ondanks het veelvuldige gebruik van *op* en *top* (< op ende op, enz. N.W. XI 318 v.)⁵⁶, noteerde ik geen enkel verbogen geval: „De uitgeverij Gottmer gaat --- met een eigen vliegtuig *een op-en-top wereldreis* maken” (Vk. 15 VII '47), *een op en top kinderparadijsje* (4 IX '48); „Hij is *een op-en-top vakman*” (C. 20 XII '39). — Zonder lidwoord is de verbinding nog adverbiaal: „Iemand die een atoombom op zijn staat van dienst heeft staan, is *op en top* Amerikaan” (N.E. 24 VII '48); „Wat daar gebeurt is *op en top* Sevilla” (N.E. 6 VIII '49). Is het naamwoord meervoudig, dan kan men het eventueel ook als adjektief opvatten: „John Gobau en Mimi Boesnach, als hun werkgevers, waren *op en top vertegenwoordigers* van de bourgeoisie” (L. 23 IV '48): deze op en top vertegenwoordigers.

⁵⁶) Vgl. N.T. XLI 159 vv.: *Ende en ofte in de verdrukking*; en mijn In andermans vaarwater, blz. 66 vv.

103. Een uite kachel (n. 96) en een uite sigaar gelden wel eens als grapjes, als grammatizerende grapjes. Maar in 'n Bètoesche hutspot door G.J.P. (90) wordt „'n *uite segaor* overnij aongestoke” zonder bijbedoeling van wat-een-grappige buitenissigheid. Felix Timmermans liet ook zonder meer een schilderij „omgekeerd in *den uitens haard*” zetten (A.-Marie 175). In T.L. XV 215 werd van „*uite waskaarsen*” gesproken. De ‘gewilde’ attribuering naast het predikatieve *uit*: de kachel is uit, enz., ligt er nog dik op. Van een gans ander gehalte is de samenstelling „*uit-wedstrijden*” (v. d. Bergh, Mysterieuze krachten in de sport³ 24, 36 bis), als analogische tegenhanger van: „uit- en *thuiswedstrijden*” (36). — Vreemd deed: „de dwarsbalk met *de wijduitene handen*” (v. der Meer, Aug. 320), dat mij doet denken aan het type „de lichtene luikjes” uit Deel III 2 n. 208. Hij „heeft zelf 't smoor an zoo'n sta-in-de-weg voor zijn *vrij-uite rubbeling* gezien” (Leesb. III 85); „dat aardig *voor-zich-uite* --- *gedoe* van een uit zijn kleëren groeyenden grooten jongen” (v. Deyssel II 375). De spelling „uite”, ook al in n.102 al. 1, mag ik wel zonder kommentaar laten passeren; ik zou ze niet eens mogen vergelijken met het niet-zeldzame etymologizerende *uitteraard* c.a. (Dl. II 157 v., 430).

Twee koppelingen met „-uit” hebben nogal opgang gemaakt, nl. *rechtuit* en *ronduit*. Er komen zelfs komparatieven van voor, alhoewel niet in attributieve funktie: „dat (hij) eenvoudiger en *recht-uiter* had moeten blijven” (Kloos V 37), „wat *recht-uiter* zijn geworden” (X 41); „Ik weet het niet, of *rond-uiter*: ik geloof er niets van” (XI 21). — Een „eerlijk en *rechtuit hart*” (XI 120); „(de) *recht-uite*, plastische voorstelling” (II 136), „die eenvoudige, *recht-uite naturen*” (II 189), „sommige *recht-uite*, hoogstaande *menschen*” (V 37). Dat „rechtuit(e)” in deze voorbb. een ander bnw. naast zich heeft, kan in alle geval worden beschouwd als een gunstige situatie voor de adjektivering; een vereiste is het echter niet. „zoo'n *rechtuite* --- sympathieke *vrouw*” (Rachman. 306); „met zijn spontane, *rechtuite natuur*” (G.H. II 27); „de eenvoudige, *rechtuite*, gezonde *vader*” (Salomons, Boeken 174). Een geval van substantivering is: „dat *recht-uite* --- rustig-zich-houdende” (Kloos VI 45).

„*een rond-uite* Hollandsche jongen” (II 146); „*de rond-uite* verklaring van de commissie van 1937” (T. en L. I 100); *ronduite* verklaringen (v. der Meer, Aug. 406); „Schepen moeten varen’, zei hij op zijn *ronduite manier*” (Valtin 207). „Het was een eerlijke vraag en er kwam *een ronduit antwoord* op” (Vl. 22 XII '56).

Het N.W. XIII 1134 v. kwam bij *ronduit* niet verder dan bijwoord, maar bij *rechtuit* (XII 646 vv.) werd vastgesteld: „Ook als bnw. gebruikt⁵⁷⁾, zelfs attrib. en in verbogen vorm”. Het Wdb. verwijst verder naar *recht-door* met dialektische voorbb. als: „Jan is 'ne *rechtdeure* mensch” (XII 564). Zie voor *rechttop* (boven n. 102) ald. kol. 607, en voor het bijw. *rechttoe*

⁵⁷⁾ Hiermee is predikatief gebruik bedoeld. — Vgl. ook *een Jantje (Pietje) rechtuit* (ald. 649).

645. Ik citeer twee onverbogen grensgevallen met een infinitief (n. 95): „De grote Engelse vertellers hebben altijd hun kracht gezocht in *het* stoer en onomwonden, *recht-toe, recht-aan vertellen*” (Lichtveld 175), „Flaubert's 'Madame Bovary', een meesterstuk van *recht-toe, recht-aan beschrijven*” (177); vgl. N.W. XII 558.

104. Vanwege het eerste lid laat ik *rondom* bij *ronduit* aansluiten, waarbij het N.W. XIII 1105 o.m. wijst op een paar postattributen als „de muur rondsöm”, en één pre-attribuut bij Hooft: „de rontsomme lucht”. Vergelijk voor *rondsom* en varianten Deel II 49, en vooral N.T. XL 161. — „In *de dessa's rondom* lagen overal zieken op de baleh-balehs” (de Wit, Godin 142), „*De heuwels rondom* --- vatten vuur” (161). Nog één stap, en het is pre-attributief in verbogen vorm: „vreezend elk geluid, dat oneigenlijk hard aandoen zou in *de rondomme zwijging*” (Salomons, Langs het geluk 53); „een reep, die bruiner gekleurd lag in *het rondomme groen*” (Scharten-A., Heerschers 183); „den verpestenden roet-adem van *de rondomme fabrieken*” (Zoetmulder I 55), „*de rondomme* schemerige *vervaging*” (93), „met *de rondomme, zorgeloze opgewektheid*” (120), „In *de rondomme, avondlijke stilte*” (II 54), „wat in *het rondomme* geschiedde” (67); zo'n substantivering is niet eens meer een surprise. „*het rondomme lawijt*” (Eekhout 203); „tegenover *een rondomme ontzaglijke overmacht*” (de Cock 8). — „als masttoppe' in gebruik van *rondom golve*” (Ariëns 104, cit.)!

Niet minder frekwent is het adj. *alomme*, als fleksievorm van „alom”. Het N.W. II 225 v. kent het archaische „alomme” alleen als bijwoord (vgl. E.W. 468: mnl. *omme, om*, ook nog *ombe*). Ik zag ook: „Het volle, klare zonlicht gutste neer, *wijdomme*” (Hopman 131). „Zacht geruisch van stroomend water brak gestaag *de alomme stilte*” (Overduyn-Heyligers, Balmoedertje² 108); „Toen voelde Eli --- *die* groote, *alomme rust* in zich zinken” (Boudier-B., Het beloofde land³ 56); „Scherp teekende de nog nachtelijke logger --- af tegen *de alomme, jonge dagtinten*” (Haspels, Zee 8), „*de alomme lenteweelde*” (128); „Boven *de alomme verweering* en verkeerung” (v. Looy, Proza⁴ 265). In het volgende voorb. zou men „alomme” strikt genomen ook adverbiaal kunnen opvatten, wat ik echter niet doe: „midden in *de alomme drukkende duisternis*” (Phocius, Een kalverliefde enz. 163). „vereend in *een alomme gorigheid*” (Querido, De Jordaan I 364), „onder *alomme duistering* en geschaduw van avond” (dez., Levensgang⁴ I 103); „in *de alomme diepe stilte*” (v. Meerbeke 49); „het onderhoud als aangepast aan *de alomme stilte*” (Zoetmulder II 194), „Spokig in *de alomme rust*” (236); „de krekelen klaterden in *de alomme wijde* der velden” (Couperus 260); *het alomme azuur* (Kloos IX 108). — „een groot *alòm-rumoèr*” (v. Deysse, Kl. R. 46): „een groot *alòm rumoér*” zou een andere intonatie hebben.

„in *andersonne richting*” (Eekhout, Tijl 223). „Ook bij het ww. *zijn*, en dus met de kracht van een bnw. gebezigd, in den zin van *juist omgekeerd*”, zegt het N.W. II 441, getrouw aan de traditionele en eigen opvat-

ting inzake het predikaat. — „Zoo eenzaam zijn we in *de' ommen nachtedood*” (Boutens), al geciteerd in Dl. III 1 75. Half mislukt is uit Ary Prins: „om de egaal-mat-witte tafellaag, waarvan de wijn *uit omme bekers* gulpen op het mozaïk” (v. Deysse VII 50). Bewust gezocht was: „Nu is het de sport om met *je 'omme' vacantie* om te gaan” (N.E. 6 IX '47).

105. *Om* wordt wel gesubstantiveerd is de verkleinvorm ⁵⁸⁾: „Ferd maakt *een ommetje*” (le Maire 77), „'n *ommetje* voor we naar de Witte gaan” (18). „De twintig minuten die zij, --- *met een ommetje*, nodig hebben om naar huis te wandelen” (de Hartog 159); „Laten we *een ommetje* maken” (v. Wageningen 124); „in *het ommetje* door den donkeren kruidhof” (v. d. Ven 236). Dit woord heeft iets knus. Het zal wel geënt zijn op het geïsoleerde prefiks van bijv. „omlopen, hij loopt (wat) *om*”. In alle geval staat het niet op één lijn met: „De boeren van *het omme* nu vergaten het tweede der Tien Geboden” (Eekhout 173), „ik vermoed zoo, dat de Duivel ook ù bijwijlen de hoogte in stuwt, per exempel een boomkruin in, van waaruit gij *het omme* afspieden kunt naar onnoozele reizigers” (177); „het eerste geldt voor het geval, dat er wezenlijk kaas aanwezig is, het tweede voor *het andersomme*” (221); zie *het rond-omme* n. 104.

Toetje „dessert” is een „jonge formatie bij *toe*, te vergelijken met *uitje* (uitstapje) bij *uit*” (Suppl. 170; N.W. XVII 760): „Voor z'n middagpotje at ie --- en 'n kuip pap, mee 'n *toetje* na. *Dat toetje* bestond uit 'n vijftig pannekoekskes” (Graumans, D'n Dré 19) ⁵⁹⁾. — „onze middelste moet ter ere van zijn examen ook wel *een uitje* hebben” (Schröder 29); „Wat voor Jaap *een eenig uitje* is, is voor haar een penetentie” (Norel 37); zie voor *dat recht-uite* n. 103. — „*het achteruitje* bij de apotheek” (de Man, Rijshout 166); N.W. I 723 geeft het znw. „achteruit(je)” in verschillende betekenissen. Formeel is het te vergelijken met *een achterafje* (T.L. IX 407): „anti-literaire wanbegrip, met andere *achterafjes*” (Kloos II 81), „naïef, mooi-kinderlijk, zonder *achterafjes*” (II 137), „Hij heeft in zijn ziel geen prachtige *achterafjes* van godsdienstzin of vaderlandsliefde ---” (VI 88). Ook niet-gediminueerd viel het bij Kloos in de smaak (vgl. n. 99 en v.): „nl. *dat achter-affe*, bewust-bedoelde dat men 'gedachte' heeft genoemd” (IX 66; Kalff 400), „dat óók schrijvers --- buiten de moderne beweging --- het preekend-expressie, *bewust-achteraaffe* zijn gaan minachten en nalaten” (Kloos II 104).

Andere substantiveringen van „af” zijn nog: „in *het op en af* van de ergste contrasten” (v. der Meer 81); „*het verzorgde en affe*” (Opv. Br. 119 p. 12); *het onaffe* n. 101: „Soms is het juist *het onaffe* --- wat het zo goed doet” (Lichtveld 112), „*het fragmentarische, onaffe* van veel werk der Romantici” (176); „*diteenigszins onaffe*” heeft z'n eigen charme (Kloos III 115); „*Het* vaak breed-doend *kort-affe* --- der socialistische woordvoerster” (III 112); zie nog n. 101 i.f.

⁵⁸⁾ Vgl. noot 43 over „een rotje” n. 87.

⁵⁹⁾ Voor *toetje* „mond” zie o.a. Moormann 348; ook „uitje” heeft een homoniem!

Van *het nabije* (n. 98 noot) zijn meer voorbb. te geven: „omdat niet *het nabije* in de tijd, maar *het geestelijke nabije* als uitgangspunt moet worden genomen” (Opv. Br. 103 p. 98; Anema, Mod. kunst 99). „Het is *het ten-naasten-bije en ongeveer* in plaats van het juiste en ware” (v. Deyssel I 165); „De lichtwind heeft hem ontstoken --- van de kimlaagte naar *het hier dicht bije*, naar *het hoog-bovene* spuitend, diep het dal in schietend” (III 249); „*het blauw bovene* zacht-welft” (ald.)⁶⁰.

106. „Het bovene” doet denken aan soortgelijke bijwoorden-voorzetsels als „binnen, buiten”, die beneden weer hun nasleep zullen hebben. Daarom begin ik liever met „ongeveer” (N.W. X 1672), dat ik zo het beste kan laten aansluiten bij het pas vermelde substantiveringsgeval van Van Deyssel. Ik geef in dit nummer geadjektiveerden en gesubstantiveerden door elkaar.

„Hij zou daarbij als *ongevere norm* kunnen aannemen ---” (N.E. 15 XI '47); „de volstrekte zekerheid van *de ongereve juistheid* ervan” (N.E. 8 II '47); „als *de ongeveer weergave* van iets wezenlijk-objektief-bestaands” (Kloos IV 49); *de ongereve kennis* (T. en L. III 55). Ook in het Duits wordt *ungefähr* adjektivisch gebruikt; zelfs als substantief *das Ungefähr* „der Zufall” (Paul 298). Het ndl. woord is aan het Duits ontleend (E.W. 471).

„hoe wonderlijk is nu *het binnene* van het bosch” (H. Swarth, Verzen 264); „nu in *het donkerder binnene*” (v. Deyssel III 137), „in *het zwijgende binnene*” (248; 269, 270); „in *het huis-binnene* verdwenen” (Zoetmulder I 67): „toen *het heele huis-binnen* toch ten onderste boven moest worden gezet” (II 12). „een makkelijk samenzijn van *de leden-binnen*” (v. Deyssel III 258). Zie *het binnen-inne* n. 98; „Maar behalve *deze diep-inne geestelijke eenheid*” (Kloos, Daad 33), „*een diep-inne schoonheid* van geluidenden rhythmus” (dez. II 73), „mijn wezenlijke, *diep-inne*, mensche-lijke *ziel*” (II 183), „*diep-inne*, echte *denkers*” (III 44); „uw eigen verste, *diep-inste gedachten*” (III 143).

„en *al het buitene* verflensde tot lagen, flauwen, duister-geelen avond” (v. Deyssel III 257), „en *het buitene* onhoorbaar maakte” (269), „Het was hem of *het donkere buitene* splijten zoñ” (267); „waardoor *het nuë omheene buitene* zich puntig in het oog ontstak” (III 265). „Maar *het buitene* deed hem weinig aan” (Coenen, In duisternis 171), „En aan beide kanten --- stond 't *grootte grijze buitene*” (dez., Een zwakke² 140). „Het naargeestige grauwe van *het buitene* omdruilde de drie menschen” (Zoetmulder I 58), „in den tocht, die *het buitene* kelderkil in de ruimte ademde” (I 95), „zich wendend naar *het buitene*” (II 183 v.); „waar --- *het buitene* onherkenbaar voorbij snelde” (v. Eckeren, Ida Westerman² 135)⁶¹.

⁶⁰) Zie voor het zndl. znw.: „*De(n) boven* van dat huis is schooner dan *de(n) beneden*”, N.W. III 839 en II 1789.

⁶¹) „naar *de buiten-duisternis*” (v. Deyssel, Kl. R. 307). Lees Dl. III 1 Reg. 290 *lijfs-buitensten* i.p.v. -buiten.

Nergens zag ik *binnen* of *buiten* als pre-attributief; terwijl de superlatief, meestal vergezeld van het bepalend lidwoord „alleen attributief gebruikt” wordt, en ook weer gesubstantiveerd voorkomt: *binnenste* (N.W. II 2735 v.), *buitenste* (III 1854 v.). Datzelfde geldt ook van *benedenste* (II 1791) en *bovenste* (III 907). Stel naast *middenste* IX 687: „Hoor, hier in *het middene* komen de roepen der regenfluiten alle samen” (v. Looy, Proza⁴ 265); en naast *onderste* (op *-er*) X 1468: „*het* nu schuin boven liggend *ondere* van den deksel” (v. Deyssel VIII 214); „vlamdoorgloed door gloed van *ondere laaiende vuren*” (Holst-v. d. Sch., Opw. wegen 104). — „Zijn wij niet *de eenig oovre bloemen*” (Boutens, Praeludiën⁴ 53). „De schutters hadden --- geribbelde blikken ballen aan *voor-overe sjekoo's* geprikt” (v. Looy 259); vgl. voor het znw. *overste* (E.W. 484) N.W. XI 2055 vv.; voor *het achterste* c.a. N.W. I 709 v., 715. „Hier na zweeg hij en schreed naar *het kamerachter*” (v. Deyssel, Kl. R. 319). Zie Dl. III 1 Reg. 288 vv.; III 2 blz. 182.

107. Wanneer iemand in scherts of in ernst een uite sigaar lanceert, loopt hij kans een ane sigaar teruggekaatst te krijgen. De analogie is bij dat spel tiptop; ook in het buitenissige of het geforceerde van de adjektivering. Tegenover de paar voorbb. van „uite” (n. 103) kan ik niet veel stellen met „ane”; en dan nog enkel uit het hyperliteraire: „Daarin kwam de baas, zacht door de oogen de wacht-spanning aan-doend van *kleeren-aane menschenlichaamheid*” (v. Deyssel III 136), „Je zag den regen als licht zwarte zonne-stralen voor *het* pluizerige en nog *met licht er aane zachte witte* van den gezichtseinder in het Zuid-Westen, op de groene weilanden neêrkomen” (VIII 176). — De koppeling *rechtaan* kreeg reeds in n. 103 i.f. een toevallige beurt. Het bijw. *langzaam-aan* wordt in het N.W. VIII 1072 slechts terloops genoemd. Tegenover vijfmaal: „*deze langzaam-aan-actie* is volkomen wettig” (Vk. 19 XI '49), noteerde ik één voorb. van: „dat *een langzaam-aan actie* de aangewezen weg is” (17 VII '50). Maar ook het volgende 'attributief' geval vertrouw ik maar half: „De demontage --- zal in *een 'langzaam-aan' tempo* worden voortgezet” (20 X '48) — ik denk te veel aan de „slow-down en sit-down acties” van n. 38. „Het Instituut voor medisch onderzoek in Los Angeles heeft een nieuwe fotografische '*langzaam-aan*'-techniek ontwikkeld, die de hartslag 133 maal vertraagd weergeeft” (21 X '50). — Een verbogen eenling is: „Suus *voortane afwezigheid*” (Zoetmulder II 13); maar de zeer gebruikelijke silbe-splitsing „voor-tane” wijst erop, dat het etymologische gevoel bij dit woord (voort-aan) wankel wordt.

In n. 106 trok „*het nuë omheene buitene*” naar twee zijpaden. We lopen ze eventjes op: „áf van het verledene, het zoo-even-verledene weg, recht gescheiden van *het nuë*” (v. Deyssel III 137), „een ver gisteren, afgebroken van *het nuë*” (260). Deze verbogen substantivering doet moderner en literairder dan het onverbogen „nu” (N.W. IX 2196): „Willem bad, in *dit erreg nú*, woorden uit zijn hoofd om God te danken ---” (VI 222 =

Kl. R. 125 v.). Dit „stootte zijn denken weêr heel te-rug tot *het hier en nu*” (Kl. R. 50); „hoe is het in *het hier-en-nu* van de roman, kortom: hoe omhult mij dit zijnde” (Lichtveld 201)⁶²). Pre-attributief: „roept Hij --- den *‘hier en nu’* paedagogen van alle tijden toe” (Opv. Br. 50 p. 75), „de *‘hier en nu’* beschaving” (82). *Hic-et-nunc* [6] doet het wat geleerder. In Taal en Letteren werd gesproken van *de nu-taal* (IX 484), *naar nu-manier* (XI 211), *onze nu-kowij* (536), *in 't nu-nederlands* (456; XII 512). Nee! dan bevalt mij toch beter: Het Nederlands van nu.

„Hij herinnerde zich in *dat omhene* het ruischen van boomen des zomers” (Novellen 1938 p. 22); zie voor het bijw. N.W. X 264 v. „Hij was prettig nieuwsgierig, met een spelend letten naar *het om hem heene*” (v. Deyssel III 266), „iets naar *het om haar heene*” (VII 177); „Hij was eerst een *naar-het-naturalisme-heene* *realist*, een *naturalist-eerste-periode*” (v. Deyssel III 194). — In de verbinding „heen en weer” kreeg verbuiging geen schijn van kans. De voorbeelden blijven trouwens sterk in de ‘verbale’ sfeer⁶³): „*het heen-en-weer bewegen* van de draad over de gaten” (Vk. 7 VI '49); „na lang *heen- en weer* *gepraat*” (L. 18 III '49); *heen-en-weer* *geschrijf* (v. der Meer de W. II 158); „En daar zal wel wat *heen en weer* *geschrijf* over komen” (Vk. 21 III '50); „een gemoedelijk weinig betekenend *heen en weer* *getrap*” (22 VIII '49); „na wat *heen-en-weer* *gevlieg*” kregen we ze te pakken (14 IX '50); hij maakte „wat al te veel *heen- en weer-reisjes* naar Polen” (28 XI '49); *heen- en weer* *reizen* (Jb. Mij. Ndl. Lett. 1943/5 p. 259); „*een heen en weer* *gezweef*” (de Meester 272).

108. Een semantische parallel is: „na veel *over en weer* *gepraat*” (Dekker, Oranje I 267; Wells e.a. 59); „na nog wat *overentweergepraat*” (de Man, Rijshout 71); „Aanstonds was er een *overenweergeloop*” (Timm., Krabb. 73); vgl. N.W. XI 1603. Afsleidingen als „over-en-weerse bezoeken” tellen uiteraard niet mee. — Een soortgelijk geval is „op en neer”, waarvan Van Deyssel een verbogen voorbeeld leverde: „zijn schuin *op en neêre* zwarte en grijze *streepen*” (IX 204), „eiler[sic]-luidend, met spartel-warrelende *op-en-neer* *toontjes*” (dez., Kl. R. 162); „Hij gaf zich mee met *de* veerkrachtige *op-en-neer* *beweging*” (de Wit, Godin 67). „*het* onbebouwde, *ruwe* *op en neer* der bergen” (Dörfler 268). Vgl. N.W. IX 1691 v.

Van „neer” — zonder het tegenstellende „op” — is de flexievorm een tijdje literaire mode geweest: „achter *de neere tulen gordijnen*” (Zoetmulder I 63); „En zijn verformfaaide zon-hoed --- overliefelde *zijn neêre oogleên*” (v. Looy, Feesten³ 141), *met neêre oogen* (143). „zoet óp naast *den neêren Huhu* afkrimpnd” (v. Deyssel, Kl. R. 61 = VI 156), „In een roerloze snelheid scheen het geellicht af over Willems *neêre hoofd*” (126 = VI 223), „uit *het* beminde naar den grond *neêre hoofd*” (184 = VI 289); „en

⁶²) Vgl. „Maar stemgeluid, *hier-nuë*, blikken hoog en alles weg, koud en strak kijken, voor-uit, in uitwendig en *hier nu* ingelijfd moeten zijn” (v. Deyssel III 254).

⁶³) Vergelijk het hierover gezegde in n. 95.

daar weêr *neêre, zwarte streepjes*" (VII 171), „je handen na hun werk stil hangend uit *de neêre mouwen*" (VII 193), „Onderaan *haar neêre boven-oogleden*" (VII 199), „tegen het voorhoofd en *neêre ooglid*" (VII 232); „en *de neêre witte gordijnen*" (IX 255, cit. Fr. Erens); „*het half-neêre ophaalgordijn*" (VII 170). „van onder *haar half-neêre wenkbrauwen* uit" (v. Eckeren 204); „In een paar keukentjes zag je onderbroeks-beenen bewegen voor de gootsteen, onder *het halfneere gordijn*" (Coenen, VI. versch. 31; Een zwakke² 36).

Wat los 'gepaard' goedje is nog: „Zij waren *een-en-al vriendelijkheid* en heerlijkheid" (Bernhardt 6); voor mij is dit adverbiaal, juist als: „'t Watervlak was *een en al ijs*", al rangschikt het N.W. III 3807 dit type bij het bijvoeglijk gebruikte „een". „Of moest het beschouwd worden als *een satanisch door-en-door tasten*" (L. 15 X '48); „*zijn steeds-maar-door rijmen*" (Kloos XII 77): adverbiaal? „*kris-en-krasse slootjes*" (v. Eckeren 34) is duidelijk adjektivisch; vgl. voor het adv. N.W. VIII 115. — „Het zal van *al of niet succes* van deze correcties afhangen of zij daarmee tenslotte iets bereiken" (N.E. 26 VI '48); N.W. II 68 v. „De onderzoekers hebben zich echter niet vergenoegd met *een simpele voor of tegen verklaring*" (L. 22 X '48): een verklaring voor of tegen. — „*de zus-of-zoo beweging*" (Kloos II 1), „met *een zus-of-zóó strekking*" (V 83). „*een zo-zo milieu*" (O.E.B. XXXIII 480).

109. Na dit onrustig allegaartje geeft „alleen" ons weer wat rust. Volgens het N.W. II 147 is het bnw. *alleen* „uitsluitend praedicatief, onverbuigbaar, en om de absolute beteekenis zonder trappen v. vergel.". „Het gebruik van *alleen* als attributief en verbuigbaar bnw. --- is geheel willekeurig en druischt lijnrecht tegen het taaleigen aan" (ald. 147 v.). M. de Vries deed wel meer van dergelijke uitspraken. Ik begin maar met de niet-attributieve komparatief: „die, waar 'k u weet, o herfstig mededooen, me *des te alléener* weet" (Lyriek 109, v. d. Woestijne); „Hoe verhevener een gestalte, *hoe alléener* en stiller" (v. der Meer, Kathedraal 66); „Jaap voelde zich dadelijk *alleener* als ze naar de 'wezenbank' liepen" (v. Looy 234), „--- leek hij in het straatje veel *alleener* met zijn langen overrok" (382).

„zoo midden in *die alleene lanen*" (Querido, Levensgang⁴ II 79), „een schilder van *alleene menschengelaten*" (dez., Studiën 115), „twee *alleene mensen*" (dez. III 9). „Niet slechts, dat men haar 'Wetenschap' op *haar alleene autoriteit* heeft te aanvaarden" (Roozen 51), „een ideologie, welke die geneeswijze als *haar alleene openbaring* en ontdekking diende te rechtvaardigen" (78), „naar *het alleene welbehagen* van den Raad" (81). „na 't *alleene ommedwalen*" (v. Deyssel II 329); „*de alleene stem*" (v. Looy 347), „*een heerlijk alleene zangstem*" (dez., Proza⁴ 274); „Schoon in de wijde stilte is *dat alleene geluid*" (de Wit, Wake 47). „*de alleene eeuwige majesteit* van Jahweh" (v. der Meer 38), *de alleene priester* (422), „*de stille en alleene viering*" (427); „*de (alleene) Smartenman*" (de Jong II 429),

Alleene vertegenwoordiging (IV 326). „of de enige broer tussen een troep zussen, of *het alleene meisje* onder een stel broers” (H. 2 IX '37). — „naast *dien anderen alleene*” (v. der Meer 115). „Paulus was *de alleene* en grootste” (323). „Wij twee *alleene* — / — stil was de kamer — / Dat was dien avond/dien ik nimmer vergeet” (Undset, Viga 43). Funktioneeert dit „alleene” archaisch adverbiaal (N.W. II 247)?

„hoog en groot *de alleen-stem* voor in de kerk, laag en dof het grommend antwoord-bidden van de jongens na, in de achterkerk” (v. Deyssel, Kl. R. 252). „Voor de 'gereformeerde' en andere *alleen-psalmenzingers*, maakte de verschijning van de nieuwe gezangenbundel geen moeilijkheid uit” (L. 5 XII '47), + de predikant die „nu *alleen-psalmen-man* geworden was” + „een goed deel der *alleen-psalmen-zingers*”.

110. Een stukje bonte kermis: „*een* aangrijpend *dooreen* van werkelijkheid en allegorie” (v. der Meer 77), „*een* drastisch *dooreen* van beeld en werkelijkheid” (483); vgl. N.W. III 2949, en hd. das Durcheinander. En XI 1673 voor: „om 't *overeene* mint de vriend den vriend” (Holst-v. d. Sch. 47). — „Daarop de zielen van moordenaars *in altijd smart*” (Coenen, Studiën 129, cit. Ary Prins). — „tegen *de samene boomgebladerten* aan” (v. Deyssel III 135), „als *een samene zon-vogel-vlucht*” (202), „*De kleine samene huizen*” (256); niet in het N.W. XIV 38 v. — „Dergelijke wanluidendheid en *schrijf-maar-rake-onbeholpenheid* bij het in-elkaar-kwakken van zinnen” (Querido, Liter. 91 v.): in alle geval doet „schrijf-maar-rake” hier als pre-attribueet. — „men spreekt van '*misschiene mogelijkheden*’” (Proost, Strindberg 14). „Nu een warling van '*t misschiene*’” (Lyriek 54, Kloos), „Liefde is achter *al 't misschiene* De een figuur die feilloos blijft” (ald.); vgl. N.W. IX 855 v.

„*Een evene besluiteloosheid* kwam over 't gezicht van de vrouw” (M. Scharthen-Antink, Sprotje 59); „'t *évene glanzen* van 't donkere goud en rood der verre avondstad” (Querido, Muziek 54); „met *een even toonen* van haar gave blanke tanden” (Boudier-B., Klop 653), „dit voelde ze in *even-aarzeling*” (dez., Spiegeltje⁸ 68); „Zelfs door *een éven wind-geril* Wordt niet hun kruin bewogen” (Salomons, Verzen² I 1); „Hoe lief was *die even onbeweeglijkheid*” (v. Deyssel, Rozelaar 216), „Een verlegen *even-knikje*” (dez., Kl. R. 41), „in hortende *even-vaart*” (412); „*Een klein even* bestond hij niet” (278); vgl. N.W. III 4277 vv.

„*de hedene ziel* en die der Middeleeuwen” (v. Deyssel II 325), „de vermenging van *hedene natuurlijkheid* met het gevoel” (IV 167); „Al *het hedene*” (de Meester 292 v.); vgl. *het heden* N.W. VI 253 v. — „Wat zich in al deze artikelen --- naar voren dringt, is *de vrijwel onmogelijkheid*” van dit beleid (N.E. 5 IV '47). — „*het van-vorene* als flauw gekleurd matglas” (v. Deyssel III 242; 237, 249), „dat *de van-boven van-vorenen* zoo schitteren gaan” (250), zie n. 105 i.f. en Dl. III 1 177, 185.

111. „Madamke, g'heele gansch overstuur, door *deze plotse* en onvoorziene *aftocht*, lamenteerde in haar eigen” (Mare 84); „*in plotse woede*” (de

Pillecyn, Johan 29); „die --- *plotse wijziging* in der alleroudsten oordeel” (Kloos VI 34). Volgens het N.W. XII 2794 is dit bnw.: „Uitsluitend in Z.-Nederl.; het gebruik bij Kloos wordt niet gesteund door het Noordned. taaleigen”. Ik kan geen adjektivering overleggen van het nieuwmodische *plotsklaps* — een mengprodukt van plots(eling) en eensklaps (n. 113). Ook het gebruik van *plotseling* „als bnw. is beperkt en het geheele woord lijkt jonger dan *plotselijk*, dat het thans nagenoeg heeft verdrongen”. Vrouwen spreken wel snaaks van *plotseloos* (ald. 2797 v.). „Na een kwartiertje krijgertje spelen werd *de plotselinge man* gepakt met een kogel in zijn rug” (Vk. 28 II '48); „die witte *plotselinge staarten*” (Bordewijk 91); en zo veel meer dan het Wdb. schijnt te suggereren. „In een *plot'ling verzet*” (de Meester, Zonde 191) : „*het plotselinge van Herman's wensch*” (150).

Zelden (E.W. 816, Suppl. 201) is een algemeen-germaans bijwoord, dat in het Middelnld. reeds „als bnw. gebruikt” werd (M.W. VII 947), althans als predikaat. Daarnaast kwam ook als adj. voor de zeer variërende mnl. samenstelling *sel(t)-sien(e)*, *sel(t)-sen(e)*, die door substitutie van suffiks *sel(t)sam* opleverde = nnl. *zeldzaam* (VII 955). Kluge-Götze (Etym. Wtb.¹⁵ 718) zegt: „Auf Entlehnung aus dem Hd. [seltsam adj.] beruhen spätmnd. *seltsam*, nnl. *zeldzaam*, dän. *sølse*, schwed. *sällsam*”. Schönfeld⁴ 180 gaat niet zover: „Het compositum mnl. *selt-siene* wordt vervangen door *selt-saem*”. Ook De Vooy, Ned. Spr. 209, spreekt bij deze suffiksverandering niet van ontleening uit het Duits; Overdiep 216 zwijgt erover. — Wie „het *zelden* treffen” met „het *zeldzaam* treffen” vergelijkt, moet toch wel het betekenisverschil opmerken. Neem bijv. nog de tegenstelling: „zij waren *zelden* : *zeldzaam* voldaan”. Dat verschil wordt niet altijd in acht genomen.

Het is ons hier evenwel om de adjektivering te doen: „*De zeldene keren* dat deze woorden inhoud tonen ---” (V. 31 VII '36); „Wat leven we *zeldene keeren* tijden” (Holst-v. d. Sch., Geboort 10), „Eens zat ik *in zeldene stilte* van zomer” (123); vgl. Kruisinga 248. „*een zeldene Zondag*” (Th. de Vries, Rad 268); „Zij hadden kunnen leven van zijn *zelden* *glimlach*” (Boudier-B., Spiegeltje⁸ 261). Van de komparatief heb ik alleen adv. voorbb.: „*Zeldener* komen de klachten ---” met uitroeptekens in O.T. VIII 39; „doordat de onderwijzer *zeldener* dialect gaat spreken” (Opv. Br. 108 p. 44); „En al verscheen ze --- veel *zeldener* dan ik wel wenschte” (Chesterton, Leven 258). — „(Hij) kwam dien zomer *zeldzamer en zeldzamer*” (v. Moerkerken, De bevrijders 126). „op dien boulevard --- waar *zeldzaam* een menschfiguurtje bewoog” (Scharten-A., Huis 218) (adv.); „*het zeldzame renaissance*⁶⁴ *torentje* van Burgh” (Haspels, Zee 20); *de zeldzame lantaarns* (Querido, Studiën² 158, cit.).

112. Zoals men weet, vormt *-lijk* zowel adjektieven als bijwoorden. In allerlei gevallen werd *-lijk* als adverbiaal suffiks gevoeld, vooral als

⁶⁴) Vgl. voor het adj. *renaissance* n. 5.

het woord — naast adjektieven zonder dat suffiks voorkwam, bijv. *open* : *openlijk*, *ziek* : *ziekelijk* (Schönfeld⁴ 184; N.W. VIII 2303)⁶⁵). Maar evenals andere bijwoorden kunnen ook deze formaties weer geadjektiveerd worden. Over een geval als: „*Beryl was bangelijk*” (Lach 17 XI '33), maken we ons maar niet druk; het verschilt niet van predikaatsgevallen als: „het werk was af; de kachel was uit”. Het N.W. (II 971) vermeldt het woord niet; wel het bijw. *keuriglijk* (VII 2677): dan „danst hij *keuriglijke menuet-pasjes*” (Taalbloeï II² 133, cit. Querido). — „dat deze zaal gelijk was aan een *prachtiglijke woestijntent*” (Couperus 10), „hun antieke *uitrusting*, zoo *prachtiglijk*, zoo schitterend, zoo goud in het grelle licht” (180); „men vroeg waaróm toch deze *prachtelijke optocht*” (245); vgl. voor het bijw. *prachtelijk* N.W. XII 3819, voor *prachtiglijk* 3824.

Het geadjektiveerde bijw. *waarlijk* maakt nog al opgang — onder invloed van „*waarachtig*”? „eigenschappen die een *waarlijk geschiedschrijver* behoort te bezitten” (Brouwer 83); „Het bleek voor den rechter een punt van *waarlijke* en voortdurende *zorg*” (de Goede 260, cit.); „Nochtans --- slaagde hij er niet in den knijzigen Hertog een *waarlijken lach* te ontlokken” (Eekhout, Tijl 350); „een *waarlijke dichter* in onze katholieke literatuur” (L. 28 V '48); dan „zal onze *waarlijke eenheid* zich vanzelf openbaren” (M. 21 IX '39); „kortom een *waarlijke wereld-beschouwing*, die ---” (L. 23 XII '49); „*Met waarlijke moed* trotseerde het personeel de vuurgloed” (Vk. 5 I '49); „van tijd tot tijd (komen) falsificaties aan de markt, door *waarlijke meesters* in het vak gemaakt met zóveel raffinement, dat ---” (25 X '47). „zodat er van een *waarlijk overleg* eigenlijk nog geen sprake is geweest” (31 III '49); het opschrift luidde zonder een: „Onderwijzersorganisaties menen: *Van waarlijk overleg* is nog geen sprake geweest”. „Zij, die door de Sovjets als het uitschot van de natie werden behandeld, bleven naast de grote priester von Preysing *waarlijke edellieden*” (22 XII '50): schrap de -e en het is adv., naast „De gehele democratische wereld verliest in von Preysing, Duitslands beste zoon, een *waarlijk eminente figuur*”.

113. Adverbia op -s worden op grote schaal geadjektiveerd. Hierbij hebben zich zelfs pseudo-spellingen op -sch, zoals *fluksch*, *gindsch*, *dagelijksch*, *terloopsch* (n. 66), *tersluisch* enz. officieel geweest; zie o.a. Dl. II 55 vv., 327 vv., 419; N.W. XIV 123 v. „Slechts één *terloopse bemerking*” [germ.] (Janssens 176; 213), „met een *terloopse karakterisering*” (236); „Hun afscheid *was terloops* en luchtig *geweest*” (de Joss. de J., Appel 229): predikaat met -s⁶⁶)! „en dat haar tegemoet snelde, dat *was* niet *tevergeefs* *geweest*, hun kussen waren niet *tevergeefs* *geweest*” (Smeding e.a. 129, Coolen): „Dat al die lange uren van ploeteren dus niet *tevergeefs* *zijn*”

⁶⁵) Zie Taalrapsodie 450 over *openlijk* : *bedektelijk*.

⁶⁶) Het N.W. XVI 1578 v. blijft vastzitten aan -sch. Het is althans konsekwent in z'n aberratie!

geweest" (Roelfzema 260; Weytens 109); N.W. XVI 1740 en v.; *het tevergeefs trachten* (de Pascoaes 365); vgl. Dl. II 418.

„Een bnw. *allengsch*, in nieuweren tijd door sommigen gesmeed als afleiding van *allengs* — bijv. *eene allengsche verandering* van temperatuur — is met den aard der taal in strijd. Van dergelijke elliptische adverbiale uitdrukkingen (als *allengs*, *onlangs*, *eerlang*, *somtijds*, *soms* enz.) kunnen geene adj. worden gevormd" (N.W. II 174 Aanm.). Voor kennisgeving (zie Dl. II 230). „*de allengse beoefening* van de balknotatie" (Opv. Br. 123 p. 104). — „in *een enigszins anders bedrijf*" (Bolkestein; N.W. II 433 v.); „dan hoort hij den woesten zang van *beurtelings klagen* en ontembaren hartstocht" (T.L. XVI 460 v.); het adj. *beurtelingsch* is volgens het N.W. II 2292 thans in onbruik geraakt. — Het adj. *eensklapsch* is „zeer onge woon" (III 3857): „door *zijn eensklapse luide uitroepen*" (v. Deysse VII 120).

Van „hiernamaals" geeft het N.W. VI 740 alleen de postpositieve verbinding: *het leven hiernamaals* ([1] laatste voorb.). De substantivering: „in het hiernamaals" (K.E. 394), is zeer gewoon op de preekstoel: „zijn meening over *het hiernamaals*" (Hazewinkel 310); „om ons voor te bereiden voor *het hiernamaals*" (Tamási 92, bis; 93, bis); *het hiernamaalsche* (B.N. VII 229); „de middeleeuwsche monniken, die al hun gedachten samen trokken op *het hiernamaals*. Die troost is ingeruild tegen de vertroosting door *het hiervoormaals*" (v. Duink., Legende 207). Vergelijk *het hiernamaals-humanisme* (O.E.B. XXXII 507), met „*de hiernamaals voorstellingen*" (Gunning 106), dat adverbiaal blijft doen.

„De --- zijgevel aan de Jodenstraat bestaat *gelijkstraats* uit Naamsche steen" (Kessen 100; 102) adv.: gesubst. „*Het gelijkstraats* heeft een galerij van zeven bogen" (110), „terwijl het door twee mergelsteenen lijsten in *een gelijkstraats* en een eerste verdieping verdeeld wordt" (121); „Het stadhuis bestaat uit een kelderverdieping, *een gelijkvloers*, twee andere verdiepingen en een zolderverdieping" (107). — „toen de kinderen thuis kwamen, mochten ze 't stuk zien, *het mirakelsche portret*" (de Man, Geiten 62), „*dat mirakelsche kunnen* der schilders" (63); vgl. N.W. IX 792; en voor het adv. „nauwelijks" IX 1645: „de wolken *met nauwelijks ommelijn*" (Couperus 32 v.): „maar zag naar *het nauwelijks-pad*" (Querido, Liter. 197, cit. Couperus); „hoe haar ziel bewogen werd door *zijn nauwelijksche aanraking*" (v. Hulzen, Liefdes tusschenspel 62); „Met *een nauwelijkschen groet*" (Scharten-A., Heerschers 214).

„de ontgoochelende verbouwing *der thansche ellende*" (de Ridder 75). Het N.W. XVI 1756 wijst al op het adj. gebruik van „thans", en op substantivering: „deze tegenoverstelling van *het Eertijds en Thans*" uit de Camera (ald. 1759). Zie daar ook over de verbindingen *de thans eischer*, *verweerder* in het juridisch spraakgebruik⁶⁷). — „*het zijdelings verminken* in strikten zin" (Bender, Verm. 30).

⁶⁷) Vgl. n. 99 het type „*de bijna-president*", en verder soortgelijke „koppelingen", o.a. „*de nu-taal*" n. 107.

Ik gaf veel van uiteenlopende waarde. Voorbijgaands en blijvends, probeersels en aanwinsten. Het is in de taal als in het leven.

XI. EEN DRIEVOUDIG AANHANGSEL

§ 1. Pseudo-attributen met streepjes

114. In Deel III 2 n. 146 v. en 200, met de bijbehorende noten [47] v., was het een bonte kermis van post-positieve streepjesbepalingen. We moeten die bij het scheiden van de markt nog wat prepositieve tegenspelers geven, al zullen deze van een ander gehalte worden. De anders georiënteerde tweedelige 'voor-bepalingen' in n. 46-54 en elders, komen voor het hier bedoelde tegenspel weinig of niet in aanmerking.

Wanneer alles — ook het afsluitend substantief — aaneengestreept is: „de *wat-betalen-we-per-kolom-kwestie*”, „een *do-ut-des-politiek*”, kan er zelfs geen sprake zijn van pre-attriboot. Of daar bij een los-volgend achterstuk wel van kan gesproken worden, zal nog moeten blijken (n. 117). Voor het gemak spreek ik ook maar van voorstuk, onverschillig hoe die 'voor-bepaling' met het achterstuk verbonden is. Om in de grillige varianten van die voor-bepalingen enige orde te brengen, laat ik de uitheemse voorbeelden vooropgaan. Er zijn ook voorstukken van één appellatief, bijv.: „zo'n *desperado-politiek*” (Vk. 6 XII '49), „deze *optimum-dagdoses*” (N.E. 21 XII '46), „De Rijswijkse *speedway-baan*” (Vk. 13 IV '50), „een baardig *technicolor-gezicht*” (22 IV '50), enz. — maar zulke gevallen tellen uiteraard niet mee, daar het structureel normale samenstellingen zijn. Voorstukken van twee woorden gelden ook wel als 'normaal', als die twee een bepaalde eenheid vormen. Ik denk aan verbindingen als: „Al maken wij nog geen *Alpha-plus-* of *Gamma-minus-menschen*, wij standaardiseeren de menschen even goed” (G. v. d. Leeuw 51 v.); „Gezelle was ook een *bel-canto-dichter*” (v. d. Woestijne 14); „het vlotte Amerikaanse *best-seller-systeem*” (N.E. 22 X '49). En zo zijn er bij de volgende uitheemse voorbeelden nog wel, die niet in botsing komen met het normale type van nederlandse samenstellingen. Lezers met een goed-gevormd taalgevoel kunnen hierover zelfstandig oordelen:

„zijn *à-la-mode-kleeren*, waar een prikkelend geurtje uit opsteeg” (Sabbe 71); „Van Borsselen en de *Beatus-ille-zangers* vóór en na hem denken alleen maar aan de rust van het land” (Meertens 345); de „genoemde Stichting (zal) hierop een renbaan, een springtuin, een *cross-country-parcours* en een *point-to-point-baan* --- aanleggen” (Vk. 20 VIII '49); „Met korte, maar felle spurtjes wist de *cycle-cross-artist* het veld te dunnen” (30 I '50); „een klinkende toast --- op het *cum-laude-candidaatje*” (v. Gogh-K., Kentering I 157); „kijk maar eens naar het *dernier-cri-corsetje*, dat warempel een verkleinde weergave is van zijn voorganger 1898!” (Vk. 8 IX '48); „Die dood is --- dikwels 'n *deus-ex-machina-slot*” (Malherbe 143); „Geen afschuwelijker *do-ut-des-politiek*” (Vk. 23 XI '40); „op een lichtelijk

ex-officio-toon" (Timmerman 18); „Gewezen wordt --- op de noodzaak van *full-employment-politiek*" (L. 29 IV '49); „een groep *idem-velle-atque-idem-nolle-vrienden*" (Baur 47). „Optimisme, dat na de aanneming van de *lease-and-lend-bill* is begonnen, leeft verder op" (Michielsen, Tegen de vlagen v. d. oostenwind² 230). Feitelijk hoort dit voorb. hier niet thuis, daar het volslagen Engels is. Maar het kan allicht wat leren bij de voorbb. met alleen een engels voorstuk. Want aan invloed van het Engels kan niet getwijfeld worden.

115. „Nederland verspeelt *no-run-zege* in Antwerpen (14-4)" (Vk. 9 VI '50); „ondanks de *non-possumus-houding* van het gros der Engelsen" (30 XI '50; Opv. Br. 65 p. 51); „het locale centrum van nachtvermaak met twaalf kroenende *orient-express-meisjes* uit Midden Europa" (Vk. 12 XI '49); „de *passe-partout-lessen*" (O.E.B. XXXIII 524); „In één woord: de *pastor-bonus-spiritualiteit* is de --- meest actuele voor de huidige zielzorger" (N.E. 24 XII '47); „een ouwelijk meisje dat hem een Amerikaanse *samoem-tornado-das* toonde" (L. 25 XI '49); „Zoo had ook haar het hart gepopeld van --- echte '*seid-umschlungen-millionen-goedheid*'" (v. d. Waals 157); „de *solafide-leer* van Luther" (de Jong II 529); „den '*stultitia-Christi-apostel*' Gezelle" (Baur 178); „Het is dus verstandiger het niet tot een *third-degree-verhoor* (mantelverhoor) te laten komen, maar een goede coverstory (schijnverhaaltje) te vertellen" (Vk. 15 VII '50); „Wat China betreft is Amerika reeds lang teruggekeerd naar zijn '*wait-and-see*'-politiek" (N.E. 25 XII '48).

Zulke volledig-gestreepten verschillen feitelijk niet van samenstellingen, die het moeten doen met één koppelteken tussen voorstuk en slotsubstantief. Dat geldt ook van de nederlandse gevallen (n. 116 i.f.). De intonatie moet alweer zekerheid verschaffen: het znw. na het voorstuk daalt duidelijk in toon. Of het voorstuk inheems of uitheems is, doet hier niet ter zake. Ik laat de uitheemsen nog even aan de slag:

„In Amsterdam verrijzen zogenaamde '*American Stock*'-winkels de laatste weken als paddestoelen uit de grond" (Vk. 10 XI '50); „à *pari-aflossing* volgens wettige premietrekking Haighton & Co" (U.C. 30 VII '41); de „nooit eindigende stroom van à *la minute-nieuws*" (L. 5 VIII '49); „een soort van '*après nous le déluge-stemming*'" (Schmook 498); „Voorals de *Corpus Christi Mysticum-theologie* --- wordt samen met de Kerk als 'Kultgemeenschap' scherp afgewezen" (v. der Linde 95; 96); „De Hage-naars hebben de beschikking gekregen over een *fish and chips-winkel*" (Vk. 20 X '50); „Deze *historia magistra vitae-theorie*" (Smitskamp 54); „als een uitvloeisel van de '*l'art pour l'art*'-theorie [n. 36] die het einde van de 19de eeuw heeft beheerst" (N.E. 30 IV '49); „De 'Kortenaer', (een van) het '*one pipe two mast*'-type, was in 1895 in dienst gesteld" (Chambon, Marine 139). Volkomen 'engels' zijn, al is „*eric*" (ndl. krik) dan frans met onzekere etymologie; „De '*Safe Power*' *Aircraft-crick* maakt het mogelijk, dat het opvijzelen van de zwaarste lucht-Jumbo vlug en veilig kan geschieden",

en later: „Tevens is het bij de *'Safe Power'-jack* mogelijk ---” (Vk. 25 X '50). „Dat is de *'stand by'-fase*” (23 VIII '50).

116. Bij de geheel nederlandse voorstukken, laat ik ook de voluit gestreepte 'samenstellingen' voorgaan; er kunnen zelfs monstra tussendoorlopen: „ze hadden na de rust in stromende regen met een *alles-of-niets-offensief* getracht de *I-I-score* beslissend in hun voordeel te veranderen” (Vk. 27 V '49); „Er blijkt een psychologische *alles-of-niets-wet* te zijn” (V.V. 28 III '47); men „moet (niet) afgaan op wat de *door-dik-endun-bewonderaars* zeggen” (L. 20 I '48); „Een werkelijk *druk-op-de-knop-systeem*” (Vk. 16 VI '50). „Want wat kon --- de wankele roodwitte verdediging opbrengen [hd. *aufbrengen*] tegen de *fris-voor-de-lever-weg-strijd-wijze* der Zaankanters?” (5 IX '49); „Als het --- Statistisch Zakboek van het C.B.S. als tegenhanger was bedoeld van de *geef-maar-uit-en-halen-wat-er-te-halen-is-politiek* uit de oorlogsjaren, dan ---” (16 VI '47); „Deze zogenaamde *'geef-weg'-programma's* hebben (een) enorme opgang gemaakt” (8 XI '49); „met zo'n blijmoedige *hart-onder-de-riem-film*” (10 IV '48); „het prijsgeven van het *heer-in-eigen-huis-standpunt*” (31 X '50); „een jeugdig opgetogen boek --- in de hijgende *'heet-van-de-naald'-stijl* van de reporter” (14 V '47); „Glimlachend over de huiselijk gemoedelijke tederheid van die *hen-met-haar-kuikentjes-vergelijking*” (25 X '50); „Het zien van deze *hondsdagen-en-komkommertijd-foto* deed ons nog eens enkele nummers --- opslaan” (L. 16 IX '49); door de Engelen „voor te stellen als *honne-ponne-sukkeltjes*” (N.E. 27 VIII '49), naar honneponnig ⁶⁸⁾; „Ruikend aan haar *hooi-en-klaver-boeket*, knikte Lalage van ja” (Vk. 25 XI '50); „het afstand-doen van de *ieder-voor-zich-gedachte*” (12 VI '50); „het verfoeilijke *'ieder-voor-zich-en-God-voor-ons-allen'-systeem*” (L. 28 X '49); „een *koele-meren-des-doods-boek*” (Vox V. 29 XI '46); we „vlogen over het *koetje-boompje-huisje-landschap* van Nederland” (Vk. 4 V '48); „Maar voor ge die *kun-je-nog-zingen-zing-dan-mee-melodie* te horen krijgt ---” (29 IX '50); hij speelde „zelfs te zeer in de *lach-of-ik-schiet-trant*” (N.E. 24 IV '48); „en uw mystieke *'Ladder der Liefde* (is) enkel maar een handboek voor *over-andermans-rug-omhoog-klimmers!*” (Vk. 11 XI '50); „Het begin deed anders verwachten dan het *vallen-en-opstaan-voetbal* dat het tenslotte is geworden” (27 XI '50); „Geen verontschuldiging van het sjofel verleden of het *van-de-hand-in-de-tand-heden*” (16 XI '50); „Men schat dat 2½ à 3 uur nodig is om deze *van-kleuterschool-tot-en-met-Universiteit-loopbaan* af te leggen” (22 III '48); „het *'J'accuse'* --- over schuldige onderzoekings-, opsporings- en *wat-niet-nog-meer-ambtenaren* en commissies” (N.E. 2 XI '46); „Moeder keek naar Oma met een *wat-moet-ik-nou-doen-gezicht*” (L. 1 VII '49); „Verschillende schrijvers verdedigen een *wind-wit-de-zeilen-nemen-politiek* door vergaande sociale maatregelen” (N.E. 31 I '48). En zo meer. — Een onderbroken! geval is: „Want al die gezichten van

⁶⁸⁾ Zie Dl. III 2 128; mijn *honnepon* van een ministertje.

vrouwen-in-habijt stralen een aanstekelijke vreugde uit, *vol-verwachting-klopt ons hart-stemming*'' (L. 9 IV '48).

Voorbeelden met enkel een slotstreepje zag ik weinig in de krant: „Genoemde groep zou voorstander zijn van een onmiddellijke *'alles of niets-politiek'* ten opzichte van de Republiek'' (Vk. 24 V '47); „de *'Barbertje moet hangen'-geschiedenis* van een gedemobiliseerd neger-luitenant'' (14 XI '50): bij deze zegswijze (B. moet hangen), en zo herhaaldelijk, lijken de aanhalingstekens de streepjesrol over te nemen — al gingen ze in het voorafgaande meermalen met streepjes gepaard. „Alles bijeen lijkt het erop alsof de leerplichtwet alles behalve het *'gelijke monniken gelijke kappen'-principe* hanteert'' (20 I '50); „Maar van die *'Voor Kerstmis thuis'-operatie* komt niks meer'' (23 XII '50); de russische „*Wanneer gaan jullie hier weg'-campagne*'' (N.E. 19 VI '48). Bij het „*Voor hen die vielen-gedenkteken*''.

117. Het achterstuk kan echter ook — en daar was het vooral om te doen — geheel los staan van het voorstuk met of zonder koppeltokens: „juweeltjes --- die de *dertien-in-het-dozijn cliché-/prenteboeken* verre achter zich laten'' (N.E. 2 VII '49); „De *'alles beter dan oorlog' stemming* van 1938 is nu zeker niet aanwezig'' (Vk. 9 IX '46). Verschillen zulke lossen van de voorafgaande verbonden? De intonatie zegt kordaat: neen! Ook hier is geen schijntje van attriboot, ondanks de grafische schijn ervan. Ik geef nog wat voorbeelden, mede ter kontrôle van de intonatie, die na het voorstuk eender daalt als in de gevallen met gekoppeld achterstuk — de intonatie van composita: „onze *biefstuk-met-aardappelen mentaliteit*'' (N.E. 12 II '49); „Een *door dik en dun bewonderaar* van de regeringspolitiek was de man niet'' (Vk. 17 IV '48). Men luistert er „voor een nog zachter prijsje naar een *elk wat wils programma*'' (13 IX '49), tegenover of naast het aangekoppelde: „de luchtige, bevattelijke muziek van het *elk wat wils-programma*'' (17 VIII '48). Een voorb. aan de lopende band leverde De Hartog I 12: „in dat spookhuis van om zes uur *een-twee-buig-knie ochtendgymnastiek*, half acht *Here-zegen-deze-spijs-en-drank-amen ontbijt*, zeven uur *Job-zestien-vers-elf-tot-twintig avondeten*, negen uur *hè-je-gelezen-van-die-moord thee*, half elf *truste-Ma-truste-Pa-truste-Anton naar bed*''; dat „naar bed'' nam ik ook maar substantivisch. Centerwall (210) varieerde eventjes met: „Ulla meent natuurlijk dat ze er bijzonder pikant uitziet met zo'n *kus-me-als-je-kunt hoed op*'', en even verder: „Ulla moest een *kus-me-als-je-wilt hoed op* hebben''. „een *'Christendom boven geloofsverdeeldheid'* of een *'Grootste-gemene-deler Christendom*'' (L. 4 VI '49); „Niet dat mijn moeder zo'n *glimmende-boenwas-en-zeepsop huisvrouw* was'' (N.E. 24 IV '48); „Hoe kon het anders of --- je *huis-tuin-en-keuken levensmoed* verwatert'' zo (N.E. 5 X '46); „de flinke *ik-kan-tegen-een-stootje man* met een geestelijke[-]herbewapeningsblik'' (Vk. 17 VII '48); „deze *klomp-en-molen volksstam* uit de Europese binnenlanden'' (L. 24 VI '49); „Hij had eens mogen meevliegen met een antiek *lappen-en-draden toestel*'' (L. 12 VIII

'49); „het *louter-willende-amuseeren boek*” (Bouquin, Ik dacht zoo 52); „het *'moeder of kind' dilemma*” (L. 30 IV '48, bis); „enkele *'naar-wij-van-bevoegde-zijde-vernemen'* verklaringen bevestigen deze veronderstelling” (Vk. 16 IX '47); „Haar *ruim-de-boel-op-en-het-zal-stukken-beter-gaan mentaliteit* slaat een gat in de borstwering van de dokter, die aarzelend zijn struisvogelpolitiek opgeeft” (15 X '48); „Ik heb een *rust-voor-de-ogen cel*” (N.E. 10 XII '49); „Dit wordt de *'Schommel-en-ga-slapen gezichtsmassage'* genoemd” (Vk. 13 I '47); „Dit is wat Kardinaal Spellman heeft gebrandmerkt als de *'Tel-ze-mee-tel-ze-uit' methode*” (L. 2 IX '49). Ik besluit met een wisselend drietal: „Niks anders dan koloniale *verdeel en heers politiek*” (L. 24 XII '47), „Deze *verdeel-en-heers strategie*, waarin de sterken zo bedreven zijn” (N.E. 10 IV '49), „Er worden allerlei *verdeel-en-heers-maatregelen* genomen, die onder het betreffende personeel 'n zeer gedrukte ---stemming aankweken” (L. 14 X '49).

Meermalen kunnen onze al of niet geforceerde 'pre-positieven' in soorten zonder veel moeite tot gangbare post-positieven gemaakt worden: „het dilemma *'moeder of kind'*”, „een antiek toestel van lappen en draden”, „bewonderaars door dik en dun”, „de strijdwijze fris voor de lever weg” — ik zal er niet mee doorgaan. Als post-positieven zouden het echte attributen zijn, als 'pre-positieven' kwamen ze niet verder dan schijn. Elke taalstructuur heeft nu eenmaal eigen wetten. De adjektivering die o.a. bij adverbia en partikels een goede kans maakte (n. 96 enz.), kreeg hier die kans niet. Bij hele en halve zinstukken was dat trouwens bezwaarlijk te verwachten.

§ 2. Eigennamen als voorstuk

118. „Voorstuk” houd ik, als een handige niets miszeggende term, nog maar aan bij de gestreepte : niet-gestreepte samenstellingen met een eigennaam als eerste lid; en voor de grafisch niet-verbonden gevallen van eigennaam plus soortnaam: „K.L.M. wijzigt *Amerika-route*” (Vk. 8 X '46; L. 29 X '48): „*Amerikaweek* aan de Universiteit” (V.V. 21 XII '45). „Als resultaat --- zagen wij een keurig uitgevoerd *Afrika-album*” (O.E.B. XXX 45) : populaire *Afrikaboeken* (Vk. 5 III '48) : 't Duitse *Afrika Corps* (9 II '50). Ze wisselen ook wel in één adem, zonder dat met dat grafisch verschil iets verschillends kan bedoeld zijn: *Afrikacorps* + *Afrika-corps* (19 VI '41), *Afrika Korps* + *Afrika-Korps* (26 VIII '50).

Samenstellingen met een eigennaam als eerste lid zijn niet zonder meer gaaf Nederlands. Dikwijls, om niet te zeggen meestal, zijn het slaafse kopieën of analogieën van duitse of engelse voorbeelden. Onder het opschrift „Aanlijmsels” ging Haje-Foppema er in Taalschut² (14 vv.) grondig tegenin. In mijn Ongaaf Nederlands kregen ze bij de Anglicismen (66-98; 3de druk 57-85) een beurt in ruimer verband. Tegen een paar soorten van die samenstellingen valt niets in te brengen; nl. tegen de namen van straten, grachten, pleinen enz.: *Vondelstraat*, *Emmaplein*,

Juliana-park; en de namen van kerken, ziekenhuizen, inrichtingen en soortgelijken. Wel kunnen deze laatsten ons al direkt op zijpaden brengen; vooreerst door de verbindings-*s*: *het St. Elisabethsziekenhuis*; en sekundair door de pseudo-genitieven: *het Sint Elisabeths gasthuis*, *het St. Elisabeth's ziekenhuis*; *de Sint Janskerk*, *de Sint Jans Kerk*, *de St. Jan's dag*. Eindigt de eigennaam op *-s*, dan 'fungeert' het afkappingsteken soms als exponent van de pregenitief: *de St. Lambertus' kerk*. Gewoonlijk verloopt het zonder die loze apostrofe: *het St. Antonius Ziekenhuis* (Dl. I 159 vv., 119, 283). Er is bij die sint-gevallen variatie genoeg, vooral in het verkeerde: *het St. Jozefziekenhuis* (ald. 161), *het Sint Joseph Missiehuis*, *het St. Joseph Gasthuis*; *de St. Jozefgezellen-Vereeniging* + *de St. Paulus-school*, *het Sint Laurentius-huis* (M. 28 III '38); *de Sint Josephs Gezellen (Vereniging)* (Vk. 26 I '48); „*de St. Joseph's Congregatie voor vreemde Missiën*” (T. 17 XI '41), dat zonder lidwoord 'normaal' zou zijn; „haar eeuwige rustplaats in *de St. Jozef's kapel*” (Werfel 521 v.), „de diepste klanken van *de beierende Sint Pieter's klokken*” (523). „de abt van *de Sint Bernards abdij* aan de Schelde” (Vk. 13 IV '50); „*Twaalf St. Bernards honden* hebben in de Italiaanse Alpen twee meisjes aangevallen” (7 XI '46).

De gevallen met *-s* en hun aberraties had ik hier niet eens mogen vermelden. Ik deed het toch terwille van het zo goed als nooit = heel zelden 'gekoppelde' *Sint, St.* — wat weer aan het ongekoppelde type *Sint Pancraskerk* uit n. 48 met [12] doet denken. Een voorb. met koppeltteken is: „*St.-Laurenstoren en -kerk* te Rotterdam” (Vk. 2 XI '49)⁶⁹. Gelijk n. 46 reeds in herinnering bracht, eiste L. A. te Winkel die koppeling — *St.-Catharinagasthuis, Heilige-Geestgasthuis, Lieve-Vrouwewerk* — wanneer „een bijvoeglijk woord --- alleen betrekking (had) op het eerste lid eener volgende samenstelling”. De schrijfpraktijk neemt echter na *Sint (St.)* een loopje met dat voorschrift, niet enkel bij de namen van kerken, ziekenhuizen en zo meer, maar ook bij die van straten en soortgenoten: *Sint Ludgerusstraat, St. Annastraat, St. Hubertuslaan*.

Kan daar een reden, althans een aanleiding voor zijn? Misschien wel. Etymologisch is *sint* een znw.-bnw. uit fr. *saint* (<lat. *sanctus*) (E.W. 609); maar ook als adjektief verschilt het in twee opzichten van *heilig*. Vooreerst is het onverbuigbaar (N.W. XIV 1375 v.) — afgezien van archaische verlengingen als *Sinte Margriet*; en dan krijgt het geen lidwoord voor zich, bijv. *Sint Jozef : de heilige Jozef, St. Hubertus : de hl. Hubertus*. Het mnl. *sant* (M.W. VII 152 vv.) gold bij voorkeur als znw., *sent* (976 v.) als bnw.: *santen en santinnen* (zelden *sentinne, sintinne* 156). Uit de (zuidlimb.) verbinding: *de heilige Sint Cornelis* e.a. blijkt nog weer anders, dat *Sint* + de naam van een heilige iets apart vertegenwoordigt.

⁶⁹) Vgl. in *Sinte Odilia*² door H. v. Rooyen O.S.C.: *de Sinte-Ursula-kerk* 11, *Sinte-Ursula-legende* 20; *de Sint Pietersdom* 78: *de Sint-Pieters-dom* 93, 121; *Sint Pieterskerk* 104, 105; *de Sint Petrus-kerk* 121, 122: *de Sint-Petrus-kerk* 123; *Sint Gereonskerk* 120.

119. Maar wat er van dat alles zij, *Sint Ludgerusstraat* (zonder koppeltken) sluit ook op het oog volkomen aan bij de talrijke namen van straten enz., waarvan het voorstuk geen adjektief is — namen die dus buiten de 'machtsfeer' vallen van het Te-Winkelse voorschrift: *Keizer Karelplein, Koningin Wilhelminalaan, Koningin Emmaplein, Prinses Julianalaan, Prins Hendriklaan, Admiraal de Ruyterweg, Pater Brugmanstraat, Burgemeester Suysstraat.* — *Willem van Oranjestraat, Willem Barentsstraat, P. C. Hooftstraat, Jan van Goyenkade, Cornelis Jolstraat, Alb. Perkstraat, Herman Modedstraat, Robert Fruinstraat, Jac. van Ruysdaalstraat.* — *van Beuningenlaan, van Limburg Stirumstraat, van Reesstraat, van Hogendorpstraat, van Slichtenhorststraat, van Beethovenstraat, van Rijckevorsel van Kessellaan, van der Waalsstraat. De Savornin Lohmanlaan, de Willebois-singel.* Ik steunde op mijn adresboekje.

Al zulke verbindingen met een meerledig (ongekoppeld) voorstuk verschillen taalkundig niet van composita met een eenledig voorstuk: *Marnizlaan, Hieronymusplantsoen, Majellapark.* Zulke meerledige voorstukken komen ook buiten de lokale sfeer voor: *het koningin Julianafonds* (Vk. 11 XI '50) + *het koningin Wilhelminafonds, het Prins Bernardfonds*; naast het 'Koningin Wilhelmina'-fonds, het Prins Bernard-fonds (8 V '48); *de Petrus Wertweijnstichting; het Van der Waalsproces.* Maar tegenover één zo'n ongekoppeld voorbeeld kan men er tien en meer stellen, waarbij voorstuk en sluitstuk door een koppeltken zijn verbonden, of als men liever wil: zijn gescheiden. En het is niet te ontkennen, dat het samenstel van zulke woorden door zo'n verbindend-scheidend streepje duidelijker in het oog springt. Een andere zin of funktie kan het koppeltken hier niet hebben:

het St. Benedictus Labre-huis, het Sint Bonaventura-weeshuis, het St. Catharina-gasthuis. „Het St. Catharinahuis --- waarin enkele zusters van het St. Catharina-apostolaat uit Zwolle sedert enige tijd haar intrek hebben genomen” (M. 6 IX '38); *het St. Stephanus-jaar* (M. 31 V '38, opschr. St. Stephanusjaar); *de St. Sylvester-orde* (l. Silvester), *het Sint Wiro-beeld* van Odiliëberg, *de St. Nicolaas-etalages.*

Prinses Beatrix-sluis (M. 20 V '38) + *Prinses-Beatrixsluis*; „de bediende met *Don Juan-manieren*” (N.E. 1 V '48); „Evenals *de don Juan-figuur* gestalte geeft aan bepaalde Spaansche gevoelens, zoo is ook *de don Quichot-figuur* een zinnebeeld van den Spaanschen mensch” (Brouwer, Het mysterie v. Spanje 37, ter); *het Pastoor Schilte-huis, Limburgs dr. Poels-oord, de dr. van Spanje-kliniek, Mrs. Roosevelt-commissie*; „met als 'prijs' *de Mej. Ten Cate-beker*” (Vk. 24 VII '50). — *Brabantia Nostra-sigaren, in Pax Romana-sfeer; het Monte Carlo-ballet; Semper Avanti-nieuws*; „in het *Be Quick-stadion* in Groningen” (13 V '48).

de beide Henry IV-drama's, Louis Seize-meubeltjes, in Louis XVI-stijl (zie n. 37); *de Willem III-straat, de Willem III-sculler Neumeier, Willem III-cracks + Willem III-boot* (Vk. 3 X '49); *de Willem II-aanval* (23 X '50), en zo met: defensie, midhalf, voorhoede, offensief. — *de Engelbrecht*

van Nassau-kazerne; de Albert Heyn-beker; zijn Eric von Stroheim-gezicht (N.E. 5 XI '49); het stemmige Frans Hals-museum; de Jan van Eyck-academie, een Jules Verne-fantasie, de meeste Louis Davids-chansons, liefhebbers van Paul Julien-romantiek; de Richard Strauss-concerten, het Johann Strauss-bal (Vk. 2 IV '49); de Theo Thijssen-herdenking (O.E.B. XXXI 578), een openbare H. Scheepstra-School (XXXII 497). — „dat prachtige Adam en Eva-motief” (Vk. 24 XII '49); „de nieuwe Becht & Dyserinck-haarden” (31 I '48). „deze laatste stagione der van Beinum-concerten” (L. 7 I '49, bis) + Bruckner-concert e.a.; „de Van Beuningen-expositie is gesloten” (Vk. 19 X '49); valse Van Gogh-schilderijen (30 V '49, opschr. Van-Goghvervalsingen!); het Van Meegeren-bezit, de Van Marxveldt-boeken. Ik eindigde met voorbeelden die me allerminst aanstaan (vgl. Overdiep 222 en 203).

120. Gelijk meer dan duidelijk was, bleven we met de variërende samenstellingen van n. 118 v. op zijpaden. Attributen staan los bij het bepaalde substantief. Maar los-staan is alleen niet afdoende, zoals we reeds op grote schaal in § 1-3 van het vorige hoofdstuk bij appellatieven hebben waargenomen. Gelijkheid van toon zegt ons meer dan visueel verschil. En het is van ondergeschikt belang, waaraan die grafische grilligheid vooral moet worden toegeschreven: aan uitheemse — met name engelse — invloed, of aan inheemse slordigheid in uitheems vaarwater (n. 4). Ik begin met inheemse voorbeelden, die naar hun intonatie niets verschillen van de streepjesgevallen uit de voorafgaande nummers:

„in het voormalige Sint Catharijne Convent aan de Lange Nieuwstraat” (Vk. 22 VII '49), Catharijnen had nog een genitief kunnen zijn. *Het Sint Franciscus Gasthuis* te Rotterdam; „het Sint Franciscus Liefdewerk en het Francisca Romana Liefdewerk” (N.E. 13 XI '48; Stokman, Het verzet 240); *het St. Franciscus Pensioonaat* in Oudewater; *het St. Franciscus Volkstoneel* (N.E. 7 II '48) + St. Franciscus-Volkstoneel; *het St. Franciscus Xaverius College*; de *Sint Gregorius Vereniging* (Vk. 19 II '48); de *Sint Jacob Stichting* te Oudewater; uit de *Sint Paulus Abdij* van Oosterhout; *het St. Willibrord Apostolaat* (L. 4 III '49) + de *Sint Willibrord vereniging*; de *Sint Willibrord Vereniging* (N.E. 3 IX '49) + het Sint Willibrord-Apostolaat.

het Prinses Irene regiment, de Prinses Marijke Cantine; het Kaiser Wilhelm instituut. „Karels lage Louis XV schrijftafeltje stond er naast de schouw” (Minderaa 194). — *het Frederik van Eeden Genootschap* (Vk. 24 V '49); de voormalige *Frits Hirsch Operette*; *het Geert Groote College* te Deventer. Het Nederlandse *Jack London verbond* (Vk. 3 XII '49); stukjes 'Piet Hein' zeep (9 XI '50, bis). Zie in [6] voor *Konrad van Soest tentoonstelling* e.a. — „De Du Perron cultus --- wordt slechts vanuit dit licht begrijpelijk” (N.E. 5 III '49); de *Van Gelder Papierfabrieken* (Vk. 9 XII '50); „het Old Vic Theatre (heet) eigenlijk 'Royal Victoria Music Hall'” (8 XII '49), puur engels. de *De Ruyter medaille*, na: De Ruytermedaille

(23 III '50, opschr. De Ruyter-medaille voor zeelieden); de nieuwste *Snip en Snap Revue*; een van *Wijk wollen deken, van Wijk dekens*; de *Winkler Prins Encyclopedie* (20 IX '47). Ik liet het in een bont allerlei verlopen, al had ik het nog bonter kunnen maken. Het wordt echter tijd eens na te gaan, of na de eenledige appellatieven uit het vorige hoofdstuk, eenledige eigennamen ons nog iets nieuws kunnen leren.

121. Vooral in dagbladen zijn zulke eigennamen als eerste lid van een samenstelling schering en inslag: *Aalberse-herdenking* (Vk. 2 XI '48), het *Achilles-terrein* in Assen (27 IX '50), *Afrikareis* (5 III '48, bis) n. 118, het *Anseelmonument* (N.E. 8 III '47). Maar die kunnen ons niet erg interesseren. Interesseren doen ons de eenledige eigennamen die zich pre-attributief voordoen. Zoals men weet verschilt het Engels inzake pre-attributieve bepalingen radikaal van het Nederlands; men kan dit nagaan in Ongaaf Nederlands 72 vv. (3de druk 61 vv.). Met dat al vinden verbindingen als eng. *a Cambridge professor, a Paris bank, the Transvaal Government* bij ons maar wat graag navolging. Toch beantwoordt aan eng. *a London suburb* in gaaf Nederlands *een voorstad van Londen*; eventueel „een Londense voorstad”, maar niet „een Londen voorstad” (n. 122). Goed Nederlands zijn ook postposities als: *de kwestie-Ambon, het plan-Atlee, de affaire-Hardy* (Vk. 22 IV '50) + *de zaak-Hardy, het tweede proces-Hardy; het proces-Lages, het plan-Petsche, het rapport-Schilthuis, een motie-Wagenaar* — een type dat reeds in Deel III 2 20 v., 135 ter sprake kwam.

Wie zulke postpositieven door al dan niet gestreepte 'prepositieven' vervangt, stelt geen goed-nederlandse daad. Zo was het bijv. geen verbetering, toen een blad op „via de zender *Kootwijk*” liet volgen: „De *Kootwijk-zender* is echter een minder goede kwaliteit dan de zender in Lopik” (Vk. 2 II '49). Zelfs het koppelteken kan hier de nederlandse situatie niet redden. Zo ging goed en niet-goed in hetzelfde blad o.m. samen bij *de boormethode-Honingmann : de Honingmann-methode* (25 III '50); *de kwestie-Indonesië : het Indonesië-probleem, de methode-Klompé : de Klompé-methode* (21 X '50); *Belgische vrijwilligers voor Korea, onder het opschrift: Belgische Korea-vrijwilligers* (14 IX '50); *het plan-Marshall : Marshall-plan* (11 III '48, bis); *het vraagstuk Nieuw-Guinea : het Nieuw Guinea-vraagstuk* (11 XII '50), *de kwestie-Nieuw-Guinea* (29 XII '50, opschr. *Kwestie Nieuw-Guinea*) : *de Nieuw-Guinea-kwestie* + *de Nieuw Guinea-kwestie* (23 X '50). *het accord van de Renville* (23 VI '49) : *het Renville-accord* (27 V '48).

En evenzo in omgekeerde volgorde naast elkaar: *de Rome-reis : de reis naar Rome* (24 XII '49); *de van Royen-Rum-overeenkomst : de overeenkomst Rum-Van Royen* (23 VI '49), *de overeenkomst Van Royen-Rum* (7 VI '49); *het Schuman-plan : het plan-Schuman* (4 VII '50), *à la het plan-Schuman* (3 XI '50); *Sumatra-ondernemingen* + *de Java-ondernemingen : de ondernemingen op Sumatra* (18 X '49); *de Taft-Hartley-*

-wet : de stakingswet *Taft-Hartley* (5 V '49); de *Ward-methode* : de *methode-Ward* (22 XII '49); de *Woltersom-organisatie* : de *organisatie Woltersom* (7 II '50), de *organisatie-Woltersom* (10 VI '49).

122. Bij de voorafgaande tegenstellingen waren de eigennamen telkens als voorstuk met hun achterstuk samengekoppeld. Voor een ongestreept doublet moesten twee bladen in aktie komen: *het Boymans Museum* (N.E. 3 VII '48), tegenover „*Museum Boymans te Rotterdam*” (Vk. 16 XI '50). Verder moeten mijn voorbb. het zonder de goed-nederlandse tegenhanger doen. Ik begin met geografica ter ere van de engelse soortgenoten in n. 121: *de Cambridge universiteit* (Vk. 10 VIII '49) is half, „*het Lincoln college*” is evenals *het Massey college* in North Ireland helemaal engels, tenzij men college op z'n Nederlands spreekt. Andere verbindingen sluiten nauw aan bij de talrijke geadjektiviseerde stofnamen van geografische herkomst uit Deel III 2 [65] en passim, al stel ik ze daarmee geenszins zomaar op één lijn! „*Damesschoentjes uit bruin suède met Florida stormrand*” (Vk. 31 III '50), modern lederen *California damesschoentjes* (ald.), *California Dames Cosypantoffel* in rood suède : *cosy-pantoffel California systeem* (25 : 30 XI '49). Dol-fijn reep bereid met de edelste *Venezuela cacaobonen*; *Jamaica Rumbonen* (28 XII '49). *Java thee, Sumatra thee* : *Java-thee, Sumatra-thee, Sumatra bladthee*. „*Andere cultuurmaatschappijen die vast waren: Watoetoelis Poppoh, Suiker Cultuur, Holland Sumatra en Besoeki Tabak*” (18 I '50); *de Bandar Oliepalmen* (4 I '50) + *de Bandar Rubber*. „*Amsterdam Rubber was anderhalf punt lager; Deli Batavia Rubber bleef vandaag onveranderd*” (17 XI '50). „1112 pakken [tabak], alle van *de Deli Maatschappij, de Deli-Batavia --- Maatschappij*” (6 IX '50); de certificaten *Deli Mij* (19 I '50) enz. „*de Bagdad Spoorweg van Berlijn via Constantinopel naar Mesopotamië*” (Paneth, Winston Churchill 36). Voor de gespatieerde namen kan men Dl. III 2 Register L. II vergelijken.

Ik geef nog wat allerhande met geografische voorstukken: *De 'Brabant Grensrit 1950'* (Vk. 25 II '50); *de Djakarta Lloyd*. *Zware grijze Holland dekens*; *het Holland(-)Festival*; „*Opening van het 'Holland Huis' te New York*” (M. 20 III '40), met „*Holland House Corporation*”; *de Holland Troubadours*. *Indië(-)Contact* (Vox V. 29 III : 26 IV '47), *Indië hoekje* (Vk. 4 XII '50); *het Korea corps* (29 VIII '50). *de Lourdes bedevaart* en de *Rome-reis* (18 III '48) : de *Lourdesbedevaart* (5 VII '49); *de Maginot Linie* (3 III '49) : de *Maginot-linie*. U hebt „*het inzake het Manila fossiel totaal bij het verkeerde eind*” (Hallack, Van een frans patertje 71 en v.). „*Hij kwam juist terug uit het Poltava district*” (Kravchenko 75); *het Medan bulletin* (O.E.B. XXXII 490) : de *stichter van de Schönstatt Beweging* (562) : de *Schönstatt-Beweging* (563). *de Sjanghai Club* (N.E. 21 V '49) + de *Hongkong-Sjanghai bank*; *de Yalta overeenkomst*; een *kruiser der York klasse* : *de Stockholm(-)conferentie* (v. der Linde 14 : 55), *de Lausanne(-)conferentie* (46 : 48), *Lambeth conferentie* (179 enz.). Wie op 'adjektivische'

oogst had gehoopt, is bedrogen uitgekomen. Ik deed maar een greep, en ik blijf dat nog wat doen, uit een veelheid van knipsels en aantekeningen. Nu echter zonder aardrijkskunde.

123. Firmanamen en handelsartikelen c.a. hebben bij ons blijkbaar een streepje voor, als er een onnederlands tintje aan is; ik had bijna luchtje geschreven. Is het eigenlijk geen vechten tegen de bierkaai? Meer dan eens weet ik geen raad met de attributief-doende 'eigenaam'. Is *Aga fornuizen* (L.D. 29 III '47) misschien een letterwoord (initialenwoord)? (Aga = Aktiebolaget Gas-accumulator). *Gébé surrogaten* heeft er ook wel wat van, ondanks Gébé's pikante soep (U.C. 17 IV, 26 VI '43). maar weten doe ik het allerminst. Van *Avang schoenen* weet ik het zeker: „AVANG schaatslaarzen Fabricaat. N.V. Ant. van Gils' Schoenfabrieken Moergestel". En daar Erres „R. S. Stokvis en Zonen" verbergt, moet je daar wel aan denken bij: „Alle Erres radio's" (Vk. 9 XI '50), televisie, wasmachine; „Luister naar Erres' kristalheldere weergave" (12 XII '50) + een Erres handelaar. Bij *Hero Vruchtendranken, Hero Conservenfabrieken* in Breda, past „Henckel & Rood". *Een Esveha product* [5], en de varianten Esvehafabrieken : Esveha-fabrieken (U.C. 3 I '41) korresponderen met „Simons, Veerkade, Haag". „Er gaat niets boven *Peli wrijfwas* --- 't Is een Erdal product"; ik hoor dat Erdal op de beginletters steunt van „Eén roep door alle landen", produkt van de N.V. Maatschappij voor Wasverwerking, Amsterdam. *Het Frico zuivelbedrijf* is geabstraheerd uit „Friesche Zuivelcoöperatie. Zulke verborgenheden lenen zich biezonder goed voor attribuering. Het zijn immers 'willekeurige' formaties. Maar we zouden vooruitlopen op de volgende paragraaf.

Auto's en andere vehikels zijn sterke bevorderaars van 'eigenaam-attributen'. In n. 7 citeerde ik al half: De nieuwe luxe *Fiat Balilla* is er, met alle vermaarde *Balilla eigenschappen*; „*Fiat nieuws* is goed nieuws" (M. 19 I '40); *de Fiat fabrieken* : „explosie in Fiat-fabrieken" (Vk. 7 VIII '50, bis). Je zit somtijds erg aan een letterwoord vast ⁷⁰). „een lading van 35 *Austin auto's*" (10 I '47), „*de Austin Autofabrieken en de Cadbury chocoladefabrieken* hebben --- hun deuren moeten sluiten" (N.E. 15 II '47); „de opeenhoping van plebeische *niet-Cadillac motoren*" (Vk. 18 VII '49). *Buick Sedan 1947*; *Chevrolet Sedan 1947*, *Chevrolet vrachtwagen* (bestelwagen); *Citroën Sedan 1949*, *Vedette Sedan 1949*, *Skoda Sedan 1949*, en varianten. *Ford Vrachtwagen 1946* (16 III '50) + *Renault Bestelwagen 1949*, *Peugeot Vrachtwagen*, enz.; „de N.V. Nederlandse *Ford Automobiël Fabriek* te Amsterdam" (20 IV '50), „directeur van de Nederlandse *Ford Maatschappij*" (ald.). „de productie van *Morris Oxford- en Morris Minor-personenauto's*" + productie van Morris-auto's (24 XI '49); *Renault oliën* : de Renault-fabrieken (ald.). *Eysink motoren* ⁷¹). Een frame van

⁷⁰) Fiat = Fabbrica Italiana Automobili Turino, S.A.

⁷¹) Vgl. voor *Diesel hulpmotoren* e.v. [22].

Fongers herenwiel : Fongers-herenwiel met Eysink-lantaarn. — Zeer snelle *Matchless motoren*; de *Maybach Zeppelin*: de befaamde Maybach-motoren; „het holle geluid van de *Pegasus motoren*” (Gibson 77). „Ettelijke millioenen *Bosch bougies* werken tot volle tevredenheid in de motoren der snelste vliegtuigen” (U.C. 21 X '41), de nieuwe *Bosch spoel* (ald. 4 X '41). We kwamen in de lucht terecht. *Avia rijwielen* (T. 20 XI '41), *Dunlop banden* (rijwielen), en de *Simplex Rijwielabrieken* brengen ons weer op de begane grond. Andere 'fabrikaten' nemen het over in al hun bontheid.

124. „een gedeelte van het complex der *Albatros Superfosfaatfabrieken* N.V. --- in Pernis (is) in as gelegd” (Vk. 9 VI '49). „Een 'Ascot' behandeling is dan ook meer dan een gewone reiniging, 't is een vernieuwing” (adv.). *Bally schoenen*; *Bata schoolschoenen* (pedicure), „Maar er is slechts één *Bata sandaal*” (4 IV '50). *Beckers haard*; *Beva kleeding* : een driedubbelssterke Beva-jas. *Bona margarine*; *Bouvy keukenzout* : Hollandsch Bouvy-zout. „de betrouwbaarheid van *Brocades geneesmiddelen*” (4 II '47). „Voor school een *Bruynzeel potlood*” (10 VIII '50); „Elk vertrek wordt een smaakvol interieur door *Bruynzeel parket*” (L. 9 XII '49). „*Calvé saus* voor Uw sla” (U.K.D. 10 X '51). „De kleurenontwerper Howard Ketcham heeft een nieuwe kleur geschapen 'Carmen rose'” (N.E. 27 XI '48) + *Carmen kleuren* (tint, schoenen, armbanden en kettingen, bloesje, poppen, castagnetten) (ald.). „Pas Dobbelman's *Castella Crèmes* toe” (adv. 1941), en zo met: Kinderzeep, Scheerzeep, Schoonheidszeep, Tandpasta, scheer-tips, vitamine F crème, Zelfwerkend Wasmiddel; „de onzegbaar zuivere en zachte nieuwe *Castella kwaliteit*” (Vk. 28 III '50), [2] i.f.

„Met *Dalco films* krijgt U resultaten” (6 VII '50); *Delta* hoge druk centrifugaal-pompen (2 V '50); „Een heldere wasch met *Delta zeep*” (22 I '48). *Douglas mesjes*; Scheertijd verkort met *Douglas 'Record'*. *Droste pastilles*, *Eisenhower jacket* (20 X '49). *Elias tafellakens* met bij passende Elias-servetten (28 X '50). *Eskimo pakje* : Eskimopakje; een onvervalste Eskimo-dajak (12 VII '50). „de originele *Eugène permanent*” : de originele Eugène-methode (14 XII '50). *Gevaert film*. *Gillette scheerapparaat* (mesjes e.a.) (11 XII '50), zie [2]. *Haas azijn*. *Haust toast* (ontbijtkoek). Uw *Hoover wasmachine* staat klaar; de *Hoover elektrische wasmachine* : men let hier en elders op het gespatieerde 'scheidende' adjektief. (*Jan*) *Jaarsma haarden* (haardkachels). *Jamboree schoenen*. „en ieder een paar *Johnny cakes* op hun rug, harde brooden van twee pond per stuk” (Verhoog 180). *Kerko doublefront shirt* (T. 3 XII '41) + *Kerko-Shirts*; een *Kermopa shawl*. *Korst saucijzen*; *Timp saucijzen*.

Klumper kleeding kan of moe(s)t gelezen worden met een rust tussen de naam van de zaak en het volgende woord. Zo was het ook bij *Meerweek woningbureau*, *Van Veen ledikanten*; en vroeger in nog meer andere combinaties. Die laten nog iets horen van een stukje inheemse voorgeschiedenis bij ons type eigennaam + artikels — een voorgeschiedenis die in de anglicistische maalstroom verloren ging.

„*Linthorst Braadjus* de 'make up' van elke jus" (U.K.D. 2 V '46, adv.); *Linthorst soep(en)*. een *Luctor filmprojector*. „een *Luttmer naaimachine*" + een *Luttmer's Luxe Salonkast* (C. 20 VII '41). *Luxor vulpen* is beter; *Mars chocolade*. „de *Marsil vermageringsbonbons*" (Vk. 17 XI '49) + een *Marsil-kuur*. *Medinos tandcream*. *Merket ringen* brengen geluk. *Monroe calculator*. *Paré Bruidsuikers* enz. [5]. *Perry Rackets*. Een modern *Philips achterlicht*, en zo (met variantjes) in vijftig en meer andere verbindingen. *De Phoenix flesdrager* (17 VII '48). *Pink Pillen*. *Proco Shampoo* (wassing) (29 X '49). fauteuils met losse *Pullman kussens* (23 IX '50). *Rebuilt machine*; *Rembrandt tulpen*; de *Rennie pastilles*; een *Rinck bril*. *Shampodor Haarwassing* e.a. (L. 25 VII '47). *Sibo Juspasta*; de *Singer Maatschappij*; *Sirius hondenbrood*. de *Super-Swift herenschoen* (schoenen); „De superieure *Tana crèmes* en dressings zijn uitsluitend verkrijgbaar bij de schoenbranche" (L. 25 XI '49). „in de vorm van superfosfaat of *Thomas slakkenmeel*" (Vk. 12 XI '49). *Vendex schrijfbloc* (21 II '50); de afkomst van *Verkade beschuit*: de *Verkades albums*. *Verma vaten*, kisten enz. *Victoria biscuit* (brood)⁷²⁾; de *Vivo kruidenier* (winkels). *Vulcana haard*; de *Waterman vulpen(houder)*; 2 XII '50). *Zaalberg dekens*. *Zebra kachelglans*. Enz. enz. Menige naam was voor mij niet meer dan een naam. Dat elk letterwoord vermeden werd, kan ik niet garanderen.

125. Ook buiten het 'ekonomische' leven met z'n talloze gebruiksartikelen nemen de onverbonden eiggennamen hun uitheemse kansen waar, zonder veel nederlandse winst (vgl. echter n. 118): „de kapel van *het Aloysius College*" (Vk. 16 XI '49); in *het Canisius College* (30 I '48). *Juliana bron*; *Juliana Stichting* (26 V '50): *Fondation Juliana*; de *Marijke Club* (15 VII '49), een nieuwe '*Marijke*' tas; vgl. n. 120. *Het Maria Paviljoen* te Amsterdam (U.C. 14 III '41), *het Minerva Paviljoen*. een *Berlitz school*; *het Edison Instituut*; „*het Dalton plan* werd weldra populairder in Engeland dan in de Verenigde Staten" (Opv. Br. 130 p. 8).

„*Afrikaanse en Bantu toneelstukken*" (Vk. 29 VII '50), zie voor het geadjektiveerde *Bantu Dl. I* 43 v.; en vergelijk de adjektivering uit een andere hoek van de wereld: op *Eskimo manier* (Challis 60), n. 124; een *Hindoe feestdag*, *Moslem Pakistan en Hindoe India*; de voormalige *Hindu* (: *Moslim*) *Partij* (21 V '49); onze twee *Hindoe vrienden*: de *Hindoejongens* (N.E. 5 VI '48). — *het Boerhave kwartier* (Vk. 1 III '49); de *Borro-meüs Encycliciek* (v. der Linde 80); de oprichting ener *Nederlandse Bruckner Vereniging* (L. 25 III '49). „*Links --- is het Caïphas huis*" (L. 3 XII '48). *De Cinetone Studio's* in Duiwendrecht. *Concordia Polis* veilig en voordelig. „de finale van *het Crackstate tournooi* in Heerenveen" (Vk. 28 VIII '50). „*Het Crasborn Hotel* recht tegenover de kerk is een miniatuur museum [n. 28 v.] van moderne kunst" (N.E. 13 XI '48). „*Luchtaanvallen* overdag zullen door *Gloster 'Meteor' straaljagers* --- moeten worden afgeslagen"

⁷²⁾ *Victoria Hotel*: het *Victoria-station*.

(Vk. 1 IV '50). *de Henley regatta* (30 VI '50) : de Henley-regatten van 1949 (31 III '50). *de Heracles links-back* Dekkers. Duits bleef de *Hitler(-)Jugend* naast de Hitler-jeugd (U.C. 5 V : 25 IX '41). De in aanbouw zijnde *Hollandia Tricotagefabriek*. *de Lenin Bibliotheek* (Kravchenko 85) : Lenin-Mausoleum (Vk. 3 XII '49); drie '*Liberator*' machines (Tel. 5 VIII '43). — *de anti-Leopold houding* (N.E. 2 VII '49); geen enkel Nederlands *niet-Lloyd* schip (Vk. 1 VI '48); *het pro-Chamberlain standpunt, een pro-Tito beweging*. — elke *Maurits aanval* (17 X '49) : Maurits-aanval (22 V '50, bis); *het Mozart gedenkteken, het Oranje shirt* : de Oranje-verdediging (? vgl. n. 16 i.f.); *de Oswald rol* (Blixen 179). *de slapende Soubirous familie* : Soubirous-familie (Werfel 84 : 240). *de Sovjet Inkoop Commissie* (Kravchenko 10, bis), zie [7], en zo met : jeugd, N.V.'s, (een) Republiek, verdraagzaamheid, e.a. (George, Gods ondergrondse 70), meestal met koppeltken. *de Spartakus jeugd* (Valtin 15); *Stachanov gejaagdheid*; *de Stalin tankschool* (N.E. 25 I '47). — *De Unitas Toneelvereniging* (Vox V. 29 XI '46), *de Unitas ploegen* (V.V. 15 XI '46) + *de Unitas resp. Veritas roeicommissie* + een gereorganiseerde *Viking instructie, het Veritas Strijkorkest* (Vox V. 1 XI '47), *het Veritas Vaandellied* (ald. 25 IX '48) + de Veritas' samenleving. Enz.

P.S. Het type „*een Parijs' hoogleraar, een Bosch' initiatief*” laat ik hier rusten (zie Dl. I 118, 161 v.). Item gevallen als : „*die in een Breda's café zaten te huilen*” (Vk. 16 XI '50); *het Praag's proces* (11 III '50), met varia.

§ 3. Letterwoorden

126. Naar aanleiding van „het regiment *Aan- en Afvoer Troepen*” (Vk. 16 I '50), onder het opschrift : „Eerste bataljon *A.A.T.* in Nederland terug”, nam ik in n. 40 verband aan „tussen deze verkortingsmanie tot 'beginletters' en de anglicistische epidemie, om normale nederlandse samenstellingen (*afvoertroepen*), grafisch te splitsen in 'substantief' plus substantief (*afvoer troepen*)”, liefst met hoofdletters : *Afvoer Troepen*, die het onnederlandse nog extra distinktief verlenen. Even verder volgde daar het gepatenteerde *H.B.S.* naast de „directeuren van *Hogere Burger Scholen*”, i.p.v. hogere burgerscholen. De gang van zaken laat zich gemakkelijk tekenen. Het uitgangspunt was *hogere burgerschool*; dit werd verkort tot *H.B.S.*, en daarna weer aangevuld tot *Hogere Burger School*. Zo verliep de *Katholieke Volkspartij* via *K.V.P.* tot *Katholieke Volks Partij*, met behoud van de verbindende *-s-*.

In de Noten met bewijsmateriaal kwamen herhaaldelijk letterwoorden voor naast 'sekundair' voluit geschreven vormen; ook wel eens in de tekst. In [2] stond de *Centrale Contrôle Dienst* onder de kop „*C.C.D.* ontslaat 250 man personeel”: cee cee dee; waaruit blijkt dat het oog en niet het oor bij de afkorting beslist, met het automatisch gevolg dat de ka van *Contrôle* tot een cee werd. Vroeger werd het tweemaal cee! In de Vk. 21 X '50 maakte een inzender er de redactie „op attent --- dat '*C.C.D.*' niet [meer] betekent *Crisis Contrôle Dienst* maar (sinds 1942) *CENTRALE*

Contrôle Dienst. De *CCD* is het contrôle-apparaat van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, de *ECD* (Economische Contrôle Dienst) van het Ministerie van Economische Zaken".

Katholieken — zulke mensen zijn er — die menen aan hun wetenschap, misschien zelfs aan hun geloof verplicht te zijn „catholiek" te spellen, kunnen dus niet eens ordelijk op de KVP stemmen. Ik schrijf het ook maar eens zonder puntjes; dat is nog korter dan met puntjes. Die wisseling met en zonder is trouwens heel gewoon bij allerlei letterwoorden, bijv. de *A.D.O.-aanvallers* : de *ADO-aanvallers* (Vk. 2 X : 18 IX '50); de *EDO-aanval* (+ *EDO's* midvoor) (22 III '48); „door zich languit op de voeten van de *E.D.O.-man* te werpen" (2 X '50). Die variatie is niets anders dan wat variatie, al kan het mode worden: „W. J. Andriessen geen *KAB-bestuurder* meer" was het opschrift; in de tekst stond: „De heer Andriessen heeft --- ontslag genomen als bestuurder van de *K.A.B.*" (12 XII '50), n. 44. Onder het opschrift: „*K.L.M.-emigrantenvlucht* naar Nieuw-Zeeland" (9 XII '50), volgde: „Donderdag zal van Schiphol het eerste *KLM-vliegtuig* met emigranten naar Nieuw-Zeeland vertrekken". — „Ter gelegenheid van zijn 40-jarig bestaan, heeft H. Englebert's Automobielenhandel in samenwerking met de *K.N.A.C.*, de *A.N.W.B.*, de *K.N.M.V.*, de *A.N.V.V.* en de andere verkeersorganisaties --- een historische automobielen- en motorrijwieltentoonstelling ingericht" (M. 13 XII '38). Het Centrum van die dag liet het gebeuren „door welwillende medewerking van *KNAC*, *ANWB*, *KNMV* en *ANVV*": 16 punten uitgespaard.

Meermalen is het letterwoord op vlotte spreekbaarheid berekend: de *Enkafabriek* (Eerste Nederl. Kunstzijdefabriek Arnhem); de initialen deden het best. Bij „*N.O.Z.M.*" zouden ze het minder goed gedaan hebben; daarom maakte men er *Nozema* van: *Nederlandse Omroep Zender MAatschappij*; vgl. [6]. Spellingvarianten zijn: „Het bestuur van de *Nozema* — de *Nederlandse Omroepzendermaatschappij* — heeft ---" (Vk. 20 X '50); „Met de uitwerking van deze plannen is belast de *NOZEMA* (Nederlandse Omroep-Zender Maatschappij)" (24 X '50); „Bij de op Vrijdag 7 Juli gehouden vergadering van den raad van beheer der Nederlandsche omroepzendermaatschappij *N.O.Z.E.M.A.*" (M. 10 VII '39) met 6 puntjes; ook één tussen de Z en E, en eentje tussen de M en A (vgl. n. 130 G.P.O.E.). Maar ik mag niet de schijn wekken, alsof ik een studie ga schrijven over letterwoorden in het Nederlands — wat nog best zou kunnen na Paul Zumthor's *Abréviations composées* (1951). In verband met werkelijke en schijnbare attribuering moest ik er wel iets over zeggen.

127. Ik vat de voorbb. uit de Noten hier samen, enkel om er een overzicht van te hebben, als vervolg op de begin-alinea van n. 126: [4] *N.A.M.*: *Nederlandse Aardolie Maatschappij*; *C.D.K.*: *Centraal Distributie Kantoor*; *M.I.R.*: *Mijn Industrie Raad*, ofschoon *Mijnindustrieraad* (Vk. 10 XI '49) in alle opzichten affer is. — [5] het *U.A.F.*: *Universitair Asyl Fonds*; de *KNAC*: de *Koninklijke Nederlandse Automobielen Club*; de *B.C.*: *Bibliotheek*

Commissie, mijn spelling *Kommissie* faalt! ENCI en E.N.C.I.: *Eerste Nederlandse Cement Industrie* („de soepele houding van de Enci-directie” 4 XII '49). K.F.C.: *Katholieke Film Centrale*. — [7] JAPI: *Jeugd Actie Papier Inzameling*; A.K.U. en AKU: de *Algemene Kunstzijde Unie*. Typisch is: „de *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij K.L.M.*” (L. 2 XII '49), het letterwoord wordt er als nieuwe eigennaam aan toegevoegd, net als in n. 126 met N.O.Z.E.M.A. gebeurde. R.L.S.: de *Rijks Luchtvaart School*; C.M.C.: de *Cooperatieve Melkafzet Centrale*; I.I.V.: de *Industriemelk Inkoop Vereniging*; N.O.F.: de *Nederl. Onderwijs Film*; K.P.M.: *Koninklijke Paketvaart Mij*; „de P.P.V. alias *Parlementaire Pers Voetbal*”; de H.E.S.M.: de *Hollandse Electriche Spoorweg Maatschappij*; de K.N.S.M.: de *Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij*; (naast *Stoombootmaatschappij* in de tekst); C.S.M.: *Centrale Suiker Mij.*; G.T.M.: de *Gelderse Tram Maatschappij*; L.T.M.: de *Limburgse Tramweg Maatschappij* (naast *Mij*)⁷³⁾; de Z.V.T.M.: de *Zeeuws-Vlaamse Tramweg Maatschappij*; de V.A.M.: *Vuil Afvoer Maatschappij*; de N.S.W.G.: de *Nederlandse Socialistische Werk Gemeenschap*; „Werk” moet wel verbaal zijn, juist als „Wielren” in de N.W.U.: de *Nederlandse Wielren Unie*.

Meervouden zijn: (9) A.N.O.F.: de *Algemene Nederlandse Onderwijzers Federatie*; K.N.T.V.: de *Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaars Vereniging*; A.N.W.V.: het *Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond*, naast het *Nederlandsch Werklieden Verbond*. „de *Werknemers Onderlinge Molest Ongevallenverzekering Maatschappij*, kortweg genaamd de W.O.M.O.A.”; A.N.W.B.: de *Algemene Nederlandse Wielrijders Bond*; de N.G.B.: de *Nederlandse Gidsen Beweging*; N.S.F.: de *Nationale Seintoestellen Fabriek*; het V.H.K. en VHK: het *Vrouwelijk (: Vrouwen) Hulp Korps*. — [13] K.J.M.C.: de *Kath. Jonge Mannen Centrale*.

Naast R.L.S. uit [7] zijn er nog meer gevallen met verbindings-s: [10] B.K.T.: *Bedrijfs Kader Training*; P.B.O.: *Publiekrechtelijke Bedrijfs Organisatie*; de E.V.C.: de *Eenheids Vak Centrale*; P.G.E.M.: de *Provinciale Gelderse Electriciteits Maatschappij*; PLEM-centrale: de *Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij*; P.U.E.M.: de *Provinciale Utrechtse Electriciteits Maatschappij*; de C.V.P.: de *Christelijke Volks Partij*; K.V.P.: de *Katholieke Volks Partij*.

128. Zoals we al in n. 123 zagen, kunnen de letterwoorden zich ook als 'pre-attriboot' gedragen. En inderdaad: de *M.A. school* gaat dit beter, zeker vlotter af dan de *Mater Amabilis School* [6]. Maar daarmee alleen, met dat vlottere, is „M.A.” nog geen adjektivisch geval. Mijn intonatie van „de M.A. school” verschilt niet van die van de samenstelling „de M.A.-school”. Maar ik laat de beoordeling van de intonatie verder aan de lezers over.

Letterwoorden worden zo'n beetje, en geen klein beetje ook, een eigen

⁷³⁾ De kwestie *Mij*: *Mij* laat ik hier onbesproken; vgl. L.T. 165 p. 226.

taalwereldje, waar tenslotte geen mens meer de weg in vindt. Bij de voorbeelden in n. 123 bleek, dat niet 'iedereen' er zomaar het naadje van de kous van kan blootleggen. Dat letterwoorden het graag op hun manier doen, wil ik door een goed doorzichtig woord veraanschouwelijken. Van *M.U.L.O.*, alias *Mulo* (dat officieel verdrongen is door *U.L.O.* of *Ulo*) is de betekenis algemeen bekend: (Meer) Uitgebreid Lager Onderwijs. Samenstellingen als *Muloschool*, *Muloleerling*, *Uloschool*, *Ulodiploma* zijn allernormaalst. In het R.K. *Muloblad* van 1941 las ik niet alleen van *Muloverband*, *Mulo-kring*, *Ulo-gebied*, *Ulo-candidaten* e.a., maar ook van *Mulo-onderwijs* (blz. 318) en *Ulo-onderwijs* (334). Nu zou het toch dwaas zijn te onderstellen, dat de gebruikers van die composita geen besef hadden van „(m)ulo”. De analogie had hier de leiding genomen, met een verrassend gevolg.

In jg. 24 van dat blad werd blz. 345 van de „oud-mulisten” gesproken; op blz. 429 van de volgende jg. deed de *Mulo's* het heel gewoon. De Vk. 17 I '50 had het over het „hoofd van een meisjes-*Mulo*”; het K.S. 20 I '38 hield het met „onze *M.U.L.O.-isten*”. In De Maasbode (13 VIII '33) liet een schrijfster „een vloedgolf van afgestudeerde *H.B.S.'ertjes*, *Mulo'tjes* en anderen --- losbreken”. Een bekend onderwijzer schreef „Taalwerk voor de Examenklas der R.K. *M.U.L.O.*” (zie Dl. I 298). Zeg nu niet dat hij daarmee „der *Muloschool*” bedoelde. *Mulo* is een nieuw zelfstandig woord geworden, ook *Ulo*: het eindexamen *ulo* (n. 41); „aan de R.K. *Ulo* der St. Luciascholen te Haarlem (werd) een vakleeraar(es) voor Engels” gevraagd (K.S. 9 XI '39); bij een firma een „net en accuraat meisje in het bezit van *Mulo diploma*” (U.C. 24 II '40). Adjektivering? „Moet dat alleen maar behouden blijven voor *ulo* en *m.o. mensen*?” (O.E.B. XXXIII 73), „en al, wat de *m.o. paedagogie-mensen* nog meer kunnen opsommen” (72); „ik denk hierbij vooral aan *M.O. jeugd*” (Vk. 5 XII '50).

M.O. verstaat iedereen, maar *B.L.O.* niet (Keesing, *Varia* 16). Dat is niet „Bijzonder”, maar „Buitengewoon Lager Onderwijs”. *B.L.O.* wordt niet enkel in staccatovorm gesproken: *Bee El O*, maar ook glissando: *Blo* — als ik dat verschil zo zou mogen typeren. Ik citeer uit O.E.B. XXXII (1948): „redacteur G. A. E. Christ, die een halve mensenleeftijd lang hoofd was van de *B.L.O. internaatsschool* van Huize Assissië te Udenhout --- en een kwarteeuw voortrekker in de katholieke *B.L.O. Beweging*” (426), „het kenteken van een *B.L.O. inrichting*” (ald.), „de besten onder het *B.L.O.-personeel*” (427), „grote *B.L.O. scholen*” (428); „in een *B.L.O. klas*” (469); „de meeste *B.L.O. mensen*” (ald.); „in de bolwerken van intellectualisme en verbalisme, die --- ook op *b.l.o. grond* verzezen schijnen te zijn” (498), „Tot nu toe gold als de pijler van *het b.o. gebouw*: het individuele” (ald., met de *b.o.-wereld*, op iedere *b.o.-school*, bis; *b.o.-scholen* 499). De variant „*b.o.*” komt daar meer voor: „De normale *b.o. klas*”, „*b.o. scholen*”, „voor ieder *b.o. onderwijzer*” naast „in *b.l.o. kringen*” (429), „op de (: een) *b.o. school*” (ter), „een *b.l.o. taalmethod*”, „een uitgebalanceerde *b.l.o. method*” (430). Vergelijk nog: „de aandacht --- van direct bij *het*

B.L.O. betrokkenen" (426; 471); „Onmiskenaar kreeg *het B.L.O.* een eigen cachet en liet niet na stimulerend te werken op *het G.L.O.*" — dat dus Gewoon Lager Onderwijs zal zijn; „de zuilen van *het b.l.o.*" (429 e.v.) tegenover: *de g.l.o.*, *de b.o.*, *de b.l.o.* (430). Ik denk weer aan *de* (m)ulo van straks.

129. Zaken en firma's kennen de geheimzinnige of magische kracht van letterwoorden (Taalrapsodie 316). De *me* doet overigens de andere makkelijk na. Letterwoorden zijn modern in het buitenland, dus worden ze het ook in het binnenland. De firma A. Huybregts-Ooms wist dat al lang: „Gebruikt bij Uw ontbijt steeds *A.H.O. Gloria Koek*" (H. 3 XI '39). De *A.J.P. pudding* (U.C. 15 XI '43) kan ik niet legitimeren. *Byko schuurpoeder*, *Byko meubelwas*, *Byko linoleumwas* doen het suggestiever dan Byenkorf's zeeppoeder. Het opschrift *C.A.O. rietmeubelbedrijf* (Vk. 2 VIII '41) werd me pas duidelijk door: „Bij het college van rijksbemiddelaars is ingediend een verzoek tot algemeen verbindendverklaring van bepalingen der collectieve arbeidsovereenkomst voor het rietmeubelbedrijf te Noordwolde". Bekend zijn „de rijk gesorteerde *V & D collectie mantels en japonnen*", en „*de V & D najaarscollectie*" (30 : 20 IX '50). Evenzo: *Het C. & A. (Vormvast) Binnenwerk* (Dl. III 2 163) e.v. tegen echte C. & A.-prijzen: *de lage C. & A. prijs* (3 XI '50). „*Co-Op jam, nieuwe oogst*" (21 XI '50): Cooperatieve; „*de Damco Scheepsvaartmaatschappij te Rotterdam*" (25 VII '50), moet ik laten voor wat ze is. En zo meer: *DWU matrassen*, *Ejka Hulzen*.

„Het zijn altijd de fijnste theesoorten waaruit de *D-E mélanges* bereid worden --- daarom koopt men *D-E Thee* alléén om de kwaliteit. Douwe Egberts Thee". De Handel-, Industrie- en Nijverheidstentoonstelling op Soesterberg voegde indertijd „een extra *H.I.N.T.O.S. nummer*" toe aan de U.C. — „*een 45 P.K. Zündapp vliegtuigmotor*" (Vk. 6 VI '50), *het 2 pk Citroëntje* (6 X '50), *een zeshonderd pk dieselmotor* (15 XII '49) en zo meer, sluiten aan bij [22] i.f. „De beste vooruitzichten hebben *de 4 P.K. Renault*" (1 V '48), is een ontsporing. — *Hulex Seizoen Opruiming*: Hunke-möller Lexis. Hij „heeft *een KLM DC-6* gecharterd" (22 XII '50), *KLM boekje*; maar meestal met koppelteken: „Vandaag kwam hij met vier mannequins per K.L.M.-convair naar Schiphol" (14 X '50). Wisselingen als *Konkita tapijten* (M. 17 III '39) : *Konkita-tapijten* (C. 20 VI '39), kunnen ook wel eens aan de korrektors van bladen liggen (Koninklijke hand-tapijtknooperij 'Kindheim'). — Eet *lubro brood* : *Lubro-brood*, (*Lubro-beschuit*) doet weer denken aan het Mulo-onderwijs (LUxe- en BRood- en banketbakkerij, Utrecht); *een Lubro winkel. R & D (kwaliteits) behangsels* naast *R & D-behang*, *R & D-merk* (M. 17 IV '39) : *Behangselpapierfabriek van Rath & Doodeheefver N.V.* — *Schaap & Borgman verffabrikanten Amsterdam* deden het boeiender: „*'Schabora' glansverf 'n Ideaal*" (M. 17 III '39). *Teo jams* (U.C. 7 V '41) naast „een pot *Teo-jam*" (T. 19 XI '41) : N.V. Taminiau. Elst (*Overbetuwe*); dit is al van oudere datum, juist als

„de Naamloze Vennootschap *Turmac Tabakmaatschappij* te Zevenaar” (Vk. 25 VI '49): Turkish Macedonian Tobacco Company. *UMI Melk*, *U.M.I. boter* : U.M.I.-Yoghurt (U.C. 7 V : 4 VI '41): Utr. Melkinrichting.

Ik had ook andere voorbb. kunnen kiezen --- wat ook geldt van het slot-allegaartje:

130. Het „was een van de *A.T.A. meisjes*” (Air Transport Auxiliary) (Gibson 138). Toen ze „104 *B.O.S. woningen* kregen goedgekeurd” (Vk. 22 XI '50): Bond voor Oud-Stoottroepers. Van „*de c.i.f. prijzen* der verschillende brandstoffen” (16 VII '47), vindt men de verklaring in elk woordenboek; bijv. K.E. 173 s.v. cif: „Eng. letterwoord: cost, insurance, freight”; naast *job* (280) „eig. f.o.b. free on board”. „volgens een *D.N.B. bericht*” (U.C. 7 V '41): Deutsches Nachrichten-Bureau. „Zuidslavië wint *FIDE-tournoi*” (Vk. 11 IX '50, opschrift), in de tekst: „Zuid-Slavië heeft het *FIDE schaaftournoi* om de Hamilton-Russel beker gewonnen”. Ik ben de oplossing kwijt.

„het ondergrondse *G.P.U. netwerk* van de Duitse Partij” (Valtin 160): Gepeoe-terreur, Gepeoe-agenten enz. K.E. 349 hield *G.P.O.E.* voor beter dan Gpoe, ook nog in de 22ste druk (352); maar bij Tsjeka 1070 (: 1082) staat terecht „*G.P.Oe.*” daar het in het Russisch luidt: Gosudarstvennoe Polititsjeskoe Upravlenie „openbaar (= staats-) politiek bestuur”. *Gestapo manieren* van lichamelijke mishandeling (N.E. 12 VI '48): geheime Staatspolizei ⁷⁴). — *de KFC achterhoede* (Vk. 18 IX '50) : het KFC-doelgebied; ik ben leek in de sportwereld. Gezinsleden van *K.N.I.L. militairen* (N.E. 14 VIII '48): „uit Indonesië gerepatrieerde K.N.I.L.-militairen” (Vk. 17 IV '50).

Onder de kop: „*K.O.-zege* van Cerdan op Turpin” (30 III '49) stond voluit „een knock out-zege”, vgl. in [5]; „een snelle *k.o. zege* van Caboche” (31 I '50); „De Australiër Dave Sands (kampioen) door *een k.o. overwinning* in de eerste ronde op de titelhouder Dick Turpin” (7 IX '49). „andere berichten bevatten vooral verslagen van *O & O avonden*” (Michielsen, Tegen de vlagen v. d. oostenwind 22). — „voor het opnemen van *pré-t.b.c. kinderen*” (Vk. 9 VI '50); „Teruggang van *t.b.c. sterfte*” (22 VI '50); meestal met streepje: t.b.c.-bestrijding, t.b.c.-patiënten (7 XII '50). Onder het opschrift: „De Rhesusfactor, belangrijke ontdekking” (L. 19 XI '46), had de tekst achtereenvolgens *Rh⁺ donor* (bloed, bloedlichaampjes, kind, mannen, mensen) en *Rh⁻ bloed* (mensen, donor, kinderen, moeder, vrouwen).

Hij zal „tijdens zijn verblijf de Nationale *Unesco Commissie* in het Vredespaleis --- toespreken” (Vk. 2 XI '49); „Door bemiddeling van *het Unesco Centrum Nederland*” (21 IV '50). Onder het opschrift: „Tragisch-comisch *U.N.O. succes*” (L. 12 XI '48) volgden de UNO-eisen, in *U.N.O. kringen* (bis), *dit U.N.O. succes, de U.S.S.R. politiek*. De meeste voorbb.

⁷⁴) Vgl. nazi n. 20; *agit-prop* [6].

met U.N.O. hebben elders een koppelteken. — *de U.S.O. concerten*: de Vereeniging van U.S.O.-abonné's (Utr. Stedelijk Orkest). *de Vara Radiogids* (L. 16 XII '49).

Ik heb de indruk dat letterwoorden zeer dikwijls pre-attributief funktioneren. Aan mijn lezers het laatste woord: aan de 'bescheiden' lezers, zoals men vroeger zei.

Utrecht: medio 1952 voltooid.

NOTEN MET BEWIJSMATERIAAL

[1] n. 4. *Adenoïde vegetatie* (Opv. Br. 24, p. 26, 27 bis) is zo'n vaste verbinding van adj. plus subst., dat het wel als samenstelling gesproken wordt met de hoge toon op *-ide*; het „wegnemen van *adenoïde vegetaties*” (n. 121 p. 88). — „de slappe, geestelooze wellust van *fade minnekoozerij*” (Prinsen, Roman 69). — Nog al gewild is: „van een *frêle schoonheid*” (Overdiep—Heyligers Wat de tijden rijpen 2); „als een *frêle skelet*” (Smeding e.a. 88): eensilbig? , op onwaarschijnlijk dunne, *frêle steeltjes*” (Melchior 157). — *hydrophile luiers*. — Het franse *illustre* [illüstr] wordt graag op *-ter* vernederlandst (K.E. 420), en dan ook wel weer op *-tere* verbogen: „enkele *illustere figuren* uit de Franse filmwereld” (Vk. 20 VI '50); „het *illustrer gezelschap* in de koningsgalerij” (Holzner 513; de Leeuw 217); „de rij van *illustre ongeziene gasten*” (Kooy-v. Z. 127); het N.W. VI 1455 zwijgt; ook over *macabre* (IX 66). Naast het gewone „*macabre toneel*”, „'t gevecht was van een *macabre bloedigheid*”, noteerde ik ook: „dit *macaber spel* der bleeke, perkamentgekleurde handen” (Nicolas, Heer 153). — Het veelvuldig gebruik van *louche* [luš] riekt naar eufemisme; het betreft meestal louche figuren (advokaten, makelaars en soortgelijken), maar ook wel louche zaken: De afgevaardigde laat „het aan de rechter van instructie over uit dit mengsel van *louche feiten* de waarheid te distilleren” (Vk. 30 XI '49); „geheime en *louche gelegenheden* --- voor clandestien spel” (N.E. 29 I '49), „genieten --- van elke *louche zinspeling*” (15 II '47). Er was slechts „een vaag signalement van een *louche jongen*, zoals er zoveel over de straat lanterfanten” (30 VII '49), „enkele *louchhe mensen*” (19 II '49). „Jos Gevers (maakte) van den *louchen bastaard* --- een zeldzaam markant type” (Vk. 15 I '47). --- „een zeer *mediocre mens*” is nog ongewoner dan „een entredeux van *souple stoffen* vervaardigd” (adv.) in de franse spelling. „dat *suprême ogenblik*, dat het leven overgaat in het leven hiernamaals” (Nicolas 392).

[2] n. 4. Ondanks de spelling in tweeën is er geen sprake van adjektivering in: „een vestigingsreglement, een *arbitrage reglement* en andere verordeningen” (U.C. 26 III '42). „aangesloten op een *benzine motor*” (Vk. 25 III '50). „Het bevatte een enkel velletje gelijnd *blocnote papier*, dichtgerold” (Vk. 24 VI '49); zie *blocnotes* Dl. I 38, 307; „*boite nature verpakking*” (adv.). „*chantage dingen* --- met dreigementen over intieme familie-onthullingen” (v. Eyk, Thérèse 22). „*delicatesse vleseswaren*”; „wanneer hij alleen maar *detective romans* leest na zijn dagtaak” (Vk. 23 VIII '50): het eng. woord is ook adj. *directoire elastiek* (pantalon); hij meent „dat het *doublure systeem* tot vervlakking van het repertoire voert” (L. 24 XII '48). „Gevraagd *Dragline Machinist* op 20 R.B.” (adv.); „de Parlementaire *Enquête Commissie*” (Vk. 11 XI '49, bis). „*élite wol*”; het *estafette zwemmen*; de *Gasturbine Maatschappij* (17 IX '49). „En ragfijne werphengels — onvolprezen werpmolens, nylon zo teer als een *66-gauge dameskous*” (8 VII '50). „zijn talloze *genre schilderijtjes*” (N.E. 1 X '49). „Een precisie *Gilette scheerapparaat* en 2 blauwe *Gilette Mesjes*” (Vk. 18 VII '50), „geen *Gilette precisie scheerapparaat*” (28 X '50); „Een sensationele *Gilette aanbieding*” (10 VIII '50). „(Zij) lopen gevaar vóór de Belgische grens slachtoffers te worden van het '*guillotine artikel*' in het reglement” (19 VII '48); „een *hélicoptère taxidienst*” (29 XI '49); „*Helicopter-toestellen* halen gewonde militairen uit de dicht beboste operatie-gebieden in het binnenland” (4 X '50). „Lampe vraagt een *Cantine Juffrouw* --- met prima referenties” (5 IX '50, adv.). Zuiver 'Engels' bleef „de Amerikaanse teen *ager-mode* van *college girls* en *bobby sockers*” (L. 25 XI '49). „de ware aard van het *vijfde colonne specimen* in het Westen” (N.E. 6 XI '48). het *Uitvoer Contrôle Bureau* (Vk. 2 VI '49), als voorzitter van de Geallieerde *Controle Commissie* (N.E. 14 XII '46); de *Economische Contrôle*

Dienst (Vk. 13 XI '50), de Centrale *Contrôle Dienst* (26 VIII '49) onder de kop: „C.C.D. ontslaat 250 man personeel”. „de *Recherche Contrôle Dienst*” en „de *Douane Recherchedienst*” (14 II '50), „De Directeur van de *Prijscrôle Dienst*” en „de *Prijscrôledienst*” (19 XII '57). „Directeur van den Centralen *Crisis Contrôledienst*” (C. 28 II '41, bis), „Ambtenaren van den *Crisis-Contrôle Dienst* hadden een tip gekregen” (C. 9 IX '41); „Ambtenaren van den centralen *crisis controledienst*” (U.C. 11 XI '41).

„een Nederlandse *Mode Associatie* gesticht” (Vk. 24 XII '46, ter). Een sprekend anglicisme is weer: „Een grote Lincoln bracht mij naar het *Metropole hotel*” (Kravchenko 82), „in het *Metropole Restaurant*” (84), het Militair *Neurose Hospitaal* (O.E.B. XXXI 558). *Palace Filmac*; *Palmolive Zeep* (schuim, teint, Schoonheidskuur). „de *Plantage Middellaan*” (Timmerman 34). *Reportage Redacteur* (N.E. 15 III '47).

Bij het znw. *reserve* verwacht men samenkoppelingen zoals: *reserveband*, *reservefonds*, *reservekader*, *reservekapitaal* (K.E. 846); althans gestreepte verbindingen: *reserve(-)officier*, *reserve(-)troepen*. Maar naast „de *reserve-eerste-luitenant-vliegers* --- de *reserve-eerste-luitenant-waarnemers* --- en de *reserve-tweede-luitenant-vlieger*” (Vk. 24 VIII '46), zag ik ook: „In Januari van dit jaar keerde hij als *reserve le-luitenant* uit Indonesië terug” (1 IV '50), „als *reserve tweede-luitenant*” (14 I '50), „School van *Reserve Officieren der Infanterie*” (L. 22 IV '49). Na het opschrift: „*Reserve marine-officieren op non-actief*” (Vk. 4 XI '49) volgde onmiddellijk: „*Reserve-luitenants-ter-zee van de Koninklijke Marine*”, en wat verder: „vele *reserve-officieren*”. Parkhotel te Amsterdam vroeg „*Reserve Juffrouw intern*” (22 IV '49). Toen „verving Hardie het stagzeil --- door een *reserve fokzeil*” (Nordhoff, Donkere stromen 152); „Voor zijn schip naaide hij een paar *reserve zeiltjes*” (Kolkman, Aaikee 109); „en begon met een van de *reserve vuursteentjes* --- vuur te slaan” (Jennings 265).

„In 'De *revolte dagen*', deel IV, krijgen de physiognomie en physiologie van Amsterdam --- nog 'feller' beurt” (Querido III 171; 174 bis); een *Revue type*. „Daarenboven kan een goed vakman nooit tevreden zijn met *routine werk*” (Vk. 10 XII '49). „deze *schablone karakters* hebben niets met hun grond gemeen” (D. VI 224). „de *Silicose Conferentie Londen 1947*” (Vk. 11 VI '47); „*Surprise sigaret* met leuk zakdoekje” (1 XII '49). „de z.g. 'telefooncentrale' *theorie*” (Buytendijk, Grondprobl. 218); „Examen *Trichine Onderzoekers*” als opschrift met „ter opleiding van *trichine-onderzoekers*” in de tekst (T. 7 XI '41). „Over de *grote type machines* wordt nog onderhandeld” (Vk. 11 II '50). „Het Nijmeegs *Vaudeville Orkest* heeft een directeur, die durft” (16 VIII '49): het komma vóór „die” is typisch van 'schoolse' dwaasheid. (Crêpe Ideale) *Visite Japon* e.a. „*Vitamine tandpasta Aronal*” (18 XI '50); „Zoek het niet in *D-vitamine tabletjes*” (5 XI '49); „de kunstmatige *vitamine D preparaten*” (Nicolas 87), „op het randje van *vitamine C tekort*” (79). Ook gestreept: „hoeveel slachtoffers het *vitamine-F-gebrek* reeds heeft gemaakt” (U.C. 14 VIII '42), „*Castella vitamine-F-crèmes*” (ald.); een „*vitamine-politiek*”. „dank zij Jules Verstraete, die een allervermakelijkste dronken kapitein op het toneel zet met alle *verve smeuigheid*, die deze figuur verdragen kan” (N.E. 23 IV '49). Tot slot: „een aantal zogenaamde goedkope en *buiten-volume woningen*” (Vk. 27 X '50).

[3] n. 18. Ter vergelijking wijs ik nog op: „Gezagvoerder Frouws is 9 April in dienst van de *Aero Holland* getreden” (Vk. 21 XI '49, ter); Holland houd ik voor een appositie van het substantivische „aëro”, dat gehalveerd zal zijn uit samenstellingen als *aëronaut*, *aëroplaan* (vgl. K.E. 29); „de Eindhovense *Aero Club*” (25 X '49). „*Alpino baret*” heeft de hoge toon, en zo telkens verder als er niets bijgevoegd wordt. „het *Bio vakantie-oord*” (14 IV '50). *Bolero* „kort nauw sluitend damesjacket”, komt via het Frans uit het Spaans (Bloch I 88): Jeugdijg *Bolero model!* Vlotte jongedames mantel met *boléro bontkraag*. *Bolero American*

Style (adv.). — „een *duodecimo editie*” (Timmerman 61) komt uit het Italiaans (N.W. III 3665 v.). Kloos spelde het vreemd: „wonderweefsel der wereldberoemde duo-decimo-talenten” (I 69), „duo-decimo-afmetingen” (XII 22). „de Industriële *Disconto Mij*” (Vk. 19 I '50), uit het Italiaans (K.E. 211). „Voor direct gevraagd eenige *electro monteurs*” (U.C. 10 VI '42, adv.), mislukte samenstelling (vgl. K.E. 250). „vier gestencilde *folio bladzijden*” (O.E.B. XXXI 199) = lat. ablatief van *folium* (N.W. III 4611; K.E. 281); een opsnijder in folio; „een dun boekje, in *kwarto formaat*”, „de zeldzame *kwarto uitgave* van de Augsburgsche Confessie” (Scott, Oudh.² 106; Zwaan 59); „de *plano vellen*” (Schw. 39 p. 86). „de *Incasso Bank*” (Vk. 24 XI '50, bis), italiaans (K.E. 423).

„Voor plannetjes en prentkaarten-series wordt de *leporello vorm* nog graag gebruikt” (Schmook 82) = zeer oud japans vouwboek; ital. *leporello* „haasje”. — „Resultaat: twee *picobello kampeerwagens* voor elke afdeling van dienst ---” (Vk. 19 V '49); vgl. [5] bij hot-hot. — De verbindingen met *radio* zijn epidemisch; van de gespatieerde substantieven zag ik ook gestreepte koppeling: *Radio Technisch Bureau* (commentators, Jeugdwerk, Maatschappij, Nieuwsdienst, Omroep, Omroepkoor, Orkest, Reparatie-dienst, schaakmatch, Unie, vereniging, Volksmuziekschool, Wereldomroep). Een zeer mislukt geval is het opschrift: „Centraal *Radio Huis* Centrum & Noord” (Vk. 20 IV '49). Waarom niet *radiohuis*, juist als radiobelasting, radiovereniging, in de radiowereld. „Radio Anno Santo” (18 XI 50) is tiptop. Hier mag wel bij aansluiten: ik trachtte „gewend te raken aan de *radio-telephonie procedure*” (Gibson 134). — *Splendo sigaretten?*

„Sumatra, zei zij, *Rimboe expeditie*” (de Hartog II 130).

[4] n. 19. „de *Nederlandse Aardolie Maatschappij*” onder het opschrift: „*Aardolie-maatschappij*” (Vk. 30 XI '50); zo ook Vk. 26 VI '50 met: „Bij de N.A.M. verwacht men nog deze week definitieve resultaten”. „de gemeenschappelijke anti-Leopoldistische *actie comité's*” (4 IV '50); „De *advertentie handel* is nu de volmaaktheid --- dicht genaderd” (N.E. 27 XI '48); „Gevraagd: Leider *Assurance Afdeling*” (3 II '47). „Hij droeg dan wat hij zijn *decoratie jacket* noemde” (Timmerman 148): „Tante vond die *decoratiejas* maar heel matig”. „Tegen rechercheur C.D.K. zeven jaar geeist”, onder dit opschrift stond in de tekst: „het *Centraal Distributie Kantoor*” (Vk. 10 II '50; 28 VII '49). „het *Landbouw Egalisatie Fonds*” (17 XI '48), met: „de nodige gelden uit een *egalisatiefonds* geput moeten zijn”; „de Katholieke *Emigratie Stichting*” (1 XII '50, bis); „het *Gemeente Energie Bedrijf* heeft de storing verholpen” (24 X '49); „De benaming van de (Gewestelijke) Bureaux Vluchtelingen-zorg is --- gewijzigd in '*Evacuatie Bureau*'” (U.C. 2 XI '42, 5 maal). „De compagnieën --- waren op *exercitie patrouille* uit” (Jennings 298); „het Britse *Expeditie Leger*” (Vk. 10 II '49). „als een *familie heiligdom*” (Klimsch 152), *familie tenten* [20]; „de Internationale *Falsificatie Centrale*” (Vk. 2 XII '48).

„M.I.R. verwerpt staking” als kop, in de tekst: De *Mijn Industrie Raad* (13 V '46), passim. „de Vijftigste Britse *Infanterie Divisie*” (16 XI '50), met: „de 29ste Indische *Infanterie Brigade*” (bis), en: „De Eerste *Tank Divisie* en de Zevende *Tankdivisie*”; „het Belgische *Informatie Centrum*” (11 I '50). — „Ook deze voldoen best, zoodat ik geen *confectie japonnen* meer koop” (U.C. I VIII '41); „Maar wij wonen in *confectie-huizen*, wij dragen *confectie-kleding*”, en zo verder met nog 8 andere znw. (Schw. 40 p. 44 v., 46, 88). „de *consistorie advocaat*” (Werfel 521); „de *Coördinatie Commissie*” (Vk. 10 VI '48, bis); „in dat onschuldig lijkende *conversatie zinnetje*” (Hopman 173); „de Academische *Leken Missie Actie*” (N.E. 15 I '49, bis; 22 I '48), „het Medische *Missie Maandblad*” (Vk. 1 IX '50). Dit *Organisatie Bureau* (30 I '47). „de Amsterdamse *Politie Kapel*” (4 III '50); „het Leidse *politie muziekgezelschap*”, met: het Leidse *Studenten Corps* (12 VI '50), het *Politie Ziekenfonds* (Stokman, Het verzet 255). „Naast het *prijsregulatie fonds* hebben de Fransen een '*reconversie-fonds* ontworpen” (Vk. 4 VII '50); het *Residentie Orkest* (Toneel).

Sensatie prijzen! de socialisatie vrijage (26 IV '47). „Sidi Mohammed ben Yoessef kwam hier begin September aan voor een staatsie bezoek” (3 XI '50). „ons Studie Voorlichting Bureau” (O.E.B. XXXI 176); „de Sociale Studie Club” (Vox V. 29 III '46, bis); „het Priester Studie Fonds” (Vk. 4 XI '50). „het Nationaal Symphonie Orkest” (8 VII '50). „de Televisie Commissie” (11 XI '50, bis), „enkele televisie service-auto's”. „de N.V. Philips Telecommunicatie Industrie” (Vk. 18 XI '50), zie ook in [7]; „Speciale vacantie aanbieding in karpetten” (U.K.D. 10 VIII '51); *Vacantie Japonnen*. „een Voor-Unie overeenkomst” (Vk. 17 X '49); *De Unie-vrees*, een *Unie-creatie*, *Unie-Statuut* (8 V '48).

[5] n. 22. Meermalen hebben we met apert-mislukte samenstellingen te doen; dat aperte blijkt o.a. uit het meervoud van het eerste lid: „in asceten mantels” (Opv. Br. 50 p. 82) „het planeten systeem” (60); „Mijn autografen verzameling” (Uri 42); „een scherp omschreven groep gangliën cellen” (Buytendijk, Grondprobl. 176), „de librariërs gilden” (Schmook 291); „Officieel orgaan van de Bond van Nederlands Amateur Fotografen Verenigingen en van de Nederlandse Fotografen Kunstkring” (Vk. 3 IX '49). „de Haagse Aquaria en Terraria Vereniging 'De Natuurvriend'” (19 VIII '49). „Twee zware Ardennen klimpartijen” (M. 15 VII '50). Sterke macco anklets sokken met elastiek (adv.). „Beumer's Fournituren Fabrieken vraagt Nette Atelier-meisjes” (Vk. 30 XII '47). „Zij was directrice van de tyrosoles industrie” (2 VIII '49). Zie verder n. 44 met bijbehorende aantekeningen.

Soms is het volslagen engels: Hij „komt vaak met 'background stories' voor de dag, die een beter licht werpen op schijnbaar onverklaarbare politieke manoeuvres” (12 VIII '49). „Bij de officieren dient men rond vier uur in den namiddag een 'five-o'clock-tea' op” (Podgaetsky III 142): „(men) komt voor de five-o'clock tea thuis” (Stratz, Zijn Engelsche vrouw 207; Dudley, Monnik 85). „Beurtelings kwamen Trams dikke sandwich humblers --- uit het papier” (Hjort 98), „zijn shop suey in de mond stekend” (92), „wanneer hij een tekening af had gaf de squad boss, de assistent Mac, hem meteen een nieuwe” (97; 160). „Een groot aantal 'charity girls' --- begonnen hun bedrijf uit te oefenen” (Sullivan 142). „aan de stamtafel der Eighteenth Century Club” (Hopman 140). „In de postzegelhandel zullen zogenaamde 'first day covers', eerste-dag-omslagen, verkrijgbaar zijn” (Vk. 1 IX '50). „men (had) een zogenaamd full dress debate achterwege ---- gelaten” (L. 21 XI '47). „Amsterdam heeft deze week zijn 'speed cops' en 'full stop avenue' gekregen” (L. 25 XI '49, bis). „doordat (zij) een gedeelte er van naar het Amerikaanse model (General Intelligence Tests) voor Nederlands schoolgebruik bewerkten” (O.E.B. XXIX 310). „de habeas corpus act van iederen Brabander” (B.N. VII 112). „vertegenwoordigers van de Sea Scouts uit Engeland” (Vk. 16 XI '50). We „dachten met sombere harten aan het Sing Song Cabaret” (v. Eyk, Thérèse 226, bis). „functionaris van de International Telephone and Telegraph Company” (Vk. 21 II '50), „de United States Rubber Company en de General Motors Corporation” (15 VII '49). „Westbound Freight Conference” (7 XII '50), en zo ook de Far Eastern: de Japan Outward Freight Conference. „Het café heet 'the old white Horse Inn'” (17 II '50). „Prins Maura vertelt van de Jockey Club in Buenos Aires” (Földes 190).

„Voorts zijn er de 'alias mannen' (de mannen met de vele namen)” (L. 15 X '48). „de Ned. Anthraciet Handel Maatschappij” (Vk. 16 I '46), plus tweemaal met „Mij.” [Dl. III 2 145]. „Tegen deze tanks hebben anti-tank geschut en geweren --- weinig kunnen uitrichten” (C. 15 IX '39), plus: „geen der Duitsche anti-tank verdedigingen”. „Ik vertelde hem dat onze politiek geen 'appeasement' politiek was” (Vk. 7 X '50). „het groot Archipel Contract” (20 V '50); „Bovendien was men niet enthousiast over de naam 'Arrondissement Jeugdraad'” (Vk. 29 IX '49); „het Universitair Asyl Fonds --- het U.A.F.” (Vox V. 9 X '48; 13 XI '48; Univ. Asylfonds, 20 XI '48; Univ. Asyl Fonds). „de Gooise Athletiek Club” (Vk. 11 XI '49), „de Internationale Athletiek Federatie” (6 XII '47), „de Koninklijke Nederlandse Athletiek

Unie" (18 VII '50); Gilberts *atoom laboratorium*; „De KNAC heeft een *Auto Logboek* doen verschijnen" (15 IX '49), „de *Damster Auto Maatschappij*" (23 III '50); *autobus onderneming*; „de *Koninklijke Nederlandse Automobiël Club --- de KNAC*" (23 VII '49); „*Molenaar's Automobiël Fabriek*" (20 IV '50); „de N.V. Nederlandse *Ford Automobiël Fabriek*" (19 IV '50) met: „de N.V. *Texelse Stoomboot Onderneming*".

Leuke *backfish japonnen* (kousen, hoed) [Dl. III 2 Register]; anders te beoordelen is: „wat ze zich in haar *backfish-onnoozelheid* gedacht had" (v. Eekeren, A. Hada² 268). Bij *base-ball* is alweer spellingvariatie: Men betaalt „hier nog 70.000 dollar salaris per jaar --- aan *base-ball spelers*" (Vk. 7 II '47); „de *base-ballclub* New York Yankees" (6 X '50). In Opv. Br. 4 p. 33 v. wisselde de schrijver: „'t kampioenschap der *base-ball sport* in 1920", „Een *base-ball club* te New York", „'n Amerikaanse meisjes-*baseballteam*". „Mister Jansen in zijn los *baseball pakje*" (Vk. 2 IV '49). Onder de kop *Baseballseizoen* (29 IV '49) volgde: „het Amerikaanse *baseball-seizoen*", „eerste klas *baseball wedstrijden*" en „een *baseball-wedstrijd*". „met waarlijk uitstekend *base-line spel*" (13 IX '49). „'Be-bop' *enthousiasten* kunnen terecht bij Brussel" [radio] (28 I '50). *Benelux Contact Commissie* (8 IX '49), „de Nederlandse *Biljart Bond*" (2 VIII '50). „Mededeling *Bibliotheek Commissie --- de B.C.*" (Vox V. 6 XII '46); de Ned. *Bioscoop Bond* (O.E.B. XXXIII 42). „Compleet met zijn *biedermeyer meubeltjes* en gobelins" (Vk. 28 III '47); „als in het *Biedermeier-tijdperk*" (Schw. 45 p. 68), „een echte '*Biedermeier-dracht*'" (70); „Deze *Biedermeierkunst* valt nooit uit den toon" (Dichtersch. 320). *Big Ben Puddingpoeder* (Patentbloem, Zelfrijzend bakmeel, Haverhout) (Vk. 24 XII '46, adv.); mijn *Bond Street sigaretten* (27 XII '50). Terwijl „de uitkering van een *bonus aandeel* wat vraag uitlokt" (18 XI '50), „De *cash bonus uitkering* aan oorlogsveteranen" (N.E. 3 I '48). „De Boogh en de andere vrienden hadden blozende *bon-vivant gezichten*" (Robbers, Bruidstijd 64).

„De *Eerste Nederlandse Cement Industrie* te Maastricht" (Vk. 22 XI '49), Maastrichtse *ENCI* (20 I '50) met: „De fabriekstorens behoren tot *E.N.C.I.*" (passim). „noch de *chef staf*, noch de Algemene Vlootraad (had deze bevoegdheid" (7 IV '49) : er is toch niet chef van de staf bedoeld? „Rijwielfabriek Joco vraagt een *Chef Frame-bouwer* en een *Chef Lakker-Biezer*" (25 XI '49, adv.); vgl. chef-boekhouder, chef-machinist enz. (Dl. III 2 177). „zoo snel als deze *ci-devant dragonderspaarden* er ons verkiezen te brengen" (Scott, Waverley² 350), adj. als in het Frans. „kinderjurk met *ciel* en *rose bies*", geadjektiveerd tegenover het znw.: „lingerie-lint in *ciel*, *rose*, *lila*" (adv.), „het '*concupiscentia*' begrip" (Aalders 96).

„*Dames Deux Pièces Mantelpakken --- ook Plus Fours Broeken Meisjes Jurken* en *Jasjes Wollen Bébé* en *Kleuterkleding*" (Maas- en Roerbode 20 XII '50, adv.); *deux-pièces model*; aparte japon, *deux pièces-model*; vgl. Dl. I 303 en 28. Eng. *die-hard* is bnw. en znw.: „Werner Knop, een van die Amerikaanse '*die hard-journalisten*'" (N.E. 5 II '49), gewoonlijk gescheiden gespeld. „het *Dies toneelstuk*" (Vox V. 24 V '47) e.a. „*Directoir elastiek 'Parade'*" (Vk. 14 II '50, adv.); „leuke *Dirndl Damesshorten*"; „Het *District Militair Commissariaat* in Eindhoven" (31 X '50). „*Double-front shirts*" (29 XI '50). Het bnw. *duplex* (K.E. 238; Dl. III 2 145) doet als volgt: „Er is nogal meningsverschil over de vraag: moeten wij *duplex woningen* bouwen?", daarna beter: „Voor deze gezinnen zijn *duplex-woningen* zeer bruikbaar" (N.E. 18 VI '49); „Bouw van *duplex-* en kleine *woningen*" (Vk. 1 XII '50); „De expositie wordt gehouden in enige pas gereedgekomen *simplex- en duplex-woningen* aan de Opteveldstraat" (8 IX '50), vgl. [20] bij ééngezins-; „En toch heeft de Kerk --- er een *duplex-feest* van" gemaakt (1 VII '50) : alles met hoge toon. „Bij deze wegwijzer was dan ook een afdak gebouwd om de *duplicaat bonnen* te beschutten" (28 XI '50); „Hebt u een *duplicaat sleutel*?" (Holmes, De liefde eener vrouw 35) : znw. (N.W. III 3666; K.E. 238).

„denkend aan de *Ersatz koffie* en eieren met ham" (Gibson 112). „de eens *ever-inch lady* uit onze sjieke society-stukken" (Hermans 125) < eng. every inch

a lady?! „de beroemde *Eversharp vulpotloden*” is wat anders. — De znw. *export* (N.W. III 4323 v.) en *import* (niet in N.W. VI 1403) verloochenen hun aard niet in samenstellingen als *exportbier*, *exporthandel*, *exporthuis* (K.E. 266), *importgoederen* enz. Maar „de *Export-Import Bank*”: „de *export-import bank*” (Vk. 26 XI : 12 VII '49) is een gewild anglicisme of amerikanisme, dat alleen varieert met: „de vooral met Amerikaans kapitaal gefinancierde *Import-Export Bank*” (N.E. 17 XII '49); „In Amerika is de *Im- en Export Bank* reeds voor nagenoeg alle landen gesloten” (Vk. 24 II '47). „obligaties van de N.V. Algemene Handel- en *Import Mij*” (29 XI '50; 18 I '50); „een scherpe actie --- tegen de Sovjet-Russische *Rasno-Export Organisatie*” (12 X '49); „de Amerikaanse *film import organisatie*” (L. 23 I '48); „een met benzine geladen tanker voor de *Olie Import Maatschappij*” (Dekker 221). het *Extraneus examen* 1942.

„een jaar na de zogenaamde *fiat executie* --- maakt de kampcommandant daartomtrent een rapport op --- tussentijds kan (hij) een zogenaamd *initiatief rapport* opmaken” (L. 12 XI '48). „de *Fielding bibliotheek*”. Katholieke *Film Actie* (Vk. 29 XII '45, bis); „de *Katholieke Film Centrale*” : *K.F.C.* (Opv. Br. 148 p. 43), „deze *film-club voorstellingen*” (83). de *Pathé Film Maatschappij*” (Vk. 30 VI '50), „chef van de propaganda van de *Super Film Maatschappij*” (16 IV '49). „De *'Fit' feestavond*” (U.C. 27 V '41). „fijne *fondant-borstplaat*” : „*Paré fondant borstplaat*”, met „*Paré Borstplaat*” (Vk. 3 XII '46), „*Fondant Kransjes --- Praline Kransjes*” (20 XII '45, adv.).

„Het vorig jaar pleegde een *gentleman-dief* zelfmoord” (9 XI '50): „er is een cachot en een *gentleman inbreker* daarin, bigamist nog bovendien”: „meergemelde *gentleman-bigamist-inbreker*” (22 X '46), kopulatieven (n. 22). Het znw. *goodwill* varieert: „De *good-will missie* tracht een 'staakt het vuren' af te dwingen van guerilla-strijders en leger” (27 IX '50, bis); „industriële exportgegevens voor zijn komende Zuidamerikaanse *goodwill reis*” (14 XI '50), „een *goodwill-reis*” (30 XII '50); „een *goodwill-reisje* door de States” (13 XI '50); „In verschillende plaatsen rond Utrecht, worden --- *'good-will'-marsen* gehouden” (24 VIII '49); „als zeer gewenste *good-will-ambassadors* b.v. op het terrein van de tropische geneeskunde” (30 VIII '50). „Er komen 700 buitenbanden uit de fabriek, driekwart Vredestein, een kwart *Goodyear banden*” (16 XI '50). „*Grape-fruit mesjes*” (3 XII '49).

Toen „had een bijzondere medewerker een van die kansjes die in de *hot-hot keuken* van de journalistiek *pico-bello-met-de-duim-op* worden genoemd” (L. 14 X '49). „alle *ύβρις plaatsen*” (Fraenkel, Hybris 9). „1 paar *Inox breinaalden* 2 en 2½ mm.” (Vk. 24 VII '41). Het lat. bijw. *interim* wordt als bijw. en als znw. gebezigd (N.W. VI 2051 v.), en vooral in koppelingen als *interim-aandeel*, *interim-dividend* (K.E. 437). De krant levert o.m. geregeld *interim(-)regering*, *interim-periode*; „Léon Blum, Frankrijks grijze premier en *interim minister* van Buitenlandse Zaken” (Vk. 14 I '47) moet hetzelfde bedoelen als: „van den bejaarden Fransen *interim-premier*” (16 I '47); een adjektivering is me niet bekend. Ik denk daar ook niet aan bij: *Inventaris opruiming*, *jabot kragen*; „Gerson's *Jubileum Lingerie Verkoop* 1949” (3 II '50); „deze *'Jubileum Lyceum Agenda'* op haar reis ---” (Casimir 159); „de ruime *logies gelegenheid* in de vele hotels (Vk. 25 XI '49).

„een kantoor der *Caltex Petroleum Maatschappij* in Venlo” (Vk. 1 III '50), „de *Caltex petroleum maatschappij* te Pernis” (13 V '50); „de Nederlandse *Caritas Missie* in Berlijn” (10 V '49, bis); „Het *Carmen complex* kan een student in de psychologie ---” (N.E. 27 XI '48). „Voor mij betekent *'katholon leven'*: uit de volheid en in de volheid leven” (Opv. Br. 115 p. 8), maar verder ald. 8—11 telkens gestreept met -bestaan, -begrippen, -ding(en), -geest enz. — *Closet Borstelbakken*. Variatie levert weer „een *knock-out overwinning*”: „een *knock out-overwinning*” (Vk. 27 XII '50), „de technische *knock-out zege*”: „een *knock out-zege*” (1 IV : 9 XI '50), „een *knock out-nederlaag*” (23 XI '49); „Nagloriënd over --- zijn befaamde *knock out series* zat Piet de Leeuw Vrijdagavond in de vriendenkring” (22 XII '47) :

„plotseling een 160, een ware *knock out-serie*” (1 III '48); boksen en biljarten! — „In dergelijke *coca-cola-schoonheden* toont de schilder zich zeker niet van zijn sterkste kant” (8 II '49); „een scherpe spot op *coca cola- en conga-mentaliteit* (van de jeugd” (4 IV '50); „Er is een bloemenwinkel bij --- de gebruikelijke *coca-cola en pepsi-cola-stalletjes* en een bakkerij” (5 XII '50). *colbert costume* (Dl. III 2 147); „hooggesloten *Complet-Mantel*” (adv.); „liggende *compound stoommachine* met condensator”. „men (heeft) reeds --- een *concept vluchtenprogramma* samengesteld” (Vk. 14 XII '50). „een oproep der Amsterdamsche *Contact Commissie*” (G.H. III 125), „de Britse Culturele *Contact Commissie*” (Vk. 4 III '50), „de Politieke *Jongeren Contact Raad*” (29 XI '49): „een Cultureel *Contact Centrum*” (15 IV '47, bis) + de Contactraad; „Mededelingenblad van de Utrechtse *Studenten Contact Groep*” (27 VII '45) + de landelijke *Studenten-contactgroep*. Waarbij hij „door de lucht veerde, na een volmaakte anderhalve *contra-zweef salto* met aanloop” (6 VIII '48); *luxe corset molière* (2 X '50, adv.). — O.T. VIII 4 spreekt van „*Crisis Invoer Bureau*” zonder er iets van te zeggen! „het *Crisis Uitvoer Bureau* in den Haag *Suiker Cultuur*” (Vk. 17 I '50); „bij de *landbouw-crisis organisatie*” (U.C. 22 X '41). „inrichtingen, die de naam dragen van *Cultuur Paleis*” (22 II '47). „de *Cultuur Mij. : Maatschappij*” zag ik verbonden met Kortowono, Ngombezi, Gending enz. De *Rubber Cultuur Mij.* Kendeng Lemboe (7 II '50) e.a.; de *Bandar Oliepalmen Cultuur Mij.* (12 I '50), enz.

Laboratorium impressie (V.V. 25 IV '47); „onscheurbaar en *ladderproof ondergoed*” (Vk. 14 IX '46). „de *Lustrum Voorbereiding Commissie*” (Vox V. 16 X '48, ter). „*Lustrum Voorbereidings Commissie*” (13 XI '48), „*Lustrum voorbereidingscommissie*” (2 X '48). „het zachte, actieve schuim van *Lux Toilet Zeep* geeft uw huid een nieuwe schoonheid” (25 VI '49). — „een *missionaris-brief* uit --- Birma” (L. 2 XII '49); „de '*Missus scholieren*' van Vere” (Meertens 78; 97, 98). — „de aandelen *Algemene Norit Mij*” (Vk. 9 XII '50). — „vier blanke *Onager merries*” (v. Aerde 41): „een woesten *Onagerhengst*” (45); de Kon. Christelijke *Oratorium Vereniging* (Vk. 27 XII '50), de Venlose *Oratorium Vereniging* (8 III '50).

„en daarom is er zo'n vraag naar de zelfplakkende *Parafix-enveloppen* van Esveha --- *Parafix zelfplakkende enveloppen* een *Esveha product*” (L. 16 XII '49, adv.). „Tompouce met foudraal met *paragon baleinen*” (Vk. 1 XII '50; Dl. III 2 148). „In Waalwijk is een *paratyphus epidemie* uitgebroken” (15 VII '50). „Dat komt van een *parforce jacht* door smalle looftunnelpaden vol grote dorens” (Hopman 39). „betrekking vacant voor een *parterre chef* voor de inkoop Kleinvak” (Vk. 2 IV '48, adv.), *parterre atelier*; „het humoristenpaar en drie vrouwelijke *parterre-acrobaten*” (Dekker 456); „de *parvenu noblesse* van het Keizerrijk” (Orczy, De bronzen Adelaar 337). *permanent haard*. „de Verenigde *Delfstoffen Petroleum Maatschappijen*” (Vk. 4 VI '48); de Bataafse *Petroleum Maatschappij : Mij.*, de Nederlandse *Nieuw-Guinea Petroleum Mij.* (29 VIII '50), enz. (Dl. III 2 148). — *Pic-Nic Koffertjes*; „een radio met *pick-up-aansluiting*” (27 X '49). „De *Toni Pop* --- wordt geleverd, met een doos vol *pin-up permanent*” (19 XI '49); „wanneer de vrouw voor *pin-up girl* speelt” (N.E. 27 III '48; Boutsen 216), „een moderne *pin-up-girl*, die --- als tikninf fungeert” (L. 29 X '48); „de politie (dook) nog een *pin-up-joffer* uit haar personeel op” (Vk. 30 XI '49); „Hij probeert hem te ontbrahmsen en we krijgen een *pin-up-Brahms*” (19 XI '49). — Er moet „méér geping-pong” worden, willen er „voldoende in de juiste *ping-pong geest* gestelde persoonlijkheden zijn” (N.E. 29 V '48); „Dat is nu weer gebleken in Tsjecho-Slowakije, waar de Hongaarse *ping pong matadors* op voorschrift van de Cominform hebben geweigerd te spelen tegen de Yougo-Slavische *ping pong experts* om de Donau-bekers” (N.E. 29 I '49): de franse spelling van slavische woorden in een nederlandse tekst lijkt mij vreemd. „*ping-pong wedstrijden* en beter bier” (de Vrankrijker 290). — Vergelijk: „*Quonset-hutten en prefab-huizen*” (Vk. 10 XI '50); „Met hun *pre-fabricated huizen* bij zich” (28 XII '49: 14 VIII '50); „de *pre-fabricated-woning*” (8 II '49). „Zoo'n frisch geparfumeerde

Probax scheerzeepstaaf. Met de *Probax staaf* zult U zich met plezier scheren" (adv.). — „witte *reform heren-overhemden*" (adv.).

„*Salon fauteuil*, hoog model" (18 III '50); *Moderne salon schemerkappen* (2 X '50). „*effen shirting overhemd*" (U.K.D. 8 IX '50), stofnaam. „De eerste notering voor de claims *Simplex Machine- en Rijwielfabriek* viel de beurs niet tegen" (Vk. 14 XII '50; 13 XII '50). *Smoking Costuum*. „de Engelsche dienst in de *Stadion Kerk*" (v. Eyk, Thérèse 70; 71 bis); „deze zogenaamde losse '*sten-gun comité's*'" (Vk. 18 III '48). *sunlight producten*. „'n ons *sun-maid-rozijnen*" (Smeding 119).

tailleur mantel, modern *tailleur mantelkostuum* van blau vischgratenstof (adv.) (fr. robe tailleur); Dl. III 2 149. „de tentoonstelling --- was geopend met Afrikaanse *tam-tam muziek*" (eng. tam-tam = tomtom „primitieve handtrom"), „dansen van *Hoela-hoela meisjes* met oekulele's" (N.E. 17 XII '49). „de Eerste Britse *Tank Brigade*" (Vk. 15 II '50), „de Zevende *Tank Divisie*" (9 II '50). *Textiel onderneming* (sub-agenten) (21 XI '50; 19 XI '49). „onder de naam Overijsselse Vereniging van *Touringcar Ondernemingen* nauwer aaneengesloten" (4 II '49). „één van onze serie *Truck Chassis* (is) uitgerust met : *Vol-front besturing*, waardoor extra grote laadcapaciteit" (23 III '50); „de *Trust Maatschappij* voor de handel van Nederland met het buitenland" (25 III '47). — „Daarom is een *uniform-leerplan* voor het hele land niet mogelijk" (Opv. Br. 118 p. 72)! Een slot dat pakt. Een uniform leerplan zou dat niet gedaan hebben.

[6] n. 38. „Vanaf 1 November a.s. zullen de tarieven gaan *op ad valorem basis*" (N.E. 17 VIII '46). *afternoon thee* (tea) „de bezoeksters van deze *afternoon tea-show*" (L. 28 X '49), tegenover: „een *after-dinner-partij* in het Palazzo Lontana" (Vk. 30 XII '50); „de genoegelijke *after-dinner(-)stemming*" (v. Campen II 48 : 63). „Een aparte groep van '*agit-prop*' mannen — agitator-propagandisten — in Zaal Elf schreef (het) over" (Valtin 486). „enkele van de Metropolitan *Air Force jagers* (voerden) schijnaanvallen op ons uit" (Gibson 213). „de *al-fresco manier* waarop het gecomponeerd werd" (N.E. 25 XII '48). „terwijl hij zich herhaaldelijk met een *à-peu-près verklaring* tevreden stelt" (T.L. XVI 117), van adv. naar adj.

„drie complexen *back-to-back perceelen*" (Jens 82). „De *Blue Band glimlach* bleef bewaard" (U.C. 17 II '42, adv.). „En de *Blue Cat Bar* is een hartelooze instelling" (v. Eyk, Thérèse 166, bis; 217); „er was iets niet in orde met de *Blue Star Mijn*" (Wells e.a. 137; 127), naar eng. „de *Blue Star Mine*" (156); „de *Blue Star onderneming*" (152). „de vorming van een *Brabantia Nostra-kern* (door) een *Brabantia-Nostra scholing*" (B.N. VII 120). „advertenties (die) in handen kwamen van *bric-à-brac collectioneurs*" (Wells e.a. 21); van subst. naar adj.?

„wat vooral vreeselijk was voor de *Caresse de Nuit rozen*" (v. Eyk, Thérèse 47). „Eerst verzocht men de Raad om een *cease-fire besluit*" (N.E. 10 I '48), tegenover: „(het) uitvaardigen van een *cease-fire-bevel* door Djocja" (ald. 23 VII '49); „Het Koninkrijk had de Republiek *cease fire-voorwaarden* aangeboden" : „deze *cease-fire-overeenkomst*" : „zij tekenden de *ceasefire-overeenkomst*" vlak achter elkaar (N.E. 31 I '48), „na de *cease fire-verklaringen*" (ald. 20 VIII '49). — „--- streek peinzend langs haar artistiek *Cléo-de-Méroude kapsel*" (Verster-Bosch Reitz, De drie dames Cnussewinkel² 20), vgl. Dl. III 2 n. 187. „het *Colonial style ameublement*" (L. 2 XII '49, bis). „(een) zóór '*comme il faut*' toeval" (Scharten, Kroniek 25). „een *con amore medewerking* van de Nederlandse Bioscoopbond" (L. 26 IX '47); hij „daalde tenslotte schitterend op het *concours-hippique veld*" (N.E. 22 II '47).

„het de *Deo ziekenhuis*" (Bergeron 246, bis). „een verdediger der *dubbele-logos leer*" (Grondijs 127; 134). — „Let op de nieuwe '*Edge-to-Edge*' sluiting!" (adv.). „en *gros prijzen*" (magazijn) : *en-gros-handel* (K.E. 254; en-gros : en détail 253, vreemd verschil); „het magazijn van een *engros-handel* in papier" (Karhumäki 50; 51); „ten behoeve van de *engros-confectie*" (Schilstra 13); „in een *engros-zaak* van manufacturen" (v. Ledden Hulsebosc, Veertig jaar speurderswerk³ 91); vgl.

N.W. V 1150: in het gros. „die de *entre-acte muziek* schreef” (Vk. 25 VIII '50). „de *ex cathedra uitspraken* van de Pausen” (v. de Pol 283; 160).

„restaurants --- met lieve kelnerinnen en een prettige *'feel like home' atmosfeer*” (Hjort 111). „Nog eens had de *first-rate verkenners* zijn pistolen ontladen” (Bongerd I² 279), eng. adj. (vgl. n. 63) „Hij was een weinig bekende *free-lance journalist*” (Vk. 25 I '49; Dekker 53), vgl. eng. free lance journalist. — „Knor nu vrij dat ik tot het *genus irritabile* [sic] naturen behoore” (Willems p. L); vreemd!

„de wanden waren van buiten versierd met *haut-relief beeldwerk*” (Kwakman 533). „de *hic-et-nunc bedoeling*” (Osw. Royen, Het moraal-theol. vraagstuk 86); „elke *hic-et-nunc-spreekhandeling*” (Stutterheim 303), zo ook met: concretum (363), „waargenomene” (369, adverb.); n. 107. „Hij zal ons met zijn *High Jink processies* en misgewaden aan boord komen --- Wij zijn niet voor de High Jink” (Corelli, Schat 210). „Het lijken *hokus-pokus zelfjes* ---” (N.E. 24 VII '48); E.W. 254, Suppl. 71. *Hors d'oeuvre stel* (adv.), „haar koffiebruin pakje, dat wat al te zeer de kenmerken droeg van een *house-made product*” (de Sinclair, Loon 81), vgl. „een *man made-aardschok*, een aardbeving van mensenfabrikaat” (L. 21 X '49); „het gewenste *Americanminded sentiment*” (L. 16 XII '49), e.a. — „dat Feyenoord het zelfs niet nodig achtte haar *jiu-jitsu tactiek* (laten komen en dan snel terugslaan) toe te passen” (Vk. 6 XI '50); een *jiu-jitsu demonstratie* (school, sport) (V.V. 9 V '47); „de excessen van *jitterbug-maniakken*” (L. 2 XII '49). — „de machtige 100 kilowatt stem van Radio Vaticana” (Vk. 18 XI '50); „een grote 5 kilowatt televisiezender” (8 IX '50); „de bouw van twee kleinere 40 kilowatt-zenders” (24 X '50); zie [21] kilo Watt. — *little lady japon* (17 VIII '49, adv.).

„nu aan alle kanten *Mater-Amabilis scholen* verrijzen” (29 I '49); „de *Mater Amabilis School*” : de M.A. school (O.E.B. XXXII 611). „Slagroom- en *mayonnaise klopper*” (Vk. 26 XI '49). „Een esquadrielle *Gloster Meteor Straaljagers* van de Nederlandse luchtmacht” (14 VI '49); „Een *meteor straal-jager* van de R.A.F.” (25 XI '49). „de *micky-mouse taferelen*” (Het Gemeenebest III 310). — „een der leerlingen van het *Notre-Dame college* lag al verscheidene dagen op de ziekenzaal” (Bergeron 55; 25, 194, 217); „Als de *Notre Dame sectie* op tocht naar het Westen zou gaan” (Kath. Digest, April '48 p. 75), „een nieuwe bal van de *Notre Dame ploeg*” (ald.). — „Een *off-side doelpunt* leverde deze golf van onstuimigheid op” (Vk. 2 V '49). *de Oranje Nassau mijn* (Kemp 177, bis).

„het vierde *Pan Pacific Science congres*” (Vijf maal vijftientig jaar wetenschap in Nederland 40). „doordrongen van het *'panta rei' principe* op het terrein der taal” (L.T. 156 p. 283), „sfeer en feiten --- uit de *'entre-deux-guerres'-periode*” (294), „een *Konrad van Soest tentoonstelling*” (322). „*passe-vite zeeften 6.50*” (Vk. 30 XI '49). „Het *Pax Romana congres*” (bureau) (Vox V. 12 X '46 : 8 II '47); „op verschillende *Pax Romana Congressen*” (G.H. III 206). Hij was „een groot *plein air schilder*, omdat de open lucht in zijn schilderijen zit” (Vk. 23 X '48). „een ranke *princesse-noble boom*” (de Man, Rijshout 29). „Een vroegere *Pro Deo cliënt* van me” (Dekker 574); „een *pro deo-zaak* van eenig belang” (v. Gogh-K., Kentering II 160); „ook de *pro-deo-zaken* ten volle te behartigen” (Klaassen 179). „een soort officiële *pro forma slaap*” (Blixen 136); „Zoovelen zijn content met een *pro-forma bestaan*, met een geraamte” (N.E. 7 IX '46); „om een *pro-forma boete* op te leggen” (Vk. 23 II '49). „toen hij het *ProLibertatevaandel* had ontplooid” (Herczeg 155), „De ruiters-toet onder het *ProLibertate vaandel*” (240), „Weer wapperden de *ProLibertate-vaandels*” (327; 330). „en als *pro-memorie post* 'uitkering oorlogsschade'” (Vk. 14 XII '50); „*pro-nazi studenten* en professoren van de Universiteit van Marburg” (U.K.D. 20 II '47). „vier groepeerings der *promillecijfers* van de levend aangegevenen” (Starmans 207), „de *promille-cijfers*” (327). — *quatre-mains muziek*. — „Voorlopig blijft R.B.C. gehuisvest in het *Red Band Sportpark*”. „De *Rerum Novarum herdenking*” onder het opschrift: *Rerum Novarum-herdenking* (U.C. 31 V '41); „zijn eerste grote *Rerum-Novarum-rede*” (Vk. 4 V '50).

„Je wilt een *self-made mensch* van 'm maken, hè?" (v. Eyk, Gabriël 156); een *self-made man* (eng.); „een *self-made martelaar*" (v. der Meer, Aug. 531); „en ontwikkelde zich zo tot den *self-made Antony van Leeuwenhoek*" (Schw. 49 p. 13); „uit zijn norske ervaringen als *self-made-patroon*" (Querido II 24); „zware werkmannen in pilobroeken en met *selfmade-cigarets*" (N.E. 10 V '47). „Dat alles zag ik van achter de *side-scène dames*" (Cremer II 224; vgl. 226 : een *side-scène*, bis). „in een tijd toen het '*Sieg-Heil*' *gejubel* nog op z'n uitbundigst klonk" (Vk. 15 III '50). „de hele *silent reading beweging*" (O.E.B. XXXII 504). „Het was mijn gewoonte enkele *Silver Star decoraties* bij mij te dragen" (N.E. 6 XI '48). een *so easy pince-nez*, het adj. „so easy" ook alleen. „door te zeggen, dat de *soi-disant verplegers* het goed voor de brave Hunter aanvoeren" (Nicolas, Heer 261). „*sousbras tailles* met los gummiblad" (adv.); „een stel *streamline spatborden*" (Vox V. 22 II '41). „nog altijd niet loskomend uit zijn *Sturm-und-Drang periode*" (Robbers, Litter. 128); „Hoe voelen de jongens mee met de *Sturm und Drangnaturen*" (L.T. 127 p. 258); „een romantische '*Sturm und Drang*'-karaktertrek" (Boerwinkel 25). „het stopzetten van de bouw van de *super-aircraft carrier*" (Vk. 10 VIII '49).

„het *tailor-made pakje*" (L. 30 XII '49); Dl. III 2 149. „langdurige en *top-secret conferenties*" (L. 27 V '49); „geheime en *top-secret Benelux-stukken*" (Vk. 18 III '49). „de *toties quoties* *aftaat*" (K.K. II 59, bis; 60). „de voorstellingen van het '*Tour de France circus*' elk jaar na afloop van de Ronde" (Vk. 14 VII '50); „een stukje keiharde Britse historie --- in *Tour de France-jargon* uitgedrukt" (N.E. 30 VII '49).

„een zekere *va-banque politiek* van de T.W.A. is oorzaak, dat zij nu in nesten zit" (Vk. 24 I '47); „en dit *va banque-spel* leverde --- gevaarlijke situaties voor het Spartadoel op" (28 XI '49). „de N.V. *Vami-Sterovita Melkproductenfabriek* te Amsterdam" (25 X '50), en : *de Vami-Sterovitafabriek*. „Karakters moeten er worden gevormd, geen *vieux-style mensen* die karakterloos worden zodra zij een positie veroverd hebben" (L. 11 III '49). — „een *wereld-sterren-parade Variété* van tien vierkante meter" (Vk. 20 X '49). Zie nog [7] passim.

[7] n. 41. Al kwam „halfwas" na Dl. I 45 opnieuw in Dl. III 1 n. 84 (halfwasse) en 2 blz. 178 ter sprake, ik geef toch nog een paar voorbb. waarbij ik adjektivering niet uitgesloten acht: „een *halfwas varken*" (Ausems 42); „twee *halfwas personen*" (Ebermayer 10); „een *halfwas mannetjes-engel* op nonactiviteit" (Hopman 148). „omdat het weigert zich onder een *halfwas-intellectualisme* te stellen" (Vk. 21 VI '47); vgl. N.W. V 1638. — Met „wapperende *hakenkruis vlaggen*" (Valtin 289). *Hand Kastkoffers*, *Beige Handkoffers*, *Pic-Nic Koffertjes* (adv.), „het Nederlands *Handbal Verbond*" (Vk. 28 I '50); „de aandelen Hagemeyer & Co's *Handel Mij.*" (11 I '50); Curaçaose *Handel Maatschappij* (22 IV '48); de Amerikaanse *Handel Maatschappij* (30 I '47, bis), met: „de Nationale *Katoen Raad* te New York"; Ned. *Handel Mij* (27 XII '50) : „De Nederlandse *Handel Mij.*" (6 VIII '47); de Nederlandse *Handel Maatschappij* (27 VII '49), passim: „de Nederlandse *Handels Maatschappij*" (23 V '50); „der '*Internationale Handels Organisatie*'" (N.E. 14 XII '40). — *Handweef Gordijnen*, *Handweef Tafel Kleden*; *handwerk garneering*, Dl. III 2 155 (adv.); „een prima *handwerk sigaar*" : „een fijne nette *handwerksigaar*" (Dekker 311). „Waarom dan die ouwelijke *hangwang broeken*" (Vk. 21 V '49). „Dat zijn *hansworst manieren*" (Gatti 319). *Heemkunde onderwijscommissie* (T. 28 X '42, bis; U.C. 29 X '42, bis). de Nederlandse *Heide Maatschappij* (Vk. 15 III '50) : de Nederlandse *Heidemaatschappij* (1 XII '50), de *Heide Maatschappij* en de *Grond Mij* (17 XI '50; 30 VIII '46). het Europese *Herstel Programma* (6 IX '49; 15 IV '50) : het Europees *Herstel Programma* (28 I '49). — *Hofnar sigarenfabrieken*; *Hofnar Sigaren*, *Huifkar Sigaren*. Het *Hofstad Tooneel* (3 XII '49). „de prestaties der *hoofdrol vertolkster*" (U.C. 13 IX '41); „het vroegere in zwang zijnde systeem van *hoogen halfstam bomen*" (Vk. 25 III '50). *Huis apotheek*; *Huishoud japonnen*; *Huiskamer Karpotten*; *Prima huiskamer karpel* (21 I '50).

„de sovjet Inkoop Commissie” (Kravchenko 11; 429). De *In- en Uitvoer Bank* in Washington (Vk. 29 XI '49); *Isoleer theepotten* v.a. 13.90 (25 XI '49). — *Jaarbeurs schotel* (1941). „de *Java-Holland Jeep Express*” (4 XI '50); „De *Java Holland Jeep-Express*” (5 XII '50). „de al lang opgeheven *Jeugd Actie Papier Inzameling*, kortweg *JAPI*” (23 XII '50); de Nederlandse *Jeugd Gemeenschap* (17 XII '47), het *Jeugd Rode Kruis* (17 XI '50); het Alg. Ned. *Jeugd Verbond*, plus: het Ned. *Jongeren Verbond* (20 XII '49), plus: de *Vrije Katheder Clubs* (30 I '47); de Algemene Nederlandse *Jeugd Vereniging* (13 XII '47); de Canadese *Jeugd Vredesbeweging* (7 IX '50); de Nederlandse *Jeugdherberg Centrale* (L. 26 VIII '49).

„Daarom organiseerde ik wat wij onder elkaar de 'Maandagse Kabinet Parade' gingen noemen” (Vk. 10 II '49). „het Amsterdams *Kamermuziek Gezelschap*” (5 VII '50, bis), met : een *dolce-far-niente stemming*; het Nederlands *Kamer Symphonie Orkest* (2 XII '50, bis). „Daarom werd in Utrecht dezer dagen de Ned. *Kampeerwagen Club* opgericht, als sectie van de Ned. *Toeristen Kampeer Club*” (20 I '49). „het Nederlands *Kanker Instituut* te Amsterdam” (18 VIII '50). „Groote *Kerst Bontveiling* Amsterdam” (U.C. 1 XII '43; maar 6 XII '41 met : *Kerstbontveiling*). „Alle banken organiseren 'Kerstmis Clubs'” (Vk. 23 XII '50). „De *Keuze Commissie* heeft tien van de elf spelers --- gehandhaafd” (30 V '50, bis). „De Nederlandse *Kleding Industrie* gaat eind November twee exportweken houden” (16 X '47). „de N.V. *Kristal Unie* te Maastricht” : „bij de *Kristal-Unie*” (U.C. 16 VI '41). *Kruidentier auto* gevuld met winkeldozen. „de *Kruit Samenwerking*” (Kath. Digest, April 1948 p. 26). „de chef van het Regionale *Kunst Departement*” (Kravchenko 423), de Moskouse *Kunst Schouwburg* (82), het *Tretyakov Kunst Museum* (ald.), het *Kunst Instituut* in Charkov (142); de Voorburgse *Kunst Stichting* (Vk. 21 XI '50); „de culturele organisaties te Soerabaja, die in een *Kunst Unie* verenigd zijn” (17 XII '48). „Moeten we *Kunstzijde fabrieken* exploiteren ---” (10 VIII '50); „De *Algemene Kunstzijde Unie* te Arnhem” (Ede) + *A.K.U.* (4 XI '50; 23 IX '50 + de Hollandse *Kunstzijde Industrie* in Breda); „De *A K U* (Algemene Kunstzijde Unie) heeft --- toegezegd 750 ton celvezel te zullen leveren” (28 XI '50); Dl. III 2 144, 150. De *kwaliteit sigaar*; vgl. *kwaliteits* — in [10], en verder n. 62 i.f.

het Koninklijk Nederlands *Landbouw Comité* (3 XI '47), het *Landbouw Crisisfonds* (6 VIII '47), het *Landbouw Economisch Instituut* (2 II '50) : het *Landbouw-economisch Instituut* (II XII '50), het *Landbouw Egalisatie Fonds* (14 IX '50) : het *Landbouw Egalisatiefonds* (20 X '49) enz., *Landbouw Sportvereniging*, het Algemeen *Landbouw Syndicaat* (16 IX '50), „de *Landbouw Vakgroep* legde het bijtje erbij neer” (31 XII '49); het *Land- en Tuinbouw Diploma* (17 VI '50): de Limburgse *Land- en Tuinbouwbond* (28 XI '50). *Leeslamp kappen* (2 X '50). „Het Canadese *Leger Corps* was --- gelegerd tussen Londen en Dover” (24 III '49), „aan het adres van de *Leger Voorlichtingsdienst* etcetera” (18 V '49). „Deze *Lente Symfonie* [Spring Symphony] was een muzikaal vuurwerk” (L. 22 VII '49). „allen leden van de Dordtse *Luchtvaart Club*” (Vk. 13 VII '50), de *Marine Luchtvaart Dienst* (12 VI '48), de Nationale *Luchtvaart Encyclopaedie* (28 XI '50, bis); „Commissaris van de *Luchtvaart Industrie*” (Kravchenko 402); het Nederlands *Luchtvaart Instituut* te Utrecht (24 VI '49), het Nationaal *Luchtvaart Laboratorium* (N.E. 5 XI '49), de Koninklijke *Luchtvaart Maatschappij K.L.M.* (L. 2 XII '49), de Nationale *Luchtvaart School* (Vk. 14 VII '50), met : de *Rijks Luchtvaart School, R.L.S.*; de Nationale *Luchtvaart School* (19 I '50), met : de *Rijksluchtvaartschool*. („de *Aachener Luftfahrt Verein*”, Kemp 238).

„het personeel van het *Marine Opkomst Centrum*” (Vk. 16 XII '49), „ter hoogte van het *Marine Commandementsgebouw*” (5 XI '49), „Een hoofdagent op het *Marine Etablissement* werd met kapmessen afgemaakt” (29 XI '49), de Koninklijke *Marine Jacht Club* (11 VII '50), de Nederlandse *Marine Luchtvaart-dienst* (24 XI '49), „te Soerabaja bij den *Marine Luchtvaartdienst*” (L.D. 29 III '47); „Een *Firefly* van de *Marine Luchtvaart Dienst* was gedwongen --- een noodlanding te maken” (Vk. 13

VII '50; 11 XII '50), de *Marine-Luchtvaartdienst* (28 VII '50), „de chefs van de *Marine en Luchtmacht Staf*” (24 III '50); „In het *Marine Opleidingskamp* --- (is) een geval van nekkramp geconstateerd” (27 VI '50), „manschappen, die zijn overgebracht naar de Koninklijke *Marine reserve*” (4 XI '49), de *Marine Vliegdiens* (27 XII '49), de *Marine Voorlichtingsdienst* (31 V '49), „De *Marine Wervingsgroep Nederland*” (L.D. 29 III '47). — „in een *martel partij* --- murw gespeeld” (Vk. 5 XII '49). „*Maskerade-Commissie 1946*” (V.V. 21 XII '45, opschr.), in de tekst negenmaal: de *Maskerade Commissie*. „naar het tijdstip van vorming '3 *Mei bataljon*' is gedoopt” (Vk. 30 VI '50), de *7 Mei-overeenkomst* van Batavia (13 V '49), het *27 Mei-plan* (12 VII '47); zie [13] al. 1. 't *Meisjeskring bestuur* (Vox V. 22 XI '46). *Utrechtsche Melk Centrale*; „de *Coöperatieve Melkafzet Centrale*, die in de wandeling *C.M.C.* heet”, met: „de *I.I.V.*, de *Industriemelk Inkoop Vereniging*” (Vk. 20 III '48), „Een titelgevecht om het *middengewicht kampioenschap* van Nederland” (7 XI '50); vgl. bij zwaargewicht, en III 1 n. 181: „een *middengewicht bokser*”. *Miskleur sigaren*; de *moedermelk centrale* van het ziekenhuis (U.C. 20 II '43).

„Maar u weet wel, dat wij nooit *over één nacht ijs* mogen gaan” (Feith, Dievenp. 37); zo ook Lichtveld 28; Schw. 49 p. 27. „Maar de parlementaire machinerie gaat nu eenmaal niet *over ijs van één nacht*” (Vk. 14 XII '50): „De regering is niet *over een nacht ijs* gegaan” (25 XI '50), „die overigens niet *over een*: *één nacht ijs* pleegt te gaan” (L.D. 5 IV '47: C. 8 VI '41), en zo telkens. Hoe is dit „een nacht” op te vatten? N.W. VI 1412; vgl. in [20] eennachts-ijs. „En hazen gaan niet *over één nacht lente*” (Vk. 11 II '49; humoristische analogie). — *Ervaren Naaimachine Monteur* (26 IX '46, bis). „Vele malen was ik, evenals nu, uitgevlozen op *namaak raids*” (Gibson 35); „Paul Ireton wrong zijn servet in zijn *namaak ivoren servetring*” (Vk. 14 X '50); „Want u heeft daar '*na-maak tin*'” (24 II '50); *namaak zilver*. *Crêpe satin Namiddag Japon*. „Het zag er helemaal niet uit als de zetel van de hersen- en hartrust der *na-1918-jongeren*” (N.E. 30 IV '39). Dames vraagt eens naar de *1938 kous* (adv.); de *1947-modellen* uit Amerika (wagens; Vk. 20 IV '50); „Deze *1950-modellen* worden ook in de zogenaamde *utility-uitvoering* gefabriceerd” (18 XI '49); „die vroeger *1940 dagen*” (Gibson 81). Bekwame *nieuwbouw schilders* gevraagd (29 IX '47); *nieuwbouw motorjacht*. „die andere *Noord-Zuid manifestatie*” (L. 2 XII '49). „De *1 November-termijn* stelt altijd zware eisen aan de liquiditeit” (Vk. 26 X '49).

„In aandelen *Bandar Oliepalmen Cultuur* kwam geen notering tot stand” (Vk. 4 I '50). het *Omroep Kamerorkest* (N.E. 3 IX '49), het *Omroep Symphonie-Orkest* (Vk. 10 V '49); „De *Nozema (Nederlandse Omroep Zender Maatschappij)* zal dan toestemming krijgen voor de bouw van 'n televisie-zender” (10 XII '49). het *Onderwijs Studiecongres* van de Partij van de Arbeid (13 IV '50); de Nederl. *Onderwijs Film = N.O.F.* (O.E.B. XXXI 399 v.). *Ontbijt Servies*. „*Arnhemse Orkestvereniging* bestaat zestig jaar” (Vk. 3 IX '49, opschr.), in de tekst tweemaal: de *Arnhemse Orkest Vereniging*.

Velen waren „met hun *200-paardekracht motoren* volkomen in staat ---” (Gibson 115); De vermaarde *100 pk V. 8 motor* (Vk. 23 III '50); vgl. in [22]. de *Koninklijke Paketvaart Maatschappij* (6 XII '49): de *Koninklijke Paketvaart Mij.* (25 III '50), met: de *K.P.M.* en de *Djakarta Lloyd*; de *N.V. Paleis Theater* (Tilburg; 28 VIII '50). *Bramson's Papier Industrie* (26 IX '46). „de productie van zogenaamde *pannekoek-autodiesel motoren*” (25 XI '50). „een Amerikaanse Nationale *Partij Conventie*”: *partijconventie* (5 VI '48). „De nieuwe *Particulier Patiënt Polis* verzekert ---” (L. 15 X '48); „de *P.P.V.* alias *Parlementaire Pers Voetbal*” (Vk. 22 IX '49; grap). „Een zich noemende '*Personeel Dienst*' (dit scheiden van de woorden personeel en dienst is tusschen twee haakjes een typisch anglicisme!) vraagt ---” (O.T. XVI 23). — Ze heeft *peper en zout haar*; vgl. het duidelijk geadjektiveerde: „Hij draagt *peper-en-zoute kousen*, Corn.-Vervl.” (N.W. XII 1155); hij „heeft grijs haar, een *peper-en-zout snorretje*” (L. 7 XII '48); „het *peper en zout kleurige haar*

omlijstte zijn ernstige gezicht" (Hjort 29); vgl. n. 42. het Centraal Plan Bureau (Vk. 25 IV '47); de *Staats Plan Commissie: Het Plan Bureau* in Leningrad (Kravchenko 303). het Nationaal Postzegel Fonds (Vk. 9 IV '48). Het speciaal adres voor *Priester Onderkleding, Klooster en Missie Uitzetten* (adv.). — *Reis Nécessaires, Reismanden*; de Nederlandse Particuliere Rijnvaart Centrale (Vk. 28 IX '50), de Nederlandse Rijnvaart Maatschappij (27 IX '50), de Nieuwe Rijnvaart Maatschappij (9 IX '49). *Rozenkrans Zondag* (N.E. 2 X '48). het *Fries Rundvee Stamboek* (Vk. 20 VII '49; 9 V '47) met: het *Nederlandse Rundvee Stamboek*.

de Koninklijke Nederlandse Schaats Bond: *Schaatsenrijders Bond* (27 XII '50: 14 XI '49); de *Schade Enquêtecommissie* (30 IX '50): *Schade-enquête-formaliteiten*. De afgifte van *schatkist papier* (26 V '48). „de Verenigde Nederlandse *Scheepvaart Maatschappij*" (5 IV '49), met: „alle grote Nederlandse *scheepvaart-maatschappijen*"; „de Nederlandse *Scheepvaart Unie*" (13 XI '50, bis), met: „de Koninklijke *Paketaart Maatschappij*" (zie boven). het Centraal *Schoolmelk Comité* te Den Haag (7 VIII '47, bis). *Schrijf Behoeften* (adv.); *Seizoen Opruiming, zomer prijzen. Signaal tabak*. de Nederlandse *Sierteelt Centrale* (3 IV '50). „Wagon-Lits Internationale *Slaapwagenv. Mij.*" (11 III '50). „Liquidatie van de *H.E.S.M.*" (16 I '50, opschr.), in de tekst: „Aan de definitieve liquidatie van de voormalige *Hollandse Electriche Spoorweg Maatschappij* staat thans niets meer in de weg". „de te kleine afmetingen van de *standaard bedden*" (19 XII '47), het *standaard Sovjet-graan* (25 XI '50); „Het *Standaard libretto* van minnaars — greep hem aan" (6 XI '50); „deze 'nobles sauvages' *standaard model 1949*" (N.E. 12 XI '49); „Het ene had betrekking op de levering van *standaard tin*, en het andere op *strait tin*" (12 XII '49). *Ster Tabak*. „In het *Stikstof Bindingsbedrijf* te Lutterade wordt uit cokes en water, watergas verkregen" (31 X '46). „de *Koninklijke Nederlandse Stoomboot Maatschappij*" (22 IV '50); „Twee nieuwe vrachtschepen voor de *K.N.S.M.*" (7 VIII '50, opschr.), in de tekst: „de *Koninklijke Nederlandse Stoombootmaatschappij*" te Amsterdam". „indien de Isbrandtsen *Stoomvaart Maatschappij* harezijds verklaart ---" (24 III '47); „morgen zal dat ook het geval zijn met *Stoomvaart Mij. Nederland*" (27 X '50); *Mij* (15 XI '50; 11 X '50); „De N.V. *Stoomvaart Maatschappij 'Nederland'*" (26 V '50), „de *Koninklijke Nederlandse Stoomvaart Maatschappij*" (6 XII '49), enz. De *Centrale Suiker Maatschappij* in Amsterdam (25 II '48); „Dit alleen wat de *V.C.S. (Verenigde Cooperatieve Suikerfabrieken)* betreft. Daarenboven denkt de *C.S.M. (Centrale Suiker Mij.)* te Steenberg en Breda samen rond de 500 miljoen kilo bieten te verwerken" (6 XII '50).

de Nederlands-Indonesische *Tankvaart Maatschappij* (3 XII '49); *tapijt looper*. *Philips Telecommunicatie Industrie* (24 XII '49); de *Philips* experimentele *televisiezender + Ruim 100 televisie amateurs* (2 X '50), vgl. in [4]. *termijn betaling*. „de ideale *toekomst maatschappij*" (N.E. 12 III '49); „Inderdaad dit is een verrukkelijk *toekomst visioen*" (N.E. 23 IV '49); „De *Toekomst Spaarstrooken* zijn wederom --- verkrijgbaar" (U.C. 25 VII '41) + à *pari-aflossing*; het *Amsterdams Toneel Gezelschap* (Vk. 1 VIII '50). „de grondlegger van de *12-toon muziek*" + „de tegenstanders van het *12-toon systeem*" (13 IX '49); de vader der *twalf-toon-muziek* (5 VII '50). — de *Gelderse Tram Maatschappij*: de *G.T.M.* + de *Gelderse Tram Mij* (5 I '49, bis); de *Limburgse Tramweg Maatschappij*: *L.T.M.* (23 I '50), de *Limburgse Tramweg Mij*. (8 XII '50); „de *Noord-Zuid Hollandse Tramweg Maatschappij*" (23 VII '49); de *Rotterdamse Tramweg Maatschappij* (7 X '49), „de *Rotterdamse Tramweg Mij*": *R.T.M.* (12 V '50); de *Zeeuwsch-Vlaamse Tramweg Maatschappij*: de *Z.V.T.M.* (15 XII '49). het *Centraal Transport Bureau* (31 VIII '49). *Tuin parasols, Tuin hyacinthen*; „op het terrein van de *Stichting Tuinbouwvoorbeeld Bedrijf*" (27 III '50).

„Hij was *U-boot commandant* geweest" (L. 24 XII '47). „een *uitleen magazijn* voor ziekenverplegingsartikelen" (Vk. 12 IV '50); het *Uitvoer Contrôle Bureau* (3 XII '49): het *Nederlandse Uitvoer Contrôle-bureau* (2 VIII '50). — Ook 40 + *kaas voorradig*; de *Unilever Verkoop Centrale* (14 III '50). de N.V. *Visserij Maatschappij*

'Medan-Batavia'" (7 XII '49); „De schachtrand zal worden vervaardigd uit zogenaamde *vlam-oven straatklinkers*" (24 IX '49). „waar Bill juist uit Soberski's *Vlees- en Wild Handel kwam*" (15 VII '49). *de Voetbal Associatie* (16 VI '49), de Koninklijke Nederlandse *Voetbal Bond* (18 IX '50). *de Volkskunde Commissie* (23 II '49); zilveren *voorsnij mes en vork* (adv.). *de Australische Vrucht Conferentie* (14 VI '50). „Wij, westerlingen, lopen rond als apostelen, *vrede stichters, zaligmakers*" (Boutsen 275). Van de *Vrijdag aanbiedingen* geen zichtzendingen. „*de V.A.M. (Vuil Afvoer Maatschappij)* te Amsterdam" (Vk. 14 XII '49).

Jas voor jaren de *Waarborg jas!* (13 XII '50); *Waarborgjassen* (18 XI '50). „Meer gelijkmatige *Onderlinge Waarborg Maatschappij*" (O.T. XVIII 32). „*Waarde pakketten naar Amerika*" (Vk. 21 XII '50, opschr.). „de Internationale *Walvis Conferentie*, waarbij ook Nederland is aangesloten" (Melchior 122): de Internationale *Walvisconferentie* (131, 141); „wat 'n avontuurlijk aureool krijgt de levertraanfles als *walvis jachtverhalen* de ceremonie begeleiden" (Vk. 5 XI '49). „de *Waterleiding Maatschappij Zuid-Beveland N.V.*" (27 VIII '49), de *Waterleiding Maatschappij* voor West-Brabant : Oost-Brabant (1 IV '50, bis), „de N.V. Noord- en Midden-Limburgse *Waterleiding Maatschappij*" (22 IV '48). „*De weelde editie*": „*De weelde uitgave*" (M. 22 II '40). „Er is nl. een N.V. Nederlandse Internationale *Wegtransport Organisatie* in oprichting" (Vk. 29 XII '45). het *Wereld Filmfestival* (18 VI '47), de *Wereld Gezondheidsorganisatie* (13 IV '50), het *Wereld Vakverbond* (14 IV '48, ter), *Wereld Reis Organisatie* (7 VII '50). „Ned. Soc. *Werkgemeenschap* ontbonden" (U.C. 24 X '41, opschr.), in de tekst: de *Nederlandsche Socialistische Werk Gemeenschap* + de *N.S.W.G.* „*Wesp Maat-Corsetten* wettig gedeponereerd" (N.E. 31 VII '48). *de Nederlandse Wielren Unie : de N.W.U.* (Vk. 7 V '49) : *NWU* (31 III '50). *Woning Inrichting* (U.C. 28 XI '41). „een traditionele Prinsenhaagse *worstenbrood maaltijd*" (Vk. 10 XII '49). „De *Zaterdag-middag voetbalwedstrijden* --- zijn afgelast" (16 IX '50); „wegens gebrek aan een *zeeslang propaganda*" (2 X '50); dit „kan leiden tot ernstige *ziekte toestanden*" (N.E. 22 I '49). *Zondagmiddag Concerten ; Zuivel Producten.* „*Een zwaargewicht bokser*" (L. 14 X '49); „De Nederlandse *wellegewicht-kampioen Harry Bos*" (Vk. 21 III '50); „deze in de *halfzwaar gewichtklasse* ingedeelde *krachtpatsers*" (6 IX '49, bis), „de deelnemers in de *Bantam- en half zwaar gewichtklasse*" + „*Kees, de jonge half zwaar gewicht*" (ald.); „Een overtuigende zege --- in de *lichtgewicht-klasse*" (28 VI '48); „in overcenstemming met de stof, doorgaans *lichtgewicht tweeds*" (N.E. 26 II '49). Zie boven *middengewicht*. „*Uitnoodiging tot het bijwonen der Kring Zwem-Kampioenschap Wedstrijden* op Zaterdag 20 Aug. '38". *Levende dikke Zuiderzee Bot.*

[8] n. 43. Een geheel ander soort van goed-nederlandse opeenvolging van twee substantieven werd in Dl. II n. 11 vv. aangestipt. Vergelijk nog met n. 72 van dit deel zonder kommentaar: „Dit is het treurige resultaat van *veertien dagen onderhandelen*" (Vk. 8 XII '47); „*Corsetspecialisten met een halve eeuw ervaring*" (16 XI '50); „dan is er niet meer dan *een etmaal bedenktijd* ter beschikking" (27 XII '50); „*Speelfilms van een goede drie kwartier lengte*" (Opv. Br. 148 p. 82); „Het personeel had --- *een maand salaris* extra gehad" (Vk. 29 VII '50); „*Daarna werden twee minuten stilte* in acht genomen" (11 V '50); „*met een halve seconde achterstand*" (26 VIII '50); „Geheel onverwacht wordt de rivier, na *een half uurtje varen* al zo nauw, dat ---" (2 IX '50). — „om de laatste vaatjes van een vette vangst van 38 *last haring* in te kuipen" (8 XI '50); „*Cis* duwde hem op zij en pakte een *lestje cognac*"; (Bakker III 278); „het landschap, dat bezaaid is met tintelend-gele *plekken bloeiende brem*" (Vk. 16 III '50); „Men wenst peper in het eten, desnoods roet, en in ieder geval *een snuijfe kosmos*" (11 XI '50); „Het Oranjeviertal was met een *halve straallengte* *voorsprong* kampioen van Europa geworden op de viermaal 100 meter" (26 VIII '50). Ook van dit type zijn de voorbb. legio. „*Toen ik wegging destijds* --- was het *hartje winter*" (25 II '50).

[9] n. 44. I. „de Algemene *Bouwarbeiders Bond*” (Vk. 9 IX '48, bis), met: „Zij lieten de moderne *bouwwakarbeidersbond* in de steek”. „Hij bezat natuurlijk nog het boekje van de *Dubbeltjes Spaarbank*” (3 V '49). „de Algemene Nederlandse *Geheelonthouders Bond*” (6 VI '50). Toile imprimé *jongedames japon* (25 V '49). „*Utrechtsche Kappers Vakschool*” (U.C. 1 V '41, opschr.), in de tekst: de *Utrechtsche Kappersvakschool*; *Koopjes Dagen*; de Algemene Katholieke *Kunstenaars Vereniging* (Vk. 25 III '50). de Christelijke *Mijnwerkers Internationale* (29 VII '50); „Hij zou beginnen, het 'Father Pauls *Mijnwerkers Mis*' te noemen” (13 VI '49); de *Mijnwerkers Unie* (N.E. 14 XII '46). „*Ministers Unie* bijeen vóór eind Maart” (Vk. 9 I '50, opschr.), in de tekst: „De eerste *ministers-conferentie* van de Nederlands-Indonesische Unie”; „als de *vier-ministers-conferentie* mislukt” (3 XI '47). „de Koninklijke Nederlandse *Motorrijders Vereniging*” (23 VIII '49). *Onze Kleermakers- en Naaisters Fourniturenhandel*. „de Katholieke *Onderwijzers Bond*” (20 IV '49); „de Algemene Nederlandse *Onderwijzers Federatie*” (22 III '49): *A.N.O.F.* (L. 8 IV '49). de Nederlandse *Onderwijzers Vereniging* (Vk. 29 XII '50); het *Katholieke Onderwijzers verbond* (C. 17 I '40): *Het Katholiek Onderwijzers Verbond* (Vk. 12 IV '50), met: het *Christen Onderwijzers Verbond* (11 I '50). *Het Ooglijders Gasthuis* in 1940 (U.C. 29 X '41). „In het '*Schilder's Nieuws- en Advertentie blad*' te Harderwijk” (L. 18 XI '49). *op schoolmeisjes manier* (Werfel 99). „de President van de *Schrijvers Bond*” (N.E. 28 VIII '48). de Algemene Nederlandse *Slagers Bond* (Vk. 12 VII '50); *sprookjes vertelster* (L.T. 136 p. 132). „We zijn er ook niet voor om een *Steengooiers Tijdperk* in te luiden” (L. XII '49).

de Koninklijke Nederlandse *Toonkunstenaars Vereniging* (Vk. 12 IX '49): *K.N.T.V.* „*een Touwtjes-Springsters Onderafdeling*” (Vox V. 22 XI '46). „de Internationale *Transportarbeiders Federatie*” (Vk. 31 VIII '49). — „*Verpleegsterkorps Landmacht* krijgt militaire status” (26 III '48, opschr.), in de tekst: het Nederlands *Verpleegsters Korps Landmacht* + het *Vrouwelijk Hulp Korps*; *Verpleegsters Japonnen*. „Ik houd van die goudbruine *viooltjes oogen* van haar” (Bottome, De plaatsvervangster² 64). „het z.g. *Voortrekkers Gedenkteeken*” (Z.-Afrika) (U.C. 6 VIII '41). „het *Vrijwilligers Opleidingscentrum* te Wezep” (Vk. 4 X '50); vrouw. *vrijwilligers corps*, zie [12] i.f. — „de Nederlandse Internationale *Wegvervoerders Organisatie*” (3 XI '49); de Algemene *Werkers Associatie* (12 III '47). het Centraal Sociaal *Werkgevers Verbond* (3 XII '49); de Algemene Katholieke *Werkgevers Vereniging* (12 IX '50); „de Algemeene Katholieke *Werkgevers Vereeniging* en het R.K. Verbond van *Werkgevers Vakverenigingen*” (Stokman, Het verzet 79); „het Nederlandsch *Werklieden Verbond*” (Wansink, Het socialisme op de tweesprong 4, bis): „het *Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond (A.N.W.V.)*” (ald.), „het Nederlandsche *Werklieden Congres*” (ald.); de Samenwerkende Indonesische *Werknemers Organisaties* (Vk. 23 III '48); „de oprichting van de *Werknemers Onderlinge Molest Ongevallenverzekering Maatschappij*, kortweg genaamd de *W.O.M.O.A.*” (C. 4 VII '41). de Algemene Nederlandse *Wielrijders Bond* (Vk. 22 X '49) (*A.N.W.B.*). *zijdenhandschoentjes pedagogiek* (Opv. Br. 69 p. 99). „met op het aschblond haar de *vergeetmijnetjes toque*” (v. Ravestein 100); „Zag met haar *vergeet-mij-nietjes-oogen* stom de spreekster aan” (de Sinclair, Krach 154).

II. de *Utrechtsche Biologen Vereeniging*; het Centraal *Bloembollen Comité* (T. 11 XI '41, bis); het Hollandse *Bloembollen Genootschap* (Vk. 15 II '50); „Oost wint *Vijf Bonden-tournooi*” (5 IX '50, opschr.), in de tekst: de *Vijf Bonden Beker*. — *Collectanten Jubileum* + het *collectanten college* (ald.). — *Dekzeilen Veiling* (20 II '46). *De Deviezenprioriteiten Commissie* (N.E. 11 X '47). *Dienstboden koffers, Divan bedden*. „het *Utrechtsch Dilettanten Orchest*” (U.C. 5 VI '42). „een fraaie *Driekoningen aanbidding*” (Vk. 30 XII '49); eene *driekoningen preek* (T.L. V 317). „Nu komt er in de *Nenijto-hal* weer een *Electronen Wonderland*” (Vk. 25 X '50). „de *Nederlandse Gidsen Beweging*” (17 II '50; 17 V '50 + de *N.G.B.*). — Dit geheel in *vier-heffingen verzen* (O. Tt. X 63). de Britse *Huisvrouwen Liga* (Vk. 12 IX '47). de *Utrechtsche*

Indologen Vereeniging, het Oost-Duitse twee-jaren plan (3 I '50), het *Vijf Jarenplan* (Valtin 164); het drama van het *Vijf Jaren Plan* (Kravchenko 74; 83, 105 bis; George, Gods ondergrondse 63). „Er was brand in een huis van de Joden Houthuinen” (Nieuwenhuis, Brand! Mijn strijd tegen het vuur 38). „een jongeren Benelux comité” (N.E. 26 XI '49); „De naam is Politiek Jongeren Contact” (Vk. 23 X '30); het jongeren tijdschrift (Dl. III 1 n. 78); Het Nationaal Jongeren Verbond (L. 21 X '49); *jongeheren ulsters*; „Het was hetzelfde liefvallige jongevrouwen gezicht” (Timmerman 144). De Katholieke Limburgse *Jongstudenten Bond* (Vk. 19 VIII '50). „van den Nederlandsche (: Nederlandschen) *Journalisten Kring*” (C. 19 XII '39, bis). de Nederlandse *Juristen Vereniging* (Vk. 18 IX '47).

het *kleurlingen vraagstuk* (Amerika) (N.E. 27 XI '48). „de N.V. *Kunststoffen Industrie* de Voorschoten” (Vk. 2 VI '48). „het stichten van één *Twee-landen Kamer van Koophandel*” (24 III '50); „Franse jeugd wint *drielanden athletiekwedstrijd*” (14 VIII '50, opschr.), in de tekst: „*De athletiek drielandenwedstrijd* voor juniorens”; „Kamerleden ontwerpen een *Drie Landen Unie-statuut*” (16 IV '48, opschr.). *Leerlingen Uitvoering Muziek Instituut* Wim van Boxel (U.C. 6 VII '42, adv.). „Het instrument van deze revolutie is de van hogerhand gesteunde *Overseas Food Corporation — Overzeese Levensmiddelen Maatschappij*” (L. 24 VI '49); „Ongeveer half November zal ---- een levensmiddelen 'zelfbediening'-winkel worden geopend” (Vk. 26 X '50). „een groep landen, welke het 625-lijnen stelsel wensen” (13 VIII '49), met: 625-lijnen-groep. — een mandarijnen stadje (Boutsen 95), commandant van het derde militairen gewest (Vk. 31 V '50). „een vier-mogendhedenconferentie zou beslissen over de 'buiten-bezittingen' van Japan” (12 XII '50); „Weer vier mogendheden-/conferentie?” (M. 15 X '38, opschr.); „als inleiding op *Vijf mogendheden-besprekingen*” (26 XI '49); „De zes-mogendhedenconferentie” (31 VII '50); „De zes-/mogendhedenconferentie in Londen” (2 VI '48), met: een zeven-landen commissie + de zes-mogendheden conferentie (bis); „Nu de zesmogendheden resolutie is ingediend” (11 XI '50); het zeslanden-/verzoek (7 XII '50). — „Thans, twintig jaar later, komt de *Nomaden hoofdman* terug” (14 II '47). Het Nederlands *Oorlogsgraven Comité* (11 II '46). — „een voorstander van een twee-partijen kabinet” (L. 6 VIII '48); de twee-partijen politiek. „Maar er bestond al een Joegoslavische *Partisanen beweging*” (George, a.w. 41), „onze hele *Rode Partisanen eenheid*” (43). „en andere plattelandsvrouwen-organisaties”, in opschr.: „plattelands-vrouwen” (U.C. 7 XI '40). de Nederlandse *Postduiven Organisatie* (Vk. 14 III '50), het *Psychologen Congres* (Eysink, Collectieve voorstellingen enz. 43). *Rijwielen verhuur* (Utrecht).

„de *Nationale Seintoestellen Fabriek* te Hilversum” (Vk. 29 VII '47), in opschr. *N.S.F.* „het *Senioren Convent H.Z.B.*” (V.V. 25 IV '47, bis). „Zij misten alleen maar de *Sergeanten Mess*” (Gibson 82, ter): „de *Officiers Mess*” (ald.). het *soldaten uniform* (George, Gods ondergrondse 56), dit vreemdelingen *Legioen* (57), een *Carmeliëten klooster* (168) [Dl. III 2 n. 259 p. 93 v.], de *Kirgiezen Republiek* (23). „N.I. *Steenkolen Handelsmij* had geen goed jaar” (Vk. 14 XI '50, opschr.), in de tekst: „Dit zegt het verslag van de Nederlands-Indonesische *Steenkolen Handelsmaatschappij*”; de Europese *Steenkool Organisatie* (26 II '47); „Kranen van de *Steenkolen Handels Vereniging* en 'De Schelde' hebben assistentie verleend” (26 VIII '50). „het Nederlandse *Strijdkrachten Programma*” (27 VII '50).

In de U.C. 27 IX '41 kon men lezen over de ontbinding en liquidatie van het *Utrechtsch Studenten Corps*, en de „subvereeningen en neven-organisaties”: Koninklijke *Studenten-Weerbaarheid*, *Utrechtsch Studenten Toneel*, *Utr. Studenten-Schaakvereen.* 'Lasker', *Utr. Studenten-Zangvereeniging* 'Coers Lied', *Utr. Studenten Alpenclub*, *Utr. Studenten-Rijclub* 'Bellerophon', alles te Utrecht. De schrijfwijze *Studenten Corps* gold in Vk. 12 VII '47 het Leidsch, Utrechtsch, Delftsch, Amsterdamsch *Studenten Corps*; juist als elders het Nijmeegs: het Tilburgs *Studenten Corps* 'Sint Olof' (12 V '49 : 11 VII '50). Vergelijk verder: het Roomsche *Studenten Blad*, de *Sociale Studie Club*, de *Studenten Parochie* (Vox V. 22 V '48); *Utrechtsch*

Studenten Concert; „internationale studenten huizen” + *studie conferenties* (V.V. 28 III '47); „het lustrumvierende Leids *Studenten Corps*”, de *Utr. Studenten Faculteiten*, *Utr. Studenten Rijvereniging* (Vox. V 13 XI '48); *Studenten Federalisten* afd. Ned. (ald. 18 I '47); *het Jong Studenten Gilde* (Vk. 10 X '47); de Katholieke *Meisjes-studenten Interacademiales* (11 XI '50, bis); de Nationale *Studenten Groepering* (Gent) (V.V. 15 III '46); De Rondtrekkende *Studenten Kapperswinkel* (Kravchenko 33); het Utrechts *Studenten Koor en Orkest* (Vk. 18 V '49); het Amsterdams *Studenten Muziek Contact* (16 XII '46); de Christen *Studenten Raad* (6 II '50); de Ned. *Studenten Raad* (Vox. V 1 V '48); Katholieke *Studenten Pers* (ald. 10 IX '40); de Groninger *Studenten Rijvereniging* (Vk. 10 XII '49); „als Voorzitter van den Nederlandschen *Roei Bond*, als permanent commissaris van den Nederlandschen *Studenten Roei Bond*, als oud student roeier” (Vox Stud. 4 X '40); het Nederlands *Studenten Sanatorium* (14 IX '49) + *studenten-sanatorium* (bis); „Kon. *Studenten Schietvereniging*” (M. 3 VI '38, opschr.), in de tekst: „de toenmalige Amsterdamsche *studenten schietvereniging*”, „de Koninklijke *studenten schietvereniging* te Amsterdam”. „De quadratuur van de cirkel”, gespeeld door het Leidse *Studenten Toneel*” (Vk. 6 II '50); „De Amsterdamsche *Studenten Toneelvereniging* 'Kothurne', gaf ---” (8 V '49); „de besturen van de Democratisch-Socialistische *Studenten Vereniging* 'Politeia', --- de Federatie van Vooruitstrevende *Studenten Verenigingen*, de Liberale *Studenten Vereniging* te Rotterdam” + het Groninger *Studenten Corps* (V.V. 20 VI '47); *Studenten Vereniging Veritas*: Katholieke *Studentenvereniging Veritas* (U.C. : C. 21 V '41, adv.); het Leidse *Studenten Zangkoor* (Vk. 10 VI '47); *Studenten Zielzorg* (Vox V. 21 VII '45).

de Intern. *Touristen Uitwisseling* (L.T. 150 p. 217); De internationale *Tulpen Rally* (Vk. 20 I '50) met opschr.: *Tulpen-Rally Nederland. Tropen Uitrustingen* direct leverbaar (12 XI '49). *Het veertig-uren gebed* gedurende de drie dagen vóór Asch-Woensdag is geëindigd (v. d. Meer de W. II 285); vgl. [20] i.f.; de Katholieke *Vacantiehuizen Centrale* (Vk. 14 V '49). de *Internationale Vluchtelingen Organisatie: IRO* (11 XII '50); „Hoge Commissaris van de UNO voor het internationale vluchtelingen probleem. De IRO, de internationale vluchtelingenorganisatie --- zal per 1 October 1951 worden opgeheven” (5 XII '50). het Nederlands *vocalisten ensemble* : *Vocalisten Ensemble* (22 II : 3 XI '49). Hij had „zestigduizend exemplaren van een kostelijk *Veeveedees* propaganda-geschrift --- verkocht aan de *vodden-en-benen baas* voor vier gulden de duizend kilo” (16 XII '49). het *Vrouwen Dispuut* (N.E. 1 III '47, bis), het katholieke *Vrouwen Dispuut* (ald.); de *Jonge Vrouwen Gemeenschap* (Vk. 2 IV '46, bis); het *Vrouwelijk Hulp Korps* (20 VII '49), „Verpleegsters van de Landmacht en *VHK*” (17 IV '48, opschr.), in de tekst: *het Vrouwen Hulp Korps + Het V.H.K.* heeft ervaring in militaire oefening; „het *Korps Vrouwen Luchtwachtdienst*” (L. 25 XI '49); de Internationale Katholieke *Vrouwen Unie* (N.E. 17 V '47); *Vrouwen vredesgang* Den Haag Mei 1938. — het (Nationaal) *Zeepkisten Comité* (Vk. 9 XII '50, bis). *het zuurbasen evenwicht* (Nuboer, De heekunde aan den tweesprong 13; 14).

De meeste voorbb. zag ik meer dan eens; sommige zelfs dikwijls. Deze opmerking geldt ook voor [5] vv. en [10]. — In de voorafgaande nummers [ ] kwamen ook al enige meervoudsgevallen voor; zie [5] en verder, vgl. ook [11].

[10] n. 44. „Kende de oude man *het bedelaars smoesje* niet?” (Hallack, Van een frans patertje enz.² 95). „Verschillende bedrijven hebben cursussen gegeven onder de naam *Bedrijfs Kader Training*. Wordt door deze *B.K.T.* de invoering van de *Publiekrechtelijke Bedrijfs Organisatie* niet vertraagd? Naar mijn mening moet de *bedrijfskadertraining* ten spoedigste geschieden door of tenminste in overleg met de organen van de *P.B.O.*”; en even verder: „de *publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie*” (Vk. 13 V '50); „*Publiekrechtelijke Bedrijfs Organisatie*” (27 I '50). van het Nederlands *Beheers Instituut* of van de *Schade Enquête Commissie* (L. 8

VII '49). de Europese *Betalings Unie* (Vk. 2 XI '50) en passim; het *Stikstof Bindings Bedrijf* (26 VIII '49). „iets dat geleek op een *clown's muts* van wafel-biscuit" (Hallack, a.w. 84). „het Handelsblad met een *Dickens' geur* van de beurs", met: „*natte wollen-jassen geur*", en: „het *oliebollen rum drukwerk* van Oudejaarsavond" (Vk. 17 XI '49); het *Tyrs 'doeltreffendheids' insigne* (29 X '49); *Dokters consult* per radio (15 III '50); „en dan kwam de luiheid, nietwaar, 'n *duivels oorkussen*" (N.E. 13 XI '48).

„De rode *E.V.C.*" (30 I '47, opschr.), in de tekst: „Men neme slechts de *Eenheids Vak Centrale* ---"; „een van de communistische *Eenheids Vak-Centrale* afgescheiden groep" (13 VII '50), + de *E.V.C.* — „de Provinciale Gelderse *Electriciteits Mij.*" (3 XII '48), de *Provinciale Gelderse Electriciteits Maatschappij* (9 XI '50): *Electriciteitsmaatschappij* (19 XII '50), met opschr. „*P.G.E.M.* vraagt vijftig miljoen gulden"; „de *Provinciale Limburgse Electriciteits Maatschappij*" (29 VI '49; 7 XI '50 met opschr.): „*Nieuwe PLEM-centrale Januari 1955 gereed?*" „De Provinciale Noordbrabantse *Electriciteitsmij.*" : „*Electriciteits Maatschappij*" (2 VI '50); „*De Provinciale Utrechtsche Electriciteits Maatschappij (de P.U.E.M.)*" (27 IX '50); „de Provinciale Zeeuwse *Electriciteits Maatschappij*" (15 I '49); „de *N.V. Samenwerking Electriciteits Productiebedrijven*" (3 XII '48); „de *Nederlandse Vrouwen Electriciteits Vereniging*" (N.E. 3 IV '48), met: onze bestaande *electriciteits instanties*.

„tot de beste *geluids kleurenfilms* behoren" (Vk. 30 IX '50); „de ware katholieke d.i. universele *gemeenschaps gedachte*" (B.N. VIII 178). *Universitaire Gezondheids zorg* (Facult. blad 18 XI '41). „het wekelijks nieuws van het *Gouvernements Filmbedrijf* in Batavia" (Vk. 11 XII '47); *een gouvernements hospitaal* (B.B. XI 81); „de vroegere zogenaamde *gouvernements marine*" (Vk. 12 VII '50). „Zo deed de index der *groothandels prijzen* --- die der *kleinhandelsprijzen* --- stijgen" (N.E. 28 VI '47). — de *Heineken's Bierbrouwerij Maatschappij* (Vk. 23 IV '49). „Mijn eigen squadron had nog geen *herscholingsflight*, en de *Herscholings Afdeling* was nog niet aan het werk gegaan" (Gibson 188). „Het Nederlands R.K. *Huisvestings Comité* in Den Bosch" (Vk. 4 X '50), met: het R.K. *Huisvestingscomité*. — *jubileums week: onze jubileums aanbiedingen*. — *een Konings Partij* (Paneth, Winston Churchill 44); *een koningrijk's aangelegenheid* (Vk. 23 VII '49). „In Groningen verenigden zich de kleermakers, die nu *kwaliteits herenconfectie maken*" (21 XI '49); *Kwaliteits Gietwerk + Massa Gietwerk* (adv.), *Kwaliteits Koffie* (5 IX '46); vgl. *kwaliteitsmerk* in [22].

„Dit was in het *lands belang* de beste voordracht" (16 XI '50). de *Nederlandse Katholieke Middenstands Bond* (25 IX '47): de Belgen, die hun *Nationale Christelijke Middenstands Bond* hebben (ald.); „De *Amsterdamse Middenstands Centrale*" (24 V '48); „de *Katholieke Jonge Middenstands Vereniging*" (22 VIII '50). „Hier staat een *Moeder God's beeld*, zooals er honderden in alle kerken staan" (Werfel 414), „een *blauwe Moeder God's plaat*" (452), „Bernadette duidt op het *Moeder God's plaatje*, dat Peyramale haar gezonden heeft" (482), „het *Moeder God's prentje*" (509). — *Alle najaars modetinten* (Vk. 8 IX '50), de *najaars Centrale Raadsvergadering* van de *Katholieke Middenstandsbond* (17 XI '49). „In ons land is 't *Nieuwjaars koeken bakken* in deze oude vormen zo goed als vergeten" (30 XII '49). „het *Lager Nijverheids Onderwijs*" (12 XII '47, vijf maal), „de leraren bij het *Middelbaar Nijverheids Onderwijs*" (N.E. 25 VI '49). — *m'n ouderdoms pensioen* (Vk. 4 XII '50); de *Bond van Nederlands Overheids Personeel* (9 XII '49); in de *Onafhankelijkheids Hallen* (Amerika) (12 VI '48). We „zitten even later op de kille overlangsbanken van een *oorlogs Dakota*" (28 X '48); „in de afdeling *Oorlogs Productie*" (Kravchenko 432). „Ik sprak m'n Frans en Duits zo vlot als een *procureurs kleinzoon*" (v. Iependaal 9). „de jongeren en hun *publiciteits mogelijkheden*" (N.E. 23 IV '49).

„De Noord- en Zuidhollandse *Reddings Maatschappij*" (L. 11 XI '49) : „de Noord en Zuid-Hollandse *Redding Maatschappij*" (ald.); de Noord- en Zuidhollandse

Reddingmaatschappij" (Vk. 18 XI '49); *de Regerings Voorlichtings Dienst* (15 VI '49); *de Regerings Voorlichtingsdienst* (N.E. 13 XI '48). — *het Rijks Arbeidsbureau* (Vk. 24 II '49); „de rijks- en gewestelijke arbeidsbureaux" (2 XII '49); maar ook rijks- en gemeentelijke autoriteiten (21 VII '41); *het Rijks Banden Bureau* (10 XII '46); *het Rijks Wetenschappelijk Bodemonderzoek* (L. 16 XII '49), en: *het Rijks Bodemonderzoek*. Oud-Controleur van 's Rijksbelastingen (Vk. 9 XII '50). „*De Rijks H.B.S. 1866—1941*" (U.C. 25 IX '41, opschr.), in de tekst: *de Rijks Hoogere Burgerschool te Utrecht*; *de Rijks H.B.S.* enz. (N.T. XLIII 175); *het Rijks Serologisch Instituut* (N.E. 25 VI '49); *het Rijks Kolenbureau* (Vk. 10 VI '49); „overtocht van de West naar Nederland op rijks kosten" (25 VIII '50); *de Rijks Luchtvaartdienst* (25 VI '49, bis), de vestiging *der Rijks Luchtvaartschool* (12 IV '50): twee groepen instructeurs *der Rijks Luchtvaart School* (30 IX '47), met: de Delftse *Studenten Aeroclub*; „het stopzetten van de instelling van *Rijks Middelbare Meisjesscholen*" (16 XII '49); „*de Rijks Studiedienst voor Luchtvaart*" (11 VI '48); *de Rijks-Universiteit* (U.C. 20 VIII '41); *de Rijks Verkeersinspectie* (Vk. 20 IV '50); [*den Reichs Arbeitsdienst* (U.C. 4 XI '41); *de Reichs Musikkammer* (Wagner-Cooper, Eeuwig laaiend vuur 119)]. „Voorlopig was het spel een rijkelui's sport" (Vk. 24 VI '50); *geen rijkeman's vrouw* (Buck, De moeder 10), *een rijkemans huis* (37); zie Dl. I 149 vv., 154.

„--- bestormden *de sprekers tribune*" (24 IV '50). *de Weense Staats Opera* (Vk. 11 I '49); „alsof ik Directeur was van de *Staats Spoorwegen*" (N.E. 27 XI '48); *de Staats Aluminium Trust* (Koestler, Nacht in den middag 107). „de wanhopige bewindlieden van *het Staats Verdedigings Comité*" (Kravchenko 375; 378), „de Volkscommissaris voor *Staats Contrôle*" (376), „*Het Staats-Verdedigings Comité* heeft ze nodig" (380), „*het Staats-Defensie Comité*" (ald.). „gedachtig *het subsidariteits beginsel*" (L. 5 XII '49). „hij heeft *schilders aanleg*" (Simons IV 273), „*het uitdrukkings middel*" (V 149). „*een timmermans zoon*" (Opv. Br. 74 p. 111). „Oudleerlingen van *het Triniteits Lyceum in Overveen*" (Vk. 11 X '47). „Jan Kelder, voorzitter van de Zuidafrikaanse *Universiteits Hokkie Unie*" (23 XII '50); *het Universiteits Huis* aan het Lepelenburch (5 III '47). — *Het vastelands luchtcommando* (11 XI '50). „en de 41e zelfst. brigade *verbindings afdeling*" (30 VI '50); de Commissie voor *Verenigings Aangelegenheden* (28 III '47); „De Prins begaf zich naar *de Rijks Verkeers Inspectie* in 't Atlantic House" (19 V '49); „de Centrale *Vermogens Opsporingsdienst*" (12 VII '48). „*Maastrichtse Verwarmings Industrie*" (20 XI '50); is „*een verwarmings installatie* overgedragen aan de koulijdende zusters Carmelietessen" (24 XI '50). *de Christelijke Volks Partij* in Brussel: *de C.V.P.* (2 XII '49); „*Kaderdagen K.V.P.*" (22 V '50, opschr.), in de tekst: *de Katholieke Volks Partij*. het (Nederlands) *Volks Toneel* (16 V '49, bis), het Nederl. *Volks Toneel* (9 IX '47, bis), het Nederlands *Volks Toneel*: *Volkstoneel* (N.E. 13 IX '47); „in de *Mongoolse Volks Republiek*" (Kravchenko 423). „schilderijen, die de uiting zijn van *een volk's eeuwenoude vroomheid*" (L. 17 VI '49). „*De Leger Voorlichtings Dienst* mag zijn beslissing eerst wel behoorlijk motiveren" (Vk. 2 IX '50); „bij de opening van *het Vormings Instituut* der K.V.P. te Baarn" (2 IX '50). van *de Vredes Conferentie* (Paneth, Winston Churchill 84; 89); *een Vredes- en Overwinnings Medaille* (Gibson 209); *de Republikeinse Vrijheids Partij (de P.R.L.)* (Vk. 22 II '47).

[11] n. 45. Variatie (ook meervouden) zonder veel commentaar:

a. „(het) nuttig gebruik van *den arbeids- en den vrijen tijd*" (Opv. Br. 92 p. 50). Nu „teisteren groote crises *het bedrijfs- en geheele economisch leven*" (Veraart 90). „andere groepen, b.v. *beroeps- of sociale groepeerings*" (Jens 23), „gedurende eenige jaren verpleegd in *een Rijks- of particulier opvoedingsgesticht*" (78). „kwesties --- die tegelijk *het geloofs- en het universitaire leven raken*" (G.H. II 139). „in *de geluids- en rhythmische zinsgolving*" (Querido, Muziek 152). „totale vorming --- *gemoeds- en zelfs lichamelijke vorming*" (Opv. Br. 114 p. 64). „de genezing --- bewerken door

een z.g. *gemoeds- of mentale behandeling*" (Roozen 6). „Zij eischen, dat onze openbare gezondheidsdiensten, zoowel *federaal, staats- als plaatselijk* --- uitgebreid worden" (de Kruif 364)! „ze regelde de *handels-, industriële- en handwerkersaangelegenheden*" (Nillesen 19). „een streep gehaald zagen door hun *huwelijks- en andere toekomstplannen*" (Opv. Br. 83 p. 15), „het geruis van een *rationele arbeids- of leermethode*" (16): ook hier gaat de toon van het tweede lid (-methode) omlaag; zo ook bij: „betrokken --- op het *leer- of studiegebeuren* zelf" (19), „de mannen van het *(wils- en) denkonderzoek*" (21), „Is het misschien zo, dat naast *warmte-, electriche energie* enz. nog een andere, nl. de psychische, moet worden aangenomen?" (28), „een *kritieke spannings- en overgangperiode* doormaken" (34), „de *juiste wils- en werktechniek*" (48), „alle *begin- en andere moeilijkheden*" (50), „substitutie van *hetero- door auto-commando's*" (ald.), „als een *wil- en ziellose machine*" (51), „een aanmerkelijk *grotere besluit- en daadvaardigheid* verkrijgen" (52), „Ze verhogen dan namelijk *ons zelf- en krachtgevoel*" (58), „Van week tot week loopt *onze oefen- en prestatiecurve* op" (60), „de *specifieke arbeids- en levensinstelling*" (ald.), „Dit schijnt een *arbeids- en massa-psychologische regel* te zijn" (67): het gekursiveerde 'adjektief' geheel op de lage toon; „een *gunstige gevoels- en werkstemming* te scheppen" (73), „Voor beide zijn --- *denk- en wilsakten* nodig" (79), „eerst *uit- en vervolgens afgesteld*" (ald.): ook het prefiks „uit-" heeft de lage toon; „De psychische gevolgen van zo'n *plan- en ordeloos* tijd verknoeien" (80): adj. „buiten het bereik was onze *aanzet- en omschakelingstechniek*" (ald.), „ook *duur- en krachtsprestatie* zijn aanzienlijk opgevoerd" (87), „de uitvoering van *behendigheids- en evenwichtskunststukken* door *varieté-artisten*" (88), „*leer- en oefenwaarde*" (91, bis), „de *geheugen- of welke andere psychische verrichting*" (ald.), „onze taak (is) door *arbeids- of onderwijs-programma* --- bepaald" (107), „Zo'n *uren- en werkverdeling*..." (ald.), „allerlei *abstrakte plicht- en eermotieven*" (108), „de *onlust- en onruststoker*" (114), „de *bewustzijns- of gedachtenstroom* enigszins te organiseren" (125): in dit n. 83 van de Opv. Br. was wel afwisseling; vgl. nog uit n. 104: „kleine stukjes in *onderwijzers- plaatselijke pers*" (18), „*kinder- en jeugdkatechese*" (23), „met *Montessori- en andere middelen*" (32), „onze 35-jarige ervaring in *dorps-, kleine -en grotestadsscholen*" (49), „sloot de studie nog aan bij hun *onderwijs- en opvoedingswerk*, betrof ze dus *zielkundige, onderwijs- en opvoedkundige vraagstukken*, dan ---" (54), „het individualiseren op *één- en tweemanschooltjes*" (60), „*veertiendaagse, drie- of achtweeke cursussen*" (87); — „het begrip van een *gezond staats-, politiek en sociaal leven*" (n. 103 p. 58), „Fondsen: *Armen-, zieken-, school-, kerk-, orgel-, wezenverzorging*" (59), „*vermogens-, armenschool-, kerk- en gemeentebelasting*" (ald.): let op lage intonatie van de gesplitste reeksen; „de *rijks- en vaderlandse geschiedenis*" (87), „de *heem- en de vaderlandse geschiedenis*" (93). „het opteekenen van de *oorlogs- en andere gebeurtenissen*" (Klaassen 14), „*door oorlogs-, hof- en economisch nieuws*" (26), „Omstreeks 1793 was nl. vrij snel de gewoonte in zwang gekomen om *geboorte-, huwelijks- en overlijdensadvertenties* te plaatsen. *Handels-, faillissements- e.d. advertenties* waren reeds sinds lang gebruikelijk" (28). „Zich met *staats- en sociale politiek* bemoeien" (Linhardt 155). „aan geen enkele *staats- of sociale vorm*" gebonden (Beekman 12 v.). „of zij dan al een *stads-, of een landelijk leven* lijden [sic]" (Bertrand 45). „terwijl toch die indrukken vaak noodzakelijk worden bepaald door *persoonlijke sym- of antipathieën, of door temperaments- dan wel gewoonte voorkeuren*" (Kloos III 13 v.)! „zich in een *persoonlijke of gedachte-houding* stellen tegenover het werk van menschen uit eigen of andere eeuw" (14). Zo „is gebleken, dat *verkeers-, fatsoens-, zedelijke en zelfs Goddelijke sancties* ---" (Schw 23 p. 20), „dan overtreed ik daarmee *fatsoens-, respectievelijk zedelijke of Goddelijke normen*" (21), „*Vermogens- en andere straffen*" (104, opschr.). „idem voor *volks-, burger- en (M.)U.L.O.-scholen*" (Opv. Br. 94 p. 19): volks'-! „hij haalt *zang-, piano- of andere muziekles*" (12), „uit jarenlange ervaringen, *waar- en proefnemingen* --- in *binnen- en buitenland*" (31), „*door toon-, vocaalvormings- en ademoefeningen*" (33), „de centra met 't *begrips- of*

transcorticaal centrum" (42), „onmuzikale leerlingen van volks- en middelbare scholen" (51), „alles wederom --- afgewisseld met tik-, adem-, spreek- en liedoefeningen" (65), een „evolutie die niet strookt met onze vrijheids- en andere opvattingen" (Ausems 143), „hetzij uit persoonlijk gezondheids- of uit algemeen eugenetisch oogpunt" (146). „een uiting, die niets te maken heeft met de groote ziels- en geestelijke vormen der fantasmagorie" (Querido, Liter. 175).

b. „de duidelijkste decadentie-verschijssele van het cultuur- en godsdienstig leven" (Opv. Br. 97 p. 8), „de sexueele- en persoonlijkheidsproblemen bij het kind" (ald.), „zowel geestes- als exacte natuurwetenschappen" (13), „Nu men met den levens- en werelddamenhang geen raad weet" (23); „de Mis- en andere gebeden" (n. 89 p. 107); „de pubescent uit de proletariër-, de burgerlijke- en de goeode kringen" (n. 96 p. 23). „verhouding en wisselwerking tusschen hoofd- en werktuiglijke oorzaak" (Luyckx I 83). „heere-, persoonlijke, militaire diensten verrigten" (Huet, Rembrandt I 98), „de sedert eeuwen bestaande utrechtische kapittel- en andere scholen" (152 v.). „in een overgangstijdperk op kunst- en geestelijk gebied" (Querido, Liter. 60), „zeer ongelijke ontwikkeling op voel- en geestelijk gebied" (61), „verschijnselen op natuur- als gekultiveerd-maatschappelijk terrein" (ald.), „haar werk- en scheppingskern" (63). „het merkwaardig kunst- en wetenschappelijk patrimonium der Ambrosiana" (Lazzarini 30). „Verder bestaan nog verschillende commissies als organisatie-, politieke-, agitatie-, boeren-, koloniale- en verkiezingscommissies" (Jacobs 93). „Op de post- en andere kantoren --- hebben de Kaffers hun speciale loketten" (Schw. 13 p. 82). „aangepast --- aan hun school- en huiselijk leven" (O.E.B. XXVII 514), „vooral wat de zg. grondslag- of fundamentele vragen betreft" (515), „de in- en opzet van onze brochures" (538). „zieh --- van sensatie- en verdere berichten --- te onthouden" (Klaassen 237). „Verboden toegang --- voor alle vak- en andere onkundigen" (Donker, Pegasus 40). „zowel in vrienden- als in studenten- of katholiek milieu" (G.H. III 15).

c. „Het is een volstrekt ongecompliceerd charitatief- en genotssysteem" (Kuyle, Weerlicht 8). „hoofdzakelijk in de chemische- en wapenindustrie" (Loewenstein 80), „betreffende het provinciaal- en stedelijk bestuur" adj. (198). „Geestelijke, maar vooral gevoelsbepaling ---" (Querido, Liter. 2). „het geestelijk en schoonheidsleven zijner partij" (124). „De geestelijke- en ridderspelen getuigen ervoor, hoe ---" (Beekman 57); „ideeële of nuttigheidsoverwegingen (Wegen 59). „de opstand van het industriele- en boerenproletariaat" (Juhász 13), „de heele textiel-, suiker-, bier-, bouw-, hout-, meubel-, glas- en electriciteitsindustrie" (65). „ook bij examens voor lagere- en hoofdakte" (O.E.B. XXVIII 639), „in de gemoeds- en geestesrichting der Benedictijnen" (627), „een jongens- en kinderheilige bij uitstek" (ald.). „de maatschappelijke- en ontwikkelingsstoestand der laagste volksklassen" (Kloos III 198). „De militaire-, academische- en middenstand stelden zich veelal met mindere godinnen tevreden" (Ausems 208), „Maar er zijn dan ook in de geestelijke-, de dokters-, advokaten-, leraars-, kortom academische stand zeer velen, die..." (230). „voor de mede-leden eener nationale, eener ras- of eener menscheidsgemeenschap" (v. Deyssel X 90). „in de persoonlijke-, klassen-, ethnologische- of volkerenpsychologische verschillen" (Constantinus, Kathol. en rasvraagstuk 10), „de individueele- en volksziel" (12), „de toon- en instrumentale ladders" (15), „om hun persoonlijke boven-natuurlijke (en niet om hun ras-)verdiensten" (20), „zoals politieke- en ambtsmisdrijven --- jacht- en verkiezingsdelicten" (Hudig 130), „enkele zedendelicten, ambts- en militaire delicten" (133). „de vertegenwoordigers van het politieke- en geestesleven" (French, Tsjecho-Slowakije 203). „hetzij staats- of gezinsgemeenschap, religieuze, of zaken-, of zelfs spel-gemeenschap" (Linhardt 180). „een aantal kwestien uit het romeinsche, het staats-, en het burgerlijk regt" (Huet, a.w. II² 294). „als tijdelijk- of als erf-pachter" (Beekman 66). „Daar, vóór hem, zitten de menschejes --- zich te koesteren en te knuffelen met hun vleeschelijken-, tegen den stoelrug" (Querido, Muziek 30). „wetenschappelijk- en kunstgenot" (Klimsch, De hemel 16). „Gezien de

zakelijke- en begripsverwarring" (O.E.B. XXVII 419). — Enz. enz. Ik kan de voorbeelden verveelvoudigen.

[12] n. 48. Zou het weglaten van het koppelteken na *St.* zijn toe te schrijven aan de visuele overheersing van het veel voorkomend type *St. Antonius, St. Agatha* enz.? al verlangt K.E. 928 v. (anders dan Verschuieren II⁵ 1636 vv.) overal het gestreepte *Sint-Andreas, Sinte-Katrien* enz. Het is maar een vraag, waar zelfs „het *Rode Kruis* (K.E. 860 *Rode-Kruis*) geen beslissend antwoord op kan geven. Want ook bij koppelingen met deze verbinding laat het streepje tussen *Rode* en *Kruis* gemeenlijk 'verstek gaan': „De beschieting van het Nederlandsche *Rode-Kruisschip*" (C. 26 IX '40), onder het opschrift: „*Rode Kruisschip* beschoten"; „*Rode Kruis-schepen* mogen naar oorlogszones" (C. 22 VI '40, opschr. en in de tekst). Onder het opschrift: „Sovjet-aanval op *Rode Kruissoldaten*" stond in de tekst: *Duitse rode kruissoldaten, Duitse rode-kruiscolonne, grote rode-kruistekenen, het rode-kruispersoneel*. Maar in mijn voorbb. zijn dit uitzonderingen: „Betaalt gij Uw tol door een flinke gift in de *Rode Kruis bus*. Zaterdag 22 September *Rode Kruis collecte!*" (T. 21 IX '45, adv.); „De *Rode Kruis-collecte* der N.S.V.O." (Vk. 25 VII '41, opschr.), in de tekst: voor de *Rode-Kruis-collecte*; *Nederlandsche Rode Kruis-collecte* (U.C. 14 X '41, opschr. en tekst); *Extra Rode-Kruis Collecte* (M. 20 I '40, bis). „een *Rode Kruis-colonne*" (C. 21 X '39); een *Rode Kruishospitaal* + „de *Rode Kruis-commissie* in Genève" + *het Rode Kruissteeken* (M. 22 IX '39). *Limburgsche(n) Rode Kruisdag* (M. 27 VI '38, bis); zich melden voor *Rode Kruisdiensten* (U.C. 15 VII '41); „*Rode Kruis-embleem* misbruikt" (U.C. 11 XII '40, opschr.), in de tekst: een *Rode Kruis-vlag*. *Cursus Rode Kruis-helpsters* (M. 29 X '39, 28 I '40; C. 1 III '40); *Rode Kruishelpsters* (U.C. 14 II '40, opschr.); *Rode Kruisinstallaties* (U.C. 20 VIII '41); „*Rode Kruis-verlichting* helpt niet" (C. 26 IX '40, opschr.) + *de Rode Kruis-lichten, een Rode Kruis-schip*. „Duizend deelnemers aan *Rode Kruis tochten*" (U.C. 4 IV '41, opschr.). *Rode Kruis-vaartuigen* (U.C. 31 VIII '40, bis); een *Rode Kruisvlag* (M. 2 X '39), *De Rode Kruis-collecte* (ald.); „Schending van *Rode Kruis voorschriften*" (Vk. 17 VI '41, opschr.); *de Rode Kruisusters* (M. 12 VI '39). — *Groene Kruisvereniging* (U.C. 2 VII '41, bis); het (gehele) *Groene Kruis-gebouw* (Vk. 2 VII '41, bis); het groote *Wit-Gele Kruis-leger* (C. 31 VIII '40).

„dat alles toch nog een *één Aprilmop* zal blijken" (Vk. 3 IV '48); *gewapende betonschuttingen* (ald.); „De veertien zware *bommenwerpers* van de *Amerikaansche Marine*" zijn aangekomen (M. 15 IX '39). „dat zij, volgens de volksmond, een *dooie diendersbestaan* zou moeten leiden" (v. d. Bergh, *Myst. krachten in de sport*³ 142): „*Geen dooie-dienders ernst*" (20) (n. 51). „Een der punten van actie... zal zijn de *koude grondtwinbouw* rendabeler te maken" (Vk. 13 XII '49). „de *R.K. Jongensschool*" (C. 26 III '38) is zo ook goed. Voor het foutieve „*luze lederbewerker, luze Lederwarenbedrijf*" zie n. 7. Dat „de man thuis behoort in een *oude lieden-gesticht*" (Mm. 20 II '39); zie n. 50. „het voortzetten van de *kunstmatige rubber-industrie* zal worden gewaarborgd" (Vk. 24 I '49). „*het Nijmeegsche Studentencorps*" (M. 14 V '38) — één van de twee mogelijkheden — + de *St. Jozefkerk* op het Keizer *Kareplein*. „De *Wageningsche Vrouwelijke Studentenvereniging* viert haar vierde lustrum" (M. 12 V '38, bis), (de) *Delftsche vrouwelijke studentenvereniging* (M. 3 XI '37, bis), (de) *Amsterdamsche Vrouwelijke Studentenvereniging* (M. 4 XI '37, quater), en zo geregeld: „de *Vrouwelijke Studenten Muziek Vereniging 'Aedon'*" (L. 23 IV '48). een „originele en humoristische *Veilig Verkeersactie*" (Vk. 13 X '50), „de juist begonnen *Veilig Verkeersweek*" (26 VI '50, bis); „*Kamers van Koophandel* hebben aparte *Veilig Verkeersafdelingen*. *Veilig Verkeersverenigingen* zijn er machtige lichamen" (L. 25 XI '49). „oprichter en mede-directeur der *N.V. Gulden Vlies Sigarenfabrieken*" (Vk. 27 XII '49), „(ze) besloten er den *Goeden Vrijdagsdienst* op eigen risico te houden" (M. 15 IV '38). *Vrouwelijk Vrijwilligerscorps* (C. 11 VII '40):

(het) *Vrouwelijk Vrijwilligers Corps* (U.C. 17 IV '39, bis; 9 VII '40); zie [9] I.

[13] n. 50. Ik geef nog wat wilde voorbb. zonder er onvruchtbare beschouwingen aan vast te knopen: „wanneer gij breekt met de *'witte boord'-mentaliteit* en de kinderen een vak laat leren” (Vk. 24 III '50): „Hoeveel *witte-boord-werkers* hebben deze toeslag kunnen afdwingen?” (4 XI '50). „Zij [= wandschilderingen] zijn uitgevoerd volgens de *droge fresco-techniek*” (17 IX '49). „De schepen met de laatste *Heilig Jaar-pelgrims* zijn in Haifa aangekomen” (23 XII '50). — „Voor Woensdag vermeldt de *Tweede Kamer-agenda* de behandeling...” (7 VI '50); Hij schrijft „dat zijn *Eerste Kamerfractie* de regering niet zal steunen, wanneer de ratificatie van de *Ronde Tafel-accorden* aan de orde komt” (L. 18 XI '49), „de leider der *Tweede Kamerfractie*” (ald.); „Onze *Eerste Kamer-leden* zouden zich veel tijd en moeite kunnen besparen...” (Vk. 13 XII '49). „De vanzelfsprekendheid van zulke *zoete koek-verhalen* is in strijd met wat de ervaring leert” (Opv. Br. 148 p. 16), „het verwijt van de *zoetekoek-films*” (ald.). „*Kerkelijke kunst-expositie*” (Vk. 11 X '47). — *Eén-Mei-oproep* (C. 1 V '41), met: 1 *Mei-dag*, *De één-Meidag*, de roode 1 *Mei-viering*, de *één-mei-betoogingen* (U.C. 30 IV '41), met: *De Eén Mei-dag*, den *één-Mei-dag*; „De 1 *Mei-Herdenking*” (U.C. 2 V '41); [7]. Vergelijk: het 6 *December-artikel* van Prof. Romme (L. 9 XII '49); de 7-*December-divisie* (Vk. 31 X '49); de 7 *December-divisie* (28 IX '50). „De vragen hadden dit keer een *'Verre Oosten'-tintje*” (27 XI '50). „*Het Levende Poppen-theater*” (U.C. 3 IV '41, opschr.), in de tekst: *Het Levende Poppentheater*. „indien hij de *jonge toneelspelers-generaties*... voor zijn ideeën kon winnen” (N.E. 29 X '49). Militaire *Tweedaagsche-Flits* (M. 5 VI '38, opschr.). „Je *Nieuwe Wereld-ideeën* --- af te leggen” (Vk. 30 XII '50).

„het Nederlandse *Hoge bloeddruk Instituut* te Nijmegen” (N.E. 29 III '47). de *Klein Duimpje schrijfmachine*: de *Klein Duimpje-machine* (adv.); de *Blijde Gebeurtenis Pop* (Vk. 25 XI '50). Voor *oud goud verkoop* gaat men naar Van Dijk (U.C. 2 X '41). „de *'grote hoogte kijker'*, was inderdaad zeer nauwkeurig” (Gibson 209). „De *Katholieke Jongens Centrale* met haar parochieele afdeelingen”, „de *Kath. Jonge Mannen Centrale (K.J.M.C.)*”, vgl. voor de *Katholieke Ambtenaren Vereniging*, de *Katholieke Arbeiders Beweging* en soortgelijken n. 44 met [9]. „Wel duurden de *'grote mensen voorstellingen'* rijkelijk lang voor kinderen” (Opv. Br. 148 p. 80). „Twee verdachte reizigers, vermoedelijk internationale *verdovende middelen smokkelaars*” (U.C. 27 XI '40); vgl. voor „een der grootste *verdoovende-middelen concerns*” Dl. III 1 [20] blz. 205 bij wissel. „de zogenaamde *'natte moesson thee'*” (Vk. 10 II '50). „Zo hebben ze een heel *witte muizen gezin* (ja, zo staat het er in Angelsaksisch Nederlands, i.p.v. *witte-muizengezin*)” (O.E.B. XXXIII 304). *Rookt gouden munt sigaren* (adv.). „Hij maakt zich druk over een soort van *Rode Pimpinel ondergrondse*” (N.E. 24 IX '49). *Haagsche Post sigaren. Papieren servetjes pakje 0.35* (Vk. 24 XI '49, adv.). *Centrale Sport Commissie* (Vox V. 20 XI '48). *het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis* (Vk. 29 IV '50); „de slanke *Onze Lieve Vrouwe toren* van Amersfoort” (U.C. 3 IX '41). „*het grijswitte wolfstand ensemble*” (N.E. 26 II '49).

„tussen die *lopende-band productie* vindt men een enkele keer wel een [mooi] boekje” (N.E. 2 VII '49). „In het *'duizend-bochten' parcours* in de Belgische Ardennen” (Vk. 15 IV '50). „in dezelfde typisch Amerikaanse *harde-bolster stijl*” (L. 7 V '48). — „voor het maken van bijna 300 *groot formaat films*” (N.E. 11 VI '49); „270 *groot-formaat pagina's compacte druk*” (adv.); „op *groot folio-formaat vellen*” (Timmerman 286)! „Op de pagina's 2 en 3 van dit *klein formaat bladen* wordt de meeste ruimte ingenomen door illustraties” (Vk. 9 VIII '47); „in Thijm's monumentale kop (zit) een *klein-formaat menselijk-wijs, intiem-lief en levenslustig oog* in de grote holte gepost” (N.E. 12 XI '49); „als ware zijn geest die *eens vredigen klein-folio Aartsengels*” (Kloos IX 65), werd reeds elders geciteerd. „zodat *korte-golf*

ontvangst soms geheel en al onmogelijk wordt" (Vk. 23 IV '49), „een nieuwe korte-golf-/zender voor de Wereldomroep" (24 X '50); „de korte-golf radiozenders" (Dekker 194). „een vooruitgeschoven eerste-hulp post" (Gibson 24), het organiseren van verplegings- en eerste-hulp cursussen; „een witte-jassen, een kappers-ketterij" (L. 25 XI '49), de parate-kennis eredienst (O.E.B. XXXII 483); parate-kennis-mensen (XXXIII 450). „bestuurbare projectielen en biologische 'één-klap' wonderen" (Vk. 29 VIII '50). „zijn zwart-knopen oogjes reden in zijn hoofd" (L. 26 III '48). „En toen kwam de volle-maan periode van Augustus" (Gibson 209). Jonge-meisjes sukses; de 'groene-tafel strategen' (N.E. 9 X '48). — „waar hij als kort-verband-vlieger dienst deed" (Vk. 23 XI '49), vgl. vooral Gibson n. 40 i.f. „deze wild-west scène op het Frederiksplein" (Dekker 322), een flagrante Amerikaanse Wild-West-rechts-schending. „mijn één-vrouw revolutie" (Kath. Digest, April '49 p. 49).

„Een drogenaald etsje als 'Processie'" (Vk. 23 XII '49). „Aangeboden 1 gelijkstroom motor 220 volt, 1400 toeren, 1½ P.K." (U.K.D. 2 V '46, adv.). „Mijn kroost heeft teleurgesteld grotemens-ijis zonder attractie gegeten" (16 VII '49). „Men nodigde mij uit als leraar aan het provinciaal geneeskundig hogeschool college, alsook aan het nationaal hogeschool college voor normalisten" (Boutsen 196), „Niet een fijn-snit Westers heerschap" (81).

[14] n. 54. Enkele voorbb. kunnen aantonen, dat het ook bij dit onnederlands ge.loe een warboel kan zijn. Terwijl De Nederlander (27 V '41) *Eigen-Vervoerders Organisatie* wisselde met *Eigen Vervoerders Organisatie*, had de U.C. van die dag: *Eigen vervoerders-organisatie* als opschrift met: *Eigen-vervoerders organisatie* in de tekst. Elders was het *Eigen Vervoerders-/organisatie* (C. 13 VIII '41, opschr.), in de tekst: *De Eigen Vervoerders Organisatie. Fijn-Strijkinrichting* (Utrecht) is adverbiaal, juist als „de nieuwe fijnspinnerij" (Vk. 8 XI '50). Gewoon is: „*Fijn-Bankwerker(s)* gevraagd" (31 I '48; 26 IX '46, enz.); „een kleine werkplaats voor *fijnmechaniek* en electro-techniek" (U.C. 22 IX '41). „Deze Schätzle is 38 jaar oud, zoon van een 'fijnmechaniker' (hoe anders te vertalen?) bij Krupp" (L. 12 VIII '49): is dit vertaald? (fijne werktuigkundige). „openlucht concerten in het Olympisch stadion" (Vk. 7 IV '50) + open-luchtconcerten (bis); „Het openlucht spreekgestoelte was met zwart en rood vlaggedoek gedrapeerd" (Kravchenko 43), eng. open-air. „Door de *privaat-muzieklessen* zijn vele kinderen in de muziektheorie --- doorgedrongen" (Opv. Br. 75 p. 98). „*Vlollijn* de kwaliteits-kleding" (M. 13 III '40); „Kent U onze *Vlollijn Kleding* reeds" (Vox V. 19 III '40); *Vlollijn-kleding* (M. 30 IV '40, ter). Onze *Vormvast-costuums*, *Vormvast-wintercostuums* (Vk. 10 XI '50), adv. Ik kom er niet meer uit.

[15] n. 61. Ik neem de twee betekenisgroepen door elkaar: „dat het zeer nuttig is in een eerste klas akkerbedrijf --- flink aan te pakken" (Vk. 15 I '47); „Geen schrale zandverstuivingen, maar eerste klas akkergrond" (L. 27 VIII '48): eerste-klas amateur-detective (Nordhoff-Hall, Donkere stromen 29). „Deze tweede-klas amateurclub heeft overigens veel geluk gehad", na „de tweedeklasse club" (Vk. 1 III '50). De lezer merkt deze drie grafische varianten: eerste klas —, tweede-klas —, tweedeklas(se) — verder zelf wel op. „om de prestaties van alle arbeiders op te voeren tot die van eerste-klas arbeiders" (1 IV '47); „de vakman, die door een eerste-klas arbeiders-prestatie zich --- kan weren" (23 I '50); „Hij is een eerste-klas auteur, met een fascinerende stijl" (N.E. 14 VIII '48). „Gandhi maakte eens een lichte morele crisis door alvorens hij zijn vrouw, op reis als derde klas passagiere wilde toestaan, een tweede klas badkamer te gebruiken" (N.E. 7 II '48). „Omdat Piet, die een eerste klas banjer is, daar nooit mee opschept" (Bakker I 75). „Eerste klas begrafenis voor 60 dollar" (L. 11 III '49); „--- waardoor de eerste klasse benjamins zowaar na twee wedstrijden de leiding hebben" (Vk. 2 X '50, bis); „een tweede-klas biljet Singapore-Lissabon" (Podgaetsky III 188). „Eerste klas Bonthuis" (Vk. 9 XII '50);

„1e klas Bontzaak” (31 III '49); „dan hebben wij toch liever een eerste-klas brandstapel” (N.E. 12 XI '49).

„het kampioenschap van Nederland eerste klasse cadre 47/2” (Vk. 10 XI '50); „gekleed in blauwe plooirok van eerste klas cheviot” (Boekenweek 1949 p. 26). „een derde klasse coupé” (v. Ledden Hulsebosch, Veertig jaren speurderswerk³ 247); „in de kussens van de eerste klas coupé” (N.E. 29 X '49); „de proporties van een overvolle derde klas coupé” (Vk. 17 IX '49); „de kale wanden van een derde-klas coupé” (31 III '50). „Zijn negende honderd in eerste klas cricket!” (28 VI '49); „gevraagd 1e Klas Damescoupeur” (29 IX '47, adv.); „Eerste klas Dames Maatatelier vraagt voor direct...” (22 IV '49); „verkoopster met ruime ervaring in 1e klas detailzaken” (25 I '49); „Wij vragen Leerling-Drukkers, 2e klas Drukkers en 1e klas Drukkers” (20 X '47); „... vraagt bekwaam 1e- of 2de-klas Zetter en tevens een 1e- en 2de-klas Drukker” (21 IX '49); „... vraagt 2e klas Drukker --- 2e klas Linieerder” (28 IV '49), zo telkens in advertenties; ook verder dikwijls. „Een eerste klas Eskimo” (Challis 37); „vertegenwoordiging --- 1e klas fabrikaat Heren (Dames)-onderkleding” (Vk. 7 IX '49). „Eersteklas figuren en bazen overstelpten me met giften” (L. 10 VI '49). Wie „tweede-klas fruit mengt door het eerste-klas, knoeit” (N.E. 18 X '47). „maar toen wij er kwamen, vingen wij een eerste-klas geluidscontact op” (Casey 69).

„in een vierde klas gemeente” (Vk. 15 VII '50); „Almelo verzoekt eersteklas gemeente te worden” (7 II '50, opschr.), in de tekst: „de tweede-klas gemeente Almelo heeft verzocht onder de eerste-klas gemeenten te worden gerangschikt”. „een half miljoen soldaten van wie er ten hoogste 250.000 eerste klas gevechtstroepen zijn” (30 XII '50); ruiters „die allen aan hun zadel een eersteklas, elegant afgewerkt geweer hadden hangen” (10 X '49); „wij verkeren in eerste-klas gezelschap” (25 V '49); „In streken met eerste-klas grond” (Streicher, Europa ziet het Communisme 95); „... vraagt Eerste klas Grootstukwerkers voor colberts en ulsters” (Vk. 9 VII '49); „Eerste klas Confectiebedrijf te Haarlem vraagt voor direct een 1e klas Handperser voor damesmantels” (9 VIII '47); „30 hele gulden voor eerste klas handwerk” (15 XII '49); „een eerste klas hengelaar” (18 V '47); „Eerste klas hengels en werpmolens” (6 IX '49); „... werd een eersteklas hoboïst” (13 IX '47); „Hilversum behouden voor de 1e klas hockey” (26 IV '49); „maar in hoofdzaak komt het aan op eerste klas honing en amandelen” (1 X '49); „U bent een eerste klas hospita” (Winteravondboek 90); „het eerste klas hotel van gisteren” (Vk. 25 VIII '49); „in een eerste-klas hotel te Lourdes” (L. 18 VI '48, bis) + een derde klas retour Lourdes + „in een derde- of vierderangs hotel”. „De eerste-klas hutten zijn nagenoeg gereed” (Vk. 29 IX '49); „eerste klas hut” (n. 61). „1e klasse inrichting, bediening en consumptie” (Correspondentieblad Mei '41).

„tweede klas kaartje” (B.B. XI 75); tweede-klas kaartje (Werfel 518), eerste-klas keuken (36). „Een eerste klas kamer en de knapste dokter” (N.E. 19 XI '49). „Eerste klas Kanarie Kwekerij” (H. 22 XII '38, adv.); „Ik wil een eerste klas karwei” (Vk. 17 V '49); „in een eerste klas kindertehuis” (11 XI '50); „kleding, die van een eerste klas kleermaker afkomstig was” (1 II '50). „Naast hem stond een eerste-klas koekebakker” (Opv. Br. 141 p. 20), „vertegenwoordiger voor een eerste klas firma” (43). „Bij éénjarigen was een goed 1e klas kopnummer” (U.C. 19 V '41); „Hier gaat het om een eerste klas kracht en goed-betaalde arbeider” (N.E. 10 VII '48); „een jeugd-toneelgezelschap, dat nimmer over eerste-klas krachten kan beschikken” (Vk. 15 III '50); „ik ben ingeschreven bij een eerste-klas kruidenier” (L. 22 IV '49). „geen eerste-klas cursus” (O.E.B. XXXI 417). „het gevaar... dat deze eerste klas landgenoten een leger van ontevreden gaan worden” (Vk. 18 VII '47); „producten, die door de goe-gemeente bovendien nog als eerste klas letterkunde werden aanvaard” (L. 7 X '49); „die eerste klas leugenaar” (Paneth, Winston Churchill 76); „voorschriften... wie de tweede klas lijken en wie de grote eerste klas rouwstoeten zal leiden” (Boutsen 88). „Wiebelend tussen vier dragers werd zijn lijk... de derde klas lijkkoets in” (gedragen; den Doolaard 520). „of een eerste-klas luxe-artikel” (Vk. 23 X '48).

„NEC speelde... beneden de *eerste klas maat*” (11 IX '50); „vraagt *Eerste klas Maatcoupeur*” (29 VI '49); „het land op te bouwen als een *eerste klas industriële macht*” (20 II '47). „Een *eerste klas massa-liquidatie* van de 'tweede revolutie'-kerels” (Valtin 470); „België en Frankrijk komen nog niet met *eerste klasse 'materiaal'*” (Vk. 6 V '49); „Daarom ontvangt Brazilië deze *eerste klas mensen* met open armen” (26 I '50); „*Ie klas meubelen* in een kleine ruimte” (20 VIII '49); „vraagt een *eerste klas metaalfraiser*” (7 VI '41); „*Eerste klas modehuizen*” (T. 3 XI '41), „*Eerste klas monteur*” (ald.); „een *eerste klas modezaak* annex kleermakerij van een Rijksduitser” (Vk. 19 VII '48); „*Eerste klas naaisters en stiksters* alsmede een prima knipster” (18 III '47); „*Eersteklas namen*, die klonken als klokken” (5 IV '49). „dan geven we u *eerste klas onderhoud*” (Boutsen 234). „De blokkade van Berlijn (wordt) als een *eerste klas overwinning* beschouwd” (Vk. 12 V '49); „Bij 'n *eerste-klas parachute-huwelijk* is een levensverzekering ten bate van uw a.s. weduwe inbegrepen...” (N.E. 31 I '48). „Als *derde klas passagier* moest ik de reis aan dek maken” (Valtin 356); „een klein groepje *eerste klas passagiers*” + „een kleine groep *eerste-klas passagiers*” (Vk. 23 IX '50); „Er is plaats voor 321 *eersteklas* en 236 *tweedeklas passagiers*” (15 III '50); „Mensen, die een *eerste-klas reis* op de Titanic konden maken overkwam gewoonlijk niets” (L. 11 III '49) + „decorum, eigen aan *eerste-klas passagiers*”; „Het is een *eerste-klasse passagier*” (Podgaetsky III 249); „vijf leden van de bemanning en twee *derde-klas passagiers*” (M. 17 X '39); „nu *eerste klas patriotten*” (Vk. 29 VIII '50); „Het spel... kwam geen ogenblik boven het middelmatige *tweede-klas peil* uit” (19 V '50); „in *eerste klasse pensions*” (29 IV '47); „*eerste klas persoonlijkheden*” (v. Hamel, Vaderl. voetstappen 191). „Hij was een *eerste klas plannenmaker*”, „(door) speciale vertoningen te geven van als *Ie klas producten* beschouwde filmwerken” (L. 26 IX '47). „Bij de Vereenigde Parfumerie Fabrieken kunnen een klein aantal meisjes geplaatst worden, voor de bewerking van *eerste klas cosmetische producten*” (Vk. 3 II '47); „de *tweede klas profclub Troyes*” (24 XI '50); „door *eersteklas en onschuldige programma's*” (23 XII '50); „Binnen 24 uur werd het Chukotka-geval een *eersteklas propagandastunt* in de USA-pers” (L. 9 IV '48); „meerdere *eersteklas Britse publicisten* (vochten mee) als actieve partizanen” (L. 23 VI '49); „Coupeuse gewend met *eerste klas publiek* om te gaan” (Vk. 26 XII '49).

een *derde-/klas reis* (Minderaa 311); „maar ons kleine Cokes-City kookte over van *eerste klas reporters*” (Vk. 15 VI '49); „*Eerste Klasse Restaurant*” (9 XII '50); „Hermitage Zeist *Iste klas Restaurant en Hotel*” (tram Utrecht, adv.). „Wij vragen een *Ie klas Rijwielmonteur*” (30 VII '47); wij „beschouwen (dit) als een *eerste klas schandaal*” (1 IV '47). „zijn *eerste klas slaapcoupé*” (Vox V. 2 X '48); dit „is geen pretje, ook niet in een *eerste klas slaapwagen*” (L. 8 VIII '47); „in een *Iste-klasse slaapwagen*” (L. 12 VIII '49); de „wijze waarop de jongelui... worden opgeleid tot *eerste klas soldaten*” (C. 13 II '41); „verkrijgbaar --- bij *eerste klas speciaalzaken*” (L. 2 XII '49). „Er zijn twee *eerste klasse afdelingen*” + *eerste klas speler(s)* (bis; Vk. 29 IV '49); „een *eerste-klas spion* van imperialistische agressors” (13 XII '50); „Het leven van Dr. Poels is een *eerste klas standaard werk*” (L. 28 XI '47); een *eerste klas standplaats* (Opv. Br. 128 p. 31); „gevraagd per 1 Aug. *eerste klas Stenotypiste*” (Vk. 27 VI '49); „een *eerste klas strijdmacht* naar Korea te zenden” (3 VIII '50); „beeldverhalen van *eerste klas formaat*” + „nog geen honderd *eerste klas tekenaars*” (N.E. 12 XI '49). „Het vuur herschiep de dansplaats tot een *eerste klas tooneel*” (Blixen 155). „*eerste klas troep*” (v. der Meer, Aug. 66).

„een *eerste klas uitvaart* met drie heren” (N.E. 10 VII '48); „Slaapkamer Ameublementen in edele houtsoorten uitsluitend *Ie klas uitvoering*” (27 II '48); „schoorsteenbouwers en stoomketelmetselaars, allen *eerste klas vaklui*” (14 VII '49); „Als een *eersteklas vakman*... niet meer mag verdienen dan 50 tot 60 gulden” (19 III '49) + „Zijn verantwoordelijkheid is zeker vijf keer zo groot als die *eerste klas vakman*”; *eerste klas vakmensen* (12 IV '47), drie *eerste klas verkoopkrachten*

(3 VI '49), „Gevraagd een *eerste klas Verkoper*” (13 VII '48); „een uiterst slap aftrekseltje --- van *eerste klas voetbal*” (28 XII '48); „Het Nederlandse *eerste-klas voetbal*” (7 IX '50); „spelmoment uit de *eerste-klas voetbalwedstrijd Emma-B.V.V.*” (17 XI '50). „als ze *eerste klas* waar kan verkopen” (4 III '50); „maar hartelijke gedachtenwisseling aan de lunch in de *derdeklas wachtkamer*” (18 III '49); „ze reizen in de *derde of vierde klas wagens* met het volk” (L. 2 IX '49). „Zoekt U een *eerste klas Wassoort* voor Uw Meubelen, Linoleum of Parket?” (U.C. 14 VII '41); „slechts acht --- *eerste-klasse wedstrijden* gingen door” (Vk. 5 XII '49), *eerste-klas wedstrijden* (9 X '50); „Behalve deze big match gingen nog maar twee *eerste klasse wedstrijden door*” (14 XI '49); „of hij hem de naam kon geven van een *eerste klas wever*” (Douglas 188); „Hij had een *eerste-klas wonder* volbracht door de landing” (Casey 213); 354 flessen *eerste klas wijnen*. „le Kapster gevraagd in *eerste klasse zaak te Utrecht*” (L.D. 6 VIII '46); „Gevraagd zeer geroutineerde japonnen-coupeuse met langjarige praktijk in *1e klas zaken*” (Vk. 25 V '50); „een stoere, doch niet *eersteklas zeeman*” (28 I '49). „Op onze afdeling Zetterij kunnen geplaatst worden *2e klas Zetters*” (U.K.D. 27 VIII '49); „Voor de Smoutafdeeling *1e klas zetters en 2e klas zetters*” (Vk. 26 IX '46); „de medische verzorging --- in *tweede klas ziekenhuizen*” (14 IV '48); „Weet u, dat hij een uitstekend paardrijder was en een *eerste klas zwemmer?*” (2 IV '49); „Een *eerste klas zwerver* is die Freddie!” (Bakker II 149); bij *eerste-klas landbouwers* (Korch, De rode paarden 34), „Willer, dat is een *eerste klas schurk*” (115), zo „werd hij niet tot de *eerste-klas advocaten* gerekend” (207), „waar ze hun intrek namen in een *eerste klas hotel*” (229)

[16] n. 62. „Voor de *eerste klas-competitie...*” (C. 12 V '39). „Ook in de *derde-klas-coupé's* zit men steeds op zacht verende kussens, werkelijk *eerste-klas!*” (N.E. 6 XII '47); „Deze man zat met een *derde-klas-kaartje* in de *tweede-klas-coupé*” (Vk. 3 XII '46); „We hadden een *derde-klas-coupé* voor ons alleen” (Valtin 440), „maar dit is het *eerste klas-dek*” (129); „de kwestie, waarover wij --- een *eerste-klas deskundige* aan het woord lieten” (M. 18 V '38); „*de derde klasgemeenten*” (M. 7 XII '38) + „*de 1e en 2e klas-gemeenten*”: „in de z.g. *2e en 3e klas gemeenten*” (Vk. 29 I '49); Om „bij de *eerste klas-gemeenten* te mogen behoren” (13 II '50, bis); „in een *vijfde klas-gemeente*” (13 VI '50). „Alleen de *eerste klas hotels* in Oostenrijk bieden het comfort...” + „de Zwitserse *eerste-klas-hotels*” (13 III '50); „Een groot concern, dat reeds negen *eerste klas-hotels* bezit, wil het kopen” (13 X '49). „de *derde klas-kaartjes* voor de trajecten...” (1 IV '50). „*drie tweede-klaskampioenen*” (12 IX '50); „in die zestien jaar heeft hij meegeholpen aan vijf *tweede klasse-kampioenschappen*” (1 V '50). „Aan boord komen slechts 39 bedden voor *eerste-klas-passagiers*” (2 XI '50) + „850 passagiers in *tweepersoons-hutten* en een gering aantal *drie- en vierpersoons-hutten*”; „Slechts de *eerste-klaspassagiers* waren tevreden” (12 I '50), „met slechts 330 *eerste klas-passagiers*”. „Zeven *eerste klasse profclubs* werden gewipt door *tweede klas-profs* of --- amateurs” (12 I '50). „de trein van zeven uur telt enkel *eerste- en tweede-klasse wagens* en te Aken worden in dezen trein geen *derde-klasse-reizigers* toegelaten” (Podgaetsky III 359), „Pas ben ik de eerste *derde-klassewagen* voorbij gereden, of...” (360), „We zijn niet alleen in ons *derde-klas-rijtuig*” + „in tegenstelling met de 'zachte' *tweede- en derde-klas-wagens*” (I 166). „en aan een middelmatig *eersteklasse-ispeler* altijd nog 5000 gulden per jaar betalen” (Vk. 31 XII '49); „dit elftal, dat uit negen *eerste klasse-spelers* en twee spelers --- bestaat” (21 IX '49); „de geduchte Prien en de andere *eerste-klas-U-bootcommandanten*” (11 II '50); „bij een eerste studie van de *eerste-klasse-uitslagen*” (v. voetbalclubs uit de 1e klas) (10 X '49); „Hij is een uitstekend *eerste klasse-voetballer*” (7 IV '50); „zo maar uit *tweede-klasvoetbal* in een semi-international geplaatst” (27 X '49); „een spelmoment uit een *eerste klas-wedstrijd*” (17 XI '50). „Zij was (een) *eerste-klasse-zakenvrouw*” (Geyl, Moord 130).

[17] n. 64. Uit de pers: „Zesde rangs aftreksel van Vasalis” (N.E. 29 I '49); „enige aftandse vliegmaschinen --- met derde-rangs afweergeschut” (Vk. 24 VII '47); „waardoor België slechts tweede-rangsartikelen kan invoeren” (18 II '49); *tweede-rangs-artisten* (20 XI '50); „In tegenstelling tot de vele tweede-rangsartisten” (L. 25 II '49); „maar ook met de . . . hobbys van haar man, een tweederangsauteur” + „Matthie van Eysden wist natuurlijk de *tweede rangs schrijver* vermakelijk te typeren” (N.E. 25 IX '48); „de *tweederangs autoweg* bij Folmava” (Vk. 21 III '49); „Op de Col de la Sentinelle, een *derderangs bergje*” + deze *tweederangs col* (2 VIII '50); „een *eerste-rangs betekenis* toe te kennen aan het najagen van sociale gerechtigheid” (24 II '50); „dat het gebeuren in Berlijn 'slechts van *tiende-rangs betekenis* was. . .” (L. 17 VI '49); „Ontelbaren werden --- tot *tweederangs burgers* gedegradeerd” (L. 3 IX '48); of „de Elzassers *tweede-rangs burgers* waren” (Vk. 7 VI '49); „diletantenvoordrachtje in een *tiende-rangs cabaret*” (N.E. 22 X '49); „een slecht wijze voor een *tweede-rangs café*” (Vk. 16 VI '49); „Met een dergelijke splitsing tussen *eersterangs- en tweede-rangs-candidaten* is onze kamerfractie niet gebaat” (N.E. 5 X '46).

„door een scenario-schrijver van *tiende-rangs detective-films*” (29 XII '47); ze „subsidieerden *tweede-rangs dichters*” (N.E. 15 X '49); „in wie men een *eersterangs ensemblespeler* leerde kennen” (L. 1 VII '49); „. . . zijn er nog een aantal anderen, de zogenaamde *tweede-rangsfavorieten*” (Vk. 1 VI '48); „*tweede- en derde-rangs-figures*” (19 XII '50, bis) + *eerste-rangsfigures*; „volstrekt onbelangrijke *tweederangs-figures*” (L. 11 II '49); „het [communisme] zou in het parlement slechts *tienderangs figures* naar voren hebben kunnen brengen” (N.E. 13 III '48); „waar in een *derderangs film* een dergelijke tocht op primitieve, ja bête wijze [n. 5] wordt nagespeeld” (L. 30 I '48); „dat de Raad van Europa reeds lang tot een *tweederangs-forum* was gedegradeerd” (Vk. 16 V '50); „met alle ceremonieel dat een *eerste rangsgelegenheid* eigen is” (26 VI '50); „de *derde-rangshoogte* van de Mont Genève” (21 VII '49); „Het zijn eigenlijk *derderangs-hotels*” (14 XII '49); elders las ik „*derde-rangshotel*” (Valtin 49), *tweederangshotel* + *derderangs-operettegezelschap* (v. der-Hallen 34, 35); „Ze leeft nog wat na in *derderangs hotelletjes*” (Vk. 2 XII '48); „niet verder dan op z'n best een *tweederangs imitatie*” (L. 12 XI '48); „een doodgewone *derde-rangs ingenieur*” (Vk. 8 II '49); *derderangs en kinderkaarten*; „een vereniging, die . . . *eersterangs krachten* van elders laat komen” (10 VI '48); „maar Stanoje Simicz, een *tweederangs kracht*” (30 VI '48); „goed genoeg voor *derde-rangs krachten*” (13 XII '47); „de aquarel niet . . . als een *tweederangs kunstvorm* beschouwen” (N.E. 24 XII '49).

„blijkbaar *tweede-rangs leden* van de partij” (Vk. 22 IV '50); „tot de *tweederangs lieden* in Indonesië te doen degraderen” (25 I '49); „niet meer . . . dan een *tweederangs maatschappij*” (12 VII '46); „Een *tweede-rangs militair*, reserve-generaal Harry Vaughan. . .” (27 VIII '49); „Frankrijk, dat na de laatste oorlog een *tweederangs-mogendheid* dreigde te worden” (N.E. 21 IX '46); „zich --- als *derde-rangs-mogendheid* ook maar enigszins handhaven” (Vk. 22 IV '50); ze hebben „van hun historische zaal een *derderangs musichall* gemaakt” (11 XII '47); „*eerste-rangs musici* onder de beste dirigenten” (L. 3 VI '49); „op een *derderangs niveau*” (Vk. 21 II '48); „een plaats voor een *eersterangs orkest* verdiend” (L. 10 VI '49); „een *eersterangs-plaats* bij uitbarstingen van vulkanen” (Vk. 28 X '50); „de nationale politiek. . . naar een *tweede-rangs-plaats* terugdringt” (20 IX '50); „Schuimende feestwijn dus bij een *tweederangsploeg*” (1 VII '49); „dat hij hem naar de *tweederangspost* van Buitenlandse Zaken wegwerkte” (L. 17 VI '49); „die ongetwijfeld een *eerste-rangs prestatie* heeft verricht” (Vk. 2 XII '48).

„een compleet symfonie-orkest met een *eersterangs repertoire*” (L. 7 X '49); „Zij werd dansmeisje in een *tweederangs-revue*” (Vk. 3 V '49); „een hele horde van *eerste-rangs rijders* (kwam) aanstuiven” (15 VII '50); „en hij maakt van een *derde-rangs rijmelaar* geen Shakespeare” (N.E. 15 III '47); „Zelfs de *tweede-rangs-*

rollen zijn in handen van eerbiedwaardigen" (Vk. 3 VIII '49); een „bioscoopzaal, waar *derderangs rolprenten* worden vertoond" (20 XII '47); „--- werd op aanklacht van collaboratie een *derderangs schilder* gearresteerd" (N.E. 17 XII '49) + „Hij zou bewijzen dat hij meer was dan een *zesderangs schilder*"; „er uitzien als clientèle van een *tienderangs schoonheidssalon*" (Vk. 26 VIII '49); „horse-opera's zoals men al spoedig de goedkope *derderangs sensatie-‘Westerns’* noemde" (L. 4 VI '48); „een *eerste rangs slagveld* te maken van Korea" (Vk. 30 XII '50); „ten einde niet af te dalen tot een *derde-/rangsstaat* in isolement" (L. 16 XII '49); „Dit gaat... gelden voor *tweede-rangsstaten*" (N.E. 15 VI '46); „tenzij U de boeren als *tweede-rangs staatsburgers* ziet" (L. 23 XII '49); „In... Dolf Verschueren bezit België thans de nieuwe *eersterangs stayer*" (Vk. 27 XII '49); geen *eerste-rangsstayers* (16 X '50); „als een *derde-rangs theater-orkest*" (20 V '48); „Het *zesde-rangs-toneel*, waarmee het verhaal begint" (L. 2 IV '48); „maar zij moeten het *derde-rangs treintje* nemen" (Vk. 10 VI '50); „Eduard van Beinum zorgde voor een *eersterangs uitvoering*" (N.E. 23 VII '49). „Voorts wil men een *eerste-rangs verkeersweg* dwars door 'de Pijp'" (Vk. 28 XII '46); „een *derde-rangsvoetbalmogendheid* als Finland" (10 VI '50); „voor een *tweede-rangs volkje* worden aangezien" (24 XII '47); „Iedere *derderangs vreemde-ling* kan hier... een volle zaal krijgen" (L. 19 IV '49); „maar het bleef een *tweede-rangs wapen*" (Vk. 10 III '49); daar het „torenhoog uitsteekt boven (dit) *tweede rangswerk*" (N.E. 29 V '48); „door *derderangswerk* --- voor te stellen als louter geniale scheppingen" (L. 21 X '49); verder nog: *tweede- en derderangs werk* (L.T. n. 152 p. 371); *tweederangs-werk* (Minderaa 459), „die *eerste-rangs-zekerheid* voor de mens" (Vk. 7 X '50).

[18] n. 65. „maar het was een oud *tweedehands bandje*" (N.E. 18 X '47); „volstaan met een *tweedehands beroepskennis*" (Vk. 23 VIII '50); „Zij behoeft niet langer een *tweedehands bestaan* te leven" (N.E. 10 I '48); „Zij verkocht deze boeken als *tweedehands boeken*" (Vk. 6 X '49); „een laatste zilveren lepel of een *tweedehands deken*" (L. 29 X '49); „Voor een *tweedehands D.K.W.* wordt --- reeds 3000 mark betaald" (Vk. 28 IV '50); „porselein of glas, *tweedehands flessen*" (14 VI '49); „Een *tweedehands Engelse gangsterfilm* met krampachtig acterende spelers" (2 IX '50); „een handelaar in *tweedehands goederen* gearresteerd" (1 VII '50); „...schafte hij zich een *tweedehands jas* aan" (23 II '50); „een advertentie waarin *tweedehands kerkbanken* worden aangeboden" (L. 24 XII '48); er was „niet één *tweedehands kindervagenwiel* meer te krijgen" (Vk. 6 V '50); „Zij verzamelt *goede tweedehands kleding* ter verdeling" (15 VI '50; U.C. 19 X '40, bis); hij „nam hem mee naar een *tweedehands kledingsmagazijn*" (Vk. 15 II '50) = *tweedehands-kledingsmagazijn?* „ergens een *tweedehands kledingstuk* kopen" (4 X '49); *tweedehands legergoederen* (10 XI '50); „de import van dit *tweedehands materieel*" (14 III '47); „een magazijn geopend voor *tweedehands meubelen*" (v. Cauwelaert, Harry 111); „onze *tweedehands Remington*" (L. 4 II '49); „alle *tweedehands revolvers en mortieren*, die in de gauwigheid bij elkaar te harken waren" (Vk. 2 IX '49); „is een afdeling gereserveerd voor *tweedehands rijwielen*" (13 XII '48); „*Tweedehands wagens* kunnen bijna niet meer verkocht worden" (9 VI '49); „een *tweedehands wagentje* op de kop tikken" (I IV '49); „De vele *tweedehands wagentjes*... spreken een duidelijke taal" (14 X '50); „een partijtje *tweedehands wapens* meegesmokkeld werd" (L. 5 XII '50); „de prijzen waren zo... dat ik meteen afzakte naar een *tweedehands winkel*" (N.E. 16 XI '46, bis; de tweedehands winkel); „alle *tweedehands boekwinkeltjes* van alle universiteitsstadjes in Europa" (de Hartog III 13); „elke *tweede- of derdehands exegeese* vermijding" (L. 2 IX '49); „het besef, dat dit een *derdehands wittreksel* van het leven is" (N.E. 15 V '48).

[19] n. 66. *2e hands Phonola Piano's*; „*2e Hands platina armband*" (M. 16 VII '39, adv.; Dl. III 2 149); „Erkenning voor *2e Hands goederen*" (Vk. 14 VIII '47,

adv.); *diverse 2e hands Schrijfmachines* (O.E.B. XXIX, adv.); „hetzij in eigen *auto's* (van 2e tot 10e hands), hetzij per bus" (N.E. 6 XI '48). „Vóór-oorlogse *tweede hands auto's* zijn nog altijd duurder dan nieuwe" (Vk. 5 VI '50); „Maar u zoudt een advertentie kunnen plaatsen voor een *tweede hands exemplaar*" (N.E. 10 V '47); „Groothandelaren in *tweede hands herenkleding...*" (N.E. 20 VIII '49); „verlof om... een *tweede hands raketwerpinstallatie* aan te brengen" (L. 11 XI '49). — „Setty, de handelaar in *tweede-hands auto's*, was verdwenen" (Vk. 17 I '50, bis); uit „*tweede-hands materiaal* --- opgebouwd" (15 VI '48); „En dat Uw copywriter zijn getrouwe *tweede-hands portable* even aan de kant zet" (L. 23 XII '49). — „om aan een nieuw of zelfs een *tweede hands-bandje* [fiets] te komen" (U.C. 15 VII '41); „Estis begon met zijn apostolaat van *tweedehands-Katholieke literatuur*" (Kath. Digest, April '48 p. 66). Enz. enz. in soorten.

[20] n. 71. Ik mag de voorbb. verder meestal wel voor zichzelf laten spreken. Ze kunnen dat nu best zonder mij: *Een vierbaans klokrok* (Vk. 6 VI '50); „Halsafwerking met smal strookje, korte volant-mouwen en *zesbaans rok*" + *Achtbaans rokje*; „*Zevenbaans rok*", „aparte pofmouw en *10-baans-rok*"; *12 baans parapluie* (U.K.D. 8 IX '50); „*Damesparapluie* met foudraal, *12 baans*" (Vk. 29 XI '50); „(jurkje) Helemaal nieuw, new look aan alle kanten: driekwarts *mouw* --- een ingerimpelde *16-baans rok* met een onzuinige wijde" (24 VI '48); een aaneensluitende zestienbaansrok kan ik niet aanbieden. Wel: „een *tweebaans-autotunnel* van het Scheepvaarthuis af onder water" (13 IX '50); „Onder meer zal --- een nieuwe *tweebaansweg* worden aangelegd" (11 VIII '50); „Dat een vliegveld bij voorkeur een *drie- en vierbaans-landingssysteem* moet hebben is zo langzamerhand verouderd" (16 XII '50) + „Het *twee banen-systeem* zal in de meeste gevallen blijken te voldoen"; „Men wilde toen een *vijs banen vlag*" (20 XII '50).

Het N.W. III 1994 kent *centsprent*, en *dertig-centsbazar*; „stijlverschijnselen die aan den *dertigcentsbazar* herinneren" (T.L. X 250; III 159 v.); „poëtische *dertig-cents-bazar-artikelen*" (Kloos I 150). Sigaren voorheen en thans: zwaarkaliber kanon de beste *3 cent sigaar*; *4 cents sigaar*; „prima *6 cts sigaar*" (N.E. 30 IV '49, bis); „de koffie (was) drinkbaar en de *tien-cents-/sigaren prima*" (Hjort 112); „In vele winkels is vandaag een miskleurige '*60 cents*'-sigaar te koop voor dertig cent, maar, deskundigen verzekeren, dat deze sigaren vaak alléén het model van een *60-cents sigaar* hebben" (Vk. 5 IV '50). „Frankeren met *6 cents postzegel*" (briefk. v. Spectrum); „Nicolaas Beets... op de *vijs cents zegel*" (M. 22 IV '39, opschr.) + *Het 1½ centszegel* draagt de beeltenis... „het *3 centszegel*, het *12½ centszegel*"; „in 1873 enkele en dubbele *5 cents kaarten*" (M. 26 IX '39); *10-cent postzegel*: *10-cents postzegel*. — „de bakkers met hun *één-cent-staking*" (N.E. 6 IX '47); „Tweede *één-centsverlaging* van broodprijs gaat niet door" (Vk. 15 IX '47, opschr.). „de explicateur... met zijn *één-cents-grollen*" (Opv. Br. 3 p. 16); „Het '*ééncentliedje*' dat de Lap zingt" (Uri 39); „van een symboliek zoo tastbaar als een *twee-en-een-halve cents stuk*" (Timmerman 174); „Daarna kwamen de geruchtmakende *drie-cents vakbureau-circulaires*" (Vk. 10 I '50); de chauffeur „wisselt hun geld wanneer zij geen *5 cents-stukken* hebben" (13 I '47); „Woolworth's *5-en-10-cent-winkels...*" (5 I '50, bis) = Woolworth' 5 and 10 cents Store + „een kwartjes-en-dollar-winkel" + *10 cents artikelen*; dan „gingen we met ons drieën naar de *tien-cents bioscoop*" (Dichtersch. 480); „Er is *tien cents-wetenschap* en er is *acht dollar-wetenschap*" (de Kruij 216); „naar de *tien-cents lees-amusements-bibliotheek*" (Kloos I 74); *de vijftigcentsprent* (T. en L. I 48); „om er eentje van Bills *zestig cents whiskey* te nemen" (Vk. 21 VII '49). — „het *halve-centsche snoepgoed* uit Tom's kinderjaren" (Dekker 593); vlg. halvecent K.E. 371.

Ik laat andere geldwaarden aansluiten. Het N.W. III 3609 v. verwijst bij „duit" naar *vierduitsstuk* (zonder -s-!); en geeft voorbb. van „een *duits balletje*", „*Een Duys Biscuit*", „Zijn hart kan wel in een *duits doosje*" (VI 10) — zulke gevallen

horen hier niet thuis; wel: „waartegen deze noordelijke lichtjes maar *vierduits nachtkaaers* zijn” (Scott, Kasteel² 257), „als zijn adem een *vierduits nachtkaaers* kan uitblazen” (382); K.E. 1135 geeft *vierduitsbroodje*. — „geen van zijne dagbladen en *halvestuivers*blaadjes wierpen zooveel winst af als vroeger” (Corelli, Macht 339), „Het zou door de *halvestuivers*-/pers 'bombast' genoemd worden” (dez., Strijder 147). „een brilant en aandoenlijk stuk met de lompromantiek van een *drie-stuivers*-/opera” (Vk. 13 III '50); „De *Drie stuivers opera* geen drie stuivers waard” (22 X '46, opschr.); „Heel anders dan gangsters uit het Chicago van de *driestuiverromans* [geen -s-] en de films uit de achterafbioscoopjes” (3 II '50); „hij heeft een soort van *driestuivers-geweten*” (Reuter II 145). — „Hij zou een oud *tweestuivers-stuk* voor een Romeinsche munt aannemen” (Scott, Oudh.² 219), „voor dat *driestuivers-stukje*” (41), *het driestuiverstuk* (438), „dit is niets van uw *vierstuivers waar*” (141), zilveren *vierstuivers-stukken* (222), „om een paar *zes stuivers broekgespen* van te maken” (123), *een zesstuiverstuk* (237); „een stamboom met honderd takken hangt aan een *tiestuivers touw*” (80). Dat de woorden met -(s)stuk een ongescheiden en onscheidbare eenheid vormen spreekt wel van zelf.; bij de rest gaat het ook anders: „ieder ambachtsman in zijn *zes stuivers-club*” (dez., Waverley² 12). „Er is geen druppel kwaad in Minchin's *vierstuivers bier*” (Corelli, Strijder 48, bis). „dat het land --- een bloedraad en *zevenstuiversmannen* gekregen had” (Dekker 298); „Zijn *zevenstuivers*-/lieden, die tot taak hebben alles over te brieven. . .” (v. Meerbeke 279), „of de *zevenstuivers-lieden* het opteekenden of niet” (280); „de kleine *zevenstuivers-uitgave*” (T.L. III 329).

„De affaire der valse *honderd gulden-biljetten* blijkt eindeloos” + „valse *100-gulden-biljetten*” (Vk. 22 XII '49); valse *honderd-guldenbiljetten* (27 X '49); valse *honderd-gulden-biljetten* (23 XI '49); „Bij na-inlevering van de *500 en 1000 guldenbiljetten*” (1 XII '50); „Dat van die *duizend gulden biljetten* heb ik verwacht” (Dekker 576). vgl. voor *halveguldenstuk* n. 51. „In zijn maag zaten drie *tien-francstukken* van zuiver goud” (Vk. 29 XI '49). — Hij „betaalde het met een *2-dollar biljet*” (L. 1 X '48); „een *tien dollar-hoed*” (Vk. 1 XII '50); „De stad New York wordt overstroomd met valse *tien- en twintigdollars biljetten*” (10 XII '48); „de hoofdrol in de nieuwste *millioen dollar film* van Marcus Harris” (10 V '49); „haar plotseling optreden in de hoofdrol van een *millioen dollar-film*” (5 VII '49); „een *millioenen contract*” (L. 25 II '49) hoort elders thuis; „zien, hoe zij straks de *90-milliard-taart* kunnen verdelen” (Vk. 26 X '49); „de tenuitvoerlegging van het *vier milliard plan*” (N.R.C. 12 V '41). „dat de eerste *2-milliard dollarlening* aan Engeland --- mislukt was” (L. 15 VII '49). „. . . Engeland, dat zich door een *tien milliards-lening* aan Washington gebonden weet” (Vk. 3 XI '46). — „Ik kreeg twee *twintig-mark stukken*” (Timmerman 154), „een *twintig-mark stuk*” (155) „twee *zesmark-pensions* met weinig extra-uitgaven” (Kluge II 21), „Hier kun je niet zoo maar --- de *duizend-markbiljetten* uitspreiden” (331), hij had hem „een blank *vijf-markstuk* in de hand gedrukt” (360); „Hij --- geniet van fijne diners en van *tienmarkssigaren*” (Karhumäki 93), „dikke *twee-/marks-sigaren*” (184). „dat de jongen eigengebrouwde ale boven Schotsch *twee-/penningbier* verkoos” (Scott, Zeeroover² 36). — Vergelijk voor de niet-s bij meervouden van „gulden, dollar” enz., Deel I 46, 238 vv. 309 v.

„In Glasgow reden twee volle *dubbeldeks bussen* recht op elkaar in” (Vk. 27 XI '50); „Het gezelschap (zal) door de enorme *dubbeldeks 'Europe'* naar een aantal steden worden gevlogen” (5 IX '49); „uit Scandinavië (zijn) vier *dubbeldeksautobussen* op reis” (21 VII '50). — „Ons voertuig was een *twee-/deurs transportwagen*” (L. 24 VI '49); „en dat hoef je niet uit een *dubbeldeurs safe*” te halen (Vk. 31 XII '40); *3-deurs kast* (18 III '49; 13 XII '49 + *3-deurs garderobekast*); „de productie. . . van de nieuwe 1949 Ford, een *vierdeurs-wagen* en de *tweedeurs club Coupé 1949*” (24 VII '48); een *vierdeursauto* (1 XII '50); *4-deurs Anglia* (9 XII '50); „een licht-grijze *4-persoons 4-deurs citroën*, conduite-interieur van het nieuwste model” (M. 27 II '37). Ook in het volgende geval overheerst de adjektivering.

„Zolang zij ten minste niet met een *vijf-duims-/brochespeld* op echtheid wordt onderzocht” (Vk. 3 XII '49); „twee kruisers... met *zesduim kanonnen* [zonder *-s-*, drukfout?] + de kruiser 'Cumberland' met *achtduimsgeschut* + Drie van de *achtduimskanonnen* werden vernield + een 6000 tons kruiser van de 'Koeln'-klasse” (M. 19 XII '39). — „de acht *halfduims machinegeweren*” (Vk. 14 IX '50); „De kist is van $\frac{1}{2}$ *duims hout*” (O.E.B. XXXII 327); *2-duims lepelavegaar*, *2-duims schroefavegaar*; „*een drieduims nagel* met hun vuist in een badding kunnen slaan” (de Man, Scheepswerf 190); „alsof zij in elkaar waren geslagen met een handvol *drieduims spijkers*” (Blixen 16); „*een vierduims spijker*” (Stöger 141); „dan wordt een *vierduims-manillatros* ---- verbonden” (de Hartog 340); zie voor *manil(l)a* Dl. III 2 147. „*een vijfduims spijker* draaide hij tusschen zijn vingers tot een kurketrekker” (Verhoog 27); „met een eindje *drieduims henneptouw*” (58), „*Zijn drieduims touw* zwiepte langs dijen en ruggen” (60), „Uit nijl zocht hij een *eindje drieduims op*” (60; 85, 105): substantivering. „Legerautoriteiten zeggen, dat de infanterie met dit wapen en met de *3,5-duims bazooka* iedere tank de baas zal zijn” (Vk. 24 XI '50); „dit zoldertje, gewapend met *5-duims vlechtijzer*” (4 IV '50); „wij volstaan met een *vijfduims slijtlaag* van in leem gewalst grint” (22 III '50); „een bokser met *zes-duims draadnagels* in zijn handschoenen” (L. 30 XII '49), „die bewapend is met *zes duims kanonnen*” (Vk. 30 VI '50); „Japan heeft bezwaar tegen een *14-duims minimum*” (C. 19 VI '37); „De sleepboot 'Thamer' zal hoogstens *18-duims trossen* gebruiken” (Vk. 19 XI '46); „Vijftien nieuwe *24-duims Worthington-pompen* en 2 machtige *35-duims pompinstallaties*” (15 IV '47); „met een *60-duims kijker*” (Moreux I 119); „met de *100 duims telescoop*” (Schw. 4 p. 72), „met *zijn 6 duimskijker*” (77). — De *el* is minder druk vertegenwoordigd: *tweeels breed wit katoen*, *10-els stukje*.

„voor een *eengezinshuis* voor ouden van dagen” (Vk. 20 VII '50), *eengezinshuizen* (9 VI '50, bis), „het *één-gezinshuis* met eigen tuin” (13 X '50); „Ontwerpen worden gevraagd voor *één-gezinswoningen*” (23 XII '50); „de bouw van een groot aantal zogenaamde *eengezinswoningen*” (2 IX '50); „en 206 duplexwoningen die later *éengezinswoningen* zullen worden” (18 X '50; Valtin 72), vgl. voor duplex [5]; „het bouwen van 44 *1-gezinswoningen*” (Vk. 22 IX '50); „Bijna de helft van deze blokken zullen bestaan uit *één- en tweegezinswoningen*” (L. 2 XII '49); „Op aandringen van ir. A. Addicks... worden er 38 *eengezins woningen* en 76 *tweegezinswoningen* gebouwd” (Vk. 11 I '50); dit enige vb. „eengezins” is verdacht! „De premie varieert voor *éengezinshuizen* en *meergezinshuizen* met 2 woonlagen van f 3000 tot f 5000” (22 VII '50, ter); „*grotegezins arbeiderswoningen* van 290” (24 II '50). — In de woordenlijst Stedebouw en Volkshuisvesting van de C.T.T. worden aanbevolen: *eengezinshuis*, *eenkamerwoning*, maar *eengezinswoning* verworpen (6), item (10) *meergezinshuis* verworpen met aanbeveling van *tweegezinshuis*, *driegezinshuis*, *veelgezinshuis*; *twee-*, *drie-*, *veelvertrekswoning*. Van *éenkamerwoning*, *tweekamerwoning* (Vk. 27 II '47, ter; 23 XII '50) zag ik alleen de variant: „De Haagse wethouder (heeft) 36 *twee-kamerwoningen* toegewezen” (9 XI '50). — Een politiek geval is: „Vooropstellend, dat een *tweekamerstelsel* nodig blijft” (28 III '50).

„Alleen nog even hoop op ---- een *één-goalszege* uit een sterke verdediging” (27 V '47); „Vijf treffers... en toch een *twee-goals nederlaag*” (16 X '50); „Een *vier goals-zege* van een levendige Oranje-voorhoede...” (17 VI '49). — Nee! dan *karaats*. Ik lees in het Suppl. 82 o.m.: „Karaat znw.o., thans vooral in (18-, 14-enz.) -karaats (goud), waarin de *-s* als genitief-uitgang is op te vatten, mnl. (Handwb.) *caraat*, *coraat*, *craet* o.”. Dat „genitief” is mij niet duidelijk, en wordt me dat ook niet door het N.W. VII 1569, dat naast „Goud van 22, 20, 18, 14 *karaten* (of *karaat*)” stelt: „22-, 20-, 18-, 14-*karaats goud*; vaak elliptisch 22- (enz.) *karaats*” Zou het geen samenstellende afleiding zijn? althans een analogische of een schijnbare halvering? Ik zag het 'adjektief' eens verbogen: „... had minister deze *18-karaatse handels- en nijverheidsexpositie* geopend” (Vk. 9 VI '48). Ik kan niet

uitgaan van een samenstelling, daar ik die niet ken; ik heb enkel een schijngeval: „Trouwens als het kind nog klein is, valt er met 18-karaats-motieven niets te beginnen” (Opv. Br. 69 p. 114). „De middensteen was een vier karaats diamant” (Mitchell 842); „een vos omslaan met twee 12-karaats brillanten in plaats van de vossenogen” (Vk. 21 II '49). Achttien domineert in de verwachte grafische varianten: een programma „dat uitsluitend besteed wordt aan . . . achttienkaraats literatuur” (Vk. 13 III '47); „De achttien-karaats Sovjetmens . . .” (N.E. 21 VIII '48); „Het wil achttien-karaats Nederlands zijn” (N.E. 22 I '49); achttien-karaats vrouw n. 21; „een achttien karaats wegcourse, die herhaling verdient” (Vk. 3 VI '47); „al loopt er wel een enkel grapje tussen door, dat niet achttien karaats is” (N.E. 15 X '49); „wat evenwel niet zeggen wil, dat haar uitspraken niet achttien karaats zijn” (N.E. 15 III '47); „patroons en gezellen . . . wier beginselen en zeden niet altijd 18 karaats waren” (Wast 236); „Een 18-karaats non op de planken” (Vk. 7 I '48); „een 18-karaats gouden ring, bezet met een briljant” (25 VI '49); „Wij betalen per gram: 14 Karaats goud tot 2. — 18-Karaats goud tot 2.50” (U.C. 13 V '41, adv.); 14 karaats gouden pen (collier); „hij greep naar zijn 22 karaats chronometer van Vacheron en Constantin” (Hopman 69 v.), „Hij was een 22 karaats Amsterdammer” (192); „bij de 24 karaats goal” (Vk. 16 X '50); „Toen de rustloze Prest --- met een 24 karaats schot opnieuw scoorde” (14 VIII '48); „doelpunten . . . die 24-karaats waren” (14 IV '47); „Gouden medaille voor Fanny Blankers na 24-karaats sprint” (ald. opschr.), in de tekst: „met een sprint van 24 karaat”; „Hij was een vrijwilliger van het zuiverst karaat” (Vla. L. 15 X '48). „dan is het waarlijk 14 karaat” (Rivière 206); „Voor 150 karaat industrie-diamanten mochten de gehate Joden blijven leven!” (Vk. 15 XII '49); „De oorlogsbuit bedroeg in totaal 5.445 karaat aan juwelen, 121.670 karaat industrie-diamant” (7 IV '50). Van de meeste voorbb. op -s is het adjektivisch karakter m.i. onmiskenbaar (let op het lidw.); de laatste voorbb. met het znw. „karaat” komen daar uiteraard niet voor in aanmerking.

„Ik heb juist een tweejarige zeereis achter den rug en wel op een achtknoops bark” (Conan Doyle, Sherlock Holmes, De grieksche tolk⁵ 85); vgl. N.W. VII 4754, en 4772 voor „Een paar vierknoops witglacé dameshandschoen” — wat ald. heet: „In verbinding met een telw. in dubbele samenst.” Ik zag het na „één” zonder -s: „lange revers met 1-knoop-sluiting”, „De meeste jasjes hadden lange revers en één-knoopsluiting” (L. 6 V '49). — „de 'Prawda' heeft vandaag in een drie-kolomsartikel de Finse regering aangevallen” (Vk. 10 I '50); „Inderdaad, getrouwe abonné's op deze veertiendaagse halfkoloms-platenkrant” (L. 7 I '49); „de ochtendbladen in Dublin hadden vijf-koloms koppen op de voorpagina” (Vk. 1 IV '50); „met een drie-koloms kop over pagina 1” (9 II '50); „de drie kolom verordeningen” (Voeten, Doortocht 29). — „een volledige 8 krings Super met Fading-compensatie” (U.C. 23 XI '37) + „de eenigste Radio-speciaalzaak te Utrecht”. — „Wat verderop wordt de bezoeker verrast door een twaalf kwadraats sharpie met het vreemde zeilnummer TH” (Vk. 22 IV '50). — „een driekwarts bloempot” (de Man, H. Pietje 378); vgl. driekwarts mouw (boven bij -baans); een driekwarts-ijzerboor (de Hartog 422); „dat alle kinderliederen in --- meest de 4-kwarts maat gezongen worden” (Lievegoed, Maat-rhythme-melodie 61), „--- heeft de gamelan een strenge vierkwarts maat” (ald.), „Deze strenge vierkwartsmaat wordt volgehouden ---” (ald.), „Het verloopt ook in de vierkwarts maat” (67), „Zij heeft een z.g. halfkwarten toonladder” (80); „De $\frac{3}{4}$ maat is sterk verbonden met de kunst van de Romaansche volkeren” (63); vgl. Dl. II n. 17.

„Eenlamps, luxe gestroomlijnde kap in verchroomde uitvoering” (Vk. 18 XI '50)¹; „veranderd in kleine één lamps toestelletjes” (Dekker 605); „Het toestel --- heeft een éénlamps-ontvanger” (8 I '47); „Tweelamps Gestroomlijnde lantaarnkap” (18 XI '50); „In de bol zit een tweelamps miniatuur [n. 28 v.] radiotoestelletje”

¹) Zie hier en nog herhaaldelijk voor *luze* n. 6 vv.

(25 III '49); *drie-lamps versterker* (L. 10 XII '48); „een eenvoudig *drielamps-batterij-toestel*” (Karhumäki 153); „al in staat... een keurig werkende *drielamp radio* te bouwen” (N.E. 27 XI '46), zonder *-s*; die *drielamps-radio*, *4-lamps radiotoestel* (adv.). „Een Zweedsche ingenieur heeft een *vierlamps radio-ontvangtoestel* vervaardigd, dat ---” (U.C. 11 VI '41); „die zelfs een *zeven-lamps toestel* had gebouwd” (C. 17 VIII '40). — „een *zeslichtvenster* in hardsteen omlijsting” (Kessen 121), is hier niet op z'n plaats.

Van het type „*tweemansschool*” (K.E. 1074) zijn de voorbb. niet te tellen. Gewoon zijn *eenmansuagen* (K.E. 243) en: „Margaret Truman... heeft nu een *éénmans-lijfwacht*” (Vk. 21 XI '50) met streepje; dit is veel frekwenter dan in gescheiden spelling; „zijn *éénmans lijfwacht*” (20 X '50). Daarnaast komen ook nog voor: „Deze *één-mansaanvallen* van Nederland werden dan ook spoedig door Denemarken gestuit” (12 XII '49), en enkele andere varianten, zoals de voorbb. zullen uitwijzen. Ik laat de vrouw even onderbreken: „Perry's Ma was een *eenvrouws-/hoogspannings-huisje*” (L. 28 I '49). „de eigenaren van de zogenaamde *éénmansbedrijven*” (11 I '50); „een *eenmans-demarrage*” bij wielrennen (30 V '50); „Een Hagenaar --- maakt met een *eenmansduikboot* een tocht door Europa” (5 IX '49); „de Queen Elisabeth, werd --- door Duitse *éénmansduikboten* zwaar beschadigd” (22 I '48); „veel *éénmans-fabriekjes* die kwistig zijn met water” (5 IV '50); „Zelfs die *éénmans Roomse invasie* was iets, dat verdenking wekte” (13 XI '50); „een lichte training... waarbij de *een-manskeuzecommissie* --- zich een laatste oordeel (kan) vormen” (22 IV '49); „Poolse *eenmanslegatie* in Wenen” (23 VIII '50, opschr.); „*Eenmans-onderzeeboten* voor Oost-Duitsland” (29 VIII '50, opschr.), in de tekst: „opgeleid voor de dienst in zogenaamde *eenmansboten*”; „dat hij als 't ware 'n *éénmans-oorlog* voert” (Paneth, Winston Churchill 149); „*Een éénmans opvoedings-campagne* tot vreedzaam wereldburgerschap...” (L. 27 VIII '48); „het oprichten van een *eenmans pleitgezelschap*” (Vox V. 15 XI '47); „de groepen --- zijn het stadium der *een-mans-partijen* al lang voorbij” (M. 30 I '37); „omdat Generale Staten niet passen in een *een-mans regeringssysteem*” (Dekker 247); „een wedstrijd voor *eenmansroeivaartuigen*” (Vk. 7 VI '49); „dan bij een *éénmans-rubriek* mogelijk is” (9 III '50); „mijn *eenmansstrijd* tegen al de sluwheid...” (Valtin 538); „*Eénmansvliegtuig* door één man gebouwd” (Vk. 13 XII '49, opschr.); „Twee *één-mans-/vrachten* lagen op de slee van Jan” (Nordh 128); „De *een-mans-wedstrijden* waren... uiterst spectaculair” (Vk. 17 VIII '49); „de kleinste *eenmans-zaak*” (17 X '50); „Daar deze *eenmans-zakenleiders* toch al zorgen genoeg hebben” (29 IX '49); „150 tot 200 arrestanten in de lokalen, 3 à 4 in de *eenmans-zellen*” (L. 4 XI '49; cel = nhd. Zelle). Vgl. *een- en tweemansschooltje* [11]; „*één-, twee-, drie- en vier-/mansscholen*” (O.E.B. XXXIII 586); „Er zijn 27.017 *éénmans-*, 42.642 *twee-persoons*, 36.334 *drie-persoons* en 28.406 *vier-persoons-huishoudingen*” (Vk. 24 II '50). — „hun eigen *tweemans-/aanval*” (17 X '49); „Er ligt ook een kleine Duitse *tweemansduikboot*” (17 XI '49); zij vormen „niet met de delinquenten een *twee mans-debating-club*” (L. 25 XI '49); „Met Reijnen, Teeuwse en Cuyten trok rechtshalf Roes een *vier-mans barrière* op voor het doel, daarvóór betrok een *twee-mans linie* bestaande uit linkshalf Meijers en rechtsbinnen Meijer de wacht” (Vk. 23 X '50); „met de *tweemans-handzaag*” (Rawlings 185); „een van de *twee-mans tanks*” (Roberts 189); „toen een ver gespeelde bal de *twee-mans voorhoede* bereikte” (Vk. 5 XII '49); „waardoor verscheidene *driemansscholen* tot *tweemans-/scholen* zouden worden” (Opv. Br. 120 p. 26); „de vorming van *drie-mans cellen* voor de berichtendienst” (L. 19 VIII '49); deze *driemansdansen* (v. d. Ven 242); „Het grote *driemanspand* van de firma's (zal) --- openen” (Vk. 14 XII '50); „de Quick-verdediging --- was juist iets te sterk voor deze *drie-mans-operaties*” (19 IX '49); „de *driemansvoorhoede* (had) geen stootkracht genoeg” (23 X '50), bis; „de snelle uitvallen van de *driemans-voorhoede* der Schiedammers” (19 XII '49). — „Getweeën waren zij een *vier-mansachterhoede* waard, deze moedigen” (15 III '48); „De *viemansaanval* der Haarlemmers groeide

plotseling tot een quintet" (23 X '50); „de *viemans-aanval* van Stormvogels" (21 III '49); „naar Rome te toeren op een *viemans-fiets*" (13 IV '50); „Tezamen met drie anderen werd ik in een '*viemanscompartiment*' gestopt" (Valtin 508); een *viemansschool* (O.E.B. XXIX 50); „deze z.g. *viemansstukken* (waren) de kostbaarste objecten van de geheele verzameling" (Kluge I 138); „Maar veel kon de *viemans-zitting* onderbrengen" (139); „Een solide *vier-mansverdediging* ..." (Vk. 9 X '50); „De *viemansvoorhoede* van Hengelo" (4 IX '50); „al volhardde E.D.O. in haar systeem van de *vier-mans-voorhoede*" (19 IX '49). — „bij het hoge tempo van RCH's *vijf-mansaanval*" (23 X '50); „de overrompelende *vijf-mans-aanval* waar de vlam uitslaat" (27 III '50), bis; „een overweldigende *vijf-mansaanval*" (11 IV '50); „zwermen *vijf-mans bemanningen* (hadden) haar te weeg gebracht" (Casey 171); „de laatste resten van een *vijf-mansmaaltijd*" (de Hartog II 121); „Wanhoopsvoetbal van een *vijf-mans verdediging*" (Vk. 16 X '50). „Een *zeven-mansvoorhoede*, die --- zonder veel 'plan' oprukte" (1 V '50; 21 XI '49); „Maar Ajax --- kon ook met een *zeven-mans-voorhoede* de blauw-witte linie niet breken" (1 V '50). „De tenten zijn afkomstig van het leger, de z.g.n. *acht-mans tenten*" (V.V. 20 VI '47); „Men zit er rond de vierkante *acht-man tafels* te vechten" (Boutsen 71), aansluitend bij de „*tweede-rang feesten*" (68); zie n. 63. „Enkele jaren maakte de Rotterdamse motorpolitie een *nege-mans-rit*" (Vk. 24 I '50). „De *twaalf-mans-cel* op 'Onrust' was --- weer gesloten" (L. 18 VI '48). Het N.W. III 3815 kent het type „eenmans(-)" niet! ook niet bij „man" (IX 177 vv.); hetzelfde geldt van „eenpersoons(-)" (III 3816; XII 1328 vv.). Onbegrijpelijk. Of heb ik niet goed gekeken?

K.E. 243 beperkt „eenpersoons" tot samenst. o.a. met ledikant, kamer. Ik leg mijn mooiste kaart het eerst op tafel in de vorm van „een koket *één-persoon's-soepterriente*" (de Meester, Zonde 89). De voorbb. met een en twee liggen voor het grijpen in alle variaties: „*Eén-persoons-auto*" (Vk. 24 XII '46, opschr.); „een nieuwe Franse *twee-persoons auto*" (29 X '49); „zijn kleine *tweepersoons-auto*" (23 XII '49); „omdat hij en zijn vrouw slechts een *éénpersoonsbed* bezaten" (19 IX '50); „Alle kamers --- zijn voorzien van een of meer *één-persoonsbedden*" (30 XII '50); „In een hoek stond een *tweepersoons bed*" (20 IX '49); „een *twee-persoons bed* (Sullivan 74); „een *tweepersoons-bed* (Timmerman 31); „Zo kregen we --- dat *tweepersoonsbed* met vaste wastafel" (Vk. 10 VII '50; Talvio 90; Th. de Vries, Rad 323; Centervall 24); „Het Doelenhotel heeft voor ieder een *tweépersoonsbed* laten verstevigen" (Vk. 5 VIII '50); „op een *eenpersoons bovenkamertje*" (v. Ledden Hulsebosc, Veertig jaren enz. 3 60); „Het [apparaat] werd daarom ingebouwd in *twee-persoons-Blenheims*" (Vk. 5 IV '49); „Maar toch voeren deze niet harder dan *eenpersoonsbooten*" (Karhumäki 95); „een primitief *éénpersoons bruggetje*" (Een dom 12); ze „waren verre superieur in de *twee-persoons buitenboord werrie*" (Vk. 26 IX '49) + „De strijd in de *twee-persoons binnenboord werries* was louter een Willem III-aangelegenheid"; „een *2-persoons cabriolet* met ivoren dashboard" (L. 22 VII '49); „en *één-persoonscellen* waren volgepropt" (Dekker 532); „Des nachts werden we opgesloten in *tweepersoonscellen*" (Valtin 141); „vrijwel altijd in *tweepersoons constructie*, soms in *drie-* of zelfs *vierpersoons!*" (N.E. 17 VIII '46); „Een *één-persoonsdeken* ligt over de bodem van het bedje" (L. 12 XI '48). Uit advertenties: *Eenpersoons Dekens* + *Tweepersoons Dekens* + Lits-Jumeaux Dekens (Vk. 28 X '49), n. 16; *Twee persoons Wollen Dekens* + Grote *twee persoons* effen kleuren (21 XII '48), bis; „Wollen dekens zwaarste kwaliteit *een persoons*" (8 XII '48); „Gestikte zijden dekens *Eenpersoons* satijn 21.50, *Tweepers.* satijn 29.50" (18 XI '49); Molton dekens, *1-persoons* 4.65, *2-persoons* 5.65 (18 III '50); „prachtige wollen dessindekens, *één- en tweepersoons*, in blauw ---" (11 II '50); „Deze week zal het totaal aantal van 168.000 dekens (*een- en tweepersoons*) zijn aangevoerd... ruim 100.000 *eenpersoons lakens* --- De *tweepersoons lakens* hebben nog een achterstand van 42.000 stuks" (20 V '47); *2 persoons, 4 persoons open (gesloten) Ford-automobielen*; „In het nummer *één-persoons glijbank-werrie* won Jan Zeegers ---

De zege van Van der Linden en Loonen in de *twee-persoons-glijbank-wherrie* heeft aan een zijden draadje gehangen... In het nummer *twee-persoons vaste banken-wherrie* werd het duo --- glansrijk eerste" (3 X '49); „Het betreft *éénpersoonsgraven*, gebouwd van baksteen" (3 II '49); „Vanochtend is --- een *éénpersoons Hawker* 'Scafury'--- neergestort" (28 VII '50); „maar om met drie mannen een *éénpersoons hotelkamer* te delen is geen pretje" (30 XII '47); „Stel dat je belandde in een *vierpersoons-hut* (terwijl er *één-persoons-hutten* waren --- Ze had een *één-persoons-hut*" (Boo, 'n Gelukskind 61); „Behalve enkele luxe hutten geven 281 *één-persoons eerste-/klas hutten* in totaal accommodatie voor 421 passagiers" (Vk. 24 V '48); „modern ingerichte *twee-persoons-/hutten*" (21 VI '50); „50 passagiers, ondergebracht in 25 *twee-persoons-hutten* met opklapbedden" (12 V '50); „een *twee-persoons 'hydrofin'*, een nieuwe type boot van grote snelheid" (6 VI '50); „een *éénpersoons jachtvliegtuig* met teruggeslagen vleugels" (10 III '50); „een extra *éénpersoonskamer*" (de Man, Scheepswerf 176); „Een *twee-persoonskamer* met douche kost 25 a 30 francs" (Schw. 24 p. 119); „Een *tweepersoonskamer* --- kost 15 gulden" (Vk. 13 IV '50); „zodat het zonlicht in alle *één of twee persoons kamers* kan schijnen" (14 XII '46); „en een kleine *tweepersoons-kajuit* in het voorschip" (Nordhoff-Hall, Donkere stromen 193); „een *tweepersoons kasteeltje*" (Buning, Ik zie 281); „een cel (met) een harde *één-persoonskrib*" (Vk. 17 II '49); „Het zijn *twee-/persoons laagdekkers* type 1944, bewapend met vier vaste 20 m.m.-kanonnen" (21 I '46); „Graslinnen lakens, 1 *persoons*, mooie kwaliteit" (18 VII '50); 2 *persoons lakens* rijk geborduurd; lakens, geborduurd 2 *persoons. tweepersoons-ledikant* K.E. 1074; „*tweepersoons ledikant* met nachtkastjes, 3-*deurs linnen- en hangkast*" (Vk. 5 VI '48); „Het interieur bevat twee 2-*persoons ledikanten*, twee 1-*persoons ledikanten* en twee stoelen" (N.E. 28 IX '46); „Engelse ledikanten met degelijke gezondheidsmatras 1 *persoons* 33.90, 2 *persoons* 43.90" (Vk. 25 XI '50) — zulke postpositieven zijn ook bewijzen voor de adjektivering! — „dan kunnen zij voorlopig kiezen tussen een 2-*pers. ledikant* of een lits-jumeaux in de vorm van twee 1-*pers. bedden*" (12 XII '49); „2-*persoons ledikant* met gezondheidsspiraal" (12 V '50); „een *twee-persoons lesvliegtuig*" (14 III '47); „de seriefabricage van een *tweepersoons lesvliegtuig*" (14 VIII '47), bis; „Een *tweepersoons marinevliegtuig*" (20 III '47); „een *twee-/persoons oefenvliegtuigje*" (16 XII '50); *éénpersoons zeegras*¹⁾ matrassen (spiraalmatrassen), „zo'n 2 *pers.* 3 delige verende 'Panter' Matras" (14 XII '50). „een kamer met *tweepersoonsopklapbed* en een alkoof" (20 V '50); „*Opklapbedden* 1- en 2-*persoons* vanaf f 34.50" (26 X '49); „een *twee-persoons reis* van 10 dagen naar Londen" (27 V '50) + een 10-daagse *twee-persoonsreis* naar Londen; „Verdachte had een *één-persoons reisbiljet* gekocht bij een reisbureau" (25 VIII '50); „De aloon-aloon is versierd met een hele ris *één-persoons schuilgaten*" (L. 26 III '48); „Een man met grijze haren... deelde mijn *tweepersoons slaapcoupé*" (Kravchenko 421); „een klein *éénpersoons sportvliegtuigje*" (Vk. 7 X '49); „Een *éénpersoons straaljager* (is) in zee gestort" (29 VI '50); „Een *éénpersoons-straaljager* is te pletter gevallen" (7 II '50); „een nieuw *éénpersoons-straalvliegtuig*" (31 VIII '49); 'n *twee-/persoons straalvliegtuig* (25 VI '48); „Het wordt een *één-/persoons toestel*, dat zal sproeien, zaaien, bemesten" (30 VIII '49); „Het is een zwaar gepantserd *één-persoonstoestel*, met twee turbine-straalmotoren" (21 V '49); „een *tweepersoons-toestel* van de Amerikaanse marine" (12 VII '48); „dat zich het ongeluk afspeelde met een *twee-/persoons militair vliegtuig*" (M. 23 VIII '38); „Dit pittige *éénpersoons-vliegtuigje* heeft een spanwijdte van nog geen 7 meter" (Vk. 30 V '49) + grote verscheidenheid van luxe sportvliegtuigen; „De opleiding geschiedt --- in splinternieuwe *tweepersoons zweefvliegtuigen* met dubbele besturing" (9 VI '49), ter; „De Roosendaalse *tweepersoons-watervleugelboot*, door de Engelsen lakoniek 'boot met benen' genoemd, heeft ---" (17 VII '50 : overzichtelijk door streepje !?) + „waar

¹⁾ Zie voor *zeegras* Dl. III 2 142.

hij --- vierpersoons-vleugelboten gaat bouwen". — „een grote drie persoons hut" (Dekker 119). — „Republiec installeerde zich voor de producten van 2500 vierpersoonsamphibievliegtuigjes" (Vk. 10 VII '48); „en parkeerde zijn kleine vierpersoons auto zelf" (21 XII '48); „in onrust --- over een vierpersoons auto, die hij aan een onbekende verhuurd had" (8 II '50); „als hoofdprijs (was) een vierpersoons automobiel beschikbaar gesteld" (30 VI '49); „een luxueuse vierpersoons-cabriolet" (1 IX '50); „donkerkleurige Chevrolet --- 4-persoons, vier-deurs, stuur links" (M. 1 II '40); „de kleine vierpersoons Dyna Panhard-automobiel" (Vk. 29 X '49); „In opdracht van --- werd een vierpersoons reissvliegtuig ontwikkeld, de F-25 Promotor" (14 VIII '47); „een vierpersoons Renault" (18 VIII '50); „in een geleende vierpersoons Skoda" (30 V '50); „een donkerrode vierpersoons Skoda" (16 XI '50); „Een vierpersoons sportvliegtuig (is) neergestort" (25 X '46); „een vierpersoons volkswagen" (7 XI '50); „de lichte 4-persoons wagens" (22 I '48); „Ruime 4-persoons-wagens in belangrijk luxueuzer uitvoering"; „de Fokker F. 25, het vierpersoons zakenvliegtuig 'Promotor' genaamd, maakt --- een zeer verzorgde indruk" (N.E. 14 XII '46). — „in een vijfpersoons auto" (Karhumäki 109). „Heerlijk --- in zoo'n snuivende zespersoons auto" (v. Bruggen 131); „een zespersoons Chevrolet" (Schreurs III 193); „een zespersoons wagen van de garage Kip" (M. 27 VIII '38). „een vrij oude, royale Buick, een zevenpersoons-wagen" (L. 12 XII '47). „alle gezinnen gescheiden onder te brengen, voornamelijk in acht-persoons hutten" (N.E. 5 XI '49). „Jakob --- zag een twaalf-persoons-tentwagen" (v. Looy 308); „Familie tenten 16 persoons, kegelmodel" (Vk. 31 V '50), zie in [4]; „Neem de 21 persoons DC 3" (L. 4 IV '48); „want binnen snert reeds de 28-persoons band die zijn koperen Marathon-loop van 2½ is begonnen" (L. 11 VIII '47).

„Meisjes voor de 2-nlds-machines" (Vk. 16 II '50, adv.). „Fryske stiefkopp'n gaan niet over eennachts-ijs" (31 VI '48, opschr. en tekst); vgl. in [7]. „De compositie moet --- bestemd zijn voor een drie en een half octaafs beiaard" (7 I '50); „Daardoor is een complete vier-octaafs beiaard ontstaan" (19 IX '50).

„Een éénpaards bloembollen-posthoorn-galakoets --- waarin tienduizenden hyacinten werden verwerkt" (24 IV '50); betekenis! „Met een zestig paards limousine direct van Genua" (de Sinclair, Loon 64); „Zelfs een 120-paards 'Bulldozer' heeft aan zijn strijd tegen de Noordhollandse sneeuwverstuivingen zijn grijpgrage kaken vol" (Vk. 24 II '47); „een 160-paards cylinder-en-zuiger-motor" (24 III '50); vgl. paardekracht in [7] en PK in [22]. — „een duizend pagina's foliant" (Paap 42) mislukte spelling. „Elke kist bevat een één-pans maaltijd per dag voor 130 man" (26 V '50); „als geurig --- een-pans-gerecht" (Buning, Avonturen 123). „een achtpints maat" (Scott, Kasteel² 258). „op 't eenpits-oliestel" (de Man) De kleine wereld⁵ 162); „En daar verdwijnt een opklapbaar twee-pits gascomfoor in een keurig gelakt ombouwttje!" (Vk. 16 IX '48); Engelse Blauwbrander 2-pits 9.75 (26 XI '49); „1, 2 en 3-pits gaskomfooren", „3 en 4-pits gasformuizen". „De zware twee-pijps zandzuiger" (31 III '50).

„voor een prijs van 75 cent per halfponds pakje" (13 XII '50); half-pondspakjes n. 48; „koop een halfpondspakje roomboter voor f 1.15" (18 XI '50); 1ponds, 2ponds bus, luxe eenponds busjes; „Bouvy keukenzout is verpakt: 2-pondspak 10 cent" (adv.); een driepondsstuk (Buning, Avonturen 126); „een plat vier-ponds brood" (Llewellyn 9); onze bekende 4-ponds deken; een vierponds kaars (v. Schendel, Angiolino⁵ 31); „En daar lag de vijfponds karper te spartelen" (Vk. 8 VII '50); „dat het zesponds-rogebrood niet meer mocht kosten dan drie stuivers" (v. Moerkerken, De verwildering 127); „en eindelijk 8840 pond vleesch en 3267 zesponds brooden" (Boie 226); „een 16-ponds hammetje te smokkelen" (U.C. 22 IV '41); „vijvers met twintig-ponds korpels er in" (de Man, De kl. wereld⁵ 124); „waar zulke daverende dingen gebeuren als het aan de haak slaan van 24-ponds vissen" (N.E. 30 VI '49); „houwitsers --- met hun 200 pondsgrenaten" (Vk. 15 IX '50), opschr. „200 pondsgrenaten". „toen ---- een 40-ponds brisantbom er uit viel" (Gibson '47), „een

dertigtal 40-pond fragmentatie bommen" (68, geen -s), „een dunwandig 250-ponds projectiel" (227), een 500-ponds bom (67), „wij probeerden --- het ding met een 2.000-ponds pantser doorborende bom van een 2.000 meter te treffen" (103), „4.000 en 8.000 ponds bommen waren aan de orde van de dag" (198), een 8.000-ponds bom (211; 218); vgl. N.W. XII 3269.

„in zevenpunts letters" (Vk. 23 VI '50). „Ging een zesraams bijenkast in 1943 nog vlot voor 70 gulden van de hand..." (Vk. 14 IV '49). „tweereks of lastex-kousen" (5 I '48)¹. „dat verdriet de Russen, die van een één-richtings discipline houden, zichtbaar" (16 II '49); „éénrichtingsfietspaden" staan op het verlanglijstje (27 V '50); „zodat de schaatsenrijders dan in één-richtings verkeer de overtocht zullen kunnen maken" (31 I '50); „Na afloop van de races is voor de eerste maal één-richtings-verkeer --- ingevoerd" (1 VII '50); „een doortocht voor éénrichtingsverkeer" banen (17 II '49; 24 VIII '50). — „twee vijfroei's hooibergen" (de Man, W. water 5), „in 't gebinte van vijfroei's hooibergen houten wiggen te drijven" (dez., Maria 145), „een vijfroei's hooiberg" (dez., Rijshout 94); Dl. I 165. — „een 2-sets-zege met mevrouw Boegner" (Vk. 23 VI '49); „een drie-sets-zege over de Engelse mevrouw Carlisle" (28 VI '50); „een verrassende drie sets-zege op Van Meegeren" (2 VI '49), ter. — „met een tweeslaapsch beddelaken in haar maagdelijke handen" (v. Ammers-K. I 365), „Maar het geeft hem toch een gevoel van bevrijding dat het bed in de pastorie éénslaaps is" (405); vgl. eenslaapsbed in n. 70. „een groot tweeslapers ledikant" (Hildebrand, Na 54). „Welke maat heeft het liedje: 2- of 3-slags" (Opv. Br. 123 p. 44). „Deze 1-2-3steps Methode bestaat uit: Cleansing, Stimulating, Lubricating" (L. 2 XII '49). „10-stoks-droogrekken" (adv.). „47/1, éénstoots-cadre op de grote tafel zonder vrij middenvak" + „Maar dit éénstootscadre is onvergelykbaar moeilijker dan 71/2" (Vk. 14 IV '50); „wanneer de stuurman stugge kardeelen drie-/strengs-geteerd tot een grommer wikkelde" (Verhoog 272); „de tien-stuks-pakjes (verdwenen) weer van de markt" (L. 13 V '49). „een modern gekleed of sportief zes-teens model" (Vk. 31 I '50); „werkschoenen en 6-teens modellen voor dames en heren" (8 X '48).

„in staat een wioldruk van een 2½ tons auto te torsen" (15 XII '48); „honderd zes-tons militaire auto's voor het kolenvervoer ter beschikking --- gesteld" (18 II '47); „de tientons stalen bak met een eeuwige geeuwhonger" (4 III '50); „een volle 1000-tons benzineboot van de Shell" (13 X '50); „De één-tons bestelwagen, waarvan het prototype op de R.A.I. staat" (23 III '50); „1000 één-tons bestelwagens" (29 VII '49) + „de eerste vijf-tons vrachtauto"; „Eén-tonsbestelwagen van Ned. fabriek" (28 II '50, opschr.), in de tekst: een 1-tonsbestelwagen + 3- en 5-tons vrachtauto's + zowel drie- als vijftonners. „een zeventigtons beurtschuitje met gasmotor" (de Man, Scheepswerf 158), „was weer de kiel gelegd voor een achthonderd-tons oliebootje" (193). „een locomotief --- die 20-tons betonnen blokken --- vervoert" (Vk. 12 VII '47); „Grote vijf- en zes-tons bombardementsvliegtuigen (kwamen) bij Narvik aan" (M. 20 IV '40); „De een-tons-bommen --- hadden alle verwoestingen aangericht" (Casey 171); ze „maakten zich gereed hun Zes Tons-bommen los te klinken" (L. 2 IX '49); „Britse Lancasters met hun zes tons bommen" (Vk. 25 II '46); „De 60-tons bommenwerper brak hiermee ruimschoots het record" (2VII '49); „maakte zich ... met een 20-tons stalen brug uit de voeten" (L. 1 X '48); „anderhalve tons zware buizen voor het nieuwe rioolgemaal" (Vk. 25 V '50); „een 10-tons bunkerlift, door de mijnwerkers 'skip' genoemd" (15 IX '50); „een dertig-duizendtons dok" (de Hartog 404); „de 'Nieuw Amsterdam', met haar 36.667 bruto register-tonnen [n. 17], die gevangen zat in het 45.000 tons dok" (Vk. 12 IV '50); „Wilton Fijenoord neemt 45.000 tons-dok in gebruik" (12 IV '50, opschr.); „(een) goed onderhouden 6 tons G.M.C., met prima banden en 'n D.A.F. aanhangwagen" (22 IV '49, adv.); „70-Tons ketel in sloot gevallen" (17 X '49, opschr.); „vrachtauto's --- in de

¹) Zie voor lastex Dl. III 2 147, 153, 157.

5- en 3-tons klasse" (19 IX '50); „ons drie miljoen tons-koopvaardijvloot" (25 VI '49); „Een twintig-tons kotter naderde" (Nordhoff-Hall, Donkere stromen 176); „Draaibare 3 tons kraan" (Vk. 11 VI '48, adv.); „vijf twee-tons kranen (kwamen) naar beneden --- Vanmorgen kwam een 20-tons kraanwagen geraakt" (17 VIII '50); „de 8000 tons kruiser 'Nigeria' spoedt er zich reeds heen" (L. 27 II '48); „de dertigtons laadboom" (Vk. 22 XII '49); 1-tons lastchassis; „de drie-tons Amerikaanse legerauto" (13 XII '47); „een grote 5-tons Amerikaanse legertruck" (L. 14 X '49); „de knal-oranje 10-tons Macks" (L. 5 XI '48); „het nieuwe 50-tons marinevliegtuig" (Vk. 7 X '48); „Voor wat betreft die vier tons meevaller (lag) de waarheid in het midden" (23 IV '49); „De grote vijf tons kogelvrije Mercedes met compressor van Göring" (26 II '46); „De 45.000 tons 'Mighty Mo', aan boord waarvan de capitulatie van Japan is getekend" (16 IX '50); „ons kleine één-tons motorboot" (L. 4 III '49); „een grote 10-tons stalen motorkruiser" (Vk. 17 IV '50); „Het stoere, vijftig tons motorvaartuig is zelfoprichtend" (13 IV '50); „Waarschijnlijk zal dat een 2500-tons onderzeeër zijn" (15 V '50); „het pijnlijk gezwel van een 3 miljoen tons-overproductie" (5 VIII '49); „Een tijdens de oorlog weggevoerde vijf-tons elektrische portaal-top-kraan is weer in gebruik genomen" (3 IV '48); „C. reed in dezelfde gestroomlijnde drie-tons Railton-Mobil-Special" (18 IX '47); „geschikt voor 2000 tons-schepen --- 600 tons-schepen" (Knuvelde, Mythe 58); „De diepgang van de haven is op 1400-tons schepen berekend" (Vk. 21 XI '46), voor 1000-tons schepen (9 XII '48), 2000-tons schepen (10 I '49), 4000-tons schepen (22 III '49), 9000-tons schepen (25 X '49); „Het eerste 4.000 tons schip zal deze maand --- van stapel lopen" (4 XI '49) + „De twee 9.000 tons schepen worden vervaardigd bij de Dok en Scheepsbouwmij. te Amsterdam" + de tweede 4.000 tonner. „een 3000 tons scheepsdok" (7 XII '49); „de 18-tons Amerikaanse shaffy-tanks" (31 VII '50); „17-tons tanks weggespoeld" (12 IV '47, opschr.); „Haar 15.000 arbeiders werken aan de productie van 42 ton tanks" (28 IX '50), hier en nog meermalen zonder -s; „de Fransche 70-ton tanks..." (C. 15 IX '39); „zware Russische 52-tons tanks" (Vk. 10 VI '47); „twee 20.000 tons tankschepen" (17 V '50); „een 10-tontrailer voor vrachtgoederenvervoer" (5 III '46); „wegen, langs welke twintigtons trailers en trucks kunnen voortsnellen" (8 IV '50); „Opel 2 ton truck weder leverbaar" (C. 29 V '41); „van 3 tot 7½ ton-trucks" (Vk. 9 XII '50); „De drie-kwart tons truck is veel krachtiger --- Er wordt gewerkt aan een 2½-tons truck, een vijf-tonner, een tien-tonner" (31 XII '48); „een versierde vijf-tons truck" (10 XII '46); „24 2-tons trucks --- en een luxe auto" (10 VIII '49); „een tien tons truck" (Vox V. 22 II '47). „Hierbij waren inbegrepen de zogenaamde 500-tons en 740-tons U-boten" (11 II '50); het 27000-tons Amerikaanse vliegdekschip 'Valley Forge" (13 VII '50); „Amerikaanse vloot bestelt 65000-tons vliegdekschip" (7 X '48, opschr.), in de tekst: „een super-/vliegdekschip van 65.000 ton"; „de Amerikanen (hechten) grote waarde aan hun vijftenzestig-duizendtons-vliegdekschip" (8 I '49); „de eerste drie-tons-vrachtauto naar de Duitse hoofdstad" (13 V '49), vier-tons vrachtauto's (U.K.D. 6 XI '46); „toen een 8½-ton vrachtauto in zijn huis binnen ploegde" (L. 5 III '48); zes 1000-tons vrachtschepen (Vk. 4 VIII '48); „een drieduizend-tons vrachtschip" (Casey 36); „De 'Sirius' is een vier duizend tons vracht- en passagierschip" (Vk. 27 IV '49); een 8-tons vrachtwagen (G.H. III 108); „Te huur 1-tons vrachtwagen met chauffeur" (Vk. 2 III '46); „de montageproductie van drie-tons vrachtwagens" (21 XII '49) + de eentonners; „een drie-tons vrachtwagen met aanhanger" (22 III '50), „een 3-tons vrachtwagen" (30 VIII '49); „Militaire vijf-tons vrachtwagens" (30 VII '46); Vijftons-vrachtwagens (22 IV '49); een vijftonsvrachtwagen (Casey 228); een zes-tons vrachtwagen (Vk. 14 XI '49), een 9-tons vrachtwagen (1 VI '50), „een tien tons vrachtwagen met aanhang" (12 X '50); „we spraken met een chauffeur-eigenaar van zo'n grote tien-tons-vrachtwagen" (2 IX '50); „tien- en twaalf-tons vrachtwagens" (Finland 23); „Een jongen --- kwam onder een 16tons, zwaar geladen vrachtwagen" (Vk. 29 IX '47); een anderhalftons

wagen; „een 2000 tons zandzuiger” (3 VII '50); „--- brak echter de mast van hun 7-tons zeiljacht 'Stormvogel'” (7 IX '50). Het N.W. XVII 1007 noemt het type „een 750-tons droogdok” een samenstelling, maar voegt er toch aan toe: „De combinatie hoofdtelw. + ton + -s kan losgemaakt worden uit het geheel en nadert dan tot een bijv. bep. (b.v.: vrachtauto 2—3 tons)” (vgl. v. Lessen 19 v., 150); „nadert tot”! is wel wat al te bescheiden, en gans in strijd met de talloze feiten.

„exportmogelijkheden van twee-traps koeltechnische machines” (Vk. 22 III '50). „Dezelfde bezwaren gelden voor een twee-tunnelplan” (8 XI '50), „Het nieuwe drie-tunnelplan ---” (ald.). — „een halfuurs-autodienst --- naar de stad Luxemburg” (22 VIII '49); „De Nederlandse ploeg --- is vierde geworden in een twee uurscourse op de winterbaan van Hannover” (16 I '50); „Een één-uurdienst ligt dan in de bedoeling” (3 III '50); „De Spoorwegen zijn van plan een 2-uurs dienst per elektrische te onderhouden” (3 VI '47); „Nu was de Zaterdagse acht-wurklas aangegaan, twee uur Latijn achter-mekaâr” (v. Deyssel, Kl. R. 59): het zal onnodig zijn telkens op de betekenisverschillen te wijzen, en op de varianten met -uur, -uren. „Deze Belgen wonnen ook de een uurs koppelrace” (Vk. 27 XII '47); „hij stond er op --- de drie-uurs koppelrit te winnen” (9 I '50); „een één-uurs koppelwedstrijd gewonnen” (28 III '49), een drie uurs koppelwedstrijd (7 III '50), een drie-uurskoppelwedstrijd (24 II '47) + een zes-uurs-koppelwedstrijd; „starten in de 24-uur koppelwedstrijd te Brussel” (6 XII '46), opschr.: „24-uurs wielervedstrijd in Brussel”. „de aanblik van een eindeloze, léége straat --- in het vijf uur licht van een zoogenaamden mooien Zondag” (Kluge II 183); *negenuurs mis*; „juist toen de burgerbevolking de elf-uur Mis verliet” (Casey 262); in de elfuren mis (Hulde Callewaert 33); „elken dag de zevenuren mis bijwonen” (Timm., A.-Marie 62) vgl. in [9] i.f.; in Zuid-Limburg spreekt men van de „zevenoerse mis”; „de tienuurmish van des Zondags” (Eekhout 150). — „het vier-uurs oogeblikje” (v. Eckeren, Guillepon Frères² 56); „de avondpermissie en de 24 uur permissie” (Sloots 110); een 144 uren race (Opv. Br. 52 p. 58); 24-uurs rit (M. 21 III '36, opschr.), in de tekst: „deelnemers aan den 24-uurs oefenrit”; „de zwaarste 24 uurs rit” (Vk. 3 VII '50); „Soontjes (Tilburg) wint Brabant 24 uursrit” (12 VI '50, opschr. en tekst). „zich aan te sluiten bij de twee uurs-staking op Vrijdag” (22 IX '48); „En wat is het doel van de twee-uurs staking?” (L. 22 X '48 = Vla. L.); „Het gevolg was, dat een 24-uurs-staking gelast werd” (27 V '47); ze „begonnen vanmorgen een 24-uursstaking” (16 VI '49); „verleiden tot een 24-uurs staking” (9 XI '46); „Belgie's 24-uurs staking van overheidspersoneel niet geslaagd” (16 VII '47, opschr.), in de tekst: „De als nationaal aangekondigde 24-uurs-staking”; „De algemene 24 uurs-staking in Frankrijk van Vrijdag was niet algemeen” (26 XI '49); „--- heeft besloten aanstaande Vrijdag een 24-uur staking uit te roepen” (21 III '50); zie n. 49 24-uur-staking, en n. 51 achturedag. de vijfhuurs tee; „de wielen van de vijf-uur-tram” (6 XI '50), vgl. W. de Vries 68; 24 uurs wielwedstrijd; een individuele 24-uurs wedstrijd (27 XI '50); „De zeiljachten starten voor een 16-uurs-wedstrijd” (20 VI '50); ze hebben „in de drie-uurs van Zürich een internationaal veld van koppelracers verslagen” (16 II '48); „Van Steenberg en Kint heersers in zes-uurs van Zürich” (29 XII '47, opschr.), in de tekst: de zes uurs van Zürich + een zware zes-uurs. — „Een bergland... waren beschenen door de 'vijfhuurs' zon” (Kooy-v. Z. 102). Ik voeg hier nog een eenling bij: „Om de nog niet gepromoveerde zitvlakken van eerste uurs-studenten te kunnen verbeteren” (Vk. 5 VIII '50).

„mijn éénvlams stelletje” (Nescio 77); een 4-vlams fornuis; 1-vlams, 2-vlams gascomforen; 1, 2, 3 vlams petroleumstel (adv.). — „De groote 35 voets sloep” (Chambon, Marine 86); „waanzin om in een 12-voets jol de Noordzee te willen oversteken” (Michielsen, Tegen de vlagen enz. 55; 285), twaalfvoets jol (106); „De 12 voets jollen” (Vk. 25 VII '50, bis); 12-voetsjollen (17 VII '50), ter; „en deze keer in de 12 Voetsjollen werd gezeild” (18 VIII '50), 12 voetsjollen (31 VII '50), twaalf voetsjollen (19 VI '50, bis), „in de 12-voets jollen spelen de Hollanders een eerste viool”

(16 VIII '49); „Mej. Oppenhuizen werd winnares met haar *twaaif-voetsjoll*” (17 VIII '49); *Twaaifvoetsjollen* (2 X '50, bis); „*een 12-voets jollenwedstrijd*” (22 VII '50). — „*een fraaie vier-wicketszege van HCC II*” (24 VIII '49), „*een vijf wickets zege op HCC I*” (15 V '50); „A.C.C. besloot haar seizoen met *een vijf wickets-zege op H.C.C.I.*” (21 VIII '50) + *een 101 runszege; een 6 wickets zege* (23 V '50); „A.C.C. cricketkampioen door *achtwickets-zege*” (6 IX '49, opschr.), in de tekst: *een acht-wickets zege*. — „*76 tien-wiels voormalige legerwagens*” (12 XII '50); „Hij nam een Duivendrechtse aannemer in de arm, die het hele geval voor die som met een *24 wiels-trailer wilde 'overplanten'*” (7 III '50). „De krachtige loopster uit Buzum --- achtte zichzelf niet genoeg 'start-sterk' om in de kortere *100 yards* de Olympische kampioene te kunnen bevechten” (19 VI '50, bis). „(de) *ronde 3-zitsbank*” (23 IX '50), *3-zitsbank* (13 XII '49); *3 zits bankstel* (31 XII '49).

[21] n. 73. „Naar het *20 mm-geschut* --- bestaat zeer veel vraag” (Vlk. 19 X '50); „Het zijn 21 Sherman-tanks, die bewapend zijn met *76 mm geschut*” (6 IX '50); „uitgerust met *88 mm geschut*” (4 VII '50); „een rijtje Amerikaans *40 mm Beaufors-geschut*” (18 VIII '50); „rond te sluipen met *een 6 mm geweer*, op zoek naar hazen” (Gibson 134); „de nieuwe terugslagloze *75 mm-geweren* van de infanterie” (8 VII '50); „het behandelen van *een 30 mm-machinegeweer*” (L. 25 XI '49); „De ruggegraat van de zuidelijke artillerie wordt gevormd door Amerikaanse *105 mm houwitsers*. Het Noorden is uitgerust met Russische *120 mm mortieren*” (Vlk. 26 VI '50); „De lading (bestond uit) *twaaif 115 mm. houwitsers* en veertien *115 mm. kanonnen*” (14 IV '50); „het mechaniek van *een 155 mm houwitsers*” (1 XII '50); „de bemanning heeft 16 *20 mm kanonnen* ter beschikking” (6 X '50); „onophoudelijk vuur van mortieren en *45 millimeter-kanonnen*” (ald.); „De tank --- zette zijn *70 mm kanon* op de huizen” (10 VII '50); „Deze tanks (zijn) uitgerust met *76 millimeter kanonnen* en radio” (23 VIII '50); een buit „waaronder 180 *88 mm kanonnen*” (12 XII '50); het korte *99 mm kanon* + het *20 mm kanon* (31 XII '48); „nieuwe Patton-tanks met *90-mm kanonnen*” (17 VIII '50); „Toen werd de tank door drie granaten uit een *105 mm kanon* in stukken gereten” (29 IX '50); „een 30-tons tank” + een *122 millimeter kanon* (15 IX '50); „De ontploffende *40 mm projectielen*” (18 VIII '50); „Noordkoreaanse communisten met *12 millimeter-raketten* gewapend” (3 XI '50); „nog honderd *105 mm automatische stukken geschut*” (10 XI '50). Ik besluit de mm vreedzaam: „Nog deze maand begint het Gouvernementsfilmbedrijf tevens met het maken van *16 mm-films* voor onderwijsdoeleinden” (24 I '48).

„De *12 centimeter-batterijen* richtten” (L. 1 IV '49); „nieuwe *8.75 centimeter bazooka's*” (21 VII '50); *een twee-centimeter granaat* (5 VIII '50); „De nieuwe bazooka's, het anti-tankwapen, dat in plaats van *6 cm granaten 9 cm projectielen* afschiet ---” (29 VII '50); „De kruiser 'Komintern' --- met tien *13 centimeter* en tien *7½ centimeter kanonnen*” (4 II '50); „'n nieuw *12 cm. luchtdoelkanon*” (8 V '50); „drie korvetten, die met *12½ centimeter kanonnen* zijn uitgerust” (14 IV '50); (slagschip) „wel in staat om zijn *38 cm kanons* te gebruiken” (1 XII '50); „De Rodney, met haar *40 cm kanonnen* lag (er) nog steeds” (25 II '50); „De jongste 'De Zeven Provinciën' zal 28 stukken geschut dragen, namelijk acht *15 cm. kanons*, acht *57 mm. luchtdoelkanons* en twaalf mitrailleurs van 40 mm.” + *De 15 cm.-kanons* (19 VIII '50); „dit schip (beschikt) nog over vier *38 cm-stukken*” (5 IX '46); „het *4.7 cm. type* (infanterie-geschut)” (N.E. 9 IV '49); „bij de eerste welgerichte schoten van *10 cm. vlak-baan geschut*” (N.E. 9 IV '49); „De nieuwe affuit maakt een *105 mm kanon* 700 kilo lichter en geeft het een *30 cm smallere wielbasis*” (31 XII '50). — „Op het eerste bevel konden wij *onze 7 cm.'s* afvuren” (Bakker III 246) : substantivering.

„Een ploeg van twintig *vijf-kilometer-loopers* maakt zich gereed” (Karhumäki 231), „De *vijfduizend-meter-loopers* onmiddellijk op hun plaats!” (233). „met een *80 K.M.-vaartje*” (Schw. 24 p. 16), „Tussen liggen nauwelijks *500 meter grasveld*” (97).

„Overdijk wint 25 km-loop” (Vk. 28 XI '49, opschr.), tekst: „Jaap Overdijk is winnaar geworden van een 25-km loop”; „Kubler reed vandaag met Bruylandt --- de 100 km koppelrit te Brussel” (5 XII '49); „Nu reeds genieten (ze) langs de 137 km lange wandelpaden, 51 km rijwielpad, 16 km ruiterspad en 13 km autoweg” (L. 2 XII '49); de 72 km-wedstrijd (Vk. 31 VII '50). — Vgl. „ook Noorwegen en Indonesië mogen zich in het bezit van een 100 kilo Watt-zender verheugen” (11 V '50); „Behalve de nieuwe 40 kilo Watt-zender beschikt de Wereldomroep thans over de meer dan twintig jaar oude 35 kilo Watt-P.C.J.-zender” (11 V '50); zie [6] kilowatt. „Het kleine Auster-verkenningsvliegtuig schiet met zijn 500-kilo-gewicht de lucht in” (15 IX '47).

„Verleden jaar won hij te Bern in de klasse 350 cc de Grote Prijs van Europa” (Vk. 19 VII '49); „Feith wereldkampioen in 350 cc-klasse” (11 VII '49, opschr.); en zo afwisselend „in de 350 cc. klasse” (1 VII '50), „de 500 cc klasse” (14 IX '50), „in de 300-cc. klasse” (7 VIII '50), „in de 125 en 500 cc klasse” (8 VII '50), „met een Velocette in de 350 cc.-klasse en met een Triumph in de 500 cc.-klasse” (4 VII '50; 18 VII '49). „Rijwielen met hulpmotor tot 50 cc inhoud en 6 pk vermogen worden --- gelijkgesteld met gewone fietsen” (18 X '50); „Ambrosini met een 290 cc Benelli” (8 VII '49); „de 350 cc. machine van zijn grote concurrent Les Graham” (9 VII '49) + zijn 123 cc Eysink + in de 350 cc klasse + in de 500 cc klasse; „een 125 cc fabrieksmachine van M.V. Augusta” (5 VII '50); „het bekende 60 c.c. motorfietsje” (25 V '48); „achter zijn landgenoot Gerber op een 350 cc AJS” (21 VIII '50) + beide 350 cc-machines + in de 350 cc-klasse; „Nello Pagani, wereldkampioen in de 125 cc.-klasse” + „Bruno Ruffo, de befaamde meester op de 250 cc.-machine” (1 VII '50). „Met zijn 350 cc Velocette eindigde hij als derde man” (5 VI '50); „een internationale start voor 500 cc wagens (15 VII '50).

[22] n. 74. „een drietal pas geconstrueerde viercilinder M.V. Augusta's --- Maar het was niet de tweecilinder, waaraan constructeur Joe Craig reeds jaren werkt” (Vk. 1 VII '50); „Naar haar werd een klein 4-cilinder 35 pk autotype der fabriek genoemd en zo werd de vrouwen naam [Mercedes, dochter van Emil Jellinek] bijna een kwaliteitsmerk” (L. 22 VII '49); „Het jacht --- heeft een 4-cilinder Diesel hulpmotor aan boord” (Vk. 22 IV '50); „de nieuwe viercilinder fabrieksmachines” (11 VI '48); „Driekus was kandidaat voor één van de twee viercilinder fabrieks M.V.'s” (8 VII '50); „zijn gillende nieuwe viercilinder MV” (10 VII '50); „Hr. Ms. Buizerd is geen vier-cilinder landaulette” (Hopman 183). — Hij „reed met een 6 cylinder Citroen in klasse D” (Vk. 4 III '50); „snelboten, die uitgerust (zijn) met zes cylinder Dieselmotoren” (25 X '49); de wagen „heeft een zes-cilinder motor van 95 paardekracht” (29 XII '50); „Enkele Touringcars w.o. 6 cyl. Chausson 45 pers. en 6 cyl. Opel 30 pers. ter overname aangeboden” (1 VIII '50, adv.). — „achter het stuur van een 8-cilinder Buick” (L. 25 III '49); een achtcilinder motor (Kluge II 254); „de voortstuwing werd verkregen door twee achtcilinder M.A.N.-tweeact omkeerbare dieselmachines elk van 900 As-pk” (Chambon, Onderz. 60); „een Amerikaanse nederzetting --- met achtcilinder-cadillacs” (Vk. 8 I '49); „De nieuwe Ford zal verschijnen met een acht-cilinder motor van 100 paardekrachten of een zes-cilinder motor van 95 paardekrachten” (5 VI '48); „de forse 8-cilinder open reiswagen, gebouwd voor de onbetreunde Hitler” (L. 22 VII '49); „aan het stuur van zijn 8-cilinder slee” (L. 5 XII '47). — „de twaalf-cilinder Mercedes-Benz type 163” (L. 22 VII '49); „De schilder Picasso arriveerde in een 12-cilinder Amerikaanse wagen” (11 XI '49); het 48-cilinder meesterstuk (Gibson 178); „Met een enorme twaalf-cilinder Lincoln ---” (Vk. 2 X '50).

P.S. „zijn eerste gewrocht, het 1½ pk motortje, zou ---” (L. 22 VII '49); „elk een kleine 4 PK auto in het vooruitzicht te stellen” (5 I '49); „velen meenden, dat de kleine acht-paardekracht-auto tot het verleden behoorde” (8 XI '48); „een vier-motorige machine, uitgerust met 1400 p.k. turbine-motoren” (20 VI '49); „Uitgerust

met den beroemden *102 PK-super-six motor*" (2 XII '46); zie in [7] en -paards in [20]. Het engelse *horse-power* raakt in onbruik: „daar had men nu een *24 H.P.*, *motor* staan en zelf liep men in de modder rond" (Stratz, Zijn Engelsche vrouw 130); „*Een 45 H.P. limousine*" (Opv. Br. 92 p. 21).

[23] n. 75. a. „Er zijn drie wetsontwerpen ingediend, die in verband staan met *de 5 percent-verhoging*" (Vk. 4 II '50); „de aanpassing --- aan *de vijf percent-loonsverhoging* is nou ook goedgekeurd" (8 II '50); „De Rijksverzekeringsbank zal *deze 5 percent-toeslag*, welke correspondeert met de algemene 5 percent loonsverhoging uitbetalen met ---" (17 V '50); „*de eerste vijf percent-loonronde*" (27 X '50); „*een honderd-procent-partijman* (kan) beter gehanteerd worden" (N.E. 5 XI '49); „uitgescholden en voor de gek gehouden door *de 'honderdprocent-Stalinisten'* van de organisatie" (Valtin 238); er „zou worden aangekweekt *het honderd-/procent-christendom*" (Opv. Br. 71 p. 14); vgl. „*Hoewel Jakob zeker geen 100-percent Bolsjewist* moet zijn geweest" (L. 5 VIII '48); „*Maar zelfs als hij honderd procent Jood* geweest zou zijn" (Dekker 349) zonder lidwoord „de"; en verder voor niet-adjektieven:

b. „*Eén pCt cultuurgoed* voor stedeboew" (Vk. 13 X '50); „de door de regering genomen maatregel *tot 5 percent loonsverhoging*" (20 I '50); „(de) uitgifte per 15 Maart van een $3\frac{1}{4}$ percent consolidatielening" (adj. 3 II '50) + „*De van 1 tot $5\frac{1}{2}$ percent oplopende rente*"; „minister In 't Veld kondigde *30 percent huurverhoging* aan" (31 XII '49); „het uitblijven van *de 5 percent verhoging* voor de gepensioneerde ambtenaren" (adj. 17 III '50) + het toekennen van *5 percent pensioenverhoging*; „--- zijn de nodige stappen gedaan om *tot vijf percent loonsverhoging* te komen" (16 I '50); „Het ligt in de bedoeling de mensen *8 percent registratierecht* te laten betalen" (23 VIII '50); „om in goede samenwerking te streven *naar 100 percent zorg* voor onze jeugd" (17 VI '49); „Ook zij krijgen *vijf percent verhoging*" (20 IV '50). „de verplichte bijmenging van *vijf percent aardappelmeel* in de broodbloem" (19 V '50). — Sub b. werd al eens een adj. ondersteld. Thans volgen er meer; let op het lidwoord!

c. „de inschrijvingen op *de $3\frac{1}{4}$ percent Nederlandse staatslening 1950* (hebben de) 200 miljoen gulden overschreden" (23 II '50); „*de vijf percent loonsverhoging*" (adj. 13 IX '50) + *de volle vijf percent verhoging* krijgen; „een hinderpaal om *de volle vijf percent loonsverhoging* te krijgen" (9 IX '50); „het inhouden van *de broodnodige 5 percent bijslag*" (26 IX '50)? „een clause --- waarin de uitbetaling van een *individuele 5 percent loonsverhoging* verplicht wordt voorgeschreven" (16 XII '49); „boven *de toegestane vijf percent loonsverhoging*" (18 II '50)? „Zij nemen geen genoegen met *de 5 percent verhoging*, die de maatschappij hun aanbiedt" (3 III '50); „Terwijl buiten beschouwing blijven --- vacantiebonnen, *de twee percent gratificatie*, winstuitkeringen ---" (2 XI '48); „*de goedgekeurde 2 percent gratificatie*" (9 IX '50); „de komende afschaffing van *de 3 percent omzetbelasting*" (2 IX '50); een „overhaaste capitulatie, die als een 100 % overwinning van de Repoebliek moet worden beschouwd" (N.E. 30 XI '46); „Ze vormen een 100 percent *schâdepost* op de staatsbalans" (31 I '50); „uitkering van *de één percent toeslag*" (2 X '50); „In hoeveel bedrijven is nog niets terecht gekomen van *de 2 percent toeslag*, die de werkgevers ook mogen geven" (16 XII '49). — De toon spreekt telkens het beslissende woord. Dit komt niet in strijd met het feit, dat eenzelfde verbinding èn als adjektief èn als samenstelling kan geïntoneerd worden, bijv. *de vijf percent loonsverhoging*: *de vijf percent-loonsverhoging* (boven sub a).

[24] n. 76. Achterstand en voorsprong leiden tot: „een gevoelige *4-2-nederlaag*" (Vk. 27 XII '49), „*Een vier-één-nederlaag* dus" (12 VI '50). Tegenover „de verrassende *1-0-nederlaag*" (27 XII '49) tot 7 maal toe, stel ik: *een 5-1 nederlaag* (30 I '50), „een overtuigende *13-4 nederlaag*" (3 III '50), 19 maal! „*2-1 nederlagen*

van Turnhout en Udi" (4 XI '49); „het kampioenschap gemengd dubbelspel (was) met Nel Hermesen na een 1-6, 3-6 nederlaag overgegaan op ---" (21 VIII '50) + een 6-4, 6-4 overwinning. En zo verder gestreepte en ongestreepte overwinningen in soorten: „toen de vooral door Lenstra verkregen 2-0-voorsprong een 2-0-overwinning was geworden" (30 XI '50); „De 4-1 zege over het sterke Nice en ook de 2-0 overwinning op het Brusselse stedenelftal --- vormen een bewijs van Lille's herwonnen kracht" (6 V '50). Tot elfmaal toe zag ik: „een daverende 15-2-zege" (24 IV '50); een 5-4 zege (19 X '49) meer dan 20 keren, en zo wederom in variërende cijfers; de „fikse 6-2-zege" van het opschrift (15 V '50) was in de tekst: „een fikse 6-2 zege"; het opschrift: „4-1-zege over Wales" (17 X '49) beantwoordde aan „hun 4-1 overwinning" in de tekst; en zo verder.

Ik wijs nog op: „een 2-2 beslissing van de vier andere scheidsrechters" (25 II '50); „Een 10-3 cornerverhouding en een eindstand 1-2" (11 IX '50); „een 2-2-eindresultaat" (25 IX '50); „het 2-2-resultaat tegen HFC" (11 X '49); „voor de 5-0-slachting aan de Zaan" (6 II '50), was HDVS belust op revanche; „De hockey-wedstrijd --- is geëindigd in een 2-2 gelijk spel" (2 V '50); „Het werd echter géén 1-1-gelijk spel" (9 I '50; 17 X '49); „Met een nul-nul stand waren (ze) de rust ingegaan" (13 XI '50); de „Vijf-nul voorsprong na drie kwartier" (4 XI '46, opschr.), was in de tekst: „de 0-5-stand" + de 5-2-uitslag; „Met deze 2-1 stand kwam de rust" (23 X '50). „Doelpunten van beide linksbuitens zorgden voor 2-1-uitslag" (8 IV '47, opschr.), in de tekst: „de 2-1-score van (deze) wedstrijd". „de 1-1-score" (27 V '49); het opschrift: „4-2 overwinning na 1-2 achterstand" (13 XI '50), had in de tekst: „een beslissende 4-2 voorsprong" + „De daaruit voortgekomen 2-4 score was ook de eindstand". Ik besluit met „het 7-2-voetbaldrama" (13 XI '50).

REGISTER¹⁾

I. ALGEMEEN

- a (uitheemsen op —) 17–22
a, á, à (priori e.a.) 41
adjektieven (ontleende —) 6, 8 v. (*eng.*)
enz.; klassificerend : (pre)genitieven
individualiserend 55; vgl. 75
adj(ektivering) van (ontleende) znw.
(6, 9), 47, 95 (*lat.*); v. partikels enz.
95, 121; bij mv. uitgesloten 89, 113;
vgl. II
adv(erbium) 18 v., 21, 33; zie dim.;
vgl. II
advertenties en etalages 11
afleidingen (samenstellende — zonder
koppelteken) 57
aksentuatie 74; zie toon(hoogte)
analogie (humorist. —) 171
anglicisme(n) 10, 23, 27 v., 48 vv., 61
en v., 144, 161, 165 (*amerik.*), 171,
182; zie Engels
anglo-germanismen 64
attribuut : adjektief 5
auto's enz. 150
- dilettant-taalkundige 93
diminuering (*subst.*) 109; dim(inutieve-
ven) 68; vgl. II; adv. (*pred.*) 120
duitsachtigen op *-isch* 7
- e (uitheemsen op —) 9, 10–16, 160 v.
-é (uith. op —) 16, 22 v.
eigennamen als 1e lid v. samenst. 144–
149; voor en na soortnamen 148 v.
emfatische toon 10, 102
Engels: invloed op Nederl. 10, 147 vv.,
163; eng. samenst. 141, 141 v.; vgl. II
enormiteiten (taalk. —) 124
etym(ologie) 6, 103, 133; vgl. II
- firmanamen, handelsart. 150
fleksie (sekundaire —) 40 v., 6, 46, (uit-
heemse adj.); zie kryptofl.
franse ontleningen (verklanking v. —) 5
- gallicisme 78 en v.; vgl. II
gebeurwoorden 3
- geograf. namen 58
germ(anismen) 22, 64 vv., 110; zie
anglo-g.; vgl. II
grafische splitsingen c.a. 53, 60–63;
zie meervouden, samenst.
- halvering uit samenst. met telw. 87 v.;
halveringstypen 83
hoofdletter(s) 6, 47 en v., 50, 53, 61,
70 en vv., 153
hoofdtelwoorden (samenst. met —)
82 enz.
- ie (-i, -y) (uitheemsen op —) 26 vv.,
162 v.
infin(itieven) (bepalingen bij —) 19,
120, 121 en passim; vgl. II
inton(atie) v. adj. 9 v., 32, 90 i.f., 102,
141, 143 en passim; vgl. II
isol(ering) 21 bis, 23, 25, 47, 55, 88, 96
en passim; vgl. II
- kategorie (grammat. —) adj. 96; mv. 41
kleurnamen 11 en v., 16, 47, 164
klimax 10
komma (dwaze —) 161
komp(aratief) 9, 14, 63, 99, 116, 123
en passim; vgl. II
koppelingen (geijkte —) 63; 18, 22, 26
koppelteken 18, 56 enz. (à la Te Winkel),
58 (achter cijfer), 79 (kool en geit);
zie samenstelling, streepjes(-on)heb-
belijkheid
kopulatieve samenst. 29, 165
kranten 10, 12, 46
kryptofleksie : spellinguitspr. 16, 46
- letterwoorden 153–159; zie IV
lintwormwoorden 60; door scheiding-
streepje overzichtelijker 48
- magische kracht v. letterw. 157
maten, gewichten, munten 90
meervouden [gesplitst uit samenst.]
155, 163, 174 vv.; 53 v. (-en, -s)

¹⁾ Cijfers verwijzen naar de blz.; c.a. = cum annexis; e.a. = en andere(n); e.v. = en variant(en); v.a. = variant(en) cum annexis. — Voor afkortingen als dim., postp., subst., enz. zie I.

- n-kultus 70
- o (-eau) (uitheemsen op —) 16 v., 23–26, 161 v.
- ontleningen: zie adjektieven, franse orthografie 112, 125; 166 (franse — v. slav. woorden)
- postp(ositief) 19, 37, 72 v. 88 en passim; vgl. II
- postpositieve bepalingen (znw. + znw. *korrekt*) 52 v.
- pre-attributen en pseudo-dito's 5 enz.
- pred(ikatief) (adj.!) 5, 7, 19, 21, 38, 88, 96, 103, 118 en passim; vgl. II
- prefiksen(-in-ording) 108, 16, 19; vgl. II
- pregenitieven en possessieven (toonhoogte) 54 v.
- prepositieven (gestreepte —) los van znw. 143 v.
- profect spelen in linguïstiecs 124
- pseudo-adj. 46 en passim; zie II
- pseudo-attrib. 53 v., 47; zie schijn-pseudo-pregenit. (-s) 54 vv.
- pseudo-samenst. 15
- s: verbindings-s uit samenst. 55! 145, 155, 176 vv.; type: beroeps- of sociale — e.v. (met en zonder -s) 178–181, 55
- s-lozen uit geldwereld 89, 190
- s > -sch! 138; -sch : -s 82
- s : -z-kwestie 5
- samenkoppeling 36 en passim; vgl. III
- samenstelling (gesplitste —) 10, 48, 74, zie grafische; zonder koppelteken 13, 62 v.; met (on)gestreept voorstuk 140–143; zie kopulatieve
- schijn-attrib. 9, 47 vv.
- spellinguitspraak, zie kryptofleksie
- staccato: glissando-uitspraak v. letterw. 156
- stofn(amen) 5, 6, 16; vgl. II
- straatnamen (eigennamen in —) 146 vv.
- streepjes-(on)hebbelijkheid 15, 23
- streepjessplitsingen in soorten 178–181
- subst(antivering) 17, 88 en passim; vgl. II
- sup(erlatief) 116 en passim; vgl. II
- taalgevoel bederven 47
- telegramstijl 52
- telwoorden (postpos. —) 44; zie hoofdtelwoorden, halvering
- toon(hoogte) 9 v., 36, 54 vv., 56 en passim; zie intonatie, emfatische; vgl. II
- toonverschil 88
- twee-eenheden uit den vreemde 28 v., 40 vv.
- u (-eu) (uitheemsen op —) 17
- uitheemse (taalpositie v. h. —) 10
- verbaalstam : znw. 49
- verkortingsmanie tot beginletters: splitsing v. samenst. 48
- voornaamw. 3
- vrijheden (onfraaie — uit praattaal) 122
- woordsoorten (verloop v. —) 10; zie categorie
- woordspeling 13
- znw. (twee —) 173; zie postpos. bepalingen

II. PREATTRIBUTEN, SCHIJN EN WERKELIJKHEID

Varia

- (aan) ane sigaar v.a. 133
- aan- en afvoer — 48, 153
- (on)aankante — c.a. 118
- de aantal duiven 102
- Aardolie(-) — 154, 162
- a capella — e.v. 41, 47
- achteraf — e.v. 125 v.; achteraffe — e.v. 126; 131 (*subst.*)
- achterafbioscoopjes 125, 190
- achterafje(s) (*dim.*) 125, 131
- achterna — c.a. 125
- achter(ste) e.a. 133 (*subst.*)
- achterruitje (*dim.*) 131
- actie — 162
- adenoïde — c.a. 160
- ad valorem — 167
- advertentie — 162, 174
- advies — 47
- Aëro — c.a. 161
- af 126 (*pred.*, *postp.*), 138 (: uit); 131 (*subst.*); affe — 126 v., 128; 127 (*subst.*, *komp.*, *sup.*)

- Afrika — c.a. 144
 after-dinner(-) — 167
 afternoon — 167
 agit-prop 158, 167 (*halvering*)
 Air Force — 49, 167
 ajour : à jour — e.v. 28, 47
 al of niet — 135
 Albatros — 151
 albino — e.v. 23, 47
 al-fresco — 167
 alias mannen 163
 allene — v.a. 135 v.; 135 (*komp.*), 136
     (*subst.*); de alleen-stem e.a. 136
 allengs(ch)e — c.a. 139
 allerhande 95 (*postp.*)
 allerlei 95
 all-round — c.a. 28 v., 46
 almacht(ig)e — 117
 alomme — c.a. 130
 Aloysius — 152
 alpino — 161
 altijd — 136
 aluminium — 178
 amandel — 47
 amateur — e.v. 29 (+ *mv.*), 47, 163
 ambtenaren — *mv.* 53, 182; vgl. III
 ambtshalve — 120 v.
 Americanminded — 168
 Amsterdam — 149
 anders — 139
 andersomme — 130; 131 (*subst.*)
 anklets sokken *mv.* 163
 annex c.a. 8, 185
 Anthraciet Handel — 163
 anti-Leopold — 153
 anti-tank — 163
 à pari — 172
 à-peu-près — 167
 appeasement — 163
 a priori — e.v. 41, 47, 95
 aquaria en terraria — *mv.* 163
 arbeids — 54
 arbeiders — e.v. *mv.* 53, 182; vgl. III
 arbitrage — 9, 160
 Ardennen — *mv.* 163
 aroma — 21, 46
 arrondissement(s) — 54, 163
 l'art-pour-l'art — e.v. 44, 47, 141
 asceten — *mv.* 163
 Ascot — 151
 aspirant- — 29
 assurantie — 162
 asthma — 21, 46
 Asyl — e.v. 154, 163
 atletiek — 29, 47, 163 v., 175
 atoom — 164
 Austin — 150
 auto(bus) — 164
 autografen — *mv.* 163
 automobiel — 150, 154, 164
 avant-garde — 41, 47
 Avia — 151
 avond — 47
 baby: bébé v.a. 27, 47, (164)
 back-to-back — 50, 167
 backfish(-) — 164
 background stories (*eng.*) 163
 Bagdad — 149
 bakkerij stichting e.v. 48
 balans opruiming e.v. 48
 Balilla — 150
 ballast — 48
 Bally — 151
 Bandar Oliepalmen — 149, 166, 171
 bangelijk (*pred.*) 138
 bank — 48; vgl. III
 Bantu — 152
 baptiste 7
 base-ball — e.v. 164
 base-line — 164
 Bata — 151
 Batavia — 149
 Be-bop — 164
 Beckers — 151
 bedelaars — 176
 Bedrijfs — e.v. 155, 176
 begrafenis — 49
 Beheers — 176
 bekaf paard c.a. 127
 benedenste : bovenste (*sup.*) 133
 Benelux — 164, 175
 benzine — 160
 Berlitz — 152
 beroepskeuze — e.v. 48
 Besoeki — 149
 betaal plannen 48
 Betalings — 177
 bête c.a. 10, 12, 47, 187
 beton — 48; vgl. III
 beugel — 49
 beurtelings klagen 139
 beurtvaart — 48
 Beva(-) — 151
 Bibliotheek — 154 v., 164
 biedermeier — e.v. 164
 Bierbrouwerij — 177; vgl. III
 Big Ben — 164

- bijdehand(e), bijdehante, bijdehandte —
   e.v. 118 v.; 119 (*komp.*)
 bijdehandje (*dim.*) 118
 bijna(-) — 125, 139
 Biljart — 164
 (Stikstof) Bindings — 177
 het binnene e.v. (*subst.*) 132
 binnenboord : buitenboord werrie(s) 194
 het binnen-inne (*subst.*) 124, 132
 binnensmonds — 121
 binnenste : buitenste (*sup.*) 133
 binnenvaart — 48
 bio — 161
 Biologen — *mv.* 174
 Bioscoop — 164
 blanco v.a. 23, 9, 46
 blasé — 22, 46
 bleu — 12, 47; 17 (bleue)
 bloenote — 160
 Bloembollen — *mv.* 174
 Blue Band (: Cat Star) — 167
 Boerhave — 152
 boite nature — 160
 bok-bok — 49
 boks unie 48
 bolero — 161 v.
 bommenwerper — c.a. 48; vgl. III
 Bona — 151
 bona: mala fide(n) — v.a. 41 v., 47, 95
 (cash) bonus — 164
 bon-vivant — 28, 164
 boorzure — 117
 Borromeüs — 152
 bosch — 49
 Bosch — 151, Bosch' — 153
 bourgeois [-satisfait] — e.v. 30, 28, 47,
   110
 Bouvy(-) — 151
 Bouwarbeiders — *mv.* e.v. 174
 zndl. de(n) boven : beneden 132
 het (hoog-)bovene (*subst.*) 132
 braak land, brake — c.a. 96
 Brabant — 149
 Brabantia-Nostra(-) — e.v. 167, 146
 brani 27
 bravour(e) 8, 46
 een Breda's — 153
 bric-à-brac — 167
 brisé — 22 (*isol.*)
 Brocades — 151
 broederij — 48
 broksgewijze — 95
 Bruckner — 152
 bruto : netto — v.a. 24 v., 9 v. (*toon*), 46
 Bruynzeel — 151
 Buick — 150
 het buitene (*subst.*) 132 en v.; de buiten-
   -duisternis 132
 buitenshuis arbeiden 121
 buitenmodel(s) — e.v. 37 v.
 (lijfs-)buitensten (*sup.*) 132
 buiten-volume — 161
 burger — 49, 48; vgl. III
 Cadbury — 150
 Caïphas huis 152
 California — 149
 Caltex petroleum — 165
 Calvé — 151
 de Cambridge — e.a. 149
 Canisius — 152
 cantine — 160
 Caresse de Nuit rozen 167
 Caritas — 165
 Carmelieten — *mv.* 175
 Carmen — 151, 165
 Castella — 151, 161
 cease-fire — e.v. 167
 Cement — 155, 164
 chantage — 160
 charity girls (*eng.*) 163
 chef(-) — e.v. 164
 Chevrolet — 150
 chic: chique c.a. 6
 chimère 10, 12, 47
 ci-devant — 164
 ciel (en rose bies) c.a. 164, 12
 Cinetone Studio's 152
 Citroën — 150
 city — 28, 46
 Cléo-de-Mérode — 167
 cliché — 22, 47
 closet — 165
 clown's mits 177
 club coupé 190
 coca-cola(-) — e.v. 166
 coke (*enkv.*) 97
 colbert — 166
 collectanten — *mv.* 174
 college girls enz. (*eng.*) 160
 Colonial style — 167
 comme il faut — 167
 communist(e) e.a. 6 v.
 complet-mantel 166
 complex(e) c.a. 7 v.
 compound — 166
 con amore — 167
 concept — 166

- Concordia — 152
 concours-hippique — 167
 concupiscentia begrip 164
 confectie(-) — 162
 confetti — 27
 consistorie — 162
 Contact — 164, 166
 continu(e) — 17
 contra-zweef salto 166
 Contrôle(-) — 153, 160 v., 172
 conversatie — 162
 coördinatie — 162
 corset(-) molière 13, 166
 cosy — e.v. 28, 47, 53
 couveuze c.a. 5 (*inton.*)
 Crackstate — 152
 Crasborn — 152
 Crisis — c.a. 161, 166
 cru(e) — 17
 Cultuur — 166
 curfew (*eng.*) 28
- dagblad pers 49
 Dalco — 151
 Dalton — 152
 dames — e.v. *mv.* 53 en v., 8, 26, 83,
 149, 164; vgl. III
 dames- en heren — *mv.* 54
 decoratie — 162
 de Deo — 167
 deftig — 117
 dekzeilen — *mv.* 174
 Delfstoffen — *mv.* 166
 Deli (-Batavia) — 149
 delicatessen — 9, 160
 Delta — 151
 demi-sang — 39 (halfbloed)
 dermate — 121
 type desperado-politiek 140
 dessert — 49
 detective — c.a. 160
 Deutz benzinemotor e.a. 92
 deux pièces — e.v. 164
 Deviezen prioriteiten — *mv.* 174
 dichtbij(e) — c.a. 121, 122 en v., 124 v.;
 132 (*subst.*), 124 (*komp.*), 125 (*sup.*;
 orthografie)
 dichtbijeene — 128
 een Dickens' — 177
 die-hard — e.v. 164
 dienstboden — *mv.* 174
 diep-inne — 132 (*sup.*)
 Dies toneelstuk 164
 Diesel — 150, 201; zie pannekoek
- Dilettanten — *mv.* 174
 directoir elastiek — 164
 directoire — 160
 Dirndl — 164
 Disconto Mij 162
 Distributie — 154, 162
 District — 164
 dito — c.a. 23 v., 46
 divan — 174
 Djakarta — 149, 171
 (Tyr) doeltreffendheids — 177
 dokters — 177
 dolce-far-niente — 170
 dollar — e.v. 49, 88; vgl. III
 dooreen (*subst.*) 136 (*hd.*)
 door-en-door + *inf.* e.a. 135
 doorlucht(ig)e — 117
 doorsnee v.a. 110 vv.
 double face mantel 94
 doublefront — e.v. 151, 164
 doublure — 160
 Douglas — 151
 down(e) 8
 dragline — 160
 driekoningen — (*mv.*) 174
 droogdok — 49
 Droste — 151
 druk(ke) — c.a. 98
 Dubbeltjes — *mv.* (*dim.*) 174
 duim 90; vgl. III
 duinwater — 49
 'n duivels — 177
 duizende, zie honderde
 Dunlop — 151
 duodecimo — e.v. 162
 duplex(-) — e.v. 164, 191
 duplicaat — 164
- edge-to-edge — 50, 167
 Edison — 152
 een en al — e.v. 135
 eender 95
 Eenheids — 155, 177
 eensklaps(ch)e — 83, 139
 eerder(e) — 123
 eertijds (*subst.*) 139
 mnl. eenpaer 117
 eetkamer — 49
 Egalisatie — e.v. 162
 egoïst(e) — 6
 en gros — e.v. 167
 Eight. Century Club (*eng.*) 163
 eind examen 49
 Eisenhower — 151

- Electriciteits — e.v. 155, 177
 electro — 162
 Electronen — *mv.* 174
 elftal 49; vgl. III
 Elias(-) — 151
 élite — 160
 naast-elkare — e.a. 128
 Emigratie — 162
 empire v.a. 10 v., 12, 44, 47
 Energie — 162
 Enquête — 9, 160, 176
 entre-acte — 168
 entre-deux-guerres- — 168
 entzweie — e.a. (*du.*) 122
 Ersatz — 164
 Eskimo(-) — e.v. 151, 152
 estafette — 160
 eterniet bakje 107
 Eugène(-) — 151
 Europa boer 24
 -eus : -euze 5 (*adj.*)
 Evacuatie — 162
 even(e), even- — 136 (*subst.*)
 Eversharp — 165
 ever[y] inch lady (*eng.!*) 164 v.
 ex cathedra — 168
 exercitie — 162
 expeditie — enz. 52, 162
 export : import — v.a. 165
 extra v.a. 17-20, 9; 19 v. (*postp.*); +
infin. 19, 47; 17 v.a. (*dim., subst.*);
 19 (*prefiks.*)
 extra-ordinaris- — 17
 extraneus — 165
 Eysink(-) — 150 v.

 fade — 160
 de facto : de jure — e.v. 42 v., 47
 fair(e) 8
 Falsificatie — 162
 familie — 162, 196
 fantasie — c.a. 26, 47, 54, 94 (*veloursf.*)
 favoriet c.a. 8
 Februari — 27, (25)
 feel like home — 168
 fiat — 165
 Fielding bibliotheek 165
 Fiesta omslag 21
 fifty-fifty — e.v. 27
 (Super) Film — e.a. 165, 155; vgl. III
 film-club — 165
 fin-de-siècle — e.v. 43, 47
 first-class (firstclass) — e.v. 87, 73
 (cabin-class e.a. *eng.*)
 first day covers (*eng.*) 163
 first-(: second-) hand 77, 87 (*firsthand,*
firstrate)
 first-(: second-) rate — 77, 168, 87
 first-year — 72
 Fit — 165
 five-o'clock(-)tea (*eng.*) 163
 flanel jurkjes 26
 flatteuse 5
 Florida — 149
 folio — c.a. 162; vgl. III
 fondant — 165
 Fongers(-) — 151
 Ford (Automobiël) — 164, 150
 fotografen — *mv.* 163
 fournituren — *mv.* 163
 fout(e-n) — v.a. 98 vv.; fouts 99 (*komp.*)
 franc 88; vgl. III
 franco — 9, 46, 25 (*isol.*)
 free-lance — e.v. 168
 W. Freight Conference e.a. (*eng.*) 163
 frêle — 160
 fruit(teelt) — 49
 fruittelers — *mv.* 49
 full dress debate (*eng.*) 163
 full stop avenue (*eng.*) 163

 gala — 21, 47
 Galeries — (*mv.*) 40
 gangliën — *mv.* 163
 gas radiatoren 49
 gasturbine — 160
 geheelonthouders — *mv.* 174
 gelijkstraats, -vloers (*subst.*) 139
 geluids- — 177
 gemeenschaps — 177
 gemeente — e.v. 49 v., 162
 General Intelligence Tests e.a. (*eng.*) 163
 genre — 160
 genus irritabile — 168
 gentleman — e.v. 165
 gentlemanlike 9
 Gevaert — 151
 (onjuist) geweeste — 121 (*subst.*)
 Gezondheids — 177
 Gidsen — *mv.* 155, 174
 gift(ig)e — 117
 Gil(l)ette — 151, 160
 girly —! 28
 glas-in-lood — e.v. 50
 Gloster Meteor — 152, 168
 godvrucht(ig)e — 117
 te goeder trouwe — e.v. 120
 goedkoop 117 v. (*komp., sup.*)

- going slow- — 46
 gommeu-e c.a. 17
 goodwill(-) — e.v. 165
 Goodyear — 165
 gordijn — 49
 gouvernements — 177
 grape-fruit — 165
 gratis — e.v. 30 v., 47, 95, 113
 groenten- en fruit — 49
 Grond Mij 169
 laag-bij-den-grondsche — 57
 type Groninger koek 95
 guillotine — 160
 gulden 88; vgl. III
 Gymnastiek — 50
- nbrab. haacht c.a. 98
 Haas azijn 151
 habeas corpus act (*eng.*) 163
 hakenkruis — 169
 halfwas(-) — c.a. 169
 Hamilton-Russel beker 158
 hand — c.a. 169; vgl. III
 Handbal — 169
 Handel Mij : Mij. : Maatschappij 169,
 163; vgl. III
 Handels — 169, 175
 handgemeen 96
 handweef — 169
 handwerk — e.v. 169
 hangwang — 169
 hansworst — 169
 Haust — 151
 haute(-) couture — 43, 47
 haut-relief — 168
 hedene — 123, 136 (*subst.*)
 heemkunde — 169
 heen-en-weer — e.v. 134; -heene — 134
 Heide — e.v. 169
 type Heilig(e): H. — e.v. 58 v., 145;
 vgl. III
 de Heineken's — 177
 hélicoptère — c.a. 160
 Henley(-) — 153
 Henry IV- — 146
 Heracles — 153
 heren — e.v. *mv.* 53 v.
 herhalings — 49
 Herscholings — e.v. 177
 Herstel — 169
 hic-et-nunc(-) — 168, 134
 hier en nu — e.v. 134 (*subst.*)
 hiernamaals — 139 (*postp.*, *subst.*)
 hier-nuë — e.v. 134
- High Jink — 168
 Hindoe(-) — 152
 Hitler(-) — c.a. 153
 hockey — 28, 46
 hoela-hoela — 167
 hoffähig(e) — 46
 Hofnar (: Hofstad) — 169
 hokus-pokus — 168
 Holland — c.a. 149, 170
 Hollandia — 153
 honderde: duizende — v.a. 112-115, 114
 (*postp.*); honderd(er)lei: duizenderlei
 c.a. 113 v. (*du.*)
 honnepon v.e. minister 142
 hoofdrol — 169
 Hoover — 151
 hors d'oeuvre — 168
 old white Horse Inn (*eng.*) 163
 hot-hot — 165
 hou-en-trouwe — c.a. 120
 house-made — 168
 Huifkar — 169
 huis — 169
 huis-aan-huis — e.v. 50 v.
 huishoud — 169
 huiskamer — 169
 Huisvestigings — e.v. 177
 Huisvrouwen — *mv.* 174
 Hulp Korps 174, 176; vgl. III
 huwelijk(e) staat 117
 hybris — 165
 hydrophile — 160
- illustre — e.v. 160
 imitatie — e.v. 26 v., 47
 import, zie export
 incasso — 162
 Indië(-) — 149
 indigo(e) — 16 v., 25, 47
 Indologen — *mv.* 175
 Industrie — 154, 162
 Industriemelk — 155, 171
 Infanterie — 162
 Informatie — 162
 initiatief — 165
 Inkoop — 153, 155, 170, 171
 Inox — 165
 interim(-) — 165
 interlock — 54
 inventaris — 165
 In-(voer) en Uitvoer — 166, 170
 irredenta — 21, 47 (*isol.*)
 Isoleer — 170
 - - - - -

- Jaarbeurs — 170
 Jaarsma — 151
 jabot — 165
 (Marine) Jacht Club 170
 jager — 49
 Jamaica — 149
 Jamboree — 151
 jammer v.a. 96
 Januari enz. 25 (*etym.*)
 Java(-) — 148, 149
 Java(-) Holland — 170
 Jeep(-) Expres 170
 Jeugd(herberg) — 170; vgl. III
 jitterbug- — 168
 jiu-jitsu — 168
 Jockey Club (*eng.*) 163
 Joden — *mv.* 175; vgl. III
 Johnny — 151
 jongens — *mv.* 53 en v.; vgl. III
 jongens en meisjes — e.v. *mv.* 54
 jongeren — *mv.* 166, 170, 175
 journalisten — *mv.* 175
 jubileum(s) — 165, (177)
 Juliana — c.a. 152
 jumeaux — 22, 23, 47 (*isol.*); zie lits-j.
 de jure —, zie de facto
 Juristen — *mv.* 175
- Kabinet — 170
 Kader — 155, 176
 kali — 27
 kameelhaar — 54
 Kamer Symphonie Orkest 170; vgl. III
 Kamermuziek — 170
 Kampeer Club 170
 Kampeerwagen — 170
 Kanarie Kwekerij 184
 Kanker — 170
 kanons: kanonnen *mv.* 200
 kanten jabot 21
 kantoormachine — 29
 Kappers — e.v., *mv.* 174
 katholon(-) — 165
 Katoen Raad 169
 Keizer Karelplein 181
 Kerko(-) — 151
 Kermopa — 151
 Kerst(mis) — e.v. 170
 keuriglijke — 138
 Keuze — 170; vgl. III (keus)
 kind — *mv.* 53 en v.; vgl. III
 Kirgiezen — *mv.* 175
 Kleding — 170
 Kleermakers- en Naaisters — *mv.* 174
- klem 98 (*adj.*)
 kleurlingen — *mv.* 175
 klooster en missie — 171
 Klumper kleding c.a. 151
 knal c.a. 98 (*adj.*)
 knock-out — e.v. 165 v., (168)
 Konings — 177
 koninkrijk's — 177
 Konrad v. Soest — 168
 koopjes — *mv.* 174
 Korea — 149
 Korst saucijzen 151
 kortaf(fe) — e.v. (*pred.*, *subst.*)
 mnl. korzel, kregel 117
 kossu(e) — 17
 Kring — 173; vgl. III
 kris-en-krasse — 135
 Kristal(-)Unie 170
 Kruidenier — 170
 Kruit — 170
 Kunst — 170; vgl. III
 Kunstenaars — *mv.* 170
 Kunststoffen — *mv.* 175
 Kunstzijde — 155, 170
 kustverkenning — 49
 een kwart — 102; vgl. III
 kwarto — c.a. 162
- laaie —, lichte(r)laaie — 119
 Laboratorium — 166
 ladderproof — 166
 ladylike — c.a. 9 (*komp.!*)
 lafhart(ig)e — 117
 laissez-faire — 44, 47
 Lambeth — 149
 het lands belang 177
 Landbouw — 170
 landbouw-crisis — 166
 Land- en Tuinbouw — e.v. 170
 langzaam-aan(-)actie e.a. 133
 lastex-kousen 197
 lastina — 21
 Lausanne(-) — 149
 leder — 53
 leed(en) — 116
 leerlingen — *mv.* 175
 leeslamp — 170
 Leger — 170, 178
 legio 25, 28, 47
 leke(n) — c.a. 118, (162)
 leporello — 162
 lekkers : lekkertje 68
 Lenin(-) — 153
 Lente — c.a. 170

- levensmiddelen — *mv.* 175
 Liberator — 153
 librariërs — *mv.* 163
 lij plekkie 116
 lijf-aan-lijf — v.a. 50 en v.
 -lijk (*adv.*) 137 v.
 lila c.a. 21, 12, 47
 Lincoln — 149
 lingerie — 165
 linker 95
 Linthorst — 152
 lits-jumeaux — 28, 194
 little lady — 168
 loco(-) — c.a. 25, 29
 logies — 165
 louche(n) — c.a. 160
 Louis XV (Quinze) — 44, 47, 147
 Louis XVI (Seize) — 44, 146
 Lourdes — e.v. 149
 luchtvaart — 49, 155, 170, 178
 Luctor — 152
 lustrum — 166
 Luttmmer — c.a. 152
 luw geboomte 116
 Lux toilet zeep 166
 luxe v.a. 12–16, (14 *-en, komp.*); 47, 92,
 150, 152, 166, 181 (!), 192, 195, 196,
 198
 Luxor — 152
 Lyceum — 165

 macabre — e.v. 160
 macco — 163
 Maginot(-) — 149
 maiden-volbloeds 39
 mala fide, zie bona f.
 malaria — 21 v.
 Mannen — *mv.* 155; vgl. III
 man made- — 168
 mandarijnen — *mv.* 175
 Manil(l)a — 149, 191
 Maria Paviljoen 152
 Marijke — 152
 marine e.v. 11 en v., 47, 170 v.
 mark 89; vgl. III
 marquante : markante 6
 Mars, Marsil(e) — 152
 Maskerade(-) — 171
 Massey — 149
 Matchless — 151
 Mater(-) Amabilis — 155, 168
 Maurits(-) — 153
 maximum : minimum v.a. 31–35 (*toon*),
 47
 Maybach(-) — 151
 mayonnaise — 168
 Medan — 149
 Medinos — 152
 medio —: midden c.a. 25, 47
 mediocre — 160
 Meerweek woningbureau c.a. 151
 meester 96 (*pred.*)
 meisjes — *mv.* 53 en v., 164; vgl. III
 meisjeskring — 171
 meisjes-studenten — *mv.* 176
 Melk — 171; vgl. III
 Melkafzet — 155, 171
 mennist(e) c.a. 7, 46
 Mercedes 201 (!)
 Merkes — 152
 meteor, zie Gloster
 Metropole — 161
 mica deksel 107
 micky-mouse — 168
 middelslag leraar e.v. 80
 het middene (*subst.*) 133
 Middenstands — 177
 mijl 90, -mijl(en)- 89; vgl. III
 Mijnwerkers — *mv.* 174
 militairen — *mv.* 175
 miljoenen — *mv.* 190
 Minerva — 152
 miniatuur — e.v. 35 vv., 47, 152, 192
 minimum(-) 59, zie maximum
 Ministers — e.v. *mv.* 174
 minnetjes e.a. 120 (*pred.*)
 mirakelsche — 139
 mis(se) — c.a. 121 v.
 misschiene — 136 (*subst.*)
 miskleur — 171
 Missie — 162, 171
 missionaris(-) — 166
 Missus scholieren 166
 mode — 161
 model(-) — v.a. (36), 37 vv., 47; 39
 (*sup.*); zie buitenmodel(s); vgl. III
 Moeder God's — 177
 moedermelk — 171
 Monroe — 152
 Morris(-) — c.a. 150
 Moslem (-im) — 152
 Motorrijders — *mv.* 174
 mouton-doré — 94
 Mozart — 153
 Muziek — 175, 176, 181

 na (: naar), naë — 125 (*hd.*), nader(e) —
 (*komp.*); naast(e) — (*sup.*)

- naaimachine — 171
 Naaisters, zie Kleerm.
 nabij(e) — 121, 122 en v., 124 (*subst.*,
komp., *sup.*); het nabije, het ten-
 -naasten-bije en ongeveere (*subst.*) 132
 najaars — 177
 namaak — 171
 namiddag — 171
 nauwelijks(e) — e.v. 139
 navenant(e) — e.a. 6
 de [half]neëre — e.v. 134 v.
 nek-aan-nek — v.a. 50 en v.
 nek-aan-schouder — 51
 nerveuse: -euze 5
 neurose — 161
 neus aan neus e.a. 51
 Nevada Smyrna-wol 83
 new look — e.v. 44 v., 47
 niet-Cadillac — 150
 niet-Lloyd — 153
 Nieuw-Guinea — 166
 Nieuws- en Advertentie blad 174
 mnl. nieuwsgier (*adj.*) 117
 Nieuwjaars — 177
 Nijverheids — 177
 Nomaden — *mv.* 175
 non-interventie — e.v. 45, 47
 non-stop — e.v. 45, 47
 mnl. noordene winde 95
 type Noord-Brabant: Noordbrabander
 58; vgl. Zuid-
 noord-zuid — 171
 Norit Mij 166
 Notre(-)Dame — 168
 het nu(ë) *subst.* 133, het nue omheene
 buitene 132, 133; de nu-taal e.a. 134,
 139
 mnl. nut(te) — e.a. 97

 occulto- — 25
 Officiers — *mv.* 175
 off-side — 168
 old(-)finish — 45, 47
 olie — 165
 oliebollen — *mv.* 177
 Oliepalmen — 166, 171
 omme — 131 (*subst.*, *dim.*)
 omhene e.v. (*subst.*) 132, 133, 134
 Omroep — 171
 onaankante — zie aank.
 onager — e.v. 166
 onaf(fe) — 127 (*pred.*, *subst.*, *komp.*)
 onafhankelijkheids — 177
 andere — 133 (*subst.*, *sup.*)

 mnl. onderdaan, ongedoude 117
 Onderwijs — 155, 171
 Onderwijzers — *mv.* 155, 174
 ongevere — 132 (*du.*)
 onpare, zie paar
 ontbijt — 171
 Ooglijders — *mv.* 174
 mnl. oorbaar — 97
 oorlogs — 177
 Oorlogsgraven — *mv.* 175
 op(pe) — e.a. 128 (*pred.*)
 op-en-neer(e) — e.v. 134 (*subst.*)
 op en top — v.a. 128
 open(e) — e.a. 121 (*subst.* e.v.)
 open: openlijk (: bedektelijk) 138
 opera — 22
 ophanden 113, 118
 (Marine) Opkomst Centrum 170
 optimum-dagdosos 140
 Oranje(-) — 153, 24 (O!)
 Oranje Nassau — 168
 Oratorium — 166
 Organisatie — 162
 Orkest — e.v. 171
 Oswald — 153
 ouderdoms — 177
 (voor-)overe — 133
 over en weer — e.v. 134
 overene (*subst.*) 136
 Overheids — 177
 overste (*znw.*) 133
 Overwinings — 178

 paar *adj.* v.a. 100 v. (*du.*); de pare:
 onpare — 100
 paardekracht(en) 196, 201; vgl. III
 Paketvaart — 155, 171, 172
 palace — 161
 Paleis — 171
 palmolive — 161
 pannekoek-autodiesel — 171; panne-
 koeks-pan enz. 83
 panta rei — 168
 Papier — 155, 170, 171
 -parade — 169
 Paré — 152, 165
 Parafix(-) — 166
 paragon — 166
 paratyphus — 166
 parforce — 166
 Parfumerie — 185
 een Parijs' — 153
 parterre(-) — 166
 Partij — e.v. 171; vgl. III

- Partisanen — *mv.* 175
 parvenu — 166
 passe-vite — 168
 Pathé — 165
 Pax Romana(-) — 146, 168
 Pegasus — 49, 151
 Peli — 150
 peper-en-zout(e) — e.v. 51, 171
 pepsi-cola- — 166
 permanent — 166
 Perry — 152
 Pers — 155, 171
 Personeel — 171
 Petroleum Mij, enz. 160; 165
 Peugeot — 150
 Philips — 152, 172
 Phoenix — 152
 Piccadilly Circus (*eng.*) 28
 pick-up- — 166
 Pic-Nic — 166, 169
 pico(-)bello — e.v. 162, 165
 pignons — 24
 ping(-)pong — 166
 Pink pillen 152
 pin-up(-) — 166
 Plan — 172; vgl. III
 planeten — *mv.* 163
 plano — 162
 Plantage Middellaan 161
 plastic 54
 plateau — 23, 46
 plein air — 168
 plenty — 28, 46
 plotse — 136 v.; plotsklaps 137 (*adv.*)
 plotselijk: plotseloos 137
 plotseling(e) — 137 (*subst.*)
 plus four — 164
 poezel(ig) — 117
 politie — 162
 Poltava — 149
 Postduiven — *mv.* 175
 Postzegel — 172
 het Praag's — 153
 pracht (van) — v.a. 102 v. (*isol.*)
 prachtiglijke (: prachtige) — e.v. 138
 Praline — 165
 precisie — 160
 prefab-huizen, pre-fabricated(-) — 160
 priester — 171; vgl. III
 prijs verlaging 48; vgl. III
 Prijscontrôle — c.a. 161
 prijsregulatie — 162
 prima v.a. 20 v., 9, 46, 169, 197; prima-
 -prima 21 (*adv.*)
 prima donna — e.v. 21, 28, 47
 prima vista e.v. 21 (*isol.*), 47
 primo — c.a. 25, 47
 princesse-noble — 168
 privaat 22 (*germ.*), 183
 privé(e) v.a. 22, 30, 46, (16)
 Probax — 167
 pro-Chamberlain — 153
 Proco Shampoo 152
 procureurs — 177
 pro deo(-) — e.v. 168
 pro(-)forma — 168
 Prolibertate — e.v. 168
 pro-memorie — 168
 promille- — e.v. 168
 pro-nazi — 168
 pronk (en puik) v.a. 97 (*adj.*)
 propaganda — 22
 protestant(s)e — 6, 46
 pro-Tito — 153
 Psychologen — *mv.* 175
 lat. pūbēs 95
 publiciteits — 177
 puik(e) — v.a. 97 v. (*adj.*)
 Pullman — 152
 pur-sang — e.v. (volbloed) 39 v., 47, 68
 pyama — 22
 quatre-mains — 168
 Queen Anne — e.v. 44
 radio(-telephonie) — c.a. 162
 rag v.a. 115 v. (*komp., sup.*)
 ragfijn(e) e.a. 115
 Rebuilt — 152
 Recherche — c.a. 161
 rechtaan 133, recht-aan 130
 rechtdeure mensch 129
 rechter 95
 rechttoppe — e.v. 128, (129)
 recht-op-den-man-affe — 127
 rechts *adv.* 82
 recht-toe, recht-aan + *inf.* 129 v.
 recht(-)uit(e) — e.v. 129 (*postp., komp.,*
adv.), 131 (*subst.*)
 reclame v.a. 11 en v., 47
 reconversie — 162
 record — 40, 47
 Red Band — 168
 Redding(s) — e.v. 177 v.
 reform — 167
 Regerings — 178
 reis — e.v. 172, 173, 48
 Rembrandt — 152

- renaissance c.a. 11 en v., 44, 47, 137
 Renault(-) — 150
 Rennie — 152
 reportage — 161
 Rerum Novarum(-) — 168
 reserve(-) — e.v. 161
 Residentie — 162
 reuze(n) — v.a. 104-109, 102
 revolte — 161
 revue — 161
 Rijks (Luchtvaart) — e.v. 170, 178;
   rieks (*pred.*) 76; rijks- + adj. — 55
   (*isol.*)
 Rijnvaart — 172
 rijwielen — *mv.* 175
 rimboe — 162
 Rinck — 152
 rococo — c.a. 25 v., 47
 Roei Bond 176
 rondom(me) — e.v. 130 (*postp.*), 131
   (*subst.*)
 rond(-)uite (ronduite) — 129 (*komp.*)
 rot 102, 109 v.; 109 (*dim.*)
 routine — 161
 Rozenkrans — 172
 Rubber Cultuur Mij. 166; vgl. III
 oud-rugby international (*semi-eng.*) 28
 Rumby — 28
 Rundvee — 172

 saai c.a. 98 (*adj.*)
 safer (*komp.*) 9
 salon — 167
 samene — 136
 sandwich humblers (*eng.*) 163
 schaats — 172
 schaatsenrijders — *mv.* 172
 schablone — 161
 schade — e.v. 172, 176
 schalk — 96
 schatkist — 172
 (dok en) scheepsbouw — e.v. 49
 scheepvaart — e.v. 172, Donau-sch. — 49
 schilders — 178, Schilder's — 174
 Schönstatt(-) — 149
 school — 49; vgl. III
 schoolmeisjes — *mv.* 174
 Schoolmelk — 172
 schorem(e) — 96
 schrijf behoeften 172
 schrijf-maar-rake- — 136
 Schrijvers — *mv.* 174
 schuin-oppe — 128
 schuld e.a. 96 (*pred.*)
 Science — 168
 secundo 25
 Seintoestellen — *mv.* 155, 175
 seizoen opruiming 48, 157, 172
 self-made — e.v. 169
 semi-luxe — 15 v., 28
 Senioren — *mv.* 175
 sensatie — 163
 Sergeanten — *mv.* 175
 lat. sescenti, mille 113
 sfinx(e) — 8, 46
 Shampooer — 152
 shirting — 167 (*stofn.*)
 shop suey (*eng.*) 163
 Sibo — 152
 side-scène — 169
 Sieg-Heil — 169
 Signaal — 172
 silent reading — 169
 silicose — 161
 Silver Star — 169
 Simplex — c.a. (164), 151, 167
 Singer — 152
 Sing Song Cabaret (*eng.*) 163
 type Sint (St.) — e.v. 58 v., 56, 145,
   146, 147, 181; vgl. III
 Sirius — 152
 sit-down — e.v. 45 v., 133
 Sjanghai — 149
 Skoda — 150
 slaapkamer — 185
 slaapwagen — 172
 Slagers — *mv.* 174
 slecht ter bene — 120
 slow-down (en sit-down) acties 133, 46
 Smoking — 167
 snert — e.v. 109 v.
 so easy (-) 169
 socialisatie — 163
 soi-disant — 169
 soldaten — *mv.* 175
 soort — e.v. 38
 soort(ement) 53
 Soubirous(-) — 153
 souple — 160
 sousbras — 169
 Sovjet — 153, 170
 spaak 98
 Spartakus — 153
 speed cops (*eng.*) 163
 speedway-baan 140
 spicht(ig) — 117
 Splendo — 162
 Spoorweg — 155, 172

- sprekers — 178
 sprookjes — *mv.* 174
 squad boss (*eng.*) 163
 Staats(-) — 178.
 Staats-Defensie — 178
 Staats Plan — 172
 Staats(-)Verdedigings — 178
 staatsie 163
 Stachanov — 153
 Stadion — 167
 Stalin — 153
 standaard — 172, 185
 standvast(ig)e — 117
 Steengooiers — *mv.* 174
 Steenkolen (-kool) — 175
 sten-gun — 167
 Ster — 172
 Stikstof — 172, 177
 stilletjes e.a. 120 (*pred.*)
 Stockholm(-) — 149
 Stoomboot — e.a. 155, 164, 172 (e.v.)
 Stoomvaart — 172
 stoppen 45 (*etym.*)
 stormenderhand + *inf.* e.a. 120
 streamline — 169
 Strijdkrachten — *mv.* 175
 studenten(-) — *mv.* 166, 175 v., 178,
 162; vgl. III
 studie — 163, 175 v.
 stuk(ke) — 98 (*adj.*)
 Sturm-und-Drang — e.v. 169
 sub.: supersone — 9
 subsidiariteits — 178
 Suiker — 155, 166, 172
 Sumatra(-) — 148, 149
 sunlight (: sun-maid-) — 167
 Super — 165
 super-aircraft — 169
 super-de-luxe v.a. 16, 28, 47
 Super-Swift — 152
 supra c.a. 20, 47
 suprême — 160
 surplus — e.v. 40, 47
 surprise — 161
 surrogaat — c.a. 40, 47
 Symphonie — 163, 170

 tafel kleden 169; vgl. III
 tailleur — 11, 167
 tailor-made — 169
 tam-tam — 167
 Tana — 152
 Tank — e.v. 162, 167

 Tankvaart — 172
 tapijt(en) — (52), 172
 taupe 11 v., 47
 te winnende gras 95, 124 i.f.
 technicolor-gezicht 140
 Teddy kraag 94
 telecommunicatie — 163, 172
 telefooncentrale — 161
 Telephone and T. Company (*eng.*) 163
 televisie — 163, 172
 tempera — 22
 terdege — 120
 terecht — 120
 terloops(ch)e — e.a. 81, 138
 termijn — 172
 tevergeefs(ch) — 138 v. (*inf.*)
 (on)tevreden[e] — e.v. 118
 textiel — 167
 thans(che) — e.v. 139 (*subst.*)
 Thomas — 152
 timmermans — 178
 Timp saucijzen 151
 tintele hoofd c.a. 118
 toeë deur v.a. 122 (*du.*)
 toekomst — 172
 Toeristen — *mv.* 170
 toetje (*dím.* bis) 131
 toile imprimé — 174
 toilet, zie Lux
 ton 90; vgl. III
 Toneel — 29, 172
 Toni pop 166
 Toonkunstenaars — *mv.* 155, 174
 top-secret — 169
 toties quoties — 169
 Tour de France(-) — 169
 Touringcar — 167
 Touristen — *mv.* 176
 Tram(weg) — 155, 172
 Transport — 172
 Transportarbeiders — *mv.* 174
 trichine(-) — 161
 Triniteits — 178
 tropen — *mv.* 176
 Truck Chassis 167
 Trust — 167
 tuberculose (?) 96
 tuin — 49, 172
 Tuinbouw, zie Land-
 Tuinbouwvoorbeeld — 172
 Tulpen(-) — 176
 tyresoles — *mv.* 163

 lat. uber 95

- uite kachel e.a. 129, 122, 133; uitte 128
     e.v.; 131 (*dim.*)
 uit-wedstrijden 129
 uitdrukings — 178
 uitleen — 172
 Uitvoer (Contrôle) — 172, (160)
 ultimo 25, 47
 Una Sancta — 22, 28
 unfair(e) 8
 (voor-)Unie(-) — 163
 uniform(-) — 167
 Unilever — 172
 Unitas — 153
 United States Rubber Company (*eng.*)
     163
 Universiteits — 178
 up-to-date — e.v. 45, 46
 (niet-)utility — e.v. 28
- va-banque(-) — 169
 vacantie — 163
 vakantiehuizen — *mv.* 176
 Vak(-) — 177, 155; vgl. III
 Vami-Sterovita — e.v. 169
 van . . . uit! 41
 variété — e.v. 23, 46
 Vaudeville — 161
 Vedette — 150
 Van Veen ledikanten c.a. 151
 veil(ig) — 117
 Vendex — 152
 Venezuela — 149
 veraffe — e.v. 124, 127 (*subst.*)
 verbindings — 178
 verder(e) — c.a. 123 (*subst.*)
 Verenigings — 178
 vergeefs (*adv.*) 82
 vergeetmijnetjes — e.v. *mv.* 174
 Veritas — c.a. 153
 Verkade — e.v. 152
 (Rijks) Verkeers — 178; vgl. III
 Verkoop — 172
 vermeil(le) 8
 Vermogens — 178
 Verpleegsters — e.v. *mv.* 174
 verve — 161
 verwarmings — 178; vgl. III
 lat. vetus 95
 vice- — 29
 vice-versa- — 22
 Victoria — 152
 vieux-style — 169
 Viking — 153
 viooltjes — *mv.* 174
- visite — 161
 Visserij — 172
 vitamine(-) — e.v. 161
 Vivo — 152
 vlakbije — 125
 vlam-oven — 173
 Vlees- en Wild — 173
 (atoom-bom-)vlieger helm 49
 vliegkamp — c.a. 49
 vlijm(e) — c.a. 98
 vlot(te) — 98 (*adj.*)
 vluchtelingen — e.v. *mv.* 176
 vocalisten — *mv.* 176
 vocht(e) — c.a. 116
 vocht(ig) — 117
 vodden-en-benen baas 176; vgl. III
 Voetbal — 173
 Vol-front — 167
 Volks (Volk's!) — e.v. 178, 155; vgl. III
 Volkskunde — 173
 voor en tegen — 135
 voor-zich-uitte — 129
 vooraffe — 126
 Voorbereiding(s) — e.v. 166
 voorbij(e) — 121, 122 v.
 voorhanden(e) — 113, 118 (*du.*)
 voorhene — 124
 Voorlichting(s) — 163, 178
 voor-overe, zie overe
 voorsnij — 173
 voortane — c.a. 133
 Voortrekkers — *mv.* 174
 van vorene e.a. (*subst.*) 136
 Vormings- — 178
 Vracht — 173
 vrede(s) — 173, (178)
 Vredestein banden 165
 vreemdelingen — *mv.* 175
 vrijaffe — 127
 Vrijdag — 173; vgl. III
 Vrijheids — 178
 vrij-haven-zône! 60
 vrij-uite — 129
 vrijwel — 136
 Vrijwilligers — *mv.* 174, 182
 vroeger(e) — 123
 mnl. vroom — c.a. 97
 Vrouwen (arbeiders) — *mv.* (53), 155,
     176, 177; vgl. III
 Vuil Afvoer — 155, 173
 Vulcana — 152
- waarborg — e.v. 173
 waarde — 173

- waarlijk(e) — 138
 Wagon-Lits — 172
 walvis — e.v. 173
 wanhope — 117
 Waterleiding — 173
 Waterman — 152
 waterpas(se) — 117
 weelde — 173
 weg(ge), wild-wegge — 98
 Wegtransport — 173
 Wegvervoerders — *mv.* 174
 wekker klokjes 14
 welletjes e.a. 120 (*pred.*)
 Wereld — 173; vgl. III
 Werk — e.v. 173; 155
 Werkers — *mv.* 174
 Werkgevers — *mv.* 174
 Werknemers — c.a. *mv.* 155, 174
 wesp — 173
 mnl. westene wint 95
 Wielren — c.a. 155, 173
 Wielrijders — *mv.* 155, 174
 wijsdomme (*adv.*) 130
 wijduitene —! 129
 wijlen — c.a. 103 v.
 wildleder — 26
 wild-west scène e.v. 183
 Willem II (III)- — 146
 wisselstroom motor 94
 mnl. wispeltuur 117
 wond(e) — 116 v.
 wonder(e) — c.a. 96 v.
 woning — 173; vgl. III
 worstenbrood — 173
 would-be — e.v. 46
 Yalta — 149
 York — 149
 Zaalberg — 152
 Zaterdag-middag — 173
 Zebra — 152
 zeegras matras 195
 zeepkisten — *mv.* 176
 zeeslang — 173
 zeldene — 137 (*komp.*)
 zelden: zeldzaam v.a. 137
 zeldzame — 137 (*subst.*)
 Zender — 171
 ziek: ziekelijk 138
 ziekte — 173
 Zigeuner — 103
 zijdenhandschoentjes — *mv.* 174
 zijdenhemdje 6 (*etym.*)
 het zijdelings verminken 139
 Zobel-Feh — 77
 zomer — 172
 Zondagmiddag — 173
 zonde (en jammer) c.a. 96 (*pred.*)
 zout(e) — 116 v.
 mnl. sudene winde 95
 type Zuid-Afrikaner (-kaanse) 58 (*fout*)
 zuivel — 173
 zus-of-zo (: zo-zo) — 135
 zuurbasen — *mv.* 176
 zwaar-op-de-handte — c.a. 119 v.
 Zwem-Kampioenschap — 173

III. SAMENKOPPELINGEN *bnw.* (telw.) en *znw.* v.a. ¹⁾

- verschroide-aarde-tactiek e.a. 60
 2-1(-)achterstand enz. e.v. 94 v., 203
 lange-afstandlopers e.a. 60; lange af-
 stand radius e.v., lange afstandsvlieg-
 tuigen v.a. 60 v.
 Kath. Ambtenaren Vereniging 53, 182
 één Aprilmop 181
 Kath. Arbeiders Beweging e.a. 53, 182
 groot(-)Archipel(-)contract 65, 163
 kortebaant-race, kortebaant-prijzen dra-
 verij e.v.; lange-baan(-)kampioen-
 schappen enz. 61
 vierbaans klokrok enz. e.v. 189 (*postp.*);
 vijf banen vlag 189
 tweebaans-autotunnel v.a.; tweebanen-
 -systeem 189
 lopende-band(-)werk e.a. 60, 182; dub-
 belbandspek e.v. 88
 drie-bandenkampioenschap 59
 dubbelbanks fregatten e.v. 82, 88
 meestbegunstiging(sverdragen) c.a. 66
 grote-bergprijs 59
 2-2 beslissing e.a. 203
 (aan de) beterhand e.v. 63
 gewapende betonschuttingen 181
 kleine-beurskleding 59
 beiers-bierbrouwerij e.a. 57
 driablads — 88
 blindemannetjesspel 63

¹⁾ Deels naar het *znw.*, deels naar het *bnw.* geordend.

- Hoge bloeddruk Instituut 182
 duizend-bochten parcours 182
 harde-bolster stijl 182
 zware bommenwerper 181
 Vijf Bonden Beker e.a. 174
 witte boord-mentaliteit e.v. 182
 brandewijn 63
 breedband(-)walserij e.a. 64
 Hogere Burger School 153, 48
 wilde-bus-vorm 60
- 25.7 cc (c.c.) — e.v. 91 v., 201
 3(-)cent — enz. 89; vijf cents (cts) — e.v. 189
 9-cm (centimeter) — enz. e.v. 200 (*subst.*)
 vijfde colonne specimen 160
 één-cylinder — enz. v.a. 92, 201; 6-cylinders (*postp.*, *subst.* mv.) 92
- eendaags(e) — enz. e.v. 84 v.; derde(n)-daagse koorts, al-daagschen — 85; (hedendaags e.a. *adv.* 82)
 eendags(-)kuikens e.a., e.v. 84, 87; 2 dagen-fuif; eendere-dagen-leven 85
 oude-dames-gesticht 62; oude-dames-hoedje 63; weense(-)dameskapsalon 57
 6 December-artikel, 7(-)December-divisie 182
 gladdekschip e.a. 82; dubbeldeks — e.v. 190
 tweedeurs — enz. e.v., dubbeldeurs 190, 195; vierdeurs (*postp.*) 92, 196
 diepvries artikel v.a. 64
 diepzee(-)onderzoek e.a. 64
 derde-divisieclub 57
 dode hand e.v. 63
 3-doeks karpert 88
 2-dollar biljet enz. e.v. 190
 dollekervel 63
 dolleman 63; dollemanspraat 62, 63
 dooie diender 63; dooie diendersbestaan e.a. 181
 tweedraads(ch) — enz. e.v. 82, 83, 78; dubbeldraads e.a. 83, 88; eendraads-afrastring 83
 drogenaald etsje 183
 dronke(n)manstaal 63
 dundruk(-)editie 64 v.; zwartdrukplaten 67
 hoge-drukgebied e.v.; hoge en lage druk kleding e.v. 61; hoge druk centrifugaal-pompen 151
 drieduims — enz. e.v., zesduimkanonnen, halfduims — 191; een eindje drieduims (*subst.*) 88, 191
 Klein Duimpje schrijfmachine e.v. 182
 vierduits — enz. v.a. 189 v.
 duizendguldenkruid 63
- edel-ambtelijke — 58
 edelmetaal(bedrijven), edelsmid enz. 65 (*germ.*)
 edelsteengewicht 63
 halve-eeuwfeest 59, (veertiende eeuwse —! 58)
 tweede-elftal spelers 89
 tweeëls — e.v. 88, 191 (10-els)
 één-etage — 91, 94; tweede-étage kamer 91
- hoogfeest(-dagen) 65 v.
 Fijn-Bankwerker; fijnmechaniker!; fijn-spinnerij e.a.; Fijn-Strijkrichting 183 (*adv.*)
 fijn-snit heerschap 183
 smalle films : smalfilm(boek) e.v. 66; stomme-film-periode 60
 groot folio-formaat, eens klein-folio Aartsengels 182
 klein (: groot) formaat — e.v. 44, 182
 tien-francstukken 190
 droge fresco-techniek 182
 tweefrontenoorlog 60, 89
- driegaats-scheerapparaten 85 (*subst.*)
 4 gaatjes stoelen 85
 driegats(-)shotel 85
 66-gauge dameskous 160
 Blijde Gebeurtenis Pop 182
 goedkoop-geldpolitiek 59; krap-geld-politiek 60; vals-geldaffaire 59
 gelijkstroom motor 183
 lichtgewicht(-) — 173; zwaargewicht — e.v. 173, 171; middelgewicht — 171, middengewicht — 171, 173; weltergewicht- — 173
 eengezinshuis (woning) enz. e.v.; grote-gezins — e.a. 191
 twee-goals — enz. e.v. 191
 korte-golf ontvangst e.a., e.v. 182 v.
 oud goud verkoop 182
 30 grams flesje 88
 type 's-Gravenhage 56
 groenvoeder(silo's) 65
 koude grondtuinbouw 181
 grootstad: kleinstad e.a. 65, 67; grootstadskind, protestads-gedoe e.a. 65;

- grote-stads-problemen e.a. 59; klein-stedeling 65
honderd gulden(-)biljetten enz. e.v. 190;
drie-honderd-guldens-dag 88
- 7 haaks 88 (*postp.*)
halvecent 63; (halve-centsche — 189)
halvegulden 63; halveguldenstuk 62, 190
halvemaan, halvezool 63
eerste-, tweedehands(ch) enz. v.a. 80
vv., 103, 188 v.; tweedehands 77, 83,
87, 94; tweedehands(ch)e — 81 v.; 87
(*subst.*); zoveelste handse — 82
groothandels — 177; kleinhandels-
prijzen 65, 177
zwart(e-)handel(aar) e.v. 67
fraaie(-)handwerkster v.a. 57
wilde-haren-tijd 60
ter verse-haringvangst e.a. 59; zie visch
type Mijns-Heerenland e.a. 56
vier-heffingen verzen 174
type Heilig(e-)Landstichting e.a. 58 v.
hetebrood, hetekoek 63
heteluchtoven e.a. 63
driehoeksmeting 63; driehoeks-trans-
acties 88
hoge hoed 63
hogepriesterlijk (:schap) 57, 62
hogereind : lagereind (-hand, -huis,
-wal) 63
hogeremachtsvergelijking 63
hogeschool (college) 63, (183)
hogeschoolwetenschap 62
type dollé-hondsbeet 56, 75
hoogheemraadschap 62
hoogleraarsambt 63; hoogleraarschap 62
hoogstammenbomen 66
grote hoogte kijker 182
eerste-hulp — 183
- vijf-inch — enz. 90
- eenjaars(ch) — 87, één-jaars ministers
84; anderjaars 69 (*adv.*); einde-jaars
feesten 69; duizendjaarsprofeet 68;
éénjaars(e) kuikens e.v., tweejaars(-)
— 69, 85; oudejaarse porto 69
eerstejaars enz. v.a. 68-72, 87; eerste-
jaartje 68 (*dim.*)
jongere-: ouderejaars v.a. 68-71, 75;
oude-: jongejaars 69; oudste(-)jaars
— 68; nuldejaars c.a. 68 v.; koppel-
jaars *mv.* 69, wiggejaars *mv.* 70
Heilig Jaar-pelgrims 182
- twee-jaren — enz. e.v. 175; (negen-
jaarsche — 84; 2-jarige — enz. 57, 69)
witte-jassen... ketterij 183; natte
wollen-jassen geur 177
mannelijke-jeugdwerk e.v. 57
jonge-jodenrol 59
jongedames — 161, 174
jongedochter 63
jongejuffrouwenparade : ouwe-juffrou-
wenkoffiepot 63
jongeheren — 175, jongeherenkamer 63
jongeluispartij 63
kleine-jongensdagen e.a. 59; Kathol.
Jongens Centrale 182; R.K. Jongens-
school 181
jongevrouwen gezicht 175
jongezoon 63
jonggezellenleventje 63
Jongstudenten Bond 175
jongvee(keuring) e.a. 66
- honderd kaars lamp e.v. 89
één-kaliberbatterij 93; 45-kaliber — e.a.
92 (*subst.*); groot(-)kaliber — 44, 47;
klein(-)kaliber — e.v. 44, 92; zwaar(-)
kaliber — e.v. 44, 92 v.
Eerste (: Tweede) Kamerfractie e.v.
182; tweekamerstelsel 191
eenkamerwoning enz. e.v. 191
18-karaats(e) — enz. v.a. 191; 88 (*pred.*)
Vrije Katheder Clubs 170
parate-kennis erediens e.v. 183
dolle kermisdagen 56
groot-keukeninstallaties! 59
1e-2e keus — c.a. 76 v. (*postp.*), tweede
keus 68 (*postp.*)
500-kilo-gewicht 201
25-km (kilometer) — enz. e.v. 200 v.;
duizenden-kilometerslange — 59
5 kilowatt(-) — enz. e.v. 168, 201
grote(-)kinderarts 57; klein(e)kinder-
schooltje e.a. 65
één-klap wonderen 183
eerste klas(se) — 8, 14, 81, 72 v. (*postp.*),
164; eerste-klas kaartje c.a. 68, 73
(: *first-class*); eerste(-)klas(se) — enz.
v.a. 74 vv., 183-186, 87; eerste(-)
klas(-)arbeider e.v. 74 (*eng.*); kaartje
derde klas(se) e.v. (*postp.*) 67, 72 v., 87
organisator van (de) eerste klasse (*gall.*)
74, 78; 73 (*fr.*), van extra-klasse 74;
een klasse apart 68; top-klasse (: E-
klasse) — 76; (eerste(-)klassers enz.
57, 58)

- laagste-klasseonderwijzer 76
kleinbeeldfilm e.v. 65
kleinkunst(-theater); kleinkunstenaars 65
kleinprijs 67
klein-spel-specialist 60
driekleurendruk enz. 63
1-knoop-sluiting e.v. 89, 192; vier-knoops dameshandschoen 192; zwart-knopen oogjes 183
achtknoop bark 192
kleinkoeltechniek 65
halfkoloms —, drie-koloms — enz. e.v.; de drie kolom verordeningen 192
kortemaand 63
kortverband — e.v. 49; kort-verband-vlieger 183
koudwaterinrichting 63; vgl. warm-8 krings — 88, 192
Rode Kruis(-) — e.v. 181 (+ Groene, Wit-Gele)
kerkelijke kunst-expeditie 182
twaalf kwadraats — 192
eerste (: prima) kwaliteit — e.a. 77; 67 v. (*postp.*); (pracht)kwaliteit — (77), 170; kwaliteits — e.v. 157, 170, 177, 183, 201
driekwarts(-) — enz. e.v. 192, 189; driekwartviool 63; halfkwarten toonladder 89, 192
driekwartiersontvangst 88
- laagbouw(boerderij) e.a. 66
eenlamps — enz. e.v. 192 v.; drielamp(s) radio 89, (193)
drielanden, zeven-landen — e.a., e.v. 175
lange pijp 63
oude liedengesticht 62, 181
éénlijnsfiguren 88; 625-lijnen — e.v. 175; 625 beeldlijnsysteem e.v. 89
twee liter Ferrari v.a. 92 (-literse)
dubbele-logos leer 167
eenloops geweer 83; dubbelloops — 82, 83 v., 84 e.v. (*subst.*), dubbelloops-geweer 68, 82; gladloopsgeweer 82; tweeloops(ch) — e.v. 78, 82 v., 83 v., 88, 94; tweeloops-geweer 82
kleine-luyden-gezicht 60
- eenmaands 87, 88; één-maands-premier 84
driemaands(e) — 83; vijfmaands wonder 84
- zevenmaandsch 78, 82; zevenmaands-kind e.v. 74, 82, 83, 84
achtmaands(ch) — e.a. 83, 84; 8- of 9-maands — 84
negenmaandsch e.a. 84; (twee-maandelijkse — 57)
mallemol, mallepraat 63
eenmans — enz. e.v. 193 v.: acht-man tafels 89, 194
Kath. Jonge Mannen Centrale 182; jong mannen-materiaal! 62
oude-mannenhuys v.a. 56, 62, 75, 79; oudemannen- of oudevrouwengesticht 62
oude-mannetjes bewegingen; ouwe-mannetjespraat v.a. 62
twintig-mark stukken enz. e.v.; tien-marksigaren enz. e.v. 190
tweemast-jacht 89
meerwaarde(-theorie) 66
3 Mei(-) — enz. e.a. 171, 182
jongmeidsjaren, jongmeidentijd 62
jonge-meisjesromans e.v. 57, 62; jonge-meisjes sukses 183; klein-meisjes-praat 65
klein melkhandel 65; koude(-)melk-oorlog 61
grotemens-ijs 183; grote mensen voorstellingen 182
klein-metaalindustrie 65; vgl. edelmetaal
100 m. (meter) rugslag enz. e.v. 90 v., 200 v.; met 4 meter voorsprong e.a. 90 (*goed*)
verdovende(-)middelen — 182
zevenmijls — enz. v.a. (88), 85, 83; zevenmijlslaarzen 74, 82, 85
drie-mijls-zone enz. e.v.; driemijl-zône; duizend-mijlenrace e.v. 86
veertien mijls vaart enz. v.a. 85 v.
vier milliard plan enz. e.v.; tien milliards-lening 190
6 mm (millimeter) — enz. e.v. 200
minderslagswerk 80
tien-minuten-redevoering 60, 89
groot-models: klein(-)model —; laatst-model —; nieuwmodel — e.v.; oud-model: oudemodells —; raar-model, vreemdmodel — 38
natte moesson thee 182
vier mogendheden(-) — enz. e.v. 175
grote(-)mondchirurgie 56 v.
witte muizen gezin e.a. 182
gouden munt sigaren 182

- vals(e)munter e.a., e.v., valse munters 67; valse(-)muntersbende 59, 67; (valsmunterij 67)
- 2-naalds-machines 196
over één nacht ijs e.a. 171, 51; een-nachts-ijs 196
duizend en een nacht — 50
4—2-nederlaag enz.: 5—4 zege enz. e.v. 202 v.
(groot-nederlandse — 57)
de 1938 kous, 1947-modellen, 1940 dagen 171; de 1949 Ford 190; na-1918-jongeren 171
nieuwbouw — 67, 171; oud- of nieuwbouw; nieuwbouwwerken e.a. 66
noordkaper, noordkaapvaarder 62
noordzeevisserij 63
1 November-termijn 171
- vier-octaafs beiaard e.a. 196
1 ons busjes 90
Verre Oosten-tintje 182
openlucht — e.v. 183
derde ordelingen 58
oudeheer 63
oudejaar 63; oudejaarsavond 62
2—0 overwinning enz. 203
- 200-paardekracht (pk) — e.a. 171; acht-paardekracht-auto 201; 1½ pk morttje, 4 PK auto enz. e.v. 201 v., 157; zestig paards — enz. e.v. 196
duizend pagina's foliant! 196
één-pans(-) — e.v. 196
twee-partijen — 175; tweepartijen-overleg 89
Particulier Patiënt Polis 171
tweepeningsbier 88, 190
(de) vijf percent (: procent) — v.a. 93, 202; de vijf percents (: procent) — e.v. 94
eenpersoons — enz. e.v. 194 vv.; 195 v., 88 (*postp.*); 88 (*subst.*); twee-persoons — enz. e.v. 193; 4-persoons — 190; zespersoons wagen 15; 7-persoons Sedan limousine 92
eenphase wisselstroom motor 94
twee-pijps zandzuiger 196
Rode Pimpernel ondergrondse 182
achtpints — 196
twee-pits — enz. e.v. 196
tweede-plans-figuren, derdeplans rol 80
platteland 63; plattelandsbevolking 62; plattelands-vrouwen e.v. 175; (platte-lander 57, 62)
halve-polsdikte 59
40-pond bommen 89; eenponds — enz. e.v. 196 v.; halfponds — e.v. 196, half-pondspakjes 59; (17-ponder — 57)
Levende Poppen-theater e.v. 182
Haagsche Post sigaren 182
Priester Studie Fonds 163
halfprijs reiskaartje 90; eerste(-)prijs-winnaar 57
één-provisie-systeem 60
tien-puntenprogramma 89; type met vier punten voorsprong enz. 89 en v. (*goed*)
zevenpunts letters 197
- zesraams — 197
eersterangs — enz. v.a. 77 vv., 87; eerste-rangs — enz. e.v. 187 v.; eerste rangs auteurs 80; eerste-rangsche — enz. e.v. 77 v.; het eerste-rangsche (*subst.*) 78, 87
tweederangs 83; mindren rang's — 77; zooveelste(-)rangs — 79
tweede-rang feest enz. e.v. 78, 194; van (de) eerste rang (*gall.*) 78, 79
tweereks kousen 197
één-richtings — e.v. 197
tweeriemsgiek 68, 82; enkel-riemsloepen, dubbelriemssloep e.v. 82; vierriems — 86, 88
twee-rij's costuum, 2 rij sluiting e.v. 94
rijkelui's, rijkeman's — e.v. 178
rodehond 63
rodekool 63; rodekoolsoep 62
rodekoortslijder 63
rodeloop 63; rodeloop(s)kruid 62
vijfroeis (vijfroei's) — 197
dubbele-rol-man 60
rondedansliedje 63
rondemaat 63
kunstmatige rubberindustrie 181
ruwolie(motoren) e.v. 66
ruwvoeder(gewassen) 60
- kleine-schaal-raid 60
zestig-schijven-eg 89; vliegende-schijven fantasterij e.v. 61
middelbare-scholierenvereniging 59
nieuwe-schoolapostelen 59
linker-schouderfractuur 59
enkelschroef — 94

- papieren servetjes pakje 182
 2-sets-zege enz. e.v. 197
 Nederl. Sierteelt Centrale 172
 type Sint-Antoniusbrood 59, St.-Catharinagasthuis 56; St. Jansbasiliek e.a. met *-s-* 59
 éénslaaps (*pred.*) 88, 198; eenslaapsbed e.a. 87, 197; tweeslaapsch — 197; tweeslapers ledikant 197
 2- of 3-slags (maat) 197
 eenslagsslot 87; drieslagstelsel 63
 smalspoor(-rails) 66; vgl. bij film
 snelgoederenvervoer 66; snelvuurgeschut 63; snelverkeer(sweg) 66 v.
 langspeelplaat! 66
 Centrale Sport Commissie 182
 nul-nul stand enz. 203
 eensteens — e.v. 83, 86 v., 88; halfsteens, anderhalfsteens muur 86, 83
 eerste-steenlegging 60
 1-2-3steps methode 197
 sterkedrank 63
 10-stoks-droogrekken 197
 éénstoots-cadre e.v. 197
 drie-/strengs-geteerd 197
 Nijmeegsche Studentencorps, vrouwelijke studentenvereniging e.a. 181
 drie(-)stuivers — enz. e.v.; driestuiverroman, driestuiverstuk enz. 190
 pedant stuk dominé 38
 tien-stuks-pakjes 197

 moderne(-)taalleraren 57
 groene-tafel strategen 183; Ronde-Tafelconferentie v.a. 61, 182
 zes-teens — e.v. 197
 grote- en kleine-tertstoonladder 59
 vrije-tijd-probleem e.a. 60
 één-tons — enz. e.v. 197 vv.; 6 tons G.M.C. 197; tientons skip 91; 6000 tons — 191; anderhalftons — 198 v.
 42 ton tanks e.a. 198; 70-ton tanks e.a. 89, 198; anderhalve ton-granaten 90; (vijftonnens enz. e.v. 197, 198 bis)
 jonge toneelspelers-generaties 182
 12-toon systeem 94, 172
 twee-traps — 199
 twee-tunnelplan e.a. 199
 Militaire Tweedaagsche-Flits 182
 tweetakt motor e.v. 92, 201; viertact- — 92
 grote type — 161, nieuw type — 38, (53)
 één-uurdienst; vijf-uur(-)tram 89, 199; het vijf uur licht 199; acht-uurklas 199; elf-uur mis, 24 uur permissie 89, 199; 24-uur koppelwedstrijd 199; 24-uur(s)-staking e.v. 60, 199
 halvuurs-autodienst, een uurs koppelrace, twee uurscourse, twee-uurs staking, 2-uurs dienst, drie(-)uurs koppelrit e.v.; vier-uurs ogenblikje, vijfuurs tee (: zon), negenuurs mis, tienuursmis; 24 uurs wiel(er)wedstrijd e.v., 24-uurs (oefen)rit e.v. 199
 eerste uurs-studenten, zlimb. zevenoerse mis 199
 zevenuren mis 199, elfuren mis 89, 199; achturendag 63, 199, tienurendag 63; veertig-uren gebed 176; 144 uren race 89, 199
 de drie-uurs, zes-uurs e.v. (*subst.*) 199, 88

 drievaks-ovenshotel 88
 valsspeler(ij) 67
 vastelands luchtcommando 178
 40+ kaas 172
 6-veld en 8-staal kanonnen e.a. 94
 oude-ventjesdrif 59
 tweeverdiepingen bus e.v. 89
 een-verdieping-huizen, drie verdiepingshuizen 89
 Veilig Verkeersactie e.a. 181; vgl. sneltweevertrekswooning enz. 191
 Eigen Vervoerders Organisatie e.v. 183
 Centrale-verwarmingsinstallatie 59
 ter versche-visch-vangst 60; vgl. haring vlak-baan geschut 200
 éénvlams — enz. e.v. 199
 bevroren-vleespolitiek 59
 Gulden Vlies — 181
 Vlotlijn,-)kleding 183
 oude-voddenjood e.a. 56
 koude-voetenweer 59
 twaalfvoets — enz. e.v. 199 v.
 Kath. Volks Partij 153
 vollemaan 63; volle-maan periode 183; vollemaansgezicht 62
 10.000 volt spanning e.v.; 12 volts looplampje e.v. 91
 2-0-voorsprong 203
 Vormvast-(winter)costuums 183
 Goeden Vrijdagsdienst 181
 oude-vrijstersbestaan 63
 Vrouwelijk Vrijwilligerscorps e.v. 181 v.
 één-vrouw revolutie 183; eenvrouws- — 193
 type Lieve Vrouwe(n)kerk 56; Onze Lieve Vrouwe Gasthuis (: toren) 182

- dronken-vrouwenstem 59; dwaze(-)-vrouwenpraat c.a. 57
 jonge-vrouwenromans 57: 'oude-vrouwenhuis 63 bis, oude-vrouwenstem v.a. 62; vgl. oude-mannen-oude vrouwtesgezicht 62
- groot-warenhuizen 65
 koelwatergebruik 66; vuil-waterkwestie 59
 warmwaterkraan e.a. 63, 66; warm-waterzakken e.a. 59, 66; vgl. koud-negenweekpatat: negenweekeche patat 84
 mooi-weervlucht, mooi-weer vliegtuig 61
 Nieuwe Wereld-ideeën 182
 vijf wickets — enz. e.v. 200
 tien-wiels — enz. e.v. 200
 oude-wijvenpraat(jes) enz. v.a. 63, (61 v.)
 wildebras, wildeman 63
 groot- en klein(winkel)bedrijf e.v. 65
- wittebroodsweken 63
 wittekool 63
 grijswitte wolfstand ensemble 182
 duizend-woningenplan 60, 63, 89
- de kortere 100 yards (*subst.*) 88, 200
- nieuwzakelijkheidsstijl 66
 3-zits — e.v. 200
 zoeteboter 63; zoetebotersmaak 62
 zoete-broodjes-systeem 60
 zoetekoek 63; zoetekoek-films, zoete koek-verhalen 182
 zoetemelk 63; zoetemelkspap 62
 zoethoutsuiker 63
 zoetwaterplant 63
 zoutevis; zoutwatervis 63
 Zuiderzee — 173
 Zuidpoolexpeditie 63
 wilde(-)zwijnenfamilie 57

IV. LETTERWOORDEN c.a.

- A.A.T. 48, 153
 Ada e.a. 54
 Aga — 150
 A.K.U.: AKU 170, 155
 A.N.O.F. 174, 155
 A.N.W.B. 174, 155
 A.N.W.V. 155
 A.T.A. — 158
 Avang — 150
- B.C. 164, 154
 B.K.T. 176, 155
 B.L.O. —, blo — c.a. 156 v.
 B.N.B. — 158
 b.o. — c.a. 156 v.
 B.O.S. — 158
 Byko — 157
- C.A.O. — e.a. 157
 C.C.D.: CCD c.a. 153 v., 161
 C.D.K. 162, 154
 C. & A(-) — 157
 c.i.f. (cif: fob) — 158
 C.M.C. 171, 155
 Co-Op jam 157
 C.S.M. 172, 155
 C.V.P. 178, 155
- D.A.F. aanhangwagen 197
 Damco — 157
- D.E. — e.v. 157
 DUW 52
 DWU — 157
- ECD 154
 Efka — 157
 E.N.C.I.: ENCI 164, 155; Encl-directie 155
 Enkafabriek 154
 Erdal — 150
 Erres — e.v. 150
 Esveha — 150, 166
 E.V.C. 177, 155
- Fiat — c.a. 150, 13
 FIDE — 158
 Frico — 150
- Gébé — e.v. 150
 Gestapo — 158
 het G.L.O.: g.l.o. 157
 G.P.O.E. 154; G.P.U.(Oe) — c.a. 158
 G.T.M. 172, 155
- H.B.S. 153
 Hero — 150
 H.E.S.M. 172, 155
 24 H.P. — 202 (*eng.*)
 Hulex — 157

- I.I.V. 155
 IRO 176

 JAPI 170, 155

 K.A.B.: KAB 53, 154
 Kajotters 53
 KFC —, K.F.C. 158, 155
 K.J.M.C. — 155
 K.L.M.: KLM — e.v. 154, 155, 157, 170
 K.N.A.C.: KNAC e.a. 154
 K.N.G.V. 50
 K.N.J.L.(-) — 158
 K.N.S.M. 172, 155
 K.N.T.V. 174, 155
 k.o.—, zie knock-out II
 Konkita(-) — 157
 K.P.M. 171, 155
 K.V.P.: KVP 153 : 154, 155

 L.T.M. 172, 155
 Lubro(-) — 157

 M.A. school 155, 168
 Mij.: Mij: Maatschappij 149, 155, 166,
 171, 172 en passim
 M.I.R. 162, 154
 m.o. mensen e.a. 156
 M.U.L.O. (Mulo) — v.a. 156; (m)ulo-
 -onderwijs 156, 157
 MUZ 52

 N.A.M. 162, 154
 Nazi — e.v. 27, 47, 168 (pro-)
 N.G.B. 174, 155
 N.O.F. 171, 155
 NOZEMA e.a. 154, 155, 171
 N.S.F. 155
 N.S.W.G. 173, 155
 NWU 173, N.W.U. 155

 O & O — 158
 O.I.C. 58

 P.B.O. 176, 155
 P.G.E.M. 177, 155
 P.K., pk, zie paardekracht III
 PLEM- — 177, 155
 P.P.V. 155
 P.U.E.M. 177, 155

 R & D(-) — 157
 Rh — e.a. 158
 R.L.S. 170, 155
 R.T.C.-accorden 61
 R.T.M. 172

 Schabora — 157

 (pré-)t.b.c. — e.v. 158
 Teo(-) — 157
 Turmac — 158

 U.A.F. 163, 154
 U-boot 172
 U.L.O. (Ulo) — v.a. 156
 UMI — e.v. 158
 Unesco — 158
 U.N.O. — e.v. 158
 U.S.O. — 159
 U.S.S.R. — 158

 V & D — 157
 V.A.M. 173, 155
 Vara — 159
 V.C.S. 172
 Veeveedes — 176
 V.H.K.: VHK 176, 155

 W.O.M.O.A. 174, 155

 Z.V.T.M. 172, 155

INHOUD

	Blz.
TER INLEIDING EN TOT BESLUIT	3
X. DE PRE-ATTRIBUTIEVE HEKSENKETEL	5
§ 1. Uit en in den vreemde	9
§ 2. Van eigen bodem	47
§ 3. Meer gelijk dan eigen	67
§ 4. Literaire eendagsvliegen: blijvends van de gemene man	95
A. Geadjektiveteerde substantieven c.a.	95
B. Geadjektiveteerde partikels en adverbia	121
XI. EEN DRIEVOUDIG AANHANGSEL.	140
§ 1. Pseudo-attributen met streepjes	140
§ 2. Eigennamen als voorstuk.	144
§ 3. Letterwoorden.	153
NOTEN MET BEWIJSMATERIAAL	160
REGISTER	204

